

ΘΕΜΑ: «Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ»

ΜΑΡΣΟΥΠΛΑΜΙ
ΔΟΥΚΥ ΔΟΥΚ
ΤΡΟΥΝΗΟΡΕ
TENTEN
ΡΑΝΤΑΝΠΛΑΝ
TIPSY
LEONARDO
TIPSY
ΠΑΡΕΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΤΖΙΑΒΑ
Α.Μ. 0197059
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑ ΤΣΟΚΑΛΙΔΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 5121/1
Ημερ. Εισ.: 05-12-2006
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΔΕ
2001
ΤΖΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ. 3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ ΣΤΡΙΠ	
1.1 Ορισμός του κόμικ στριπ / τι είναι το κόμικ στριπ;	σελ. 5
1.2 Διάκριση του όρου κόμικ στριπ από εκείνου του εικονογραφημένου βιβλίου	σελ. 6
1.3 Προσέγγιση του ορισμού του κόμικ στριπ	σελ. 7
1.3.1 Το κείμενο	σελ. 7
1.3.2 Η εικόνα	σελ. 9
1.3.3 Η διήγηση και η συνέχεια των εικόνων στο χαρτί	σελ. 10
1.3.4 Διήγηση που διαδίδεται και τυπώνεται στο χαρτί	σελ. 14
1.4 Τα ουσιαστικά στοιχεία ενός ποιοτικού κόμικ (στριπ)	σελ. 15
1.5 Τα τέσσερα βασικά στοιχεία του κόμικ (στριπ)	σελ. 17
1.6 Αιτίες εξάπλωσης των κόμικς	σελ. 29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ	
2.1 Η ιστορία των κόμικς σε παγκόσμιο επίπεδο	σελ. 30
2.2 Τα κόμικς στον 20 ^ο αιώνα	σελ. 37
2.3 Τα κόμικς στην Ελλάδα	σελ. 40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ	
3.1 Τα κόμικς ως αντικείμενο κριτικής	σελ. 45
3.2 Επιχειρηματολογία των επικριτών	σελ. 47
3.2.1 Ποια είναι η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών;	σελ. 47
3.2.2 Πόσο καθοριστική είναι τελικά για τις μετέπειτα πολιτικές στάσεις των πολιτών η πολιτική κοινωνικοποίηση που παρέχεται μέσω των κόμικς;	σελ. 50
3.2.3 Ιδεολογία, πρότυπα, αξίες	σελ. 50
3.2.4 Η αισθητική στα κόμικς μια ουτοπία...	σελ. 52
3.3 Επιχειρηματολογία των υποστηρικτών	σελ. 53
3.3.1 Από τα παιδιά του χρόνου στα παιδιά του χώρου: η αφήγηση ως χρονική ροή ή ως χωρική ανάπτυξη και τα «Κόμικς» ως ενδιάμεση, ιδεώδης σύγκλιση.	σελ. 53
3.3.2 Ο σύγχρονος ρόλος των κόμικς	σελ. 57
Επίλογος	σελ. 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΡΕΥΝΑ

Εισαγωγή	σελ. 62
4.1 Σκοπός έρευνας	σελ. 63
4.2 Φάσεις έρευνας	σελ. 64
4.3 Μέθοδος έρευνας	σελ. 65
4.4 Οδηγίες για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου	σελ. 66
4.5 Παρουσίαση δείγματος	σελ. 69
4.6 Καταγραφή των κόμικς στην περιοχή του Βόλου	σελ. 72
4.7 Συνολική καταγραφή των απαντήσεων του ερωτηματολογίου για την Γ΄ τάξη του Δημοτικού	σελ. 76
4.8 Συνολική καταγραφή των απαντήσεων του ερωτηματολογίου για την ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού	σελ. 128
4.9 Συμπεράσματα έρευνας	σελ. 186

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

Εισαγωγή	σελ. 193
5.1 1 ^ο Βήμα: Γνωριμία με τα κόμικς	σελ 193
5.2 2 ^ο Βήμα: Συνειδητοποίηση της χρησιμότητας των κόμικς στη διδακτική πράξη	σελ. 194
5.3 3 ^ο Βήμα: Προσέγγιση των παιδιών μέσω της συζήτησης	σελ. 195
5.4 4 ^ο Βήμα: Ασκήσεις και δραστηριότητες μες την τάξη	σελ. 196
Επίλογος	σελ. 212
Βιβλιογραφία	σελ. 213
Παράρτημα	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ιδέα για την ανάληψη διπλωματικής εργασίας γεννήθηκε πριν δύο περίπου χρόνια, δηλαδή κατά τη διάρκεια του τρίτου ακαδημαϊκού έτους σπουδών μου. Από την πρώτη κιόλας στιγμή είχε διαμορφωθεί η άποψή μου ότι αυτή θα αναφερόταν στο πεδίο της Κοινωνιογλωσσολογίας. Έχοντας κατά νου όλα αυτά, πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση με τους υπεύθυνους καθηγητές του συγκεκριμένου μαθήματος επιλογής, κο Ανδρουλάκη και κα Τσοκαλίδου. Στα πλαίσια αυτής, προτάθηκαν ποικίλα θέματα εργασιών από την πλευρά του και έγινε αποδεκτό, σύμφωνα με τα προσωπικά ενδιαφέροντά μου, εκείνο που αφορούσε τα κόμικς. Αργότερα, οριστικοποιήθηκε και ο τίτλος της σχετικής με τα κόμικς εργασίας, «Η πρόσληψη των κόμικς από τους μαθητές του Δημοτικού και οι κοινωνιογλωσσολογικές επιδράσεις τους» και προσαρμόστηκε στον επιστημονικό κλάδο της Κοινωνιογλωσσολογίας. Βέβαια, ένας τέτοιος τίτλος ενδεχομένως εντείνει την περιέργεια των αναγνωστών για το περιεχόμενο της εργασίας και δημιουργεί σ' αυτούς ερωτηματικά, τα οποία είναι αναγκαίο να απαντηθούν.

Σύμφωνα με τον τίτλο αυτό, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία διερευνά, κυρίως, τη σχέση των μαθητών του Δημοτικού με τα κόμικς. Για να παρουσιαστεί, όμως, η σχέση αυτή όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα, είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στα κόμικς αυτά καθαυτά (ορισμός, χαρακτηριστικά, ιστορία και κριτική απέναντί τους) και έπειτα στην έρευνα που μελετά τη σχέση αυτή, καθώς και στους τρόπους αντιμετώπισης των κόμικς από τους αναγνώστες, εκπαιδευτικούς και γονείς. Έτσι, επιβεβαιώνεται η ύπαρξη τεσσάρων θεωρητικών μερών (κεφάλαια 1,2,3,5), τα οποία στηρίζονται βιβλιογραφικά και αντισταθμίζουν το ιδιαίτερα εκτεταμένο ερευνητικό μέρος της εργασίας (κεφάλαιο 4). Αξίζει να επισημανθεί ότι για την ολοκλήρωση της εργασίας (από το στάδιο της συγκέντρωσης της βιβλιογραφίας ως την εκτύπωση και παρουσίασή της) χρειάστηκαν 4 $\frac{1}{2}$ μήνες συστηματικής ενασχόλησης μ' αυτήν από την πλευρά μου.

Κατά την προετοιμασία της αρκετές δυσκολίες παρουσιάστηκαν οι οποίες αφορούσαν τη βιβλιογραφία σε θεωρητικό επίπεδο και την έρευνα σε πρακτικό. Για τα κόμικς ως προσφιλή αναγνώσματα των παιδιών δεν έχει γίνει και ιδιαίτερος λόγος. Συνακόλουθα, η σχετική βιβλιογραφία είναι ανεπαρκής, ιδιαίτερα η ελληνική. Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική βιβλιογραφία δεν ανταποκρίνεται πια στη σύγχρονη πραγματικότητα και είναι συχνά επικριτική απέναντι στα κόμικς. Η ξένη βιβλιογραφία τηρεί μια πιο ουδέτερη στάση απέναντι σ' αυτά και στρέφεται προς την αξιοποίησή τους στη σύγχρονη διδακτική πράξη. Η επιλογή, λοιπόν, μιας βιβλιογραφίας που να πλησιάζει τα

σύγχρονα κοινωνιογλωσσολογικά δεδομένα υπήρξε διαδικασία δύσκολη και χρονοβόρα. Επιπρόσθετα, οι δυσκολίες που αφορούσαν τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν δύο ειδών. Η πρώτη δυσκολία φανερώθηκε στο γεγονός ότι οι μαθητές της Γ΄ τάξης του Δημοτικού (μέσης σχολικής ηλικίας) σε σχέση με τους μαθητές της ΣΤ΄ (τελευταίας σχολικής ηλικίας) χρειάζονταν περισσότερες διευκρινίσεις για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από εκείνες που αρχικά είχαν προγραμματιστεί, με αποτέλεσμα η έρευνα να μην διεξαχθεί κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Η δεύτερη δυσκολία εντοπίστηκε στη συνολική καταγραφή των μαθητικών απαντήσεων και ειδικότερα στην κατηγοριοποίηση εκείνων που αφορούσαν τα ερωτήματα ανοιχτού τύπου, με αποτέλεσμα οι παραπάνω διαδικασίες να καθίστανται χρονοβόρες και κουραστικές.

Βασική επιδίωξή μου με την ολοκλήρωση της εργασίας είναι ν' απαντηθούν τα αρχικά ερωτήματα των αναγνωστών που ενδεχομένως δημιουργήθηκαν από την πρώτη κιόλας ματιά τους προς τον τίτλο. Συνεπώς, οι αναγνώστες θα κατανοήσουν με ποιο τρόπο οι μαθητές προσλαμβάνουν τα κόμικς και ποιες είναι οι σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές επιδράσεις αυτών. Επίσης, θα έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά των κόμικς, που έως τώρα ίσως να τα έχουν συγκεχυμένα στο μυαλό τους, την ιστορία και τις σχετικές θέσεις των μελετητών, αλλά και ν' αντιμετωπίσουν τα κόμικς «ως κοινωνικό φαινόμενο», όπως χαρακτηρίστηκε, στις σωστές διαστάσεις του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ ΣΤΡΙΠ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ ΣΤΡΙΠ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΟΜΙΚ ΣΤΡΙΠ;

Πολλοί συγγραφείς προσπάθησαν να φτιάξουν έναν ορισμό για το κόμικ στριπ, αλλά όλοι οι ορισμοί διαφέρουν ελαφρά μεταξύ τους. Πάντα βρίσκουμε κόμικς που είναι εκτός του πεδίου ορισμού ή αναγνώσματα που δε θεωρούμε «κόμικς» κι εντάσσονται στον ορισμό. Περιέργως, η προσέγγιση μοιάζει εύκολη: ο αναγνώστης διαθέτει μια πολύ απλή και συγκεκριμένη άποψη για το τι είναι «κόμικς» που αποδεικνύεται πολύ δύσκολη να θεωρητικοποιηθεί.¹

Αξίζει, λοιπόν, να παραθέσουμε ενδεικτικά μερικούς ορισμούς, όπως διατυπώνονται σε εγκυκλοπαίδειες, βιβλία και περιοδικά, προκειμένου να κατανοήσουμε τη διαφορά τους. Σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα (ο ορισμός του «κόμικ στριπ» σ' αυτήν αναφέρεται στη διάλεξη του Jos Cuypers : «Το «κόμικ στριπ» αποτελεί μια σειρά από σκίτσα που διαβάζονται όπως ένα διήγημα, συνήθως διευθετημένα οριζόντια πάνω στη σελίδα μιας εφημερίδας, ενός περιοδικού ή ενός βιβλίου. Μια περιορισμένη συλλογή από «κόμικ στριπς», συνήθως σε χρονολογική ακολουθία, είναι γνωστή ως κωμικό βιβλίο. Οι λέξεις συνήθως χρησιμοποιούνται μέσα στα σκίτσα, αλλά συχνά παραλείπονται εντελώς».² Επίσης, σύμφωνα με την Παιδαγωγική και Ψυχαγωγική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό : «Η λέξη κόμικς (αγγλ. comics, πληθυντικός του comic = κωμικός), που σημαίνει εικονογραφημένα περιοδικά, έχει ελληνική προέλευση. Στην ουσία πρόκειται για εικονογραφημένες ιστορίες με υποτυπώδες κείμενο και σπανιότερα χωρίς αυτό ή με ειδικό συνδυασμό εικόνας και κειμένου, γραμμένο συνήθως με μεγαλογράμματη γραφή, δηλαδή χρήση μόνο κεφαλαίων γραμμάτων».³

Στο βιβλίο, του οποίου ο συγγραφέας είναι ο Αντώνης Δελώνης, «Εισαγωγή στη Μεταπολεμική Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», ο ορισμός παρουσιάζεται ως εξής: «Με τον όρο Κόμικς χαρακτηρίζουμε σήμερα τις εικονογραφημένες ιστορίες και περιοδικά, που ανάμεσα από μια σειρά στενά συνδεδεμένων σκίτσων και περιεκτικών κειμένων, με διάλογους, αποδίδουν, κατά τρόπο ζωντανό, ιστορίες δράσης. Είναι κάτι ανάμεσα εφημερίδας - κινηματογράφου-ραδιοφωνικού σκετς, που δεν αποδίδεται παρά με το διεθνή, άλλωστε, όρο κόμικς».⁴

Στο γαλλικό περιοδικό "Les cahiers pedagogiques» παρατίθεται ένας μινιμαλιστικός, ημιτελής κι όχι απόλυτα ακριβής ορισμός: «(Το κόμικ αποτελεί) μια διήγηση που συνδέει το κείμενο με την εικόνα». Λαμβάνοντας υπόψη τα σχόλια του Alain Chante που υπογράφει το άρθρο «Τι είναι κόμικς;» στο περιοδικό, αναφορικά με τον ορισμό όλοι συμφωνούν πάνω στον όρο

εξιστόρηση, δηλαδή διήγηση (σύμφωνα με το *Le Petit Larousse illustré* «Πρόταση που περιγράφει μια πράξη μέσα στο πλαίσιο μιας ιστορίας», σύμφωνα με τον P. Fresnault Deruelle «αυτό φέρνει τη μορφή μιας ιστορίας», «μια ζωγραφισμένη διήγηση» για τον J.B. Bernard...), μπορεί να είναι πολύ ελλειπτικός. Αντίθετα, ως προς τη σύνδεση κειμένου-εικόνας, αυτό είναι ένα στοιχείο πιο συζητήσιμο. Πρώτα, πρέπει να προσδιορίσουμε κάτι που είναι πασιφανές, αλλά που τελικά ξεχνάμε, δηλαδή ότι πρόκειται για σταθερές εικόνες (για να αποκλείσουμε τον κινηματογράφο) και για ζωγραφισμένες εικόνες (για να αποκλείσουμε το φωτο-ρομάντζο, που είναι πολύ κοντά με τα κόμικς).⁵

Σημειώσεις

1. Alain Chante, «Qu' est ce que la BD?», *Les Cahiers Pedagogiques* (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 10.
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το οποίο εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Τι είναι ένα κόμικ στριπ;» που αποτελεί και το πρώτο μέρος της εισαγωγής, σ. 1.
3. Γ. Δ. Κιτσάρας, «Κόμικς», *Παιδαγωγική και Ψυχαγωγική Εγκυκλοπαιδεία - Λεξικό, Ελληνικά Γράμματα*, 1989, τ. 3 σελ. 2762-2763.
4. Α. Δελώνης, *Εισαγωγή στη Μεταπολεμική Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία (1945-1980)*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1990, σελ. 118.
5. Alain Chante, «Cú' est ce que la BD?», ο.π., σελ. 10

1.2 ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΟΜΙΚ (ΣΤΡΙΠ) ΑΠΟ ΕΚΕΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το «εικονογραφημένο βιβλίο», ουσιαστικά, είναι ο πρόγονος του κόμικ κι, όπως φαίνεται κι από τον τίτλο του, εικονογραφούσε το κείμενο. Οπωσδήποτε αυτό επέτρεπε στον αναγνώστη ν' αντιπαρατάξει σ' αυτό που ο ίδιος φανταζόταν αυτό που είχε φανταστεί ο συγγραφέας κι ο εικονογράφος. Παρ' όλα αυτά, η εναλλακτική λύση ήταν συχνά απλουστευτική. Είτε η εικόνα ήταν μινιμαλιστική είτε δεν είχε καμία σχέση με το κείμενο.¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι στα πλαίσια της διαφοροποίησης εικονογραφημένου βιβλίου - κόμικ πρέπει να ορισθεί η εικόνα στο κόμικ ως προέχουσα, δηλαδή ότι είναι απαραίτητη στην κατανόηση. Ωστόσο, υπάρχουν έργα με κείμενα πολύ αναπτυγμένα και με ατμοσφαιρικές εικόνες να τα συνοδεύουν (όπως αυτά του Paringaux και του Loustal-Barney et la note bleue, Coerus de sabie-...), που χαρακτηρίζονται, παρ' όλα αυτά, ως κόμικς. Παράλληλα, αισθητή είναι η παρουσία έργων, στα οποία το κείμενο είναι στο περιθώριο, δηλαδή υποτάσσεται στην εικόνα. Αξιοσημείωτο είναι, τέλος, ότι υπάρχουν και κόμικς χωρίς καθόλου κείμενο (όπως το *Harzack de Moebius*, όπου υπάρχει μια μόνο φούσκα).²

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, οι τεχνικές της εικονογράφησης στο κόμικ είναι διαφορετικές απ' αυτές του εικονογραφημένου βιβλίου. Πλησιάζουν

αυτές του κινηματογράφου (εικόνες σε συνέχεια, πανοραμικές). Η ποιότητα του κόμικ συνίσταται στη συμπληρωματικότητά του ανάμεσα στο κείμενο και την εικόνα. Η σχέση αυτή ανάμεσα στο διάλογο και την εικόνα μας δίνει το κλειδί, που θα μας επιτρέψει να εισαχθούμε στον κόσμο του κόμικ.³

Σημειώσεις

1. André Gautier, «Vivre en bande ... dessinée», Les Cahiers Pédagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σελ. 22.
2. Alain Chante, «Qu' est ce que la BD?», Les Cahiers Pédagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σελ. 10.
3. André Gautier, «Vivre en bande ... dessinée», ο.π., σελ. 22.

1.3 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ (ΣΤΡΙΠ)

Προκειμένου να καταστεί δυνατή η προσέγγιση του ορισμού των κόμικς είναι αναγκαίο να εξειδικεύσουμε τα τρία προαναφερόμενα στοιχεία των κόμικς: το κείμενο, η εικόνα, η διήγηση.

1.3.1 ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Το κείμενο είναι δυνατό να παρουσιαστεί σε τρεις διαφορετικές φύσεις:

1. Είτε τοποθετείται μες τη διήγηση συμβολίζοντας τα λόγια και τους θορύβους που ακούγονται από τους πρωταγωνιστές. Συνήθως, τοποθετούνται τα λόγια μέσα συννεφάκια, όπου ένα βέλος δείχνει ποιος εκφέρει το λόγο, ενώ οι θόρυβοι και οι κραυγές γράφονται κατευθείαν στην εικόνα. Θα παρατηρήσουμε ότι το κείμενο μπορεί ν' αντικατασταθεί από ιδεογράμματα ή ζωγραφισμένες σκηνές και ότι μπορεί να περιλαμβάνει απλά ερωτηματικά ή κάποιο κενό. Η σύνθεση . Η σύνθεση συννεφάκι = κείμενο = λόγος είναι, επομένως, λανθασμένη.

2. Είτε τοποθετείται μες τη διήγηση αναφερόμενο, όμως, στον εσωτερικό κόσμο του ήρωα. Κατά συνέπεια, ο αναγνώστης έχει το πλεονέκτημα να μπορεί να διαβάζει τις σκέψεις των πρωταγωνιστών.

3. Είτε είναι εκτός διήγησης εκφραζόμενο απευθείας από το συγγραφέα στον αναγνώστη, με τη μορφή επιπρόσθετων σχολίων που ονομάζουμε

διηγηματικά. Αυτά μπορούν ν' αντικαταστήσουν, να συμπληρώσουν ή να μεταφέρουν την εικόνα.¹

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, μπορούμε ν' αναφέρουμε ότι χρησιμοποιείται ένας ειδικός κώδικας στα κόμικς, σύμφωνα με τον οποίο πολλά μη-γλωσσικά σύμβολα αποτελούν μέρος της σύνταξης των κόμικς. Αυτά είναι τα συναισθήματα και οι ήχοι που απεικονίζονται όχι μόνο μες το σκίτσο, αλλά και στο μπαλόني (κείμενο). Μπορούμε να διαπιστώσουμε από τα διαφορετικά είδη των μπαλονιών, από τη μορφή του κειμένου στα μπαλόνια κι από τα σύμβολα (ιδεογράμματα, όπως προαναφέρθηκε) ή τις εικόνες (ζωγραφισμένες σκηνές) σ' αυτά.² Πιο αναλυτικά, τα είδη των μπαλονιών ποικίλουν ως προς το σχήμα και τη θέση, επιτελώντας κάθε φορά και μια διαφορετική λειτουργία. Η μορφή του κειμένου είναι αξιοπρόσεχτη από τους αναγνώστες. Το κείμενο, άλλοτε,

μοιάζει με χειρόγραφο, άλλοτε, με δακτυλογραφημένο, αν λάβουμε υπόψη τη γραμματοσειρά, το μέγεθός της, κι άλλα επιμέρους χαρακτηριστικά (όπως πλάγια, έντονα ή υπογραμμισμένα γράμματα). Ακόμη και το σύστημα αρίθμησης μπορεί να διαφέρει από κείμενο σε κείμενο στα μπαλόνια. Γι'

αυτό, συχνά παρατηρούμε σ' αυτά, άλλοτε, αριθμούς ελληνικούς ή λατινικούς κι άλλοτε αραβικούς. Τέλος, είναι δυνατό μες στα μπαλόνια να υπάρχουν σύμβολα ή εικόνες που να αντικαθιστούν τις λέξεις.

Σημειώσεις

1. Alain Chante, «Qu' est ce que la BD?», Les Cahiers Pedagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 10.
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Απεικόνιση των συναισθημάτων, των ήχων ...» στο όγδοο κεφάλαιο, σελ. 21-22.

1.3.2 Η ΕΙΚΟΝΑ

Είναι υποχρεωτικά απλουστευτική σχεδόν καρικατούρα. Είναι και πάλι ο ιδρυτής Töpffer, ο οποίος καθόρισε ότι για να μοιάζει το κόμικ με μια συνέχεια πρέπει να βγάλουμε κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα επαναλαμβάνονται και να απλουστεύσουμε την εικόνα.

Η εικόνα των κόμικς είναι συνήθως μέσα σ' ένα κλειστό πλαίσιο, το επονομαζόμενο πάνελ, που κι αυτό είναι χωρισμένο με το επόμενο από ένα κενό (διάστημα μεταξύ των εικόνων που συμβολίζει τη χρονική έλλειψη που υπάρχει μεταξύ των δύο πάνελς). Εξάλλου, αυτό το διάστημα εμφανίζεται, συνήθως, όταν οι εικόνες παρουσιάζουν παράλληλες δράσεις. Αυτό το πλαίσιο είναι δυνατό να εξαφανίζεται κιόλας.

Το πάνελ μπορεί να έχει ουδέτερη μορφή (κυρίως τετραγωνισμένη ή ορθογώνια σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας) ή εκφραστική, εξαρτώμενη είτε από το διάκοσμο είτε από την εντύπωση που θέλει να δώσει: όταν προσεγγίζει τη μορφή του τετραγώνου, καθησυχάζει. Επιτυγχάνει ή δραματοποιεί, όταν είναι κάθετο...¹

Επίσης, υπάρχουν διαφορετικά είδη πάνελς : το κανονικό (κλειστό), το οποίο επιτελεί μια συγκεκριμένη λειτουργία κάθε φορά και το ανοιχτό, αυτό που επεκτείνεται στο διπλανό.

Το κατά μέσο όρο ποσό των πάνελς που βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο είναι 3. Οι διαφορές στο πλάτος ή στο ύψος αργά κάτω επιτυγχάνουν την αναγνωστική αξία. Αυτό το είδος της ποικιλίας κάνει το κόμικ πιο ζωντανό. Για παράδειγμα: Ένα μεγάλο πάνελ παρουσιάζει αργές κινήσεις, που είναι άμεσα παρατηρήσιμες και προκαλεί, ταυτόχρονα, ένα είδος ηρεμίας. Η αναγνωστική αξία είναι αργή. Αντίθετα, οι μικρές εικόνες επιτυγχάνουν το ρυθμό.²

Κατά κύριο λόγο, η εικόνα των κόμικς είναι μια χρονική σύνοψη κι όχι μια στιγμή. Λαμβάνοντας υπόψη ένα τυπικό πάνελ του κόμικ *Αστερίξ*, οι ήρωες *Αστερίξ* και *Οβελίξ*, δίνουν μια γροθιά στους Αιγύπτιους στρατιώτες, η οποία μεταφράζεται σ' ένα μπράτσο που παίρνει κλίση (κινητικά χαρακτηριστικά), το ιδεόγραμμα και οι ήχοι αντιστοιχούν σε μια εντύπωση, ενώ άλλα κινητικά χαρακτηριστικά δείχνουν την τροχιά των Αιγυπτίων, που τα πόδια τους φεύγουν από το έδαφος, οι περικεφαλαίες από τη θέση τους, καθώς και τα σπαθιά από τα χέρια τους. Η εικόνα, λοιπόν, είναι μια πρόταση από μόνη της.

Όταν οι σκηνές είναι πιο ειρηνικές το συννεφάκι κι η διάρκεια που είναι απαραίτητα στην εκφορά των λόγων, δείχνουν και το χρόνο.³

Τέλος, όπως συμβαίνει και στο κείμενο των μπαλονιών, τα συναισθήματα κι οι ήχοι απεικονίζονται και στα σκίτσα με τυπικά σημάδια.

Σημειώσεις

1. Alain Chante, «Qu' est ce que la B D?», Les Cahiers Pedagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 10.
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Πάνελς» στο έβδομο κεφάλαιο, σ. 20.
3. Alain Chante, «Qu' est ce que la B D?», ο.π., σ. 10.

1.3.3 Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΣΤΟ ΧΑΡΤΙ

Οι εικόνες σε συνέχεια στα κόμικς εμφανίζουν σχέσεις διαφόρων μορφών:

1. **Χρονικές σχέσεις:** Κάθε πάνελ αντιπροσωπεύει ένα πριν κι ένα μετά σε σχέση με τα πάνελς που το περιβάλλουν και η συνέχεια εμφανίζεται μ' ένα ιδιαίτερο σημάδι (πάνελς ενωμένα ή περικλειόμενα το ένα στο άλλο).

2. Περιγραφικές σχέσεις με τους ήρωες και τη δράση να προχωρούν από τετράγωνο σε τετράγωνο.

3. Σχέσεις τοποθεσίας : όταν ο συγγραφέας διαφοροποιεί τη μορφή των πάνελς, πρέπει ν' αλλάξει τη δομή περνώντας από μια απλή παράθεση εικόνων σ' ένα αποτέλεσμα πολυσύνθετο σαν πάζλ.¹

4. Σχέσεις (που μερικοί ονομάζουν) κινηματογραφικές. Μολονότι οι ταινίες δεν έχουν υπάρξει τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα όσα τα κόμικς, η επιρροή τους είναι φανερή. Πολλά κωμικά βιβλία έχουν γίνει ταινίες και το αντίστροφο: Ποπάϊ, Αστερίξ, Τομ και Τζέρι... Ένας μπορεί εύκολα να χρησιμοποιήσει την κινηματογραφική ορολογία, εφαρμόζοντας μεθόδους απεικόνισης στα κόμικς. Πράγματι, η αλλαγή της κάμερας καθιστά ένα κόμικ πιο δυναμικό, πιο ζωντανό. Η κίνηση προτείνεται. Στο μεταξύ αυτές οι θέσεις της κάμερας έχουν μια εκφραστική αξία. Ένας καλός καλλιτέχνης γνωρίζει πολύ καλά γιατί σχεδιάζει ένα πάνελ με τον τρόπο που το κάνει. Αξίζει τον κόπο, λοιπόν, ν' αναφέρουμε μερικά παραδείγματα ανά περίπτωση για να αναγνωρίσουμε τις κινηματογραφικές σχέσεις στα κόμικς:

α) Σχέδιο (Πλάνο):

Operation "Save the Rhinos"

Ένας μακρύς πυροβολισμός ή ένας από απόσταση δείχνει το περιβάλλον ως μια ολότητα, δίνει πληροφορίες σχετικά με το χώρο δράσης.

Ένας μεσαίος δείχνει τους χαρακτήρες από το κεφάλι ως τη μέση ή το δάχτυλο του ποδιού (δράση, διάλογος).

Μια φωτογραφία από κοντά: η κάμερα (το μάτι του αναγνώστη) έχει κινηθεί όσο το δυνατόν πιο κοντά (έκφραση συναισθημάτων, έμφαση πάνω σ' ένα αντικείμενο).

β) Γωνία

Θέα από ψηλά

Θέα από χαμηλά

γ) Κινήσεις της κάμερας :

1. Μερικές φορές η δράση ακολουθείται από αριστερά προς δεξιά.

2. Σ' άλλες περιπτώσεις, πηγαίνουμε εμείς εμπρός από το αντικείμενο/το πρόσωπο (ζουμ προς τα μέσα) ή πίσω (ζουμ προς τα έξω).

δ) Αντικειμενική κάμερα

Με σκοπό να κάνουμε μια ολοκληρωμένη αναγνώριση, κοιτάμε κατευθείαν τα μάτια του χαρακτήρα.²

5. Αισθητικές σχέσεις : Σ' ένα ποιοτικό κόμικ οι κατευθύνσεις της κίνησης και του βλέμματος, οι ισορροπίες της μάζας ενοποιούν τη σφαιρικότητα της «σανίδας» (δηλαδή, της οριζόντιας σειράς πάνελς-εικόνων-της σελίδας), που γίνεται αντιληπτή σαν ένας πίνακας και κυρίως προσανατολίζουν το βλέμμα.³ Σύμφωνα με την τεχνική του μοντάζ (η συλλογή, η τοποθέτηση και η συναρμολόγηση των σκίτσων, που έχουν ληφθεί από διαφορετικές γωνίες κι από διαφορετικές αποστάσεις...⁴) προσφέρονται σημεία ενοποίησης και ενδείξεις κατεύθυνσης που δίνουν διπλό νόημα στη σανίδα (ταυτόχρονα διεύθυνση και σημασία).⁵ Συνεπώς, κίνηση και αγωνία μπορεί να προταθεί από τη συναρμολόγηση των σωστών εικόνων στη σύνταξη των κόμικς.⁶

(ΝΑΤΑΣΣΑ)

(Ελπίζω να μη με ακολουθήσουν)

(Τού είναι αυτή; Το φως είναι αναμμένο)

(Ωχ! Όχι!)

Σ η μ ε ι ώ σ ε ι ς

1. Alain Chante, «Qu' est ce que la B D?», Les Cahiers Pedagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 10 -11.
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyvers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Κινηματογραφικές τεχνικές» στο έκτο κεφάλαιο, σ. 17-19.
3. Alain Chante, «Qu' est ce que la B D?», ο.π., σ. 11.
4. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyvers «Κινηματογραφικές τεχνικές» στο έκτο κεφάλαιο, ο.π., σ. 19.
5. Alain Chante, «Qu' est ce que la B D?», ο.π. σ. 11.
6. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyvers, «Κινηματογραφικές τεχνικές» στο έκτο κεφάλαιο, ο.π., σ. 19.

1.3.4 ΔΙΗΓΗΣΗ ΠΟΥ ΔΙΑΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΧΑΡΤΙ

Κάποιοι συγγραφείς προσθέτουν αυτά τα κριτήρια θεωρώντας ότι δεν υπάρχουν κόμικς χωρίς και πριν την έκδοσή τους. Είναι αλήθεια ότι ένα αυθεντικό χειρόγραφο κόμικ είναι ένα απλό πρόχειρο με μουντζούρες, σημάδια του κολάζ, σημάδια γόμας... Αλλά αυτό προκαλεί τον αποκλεισμό από το χώρο των κόμικς όλων αυτών που πραγματοποιούνται στο χώρο του σχολείου και στα πλαίσια ενός διαγωνισμού, πράγμα που είναι ενοχλητικό. Όσο για το χαρτί είναι απαραίτητο, γιατί ένα κόμικ που παρουσιάζεται στην οθόνη χάνει την ταυτότητά του.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, το κόμικ αντιπροσωπεύει το περίπλοκο σύνολο, όπου αναμιγνύονται διάφορα στοιχεία, διήγηση, εικόνα, πάνελ, φούσκα, διηγηματικό στοιχείο, λόγος, σχέδιο, εντύπωση ... Όλα δεν είναι απαραίτητα: υπάρχουν κόμικς χωρίς σχέδια (υπάρχουν περιπτώσεις πάνελς τελείως κενών ή μαύρων). Ωστόσο, δεν μπορούμε να τα καταργήσουμε όλα ταυτόχρονα. Κατά συνέπεια, το κόμικ είναι ένας κόσμος που πρέπει όχι μόνο ν' ανακαλύψουμε, αλλά έχοντας υπόψη όλες τις δυνατότητες και να κατασκευάσουμε.¹

Σημειώσεις

1. Alain Chante, «Qu' est ce que la BD?», Les Cahiers Pédagogiques (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 11.

1.4 ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΝΟΣ ΠΟΙΟΤΙΚΟΥ ΚΟΜΙΚ (ΣΤΡΙΠ)

Τα πιο σημαντικά κριτήρια, έτσι ώστε να μπορούμε να διακρίνουμε τα ποιοτικά (καλά) από τα μη-ποιοτικά (κακά) κόμικς είναι:

1. Η λογική δομή
2. Η ποιότητα της ιστορίας
3. Τα ηθικά περιεχόμενα
4. Η ποιότητα του σχεδίου
5. Η γλώσσα

1. Η λογική δομή

Η δομή πρέπει να είναι λογική στο κείμενο και στα σχέδια των κόμικς. Μερικές φορές, ένας « από μηχανής Θεός » χρησιμοποιείται προκειμένου να επιλυθούν όλα τα προβλήματα, π.χ. στην « Μαρίνα »: Ο κύριος χαρακτήρας βοηθήθηκε από μια οικογένεια σειρήνων.

2. Η ποιότητα της ιστορίας

Ο συγγραφέας πρέπει να αναφερθεί σε μια ιστορία που είναι άξια λόγου. Μια καλή πλοκή είναι ουσιαστική. Κόμικς όπως ο Αστερίξ, Τεν-Τεν ανήκουν στη κατηγορία αυτή.

3. Τα ηθικά περιεχόμενα

Είναι λογικό να παρατηρήσουμε πολλά στερεότυπα στα κόμικς. Ο αναγνώστης πρέπει ν' αναγνωρίζει έναν ήρωα ή έναν παλιάνθρωπο αμέσως. Όσο δεν υπάρχει ρατσισμός ή σεξισμός, αυτά τα κόμικς είναι αποδεκτά. Αλλά εμείς πρέπει να ξέρουμε ότι αυτά είναι στερεότυπα, εξιδανικευμένες αναπαραστάσεις των ανθρωπίνων όντων.

Παραδείγματα

- **Ρατσισμός** : σε μερικά κόμικς τα άτομα μ' ένα σκούρο δέρμα τα βλέπουμε σαν κανίβαλους.

- **Ρόλοι-Πρότυπα** : οι γυναίκες συχνά προωθούνται σ' έναν δεύτερης τάξης ρόλο. Το παραδοσιακό πρότυπο συχνά επιβεβαιώνεται : ανδρική κυριαρχία - ενασχόληση γυναικών με τις δουλειές του σπιτιού.

4. Η ποιότητα του σχεδίου

Ο Goscinnny και ο Uderzo ήταν συνειδητοποιημένοι καλλιτέχνες. Συνέλεξαν πολλές αποδείξεις με έγγραφα για τα σχέδια. Έτσι, κατόρθωσαν να προσθέσουν μεγάλη αυθεντικότητα.

Προσπάθησαν να

προσεγγίσουν την ιστορική πραγματικότητα όσο το δυνατόν περισσότερο.

5. Η γλώσσα

Η γλώσσα πρέπει να είναι σωστή. Άξια παρατήρησης η ορθογραφία στο παράδειγμα που ακολουθεί.¹

Όλα τα παραπάνω κριτήρια σχετίζονται με τη μορφή και το περιεχόμενο των ποιοτικών κόμικς, που αξίζει κανείς (παιδί, γονιός, εκπαιδευτικός) να εστιάζει την προσοχή του με την ιδιότητα, πάντα, του αναγνώστη προκειμένου να επιλέξει κόμικς που απευθύνονται σ' αυτό (αν πρόκειται για το παιδί) ή στα παιδιά (αν πρόκειται για το γονιό ή τον εκπαιδευτικό).

Σημείωση

1. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βελγίου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη « Η λογοτεχνία στο σχολείο » στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, « Τα ουσιαστικά στοιχεία ενός καλού κόμικ strip » στο πρώτο κεφάλαιο, σ. 2-4

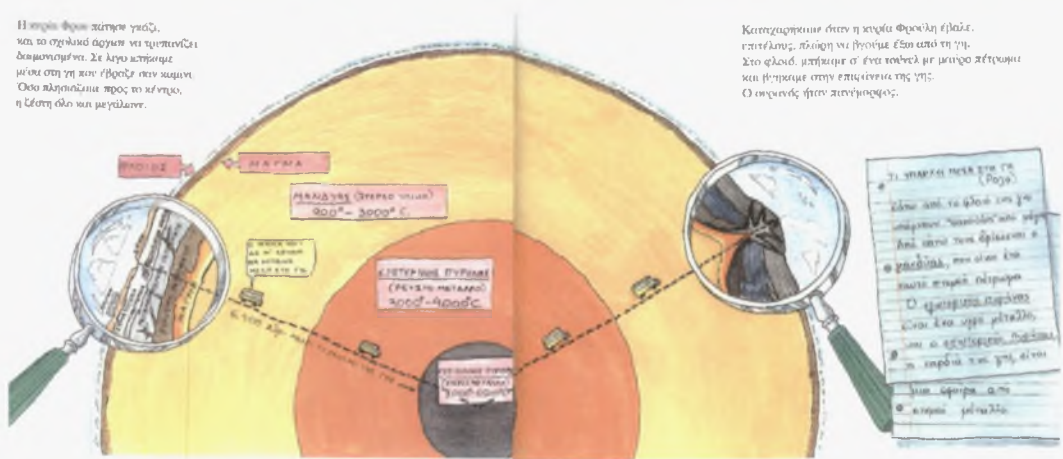
1.5 ΤΕΣΣΕΡΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ (ΣΤΡΙΠ)

(1) ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΔΡΑΣΗΣ

Είναι σημαντικό ο χώρος και ο χρόνος δράσης να είναι ξεκάθαρα αναγνωρίσιμος. Μόνο λίγα κόμικς δείχνουν μια ρεαλιστική ατμόσφαιρα. Πολύ συχνά, ο χώρος και ο χρόνος δράσης απέχει πολύ χρονικά και τοπικά, σε μια φανταστική χώρα, στο μέλλον ή στο παρελθόν.¹

Η σφαίρα είναι καλύτερη γιατί, και το σχηματικό άσχετο να χρησιμοποιείται δεσπομονομένως. Σε λίγο ασπύρισε μένει στη γη και έβραζε στην αυγή. Όσο πλησιάζουμε προς το κέντρο, η έλξη όλο και μεγαλώνει.

Κατασκευάσαμε έναν η σφαίρα Φαντασία έλαβε, επιτέλους, πόση να βρούμε έξω από τη γη. Στο φλοιό μπαίνουμε σε ένα κομμάτι με μικρό πύρρανη και βήματα στην επιφάνεια της γης. Ο σφαιρικός ήταν απέναντος.

(2) ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

Ο πρωταγωνιστής είναι συχνά ένας ήρωας που ανήκει στον κόσμο των ονείρων. Αυτός ο καθαρός και ο τέλειος ήρωας δεν οδηγείται σε καμιά αποτυχία. Αυτός από ψυχολογική και ηθική άποψη εξαιρείται, π.χ. Ταρζάν, Σπάιντερμαν ... Πολλές φορές, ο ήρωας δεν είναι παρά ο εκτελεστής μιας ποθούμενης αποκατάστασης, ο κατά κάποιον τρόπο εξουσιοδοτημένος αντιπρόσωπος του αναγνώστη.

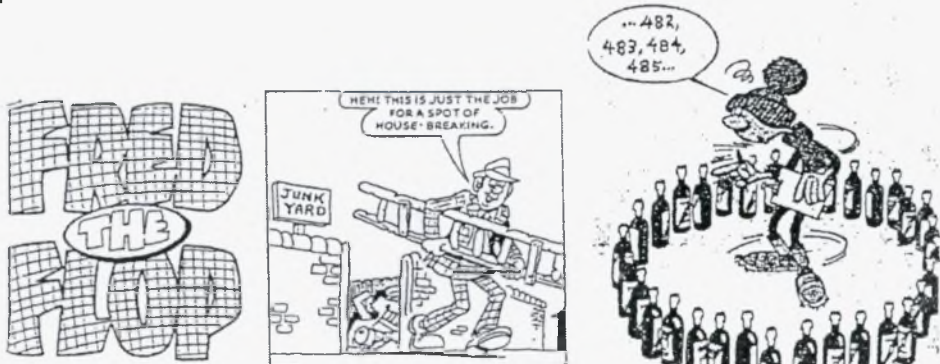
Μ' έναν τέτοιο ήρωα η αναγνώριση δεν είναι πιθανή. Ο ήρωας γίνεται ένα ιδανικό άτομο που ο χρόνος δεν το φθείρει, αλλά δεν μπορεί να είναι στην πραγματικότητα. Αποκαλείται ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ.

Αναμενόμενη, είναι, λοιπόν, η ψυχολογική ταύτιση του αναγνώστη, στη συγκεκριμένη περίπτωση του παιδιού, με τον ήρωα, στον οποίο θέλει να μοιάσει. Σ' αυτήν την περίπτωση λοιπόν, το ΥΠΕΡΕΓΩ είναι κυρίαρχο.

Η παρουσία των ηρώων (που λειτουργούν ως πρότυπα για τους αναγνώστες) είναι δυναμική και ποικίλη. Ως αντρικό πρότυπο, προβάλλονται οι σωματικά μυώδεις άντρες, οι έξυπνοι, οι καρδιοκατακτητές, οι προορισμένοι για περιπέτειες. Ως γυναικείο πρότυπο προωθούνται, επίσης, τα «μοντέλα» που, εκτός από ομορφιά, συνδυάζουν πλούτο και δόξα, χωρίς να αποκλείονται κι εκείνες που είναι «φτιαγμένες» για περιπέτειες. Σ' αυτές οι γυναίκες λαμβάνουν μέρος προκειμένου να έρθουν σε αντιπαράθεση με τους άνδρες. Χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες εικόνες, στις οποίες οι γυναίκες παρουσιάζονται σκληρές. Ως αντίδραση στα κόμικς που προβάλλουν αποκλειστικά και μόνο το ανδρικό φύλο, δημιουργήθηκαν, οι Σούπεργυναίκες: Ζήνα, Λάρα Κροφτ, Σούπεργούμαν, Σούπεργκερλ ...

Μια άλλη αντίδραση στα κόμικς που προβάλλουν αποκλειστικά και μόνο το ανδρικό φύλο είναι οι αντι-ήρωες, δηλαδή τα αρνητικά πρότυπα των κόμικς. Οι αντι-ήρωες είναι κακοί, άσχημοι, βίαιοι, εξωπραγματικοί και πάντα τιμωρούνται υποδειγματικά. Για παράδειγμα, μερικοί απ' αυτούς είναι ο Fred the Flop, Guust Flater.

Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ήρωας συνοδεύεται από ένα ζώο:

ο Τεν-Τεν και ο σκύλος του Σνούσι, ο Λούκι Λουκ και το άλογό του Τζόλι Τζάμπερ, ο Οβελίξ και ο Ιντεφίξ..... Η επικοινωνία των ηρώων με τους πιστούς συντρόφους τους επιτυγχάνεται με τη μεταξύ τους συνομιλία.

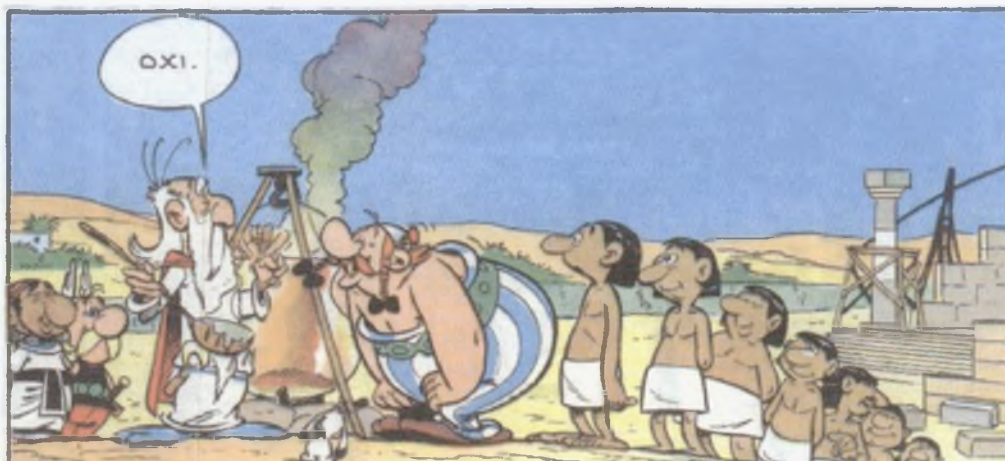

Μερικές φορές στα κόμικς εμφανίζονται δύο κύριοι χαρακτήρες: Αστερίξ κι Οβελίξ, Μπομπ και Μπομπέτ. Αυτό το σύστημα έχει μερικά πλεονεκτήματα:

1. Περισσότερες πιθανότητες διαλόγου. Ο ήρωας μπορεί να δείχνει τα συναισθήματά του πολύ πιο εύκολα.
2. Οι χαρακτήρες είναι δυνατό να είναι μεταξύ τους αντίθετοι ή να συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον.

Ένας άλλος τυπικός χαρακτήρας είναι παντοδύναμος φίλος: ο καθηγητής Καλκουλούς, ο ιερέας των Κελτών Πανοραμίξ.

Και φυσικά, υπάρχει ο ανταγωνιστής, ο αντίπαλος. Σε πολλά κόμικς, ο ήρωας έχει έναν καθορισμένο εχθρό. Αυτός μπορεί να είναι ένα άτομο ή μια ολόκληρη ομάδα: Τεν-Τεν Ρασταπόπουλος, Αστερίξ-Ρωμαίοι.²

(3) ΔΡΑΣΗ

α) Αφθονία δράσης

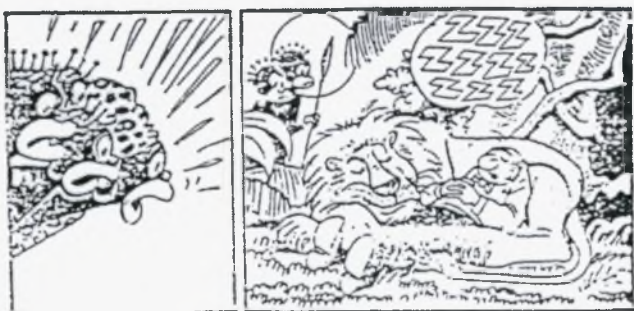
Ως μια αιτία γεγονότος, τυπική για ένα κόμικ είναι η αφθονία δράσης. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί σύμφωνα με όσα ακολουθούν:

-όταν υπάρχει δράση, υπάρχει συχνά αγωνία και ένταση.

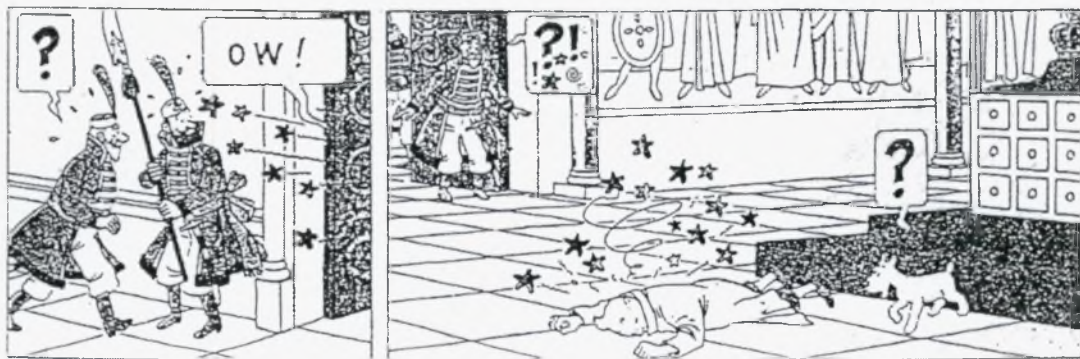
-ως γελοιογράφος ο καθένας αναπαριστά ό,τι είναι ενδιαφέρον και συγκινητικό.

-τα κόμικς είναι αναγνώσιμα σε επεισόδια (κόμικς που βρίσκονται σε εφημερίδες). Κάθε μέρα ένα στοιχείο αγωνίας είναι αναγκαίο. Μ' αυτήν την προοπτική δύο τεχνικές χρησιμοποιούνται:

1. (Νέρο)

2. (Τεν τεν)

β) Έντονη δράση : βία

Η βία είναι συχνά παρούσα στα κόμικς, επειδή ένας δημιουργός των κόμικς πρέπει να αναπαραστήσει τις πιο έντονες δράσεις και πρέπει να δείξει την κατάσταση σε μερικά σκίτσα. Ένα χτύπημα πρέπει να είναι ένα καθαρό χτύπημα.

Έχει γίνει πολλή συζήτηση σχετικά με τη βία στα κόμικς. Μερικοί λένε ότι το υψηλό ποσό βίας στα κόμικς παρέχει ερεθίσματα επιθετικότητας στα παιδιά. Άλλοι λένε ότι τα παιδιά δεν επηρεάζονται από τα κόμικς.³

Η σύγκριση των παρακάτω παραδειγμάτων θα μας επιτρέψει να εξάγουμε τα συμπεράσματα μας σχετικά με τη μορφή βίας που παρουσιάζεται:

Αστερίξ ο μονομάχος

Ρααν

- Στην πρώτη περίπτωση, η επιθετικότητα, όπως απεικονίζεται στο σκίτσο διακρίνεται για το χιουμοριστικό της στοιχείο.

- Στη δεύτερη, αναπαρίσταται σ' όλο το μεγαλείο της, χωρίς χιουμοριστική διάθεση από τον σκιτσογράφο.

(4) ΧΙΟΥΜΟΡ

Στο παρελθόν όλα τα κόμικς ήταν χιουμοριστικά. Όπως προαναφέραμε τα «κόμικ στριπς» στις εφημερίδες πάντα είχαν «κωμικά» στοιχεία. Ωστόσο, στις μέρες μας υπάρχουν κόμικς χωρίς χιούμορ: Σπάιντερμαν, Ζήνα, Κόναν κ.ά.

Καθώς αναφέρθηκε, στα κόμικς συχνά κυριαρχεί ένα στοιχείο αγωνίας σε κάθε σελίδα. Ως επί το πλείστον, υπάρχει, επίσης, ένα στοιχείο χιουμοριστικό.

Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς είναι σχηματισμένο το χιουμοριστικό αποτέλεσμα. Ως απάντηση σ' αυτό το ερώτημα παρατίθενται οι πιο συχνές πιθανότητες:

α) παίζοντας με την υπερβολή

(Ο Αστερίξ και η Κλεοπάτρα)

β) από το μεταφορικό στο κυριολεκτικό στοιχείο

(Φρουτοπία, Τα σπάνια καρεκλοπόδαρα)

γ) από το κυριολεκτικό στο μεταφορικό στοιχείο

(Ναυαγισμένο σχολείο)

δ) αντιλογία

(Τεν τεν: Οι 7 κρυστάλλινες μπάλες)

ε) καυστικό (στη λογοτεχνία)

(Μαφάλντα: Συγχαρητήρια στους αισιόδοξους!)

στ) παίζοντας με τα ονόματα

(Φρουτοπία: Τα σπάνια καρεκλοπόδαρα)

ζ) αναχρονισμός

(Φλινστόουνς)

(Ο Αστερίξ και η Κλεοπάτρα)

η) υπαινιγμοί σε διάσημα άτομα / καταστάσεις

(Ο Αστερίξ και οι Γότθοι)

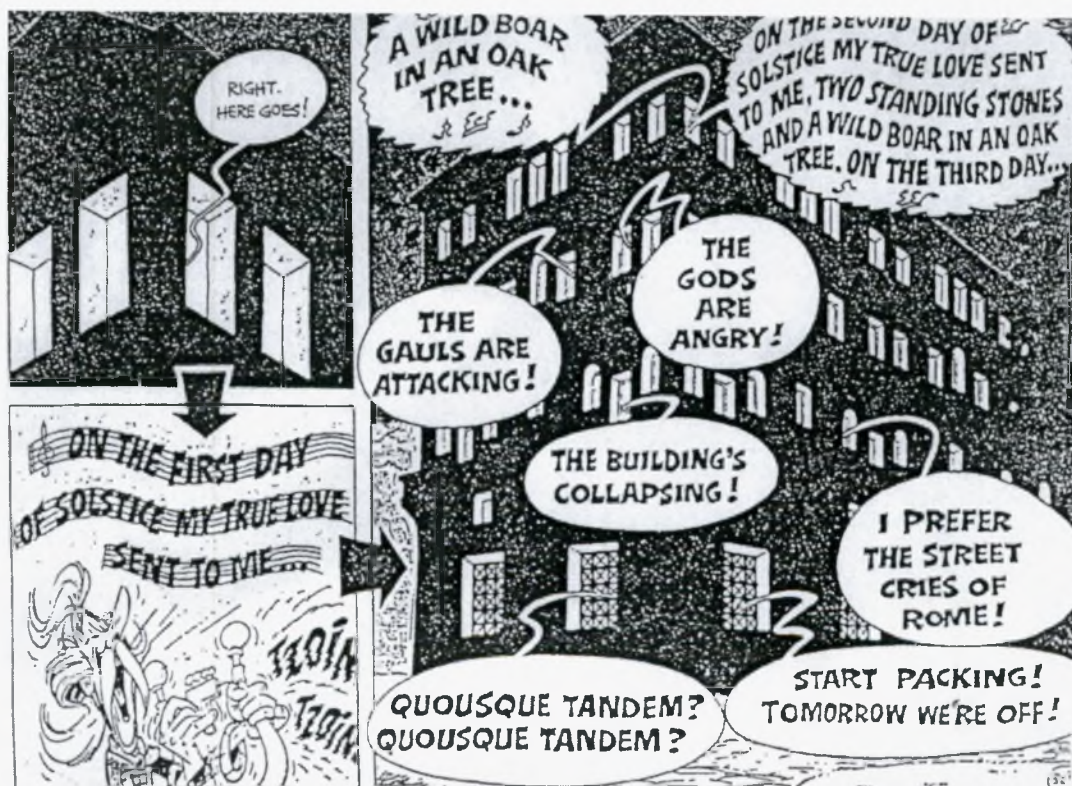

θ) χιούμορ στις λεπτομέρειες

(Μαφάλντα: Συγχαρητήρια στους αισιόδοξους!)

ι) παρωδία

ια) επανάληψη⁴

(Λούκι Λουκ: Στα ίχνη των Ντάλτον)

Σημειώσεις

1. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η λογοτεχνία στο σχολείο» στο παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24-4-01, «Χώρος και Χρόνος δράσης» στο δεύτερο κεφάλαιο, ο.π., σ. 6
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, «Χαρακτήρες» στο τρίτο κεφάλαιο, ο.π. σελ. 6-7
3. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, «Δράση» στο τέταρτο κεφάλαιο, ο.π. σ. 9-10
4. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, «Χιούμορ» στο πέμπτο κεφάλαιο, ο.π., σ.11

1.6 ΑΙΤΙΕΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ (ΣΤΡΙΠ)

Γιατί τα παιδιά και οι έφηβοι προτιμούν τα κόμικς; Είναι μια πρώτη απορία, εύλογη. Κατά πρώτο λόγο, τα προτιμούν, γιατί είναι ένας τρόπος φυγής από τη σύγχρονη πραγματικότητα, ιδιαίτερα όταν το σχολείο κάνει το παιδί να «πλήττει». Στην έννοια «σχολείο» συμπεριλαμβάνεται το κτίριο, ο δάσκαλος, το βιβλίο και γενικότερα η σχολική ζωή.

Μια άλλη εξήγηση του γεγονότος είναι ότι τα παιδιά των μεγάλων αστικών κέντρων-σήμερα και του χωριού-συμπληρώνουν την παιδεία τους, αυτή που παίρνουν στο συνήθως πληκτικό σχολικό περιβάλλον, από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Εννοείται εδώ το σχολείο της γειτονιάς, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Τα κόμικς διαδραματίζουν ένα κυρίαρχο μορφωτικό ρόλο σ' αυτή τη «συμπληρωματική» μόρφωση, τις περισσότερες φορές. Αποτελούν αυτό που οι Γάλλοι ονομάζουν *Ecole Parallele* (Παράλληλο Σχολείο). Μάλιστα, σύμφωνα με τις σχετικές έρευνες, τον τελευταίο είναι πολύ ισχυρότερο σε διάρκεια κι επίδραση από το Συστηματικό Σχολείο.¹

Μετά από τις δύο παραπάνω εξηγήσεις ακολουθούν άλλες, λιγότερο ή περισσότερες ευνόητες, οι οποίες σχετίζονται με τη μορφή, το περιεχόμενο και την κυκλοφορία των κόμικς. Ειδικότερα, όσον αφορά τη μορφή τους, η εικόνα που στηρίζει την εκτύλιξη του μύθου κρατά σε εγρήγορση τη φαντασία του παιδιού, με αποτέλεσμα να βιώνει τα δρώμενα σχεδόν σε τρισδιάστατο χώρο. Επίσης, ο περιορισμός του λόγου σε επιφωνήματα, κραυγές, εντολές και η μεταβίβαση του μηνύματος μέσω της εικόνας, τα κάνει «ευανάγνωστα» κι από τους πιο μέτριους μαθητές. Αναφορικά, με το περιεχόμενο, τα κόμικς είναι ελκυστικά, γιατί έχουν δράση και περιπέτεια και συγκινούν τα παιδιά και τους εφήβους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, διακρίνονται για το διασκεδαστικό τους χαρακτήρα, συνιστούν δηλαδή, έναν «τρόπο ψυχαγωγίας»², όπως μερικοί υποστήριξαν. Τέλος, οι εξωτερικοί λόγοι της κυκλοφορίας τους αποδίδονται στην ποικιλία των θεμάτων που καλύπτουν, την προσιτή τους τιμή και τη διάθεσή τους και από τα περίπτερα.³

Σημειώσεις

1. Δελώνης Α., «Ο μαγικός κόσμος των κόμικς», *Σύγχρονο Σχολείο* (περιοδικό), Αθήνα, 1991, σελ. 43-44
2. Χαρακτηρισμός που εμφανίζεται στο άρθρο της Μ. Κανατσούλη «Σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά περιοδικά» στο περιοδικό *Διαδρομές*, τ. 15, Αθήνα, 1989, σ. 221
3. Τρούλης Γ. Μ., «Το παιδί και το εξωσχολικό έντυπο μέσα στα πλαίσια της θεωρίας της επικοινωνίας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση* (περιοδικό), τ. 23, Αθήνα, 1985, σ. 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

2.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Από πού ν' αρχίσει κανείς; Η λέξη κόμικς είναι ξένη, γι αυτό κι είναι άκλιτη, αν και πρόκειται για αντιδάνειο. Είναι μεταγραφή της αγγλικής comics, που προέρχεται από τις λέξεις comic stories, οι οποίες βέβαια είναι οι ελληνικές λέξεις : κωμικές ιστορίες. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε στα αγγλικά χιουμοριστικά περιοδικά στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, για να ονομάσει τις σχεδόν αποκλειστικά κωμικές ιστορίες με σκίτσα κι εικόνες, που άρχισαν τότε να γίνονται δημοφιλείς. Από την Αγγλία ο όρος κόμικς πέρασε στην Αμερική, καθιερώθηκε, βιομηχανοποιήθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1930 και επέστρεψε μ' αυτό το όνομα στην Ευρώπη και την Ελλάδα.

Μακρινοί πρόγονοι των κόμικς πιστεύονται οι προϊστορικές τοιχογραφίες των σπηλαίων, όπως εκείνες της Αλταμίρα της Ισπανίας και της Λασκώ στη Γαλλία, που δεν περιορίζονται μόνο σε μια φωτογραφική απεικόνιση του γεγονότος, αλλά διηγούνται μια ιστορία. Το ίδιο ισχύει και για τις διαδοχικές εικόνες στις γνωστές στήλες των Ασσυροβαβυλωνίων και στις τοιχογραφίες των πυραμίδων της Αρχαίας Αιγύπτου και των ανακτόρων της Μινωικής Κρήτης. Ο «Δίσκος της Φαιστού» (1600 π.Χ.) διηγείται επίσης γεγονότα με εικόνες. Ιστορίες μυθικές διηγούνται και τα γλυπτά της ζωφόρου του Παρθενώνα και γενικά το αρχιτεκτονικό αυτό μέρος των αρχαίων ναών. Μικρές συνεχόμενες εικόνες χρησιμοποιήθηκαν αργότερα κι από τους βυζαντινούς αγιογράφους, στα περιθώρια των κυρίων εικόνων πολλών αγίων, για να αφηγηθούν τη ζωή, το έργο και το μαρτύριό τους. Η ανακάλυψη της τυπογραφίας τον 15^ο αιώνα και η τελειοποίηση των μεθόδων εκτύπωσης συνετέλεσαν αποφασιστικά στη διάδοση και χρησιμοποίηση των εικόνων¹. Με άλλα λόγια, το απλό γεγονός της προσβασιμότητας εγκαινίασε την εποχή του «μαζικού μέσου επικοινωνίας».

Στην Αγγλία η πρώτη ένδειξη αυτής της επανάστασης ήρθε με τη μορφή των «φυλλαδίων» (broadsheets). Επρόκειτο για ξυλογραφίες ανωνύμων τυπωμένες πάνω σε μια σελίδα η περγαμνή, με θέματα θρησκευτικά ή από την επικαιρότητα. Σε γενικές γραμμές, τα σκίτσα ήταν μαύρα και απλά, με χοντρές γραμμές, κυρίως επειδή το ξύλο δεν επέτρεπε λεπτά σχέδια. Στα φυλλάδια αυτά βλέπουμε «μπαλόνια» με λόγια, και γραμμές που αποδίδουν την

Φυλλάδιο εκτέλεσης με τον αποκεφαλισμό του Λόρδου William Russell, για προδοσία, στο Λονδίνο το 1683

Εξώφυλλο, Sweeney Todd, Demon Barber of Fleet Street (Charles Fox, 1878). Εικονογράφηση: Ανώνυμος. Αυτό το “penny dreadful” ήταν το πιο διαβόητο από τα «σοκαριστικά» έντυπα της βικτοριανής εποχής.

των κόμικς, είχε χαρακτήρα χιουμοριστικό. Αυτά τα έντυπα ήταν και πάλι ένας συνδυασμός κειμένου και εικόνων, αλλά στην πλειονότητά τους είχαν περισσότερη εικονογράφηση από τα άλλα δύο είδη (Punch, 1841). Η προτεραιότητα που έδιναν στις εικόνες έναντι του κειμένου, η προσθήκη νέων strip και η έμφαση στο χοντροκομμένο χιούμορ ήταν όντως βήματα στην πορεία εξέλιξης των κόμικς. Ωστόσο τους έλειπε ακόμη κάτι. Για να θεωρηθεί μια έκδοση το πρώτο

ταχύτητα, καθώς και κάποιο βαθμό επιδεξιότητας στο συνδυασμό λέξεων και εικόνων. Επίσης δεν ήταν ασυνήθιστη η ύπαρξη πλαισίων (πάνελ) στις εικόνες. Το δεύτερο βασικό ρεύμα είναι εκείνο των φυλλάδων με μυθιστορήματα. Αυτά τα φύλλα ονομάζονταν «penny dreadfuls» (άθλιες εκδόσεις της δεκάρας), λόγω του μακάβριου περιεχομένου τους, και περιείχαν αφηγήσεις σε συνέχειες που συνοδεύονταν από εικόνες. Με τον καιρό, τα dreadfuls έδωσαν τη θέση τους σ' ένα άλλο είδος εφημερίδας με μυθιστορήματα, το οποίο αποτελούσε από πολλές απόψεις μια αντίδραση εναντίον τους. Τα έντυπα αυτά είχαν σκοπό να προσφέρουν στα αγόρια ένα «υγιές» ανάγνωσμα, δίνοντας συνήθως έμφαση στα ιδανικά της αθλητικής εμφάνισης και της χριστιανικής ηθικής. Το τρίτο είδος περιοδικού, που ενδιαφέρει περισσότερο την έρευνά μας για τις απαρχές

Kissing Hands του H.Heath. Δείγματα αχρείας συμπεριφοράς στην αυλή της βασίλισσας Καρολίνας, 1827. Στη δεκαετία του 1820, υπάρχει πλέον μια εκτεταμένη «σατιρική βιομηχανία» στις μεγάλες πόλεις. Αυτή είναι μια τυπική γκραβούρα που απευθύνεται σε μεσοαστικό κοινό και χρησιμοποιεί τα λεγόμενα «μπαλόνια» για τους διαλόγους.

δείγμα αυτού του νέου είδους, έπρεπε να χαρακτηρίζεται κι από ένα πρόσθετο στοιχείο: από ένα σταθερό κεντρικό χαρακτήρα.

Έτσι, φθάνουμε, επιτέλους στο πρώτο κόμικ που όλοι συμφωνούν ότι δικαιούται αυτόν τον χαρακτηρισμό, παρά τον παράξενο τίτλο του: *Ally Sdper's Half Holiday* (Gilbert Dalziel, 1884). Ήταν μια φτηνή (μιας πέννας), ασπρόμαυρη εβδομαδιαία έκδοση ταμπλόιντ που περιλάμβανε strip, κόμικς και πεζές αφηγήσεις, διαθέτοντας επιπλέον ένα σταθερό κεντρικό χαρακτήρα, τον *Alexander Sloper*. Το κοινό του άνηκε κυρίως στην εργατική τάξη, αν και διαβαζόταν, επίσης, από σημαντικό ποσοστό της αστικής τάξης.

Η μεγάλη παραγωγή αυτών των εντύπων άρχισε ουσιαστικά το 1890, με τη λεγόμενη «επανάσταση της μισής δεκάρας» (*halfpenny revolution*). Η μεγαλύτερη επιτυχία του *Harmsworth*, εκδότη και ιδιοκτήτη της εφημερίδας *Amalgamated Press*, καθώς και της ίδιας της εφημερίδας ήταν το *Comic Cuts*, που εκδόθηκε το 1890 (το πρώτο από τα νέα

έντυπα που χρησιμοποίησε τη λέξη «comic» στον τίτλο του), για να ακολουθήσει αμέσως μετά το *Illustrated Chips* (1890). Αυτές οι εκδόσεις βασίζονταν στο χοντροκομμένο χιούμορ που είχε ήδη καθιερωθεί, κι ακολουθούσαν πιστά το πρότυπο του *Sloper*.

Μερικά κόμικς που εμφανίστηκαν πριν από το 1914 ήταν τα *Funny Cuts*, *Snap Shots*, *The Joker*, *The World's Comic*, *Larks!* και *The Funny Wonder* (που αργότερα ονομάστηκε *The Wonder*). Ωστόσο, τα νέα έντυπα δεν είχαν το επίπεδο του «γεννήτορά» τους. Συγκριτικά, μ' αυτά, ο *Sloper* ήταν πολύ πιο ποιοτικός. Οι εκδότες των *halfpenny* περιορίζαν το κόστος με ποικίλους τρόπους: πολύ κακή ποιότητα χαρτιού, εντελώς φτηνή εκτύπωση, όπως και μελάνι, μειωμένος αριθμός σελίδων.

Εξώφυλλο, *Comic Cuts* (Amalgamated Press, 1912)
Εικονογράφηση/σενάριο: «Tom the Ticket-of-Leave Man» του Percy Cocking. Το πρώτο έργο που είχε τη λέξη *comics* στον τίτλο του.

Ένα strip από το *Comic Cuts* του 1923, με πρωταγωνιστές τους «Colony Nigs» («Αράπηδες των Αποικιών»). Το κόμικ δε φημιζόταν ποτέ για την

Μια πρόσθετη μέθοδος περιορισμού του κόστους ήταν η πειρατική αντιγραφή υλικού από την Αμερική. Αυτή η τακτική, πέρα από τον αντιδεοντολογικό της χαρακτήρα, είχε και μια θετική συνέπεια: επέτρεψε στο βρετανικό κοινό να γνωρίσει αμερικάνικους χαρακτήρες, όπως τα «katzenjammer Kids» (βλ. παρακάτω), που ήταν άμεσοι απόγονοι του ντουέτου Max και Moritz. Επίσης, άνοιξε το δρόμο για την άσκηση μιας ευρύτερης καλλιτεχνικής επιρροής από την Αμερική, αν και η σημασία της πριν από το 1914 είναι αμφισβητούμενη. Αναπόφευκτα, ίσως τα νέα κόμικς δέχθηκαν έντονες επικρίσεις. Άρχισαν να κατηγορούνται ότι δεν πρόκειται απλώς για αθώα «σιδηροδρομική φιλολογία», αλλά για κάτι πιο επικίνδυνο. Λόγω της μεγάλης τους απήχησης, θεωρήθηκαν σύμβολο της πτώσης των εθνικών αξιών. Και, φυσικά, η απήχηση τους εντοπιζόταν κυρίως στην εργατική τάξη, γεγονός που ανέσυρε μια ολόκληρη σειρά πρόσθετων προκαταλήψεων. Έτσι, η αντίδραση αυτή ουσιαστικά στον σνομπισμό, και γι' αυτό, άλλωστε, η νέα τάση χαρακτηριζόταν από τους επικριτές της «χυδαία» ή «χοντροκομμένη».

Ήταν πολύ αργά όμως! Όταν ξεκίνησε αυτή η αντίδραση, τα βρετανικά κόμικς πουλούσαν ήδη εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα! Από εμπορική άποψη, είχε αποδειχθεί πέρα από κάθε αμφιβολία ότι ακόμη και με τόσο χαμηλή τιμή ήταν δυνατόν να βγουν τεράστια κέρδη. Τα κόμικς ήταν βιώσιμα, και θα συνέχιζαν να εκδίδονται.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα κόμικς ακολούθησαν εντελώς διαφορετική εξελικτική πορεία. Εδώ, ο κυριότερος πρόδρομος της νέας φόρμας δεν ήταν τα σατιρικά περιοδικά, αλλά τα strip των εφημερίδων. Επιπλέον, παρ' όλο που και στη Βρετανία υπήρχε μια παράδοση εικονογράφησης των βιβλίων η οποία επηρέασε τα κόμικς, στις Ηνωμένες Πολιτείες η παράδοση αυτή ήταν πολύ πιο ισχυρή.

Με δεδομένο ότι οι εικόνες συνέβαλλαν στην αύξηση των πωλήσεων των βιβλίων στις Ηνωμένες Πολιτείες, μπορούσαν να εφαρμόσουν το ίδιο και στις εφημερίδες. Πρώτα, εμφανίστηκαν καρτούν με μία μόνο εικόνα, και στη συνέχεια κανονικά strip. Αυτά στην αρχή είχαν περιορισμένη έκταση - μόνο μερικά ασπρόμαυρα πάνελ με γκαγκ στο κάτω μέρος της σελίδας- αλλά γρήγορα εξελίχθηκαν σε έγχρωμα ένθετα, τεσσάρων έως οχτώ σελίδων συνήθως. Τα ένθετα αυτά κυκλοφορούσαν σχεδόν πάντα τις Κυριακές, κι έτσι σταδιακά ονομάστηκαν «Αστεία της Κυριακής» (Sunday Funnies). Ο όρος «κόμικς» χρησιμοποιήθηκε με την ίδια έννοια και στις Ηνωμένες Πολιτείες, για τη σειρά των σκίτσων, δηλαδή, που αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της εφημερίδας. Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα, τα κόμικς βρισκόνταν πλέον σε πλήρη άνθηση, και η κατάσταση αυτή ενισχύθηκε από τη δημιουργία «πρακτορείων strip», τα οποία προμήθευαν με τα ίδια strip τις εφημερίδες όλης της χώρας.

Ο κύριος εμπορικός λόγος που οδήγησε σ' αυτή την καινοτομία ήταν η προσπάθεια των εκδοτών να προσεταιριστούν τα πλήθη των μεταναστών που

ζούσαν στις μεγάλες πόλεις. Οι δυο μεγάλοι βαρόνοι του Τύπου εκείνης της εποχής, ο Joseph Pulitzer και ο William Randolph Hearst, δεν άργησαν να επωφεληθούν απ' αυτήν την ιδέα. Ο Hearst ήταν ο πρώτος που έκανε τη μεγάλη επιτυχία με το «Yellow Kid» του Richard Outcault, το οποίο άρχισε να δημοσιεύεται στο New York Journal το 1896. Ο Outcault είχε

**Kid» (New York World, 1896).
Εικονογράφηση / σενάριο: Richard
Outcault. Ήρωας του strip ήταν
ένα χαμίμι που φορά μια κίτρινη
πουκαμίσια. Ο Outcault είχε
δουλέψει προηγουμένως στο Judge,
αλλά με το «Kid» άνοιξε νέους
δρόμους.**

συνεργαστεί παλιότερα με το Life και το Judge, έντυπα που απευθύνονταν στη μεσαία τάξη, αλλά με το «Kid» θέλησε να στραφεί στην εργατική τάξη. Επρόκειτο για μια σάτιρα της ζωής στις φτωχογειτονιές της πόλης, διανθισμένη με ανορθογραφίες και γραμματικά λάθη που συνήθιζαν οι μετανάστες. Ο διάσημος ήρωας του ήταν ένα χαμίμι με όψη Κινέζου και μανιακή συμπεριφορά, κατά κάποιο τρόπο ένας "idiot savant" (σοφός βλάκας). Το αξιοσημείωτο σ' αυτό το strip ήταν ότι χρησιμοποιούσε το κίτρινο χρώμα, με αποτέλεσμα να γίνει για πρώτη φορά δυνατή στις εφημερίδες η έγχρωμη εκτύπωση. Μετά το «Yellow Kid», ένας άγριος πόλεμος ξέσπασε ανάμεσα στις εφημερίδες που χρησιμοποιούσαν για όπλο τους τα strip. Εκατοντάδες strip εμφανίστηκαν σε όλη τη χώρα, με

διάφορα χιουμοριστικά θέματα, που κυμαίνονταν από την «κουλτουριάρικη» σάτιρα μέχρι τα χονδροειδή αστεία. Ξαφνικά, δημιουργήθηκε μεγάλη ζήτηση για σκιτσογράφους, και οι βαρόνοι του Τύπου μάχονταν σκληρά για να κρατήσουν ο καθένας τους δικούς του. Οι ιστορικοί του είδους ξεχωρίζουν τρεις απ' αυτούς για την καλλιτεχνική τους δεινότητα: τον Winsor McCay, τον Lyonel Feininger και τον George Herriman, των οποίων τα έργα δημοσιεύονταν σε πολλές εφημερίδες σε όλη τη χώρα. (+ εικόνες σελ. 20(1) + σελ. 22(2))

Το κόμικς του McCay «Little Nemo in Slumberland» (1905) ήταν από μια άποψη η απάντηση της μεσαίας τάξης στο «Yellow Kid». Χαρακτηριζόταν από ένα πιο εξελιγμένο στυλ εικονογράφησης, επηρεασμένο από την art nouveau, και περιέγραφε την ιστορία ενός παιδιού εύπορης οικογένειας καθώς και τα τρελά όνειρα που έβλεπε στον ύπνο του. Παρά την τεχνική τους αρτιότητα, οι ιστορίες του Nemo συχνά ήταν σεναριακά επίπεδες. Ο McCay ενδιαφερόταν

“Dreams of a Rarebit Fiend” (New York Herald, 1905). Εικονογράφηση / σενάριο: Winsor McCay. Αυτό το συχνά εφιαλτικό στριπ απευθυνόταν σε ενήλικες αναγνώστες.

Willie Winkie’s World» (1906), ήταν φαινομενικά για παιδιά, αλλά άρεσαν και στους μεγάλους για τον κωμικό εξπρεσιονισμό τους: κτίρια χασμουριούνται, ο ήλιος τεντώνει τα χέρια-ακτίνες του και τα δένδρα χορεύουν. Όλα αυτά αποδίδονται με μια πολύ όμορφη και σοβαρή παλέτα.

Ο George Herriman ήταν ο τελευταίος από τους «τρεις μεγάλους», αλλά ίσως ο πιο ταλαντούχος. Το πιο επιτυχημένο στριπ του ήταν το «The Dingbat Family» (1910), μια κωμωδία καταστάσεων για δυο γείτονες που μένουν στην ίδια πολυκατοικία και βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ τους. Δύο από τους δευτερεύοντες χαρακτήρες αυτού του στριπ - μια γάτα και ένα ποντίκι- θα

“The Katzenjammer Kids” (San Francisco Examiner, 1912). Εικονογράφηση / σενάριο: Rudolph Dirks. Ένα πολύ πιο απλό στριπ, που στηριζόταν στη χοντροκομμένη σάτιρα.

περισσότερο για τα σκίτσα παρά για την πλοκή, ένα μειονέκτημα που δεν ξεπέρασε ποτέ. Το ίδιο στοιχείο επαναλαμβάνεται και σ’ ένα δεύτερο δικό του στριπ, το οποίο απευθυνόταν σε μεγαλύτερες ηλικίες, με τίτλο «The Dreams of a Rarebit Fiend» (1905). Κι εδώ ο βασικός ήρωας ονειρεύεται, αλλά τα όνειρα-εφιάλτες του περιέχουν συχνά πολύ τρομακτικές μορφές.

Ο Lyonel Feininger ήταν ανταγωνιστής του Mc Cay, και έκανε κι αυτός πειραματισμούς στη διάταξη των πάνελ και στον σχεδιασμό του στριπ, αν και η καριέρα του ως σκιτσογράφος διήρκησε λιγότερο από ένα χρόνο. Τα δύο αριστουργήματά του, «The Kin-der-kids» (1906) και «Wee

αποτελούσαν τη βάση για το πιο αριστουργηματικό έργο του, το «Krazy Kat» (1913). Αυτό το strip εξιστορούσε τη σχέση αγάπης -μίσους ανάμεσα στα δύο αυτά ζώα, με φόντο μια σειρά από αφηρημένους και μεταβαλλόμενους χώρους.

Όπως κι αν είναι τα πράγματα, πάντως μπορεί ο Mc Cay, ο Feininger και ο Herriman να ήταν πρωτοπόροι από καλλιτεχνική άποψη, αλλά τα έργα τους δεν είχαν αναγκαστικά και εμπορική επιτυχία. Το περισσότερο δημοφιλή strip, που δημοσιεύονταν σε πολλές εφημερίδες, ήταν πιο ελαφρά και έδιναν έμφαση στο χοντροκομμένο χιούμορ. Ένα παράδειγμα ήταν τα «αφελή» strip με ήρωες παιδιά. Το πρότυπο εδώ ήταν, αναμφίβολα, το «Katzenjammer Kids» του Rudolph Dirk, που εξιστορούσε τα κατορθώματα δύο χαμινιών, του Hans και του Fritz, παιδιά Γερμανών μεταναστών. Το χιούμορ ήταν χοντροκομμένο, αλλά το strip αυτό είχε τη μεγαλύτερη διάρκεια ζωής στην αμερικάνικη ιστορία. Ανάλογα ήταν το «Foxy Grandpa» του Carl Schultze (1900), με ήρωα ένα γέρο που τη φέρνει συστηματικά στα ανίψια του, και το «Buster Brown» του Outcault (1902), μια συνέχεια του «Yellow Kid», με ήρωα ένα παιδί της μεσαίας τάξης που είναι ντυμένο σαν το Μικρό Λόρδο κι αθετεί συνέχεια τις υποσχέσεις που δίνει στους μεγαλύτερους ότι θα μείνει φρόνιμο. Τα ζώα ήταν, επίσης, ένα διαδεδομένο στοιχείο πολλών πρωτογενών strip. Μερικά παραδείγματα είναι ο «Mr Jack» (1903), το «And Her Name was Maud!» (1904), το «Barney Goggle». Το δημοφιλέστερο είδος, όμως, ήταν η οικογενειακή κωμωδία στα πρώτα strip. Οι ιστορίες εδώ περιέχουν συνήθως διάφορους πολιτικούς υπαινιγμούς και εκφράζουν τις ταξικές εντάσεις της εποχής, ιδιαίτερα στις κοινότητες των μεταναστών και των μειονοτήτων. Το γνωστότερο από τα strip ήταν το «Bringing up Father».

Την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα εκδόθηκε μια σειρά από συλλογές των πιο δημοφιλών strip που είχαν δημοσιευτεί στις εφημερίδες. Αυτά μπορούν να θεωρηθούν πρόδρομοι των «κόμικς άλμπουμ» που γνωρίζουμε σήμερα. Η έκδοσή τους δεν ήταν συστηματική, συχνά έβγαιναν με σκληρό εξώφυλλο και συνήθως περιλάμβαναν τα πιο εμπορικά του είδους. Παρακάτω παραθέτουμε μερικά στοιχεία για να

Πάνελ από το «Bringing Up Father» (King Features Syndicate, 1916).
Εικονογράφηση / σενάριο: George
MsManus.

γίνει αντιληπτό η διαφορά ανάμεσα στις «υψηλού» και «χαμηλού» επιπέδου αναδημοσιεύσεις strip: το «Foxy Grandpa» και το «Buster Brown» υπήρχαν σε δεκάδες άλμπουμ. Το «Little Nemo» μόνο σε δυο, ενώ τα έργα του Feininger και του Herriman δε συμπεριλήφθηκαν σε συλλογές παρά μόνο πολύ αργότερα. Συνήθως, τις συλλογές αυτές τις εξέδιδαν οι ίδιες οι εφημερίδες όπου είχαν δημοσιευτεί αρχικά τα strip (κυρίως, η New York Journal), αλλά υπήρχαν και μερικές ανεξάρτητες εταιρείες, όπως η Cupples and Leon, που πήγαν καλά εμπορικά. Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον και για τα strip των εφημερίδων και για τις ανατυπωμένες συλλογές, ξεσηκώθηκε κάποια αντίδραση εναντίον των εκδόσεων αυτών από ορισμένα τμήματα της αμερικάνικης κοινωνίας. Εδώ βρίσκουμε πολλά κοινά στοιχεία με τις αντίστοιχες επιθέσεις κατά των κόμικς που παρατηρήθηκαν στη Βρετανία: ο συνδυασμός κειμένου και εικόνας θεωρήθηκε ότι υποβαθμίζει το μορφωτικό επίπεδο του κοινού και ζημιώνει την κίνηση των «σωστών» βιβλίων. Στην Αμερική, όμως, σε αντίθεση με τη Μ. Βρετανία, οι ταξικές προκαταλήψεις πήραν θρησκευτικές και φυλετικές αποχρώσεις. Επιπλέον, μερικοί πολίτες με ακραίες χριστιανικές θέσεις είχαν ενοχληθεί από το γεγονός ότι τα κόμικς δημοσιεύονταν τις Κυριακές. Τέλος, το γεγονός ότι διαβάζονταν από μετανάστες, που δεν ήταν πάντα χριστιανοί, πρόσθεσε μια ακόμη διάσταση στις αντιρρήσεις τους.

Ωστόσο, η αντίδραση δεν ήταν οργανωμένη. Ουσιαστικά, περιορίστηκε απλώς σε μερικές συγκεντρώσεις σε εκκλησίες και σε μια σειρά επιστολών στις εφημερίδες. Όπως και στη Βρετανία, τα strip είχαν εδραιωθεί πλέον. Η εξέλιξή τους ήταν ανεπίστρεπτη, αφού είχαν δαπανηθεί ήδη μεγάλα ποσά για τις ποικίλες εκδόσεις τους. Η άνθηση των strip και των ανατυπώσεων τους σε συλλογές που μόλις ξεκινούσε έθεσαν τις βάσεις για μια θεαματική εξάπλωση των κόμικς, την οποία δεν μπορούσε κανείς ν' ανακόψει.²

Σημειώσεις

1. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», Διαβάζω, τ. 248, 1990, σελ. 64.
2. Roger Sabin, ΚΟΜΙΚΣ Ή ΚΟΜΙΞ - Η ιστορία μιας «σχεδόν» τέχνης, TERZO BOOKS, ελληνική έκδοση: 1997, σ. 11-25.

2.2 ΤΑ ΚΟΜΙΚΣ ΣΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Είναι γενικά αποδεκτό ότι τα κόμικς αποτέλεσαν ξεχωριστό, αυτοτελές και διεθνές πολιτιστικό είδος, που δεν γνωρίζει πλέον σύνορα. Τα χρόνια 1935-1945 και 1950 στάθηκαν η χρυσή εποχή των αμερικάνικων κόμικς, ενώ η περίοδος 1945-1965 και 1970 συνιστά τη χρυσή εποχή των ευρωπαϊκών κόμικς.¹

Από τη δεκαετία του 1930 αρχίζει η συστηματική πια, βιομηχανοποίηση των κόμικς, φυσικά μέσα στα γνωστά και προσφιλή πλαίσια του «american

way of life» (του αμερικάνικου τρόπου ζωής), και τα σχετικά περιοδικά κατακλύζουν την αγορά σαν «ευρωδολάρια», σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του Ν. Πλάτη στο άρθρο του «Περί κόμικς και άλλων δεινών». Ο κωμικός ήρωας αντικαταστάθηκε με διάφορα άλλα πρόσωπα - πρότυπα (σούπερ-μπάτσους του στυλ «Σούπερμαν», «Μπάτμαν», «Σούπερ-Αμέρικα» κ.α. ή μυώδεις ήρωες του στυλ «Ταρζάν»), που ήταν απαραίτητα για να αναρρώσει η κλονισμένη αστική υγεία και ιδεολογία από το κραχ του 1929.

Οι προπαγανδιστές της εποχής του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, χρησιμοποίησαν στο μέγιστο τα κόμικς στη μεθοδευμένη, από ψυχολόγους «ολκής», εκστρατεία μίσους και λασπολογίας των αντιπάλων. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι την ίδια εποχή, ο Νέλσον Ροκφέλλερ, που ήταν τότε υπεύθυνος των «λατινο-αμερικανικών υποθέσεων» στο State Department, είχε διορίσει τον Ουώλ Ντίσνεϊ «πρεσβευτή καλής θελήσεως» στις χώρες της Νότιας Αμερικής. Τα εργαστήρια του Ουώλ Ντίσνεϊ παράλληλα παρήγαγαν ταινίες αντικομμουνιστικές και στρατιωτικής διαπαιδαγώγησης, καθώς επίσης και «Μίκι Μάους», που είχαν για σκοπό να «εγκωμιάσουν» τους «φιλικούς» δεσμούς ανάμεσα στις χώρες της νοτιοαμερικάνικης ηπείρου και της «προστάτιδος» πατρίδας τους.

Όλοι οι χάρτινοι ήρωες του εικονογραφικού πανθέου ντύνονται στρατιώτες ή βοηθούν με οποιοδήποτε τρόπο στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά του «Άξονος». Ο μποξέρ «Τζόε Παλούκα», ο «Τζίμ Τζούγκλα», ο «Ντίκ Τρέισι», ο πολύς «Φλάς Γκόρντον» επιστρατεύονται από την πρώτη κιόλας στιγμή. Ο «Σκόρτυ Σμιθ», ο δημοφιλής αεροπόρος του μεσοπολέμου, είναι τώρα στο ανατολικό μέτωπο. Ο «Ταρζάν» οδηγεί τους συμμάχους στρατιώτες μέσα από μυστικά περάσματα της ζούγκλας του και στήνει ενέδρες στους «κακούς Γερμανούς». Όσο για το νεαρό «Τέρρυ», μεγάλωσε μια ώρα αρχύτερα κι έγινε λοχαγός της «ένδοξης αμερικάνικης αεροπορίας». Ο «πατέρας» του, Μίλτον Κάνιφ, τον σχεδιάζει με μια σχετική αληθοφάνεια, πάνω σε θέματα που του στέλνουν, συνήθως, οι αναγνώστες φαντάρου του μετώπου και του υποδεικνύει «διακριτικά» το υπουργείο Πολέμου. Η εποχή που η λογοκρισία είχα απαγορεύσει σαν άσεμνη τη «Μπέτι Μπομπ», τη μικρή «βαμπ» του Νταϊνβ Φλάϊσερ, έχει περάσει οριστικά. Είναι οι ίδιες, αυτή τη φορά, κρατικές υπηρεσίες που ζητάνε μ' επιμονή από το σχεδιαστή Μίλτον Κάνιφ να δημιουργήσει, το 1942, το μισό-πορνό κόμικς «το Φώναγμα του Αρσενικού», του οποίου η ηρωίδα, η μισ Λέις, γίνεται αποκλειστικότητα στις εφημερίδες των Ενόπλων Δυνάμεων, χαρίζοντας «αφειδώς» όνειρα και ψευδαισθήσεις στους φαντάρους αναγνώστες.²

Η παρουσία των κόμικς στην Ευρώπη, την ίδια εποχή αρχίζει να γίνεται αισθητή. Ήδη, στην Αγγλία, από το 1920, δημοσιευόταν το κόμικ «Rupert, the Adventures of a Little Lost Teddy Bear» στην εφημερίδα Daily Express. Η εμπορική επιτυχία των εντύπων του Ουώλ Ντίσνεϊ (Μίκι Μάους,

Ντόναλντ Ντακ) από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας τους, δηλαδή από τη δεκαετία του '30, στην Αμερική σημειώνεται και στην Ευρώπη. Ο «Μίκι Μάους» πουλιέται στη Γαλλία σε 500.000 αντίτυπα, στην Αγγλία σε 700.000, στη Δυτική Γερμανία σε 300.000, στην Ιταλία σε 350.000 κι ανάλογα στις άλλες χώρες.³

Δεν καθυστερεί, όμως, να επέλθει κι η παρακμή των κόμικς κατά το 1954 ύστερα από τη δημοσίευση της πραγματείας «Αποπλάνηση του Αθώου» από τον δρ. F. Wertham. Η έκθεση του συγγραφέα ήταν σαφής: «Τα κόμικς είναι κακά για το πνεύμα των παιδιών». Η συνέπεια ήταν μια νέα «Αυθεντία του Κώδικα των Κόμικς» με ρόλους για περιεχόμενα και παρουσίαση. Στη δεκαετία του '60 καθίσταται δυνατή η καινούρια αναβίωση των κόμικς από τότε που οι διανοούμενοι στάθηκαν εμπόδιο σε κόμικς όπως τα Peanuts και Rogo, τα οποία εκτιμήθηκαν, επίσης, κι από τους ενηλίκους. Κόμικς με εξέχουσα θέση στον εκδοτικό χώρο ήταν:

- ο Τεν - Τεν, που δημιουργήθηκε από τον Βέλγο Hergè (ψευδώνυμο του Georges Rèmi) το 1929.
- ο Αστερίξ, που δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα Goscinny και τον καλλιτέχνη Albert Uderzo το 1959.⁴
- ο Λούκι Λουκ, που δημιουργήθηκε από το συγγραφέα Renè Goscinny και τον σκιτσογράφο Morris.
- Μπλέικ και Μόρτιμερ, που δημιουργήθηκε από το Βέλγο συγγραφέα Jacobs.

Η εικονογράφηση αυτών ήταν ασπρόμαυρη κατά τα πρώτα χρόνια της κυκλοφορίας τους. Σταδιακά στην τεχνική της εικονογράφησης προστέθηκε και το χρώμα, καθιστώντας τα κόμικς πιο ελκυστικά για τους αναγνώστες κάθε ηλικίας. Γι' αυτό άλλωστε, σημείωσαν και εξακολουθούν να σημειώνουν εμπορική επιτυχία σ' όλο τον κόσμο. Ο αριθμός των πωλήσεών τους ανέρχεται σε 350.000 αντίτυπα για το Λούκι Λουκ, 205.000 για τον Τεν-Τεν και 200.000 για τον Αστερίξ.⁵

Σημειώσεις

1. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», Διαβάζω, τ. 248, 1990, σελ. 64.
2. Πλατής Ν., «Περί κόμικς και άλλων δεινών», Διαβάζω, τ. 15, 1978, σελ. 26-27.
3. Σακελλαρίου Χ., «Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας», Δίπτυχο, 1982, σελ. 501
4. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cygerts, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Αυτό (δηλαδή το κόμικ) είναι ιστορία» στο δεύτερο μέρος της εισαγωγής, σ. 1
5. Σχόλια του Βέλγου Jos Cygerts κατά τη διάρκεια της διάλεξης του, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01

2.3 ΤΑ ΚΟΜΙΚΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στις αρχές του 1900 το έντυπο, βιομηχανοποιημένο πια, ξεχύνεται ακάθεκτο και μαζί μ' αυτό η εικόνα. Ένα πνεύμα σατιρικό και θεληματικό στο βάθος επιτυγχάνει μια λογοτεχνία σε εικόνες που τελειοποιεί την εφημερίδα. Τα παιδιά βλέπουν να γεννιέται το θέαμα -χιλιάδες βιβλία κι ένα μέρος του Τύπου τους αφιερώνεται- του οποίου η υποχρεωτική διδασκαλία «προάγει» το σύνολο.

Η θυελλώδης επιτυχία των κόμικς οδηγεί την τηλεόραση να οργανώσει ειδικό τμήμα παραγωγής, γεγονός που ερεθίζει τους σύγχρονους σκιτσογράφους να δείξουν την πρωτοτυπία τους και ν' ασχοληθούν επαγγελματικά πια μ' έναν καινούριο τρόπο έκφρασης ζωγραφικού χιούμορ. Αυτά βέβαια πέραν του Ατλαντικού και σε μικρογραφία στην Κεντρική Ευρώπη, που παίρνει την πρώτη γεύση μιας καταναλωτικής κοινωνίας.

Στην Ελλάδα, την ίδια εποχή, η «σταδιοδρομία» των κόμικς πρέπει να λογαριάζεται σαν μια αποτυχία χωρίς προηγούμενο. Όχι γιατί δεν υπήρξαν ελληνικά κόμικς άξια λόγου και προσοχής, αλλά γιατί δεν υπήρξαν οι απαραίτητες κοινωνικο-οικονομικές προϋποθέσεις, που απαιτούνται για μια, όπως λέγεται, «καταναλωτική αφθονία», που ασφαλώς απείχε από τη φεουδαρχική ακόμα ελληνική κοινωνία.

Οποιοσδήποτε μελετητής θα βρισκόταν σε φανερή αμηχανία: Εκείνα τα ελληνικά κόμικς πρωτόγονης παραγωγής που θ' άξιζε ο κόπος ν' αναφερθούν είναι πολύ περισσότερα από ελάχιστα. Ωστόσο, με ξεχωριστή δυσκολία και καθυστέρηση μισού περίπου αιώνα κατάφεραν να μην τους αποδίδεται το πλασματικό χαρακτηριστικό της «πλούσια εικονογράφηση» και να γίνουν αυτό που ήταν πάντα, δηλαδή κόμικς. Πρωτοεμφανίστηκαν, στα τέλη του περασμένου αιώνα, στις σατιρικές εφημερίδες της εποχής («Αριστοφάνης», «Διάβολος», «Ασμοδαίος», «Κόσκινο» κ.ά.) σαν γελοιογραφικά σκίτσα αρχικά, που θύμιζαν περισσότερο γελοιογραφίες. Και συνέχισαν -σαν κωμικά σκίτσα πάντα- στις σατιρικές επιφυλλίδες των πιο «καθώς πρέπει» εκδόσεων, που τα μεταχειρίστηκαν στο έπακρο την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων και της συνεπακόλουθης σοβινιστικής υστερίας.

Μερικά αξιόλογα παραδείγματα είναι ο «Μουσαφίρης» του Η. Κουμετάκη, στο «Εθνικόν Ημερολόγιον» του Κ. Σκόκου (ετήσια, χρονογραφική, φιλολογική και γελοιογραφική έκδοση) του 1914, καθώς επίσης και το «Ξεσκέπασμα του Λεονταρή» του Γ. Γκείβελη, στο σατιρικό κι έμμετρο «Εμπρός» της Κωνσταντινούπολης, το 1913, οι «Περιπέτειες του Λόρδου Χόστου και της Λαίδης Βάλτηστον» του Γ. Γκείβελη, στο σατιρικό και «μοναδικό τετράποδο περιοδικό» που εξέδιδε ο ίδιος (1920), καθώς κι αργότερα οι «Ιστορίες του Μακρυπουκάμισου και του Κοντοβράκη» στο

εβδομαδιαίο ποικίλης ύλης «Η Εβδομάς» των αδελφών Γεράρδου πάνω σε κείμενα του γνωστού θεατρικού συγγραφέα Γεράσιμου Σταύρου» και σκίτσα του γελοιογράφου Αντρέα Βλασόπουλου.* Ώσπου, το 1936 κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Π. Δημητράκου, «Το περιοδικό μας», το πρώτο ελληνικό περιοδικό με κόμικς. Τα κείμενα και τα σκίτσα ήταν του σκιτσογράφου Νίκου Καστανάκη.¹ Δε θα πρέπει να παραληφθεί, επίσης, ότι το 1933 κυκλοφορεί και η «Παιδική Εγκυκλοπαίδεια» από τις εκδόσεις του ίδιου. Στις σελίδες της εμφανίζεται ο εξ Αμερικής Μίκυ Μάους σε αντιπαράθεση με τον Καραγκιόζη.²

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής, 1942, το εβδομαδιαίο «Μπουκέτο» δημοσιεύει σε συνέχειες τη «Γενοβέφα» κι αμέσως μετά την «Ιλιάδα», την «Οδύσσεια» κι άλλα κόμικς, με προσφιλή στο τότε ελληνικό κοινό θέματα, που τα κείμενά τους έγραψε ο ποιητής Μ. Παπανικολάου και σκισαίριζε ο Θ. Ανδρεόπουλος.³

Όλα αυτά, όμως, αποτελούν προϊστορία σε σχέση με ό,τι θα επακολουθήσει τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όσον αφορά τα Λαϊκά Εικονογραφημένα Περιοδικά. Όπως το μυθιστόρημα αντικατέστησε το Έπος, έτσι και το Εικονογραφημένο βιβλίο -αργά αλλά σταθερά- αντικαθιστά στις προτιμήσεις του λαϊκού κοινού το Μυθιστόρημα. Κι αυτό συντελέστηκε πρώτα έξω από την Ελλάδα: με αρχή τη Γαλλία και την Αγγλία και κυρίως την Αμερική.

Μεταπολεμικά κανείς δεν έχει χρόνο να διαβάσει ογκώδη μυθιστορήματα στον ελάχιστο αγχωμένο χρόνο που διαθέτει για τέρψη ή «επιμόρφωση». Γι' αυτό το -εξ ολοκλήρου πια- εικονογραφημένο λαϊκό περιοδικό εξυπηρετούσε τις γρήγορες ανάγκες και «χωρούσε» μέσα στα περιορισμένα χρονικά όρια. Στην Ελλάδα μεταπολεμικά δημιουργήθηκε (αρχικά απ' τον Ν. Τσεκούρα, αλλά χωρίς πλούσια εικονογράφηση, το 1945) από το Δ. Δημητράκο το περιοδικό «Ελληνόπουλο» που από το 1945 ως το 1959 «τροφοδότησε» τα παιδιά με πλήθος εικονογραφημένες ιστορίες, άλλες εισαγόμενες από το εξωτερικό κι άλλες από ντόπιους ζωγράφους.⁴ Το περιοδικό αυτό αποτέλεσε την απαρχή μιας σειράς παρόμοιων περιοδικών, όπως «Σινεάκ», «Θησαυρός των Παιδιών», «Μεγάλο Ελληνόπουλο», συνέπεια μιας αδιάκοπης αντιδικίας ανάμεσα στον εκδότη και στον αρχισυντάκτη. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για ένα και μόνο περιοδικό, στις στήλες του οποίου παρήλασαν πολλοί λογοτέχνες, δημοσιογράφοι και καλλιτέχνες. Ξεκίνησε με τον πετυχημένο «Σάντρο» (που σε διαγωνισμό μεταξύ των αναγνωστών αποδείχθηκε η πιο δημοφιλής σελίδα του περιοδικού), συνέχισε με το «Κάπτουν Μπλουμ» και τον «Πύργο των Καρπαθίων» και κατέληξε στον κλεψίτυπο αρχικά (από προπολεμικά τεύχη του ιταλικού *Corriere dei Picoli*) «Μικρό Μπιμπίκο».⁵

Ακόμα πιο μεγάλη ώθηση έδωσαν τα παιδικά παραλογοτεχνικά περιοδικά, όπως χαρακτηρίστηκαν, στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε σειρές όπως: «Ταρζάν», «Παραμύθια», «Καραγκιόζης» κ.ά., στα οποία το ενδιαφέρον των

μικρών αναγνωστών τους ερεθιζόταν στον ίδιο βαθμό από την εικόνα κι από το κείμενο.

Στη δεκαετία του '50 ήταν βασικά τριών ειδών:

α) Εκείνα που είχαν ήρωα τον «εθνικό-απελευθερωτικό μαχητή - αντιϊμπεριαλιστή, με πρώτη σε κυκλοφορία τη σειρά «Μικρός Ήρωας» του Στ. Ανεμοδουρά, στην οποία ένα παιδί - πράκτορας (Έλληνας) συγκρούεται με εκατοντάδες πράκτορες του Άξονος, σκοτώνει δεκάδες χιλιάδες Γερμανούς ή συμμάχους τους κι έτσι φτάνει τα 798 τεύχη και διάφορα παράγωγα.

β) Εκείνα που είχαν ήρωα που ζούσε και δρούσε στη ζούγκλα, όπου σ' αυτά ικανοποιούταν, εκτός της τάσης ηρωισμού των παιδιών, και η φυγή από την πόλη και «επιστροφή στη φύση», όχι όμως εκείνη του χωριού που περιφρονούσαν. Στις σειρές αυτές κυριάρχησαν διάφοροι τύποι ανάλογοι του Ταρζάν που προέβαιναν στις πράξεις τους σε «ζουγκλώδεις» τόπους. Η σειρά «Ταρζάν» που προαναφέρθηκε είχε τα πρωτεία στο είδος (α' τεύχος το 1950).

γ) Εκείνα που είχαν ήρωα κάποιον «Διαστημάνθρωπο» (του τύπου του Σούπερμαν) ή κάτι παρόμοιο σχετικό με άλλου είδους φυγή από τη «γήινη μικρότητα» και διαπλάνηση στους αιθέρες. Σ' αυτό το είδος κυριάρχησε ο «Υπεράνθρωπος» του Στ. Ανεμοδουρά.

Άλλες σειρές με ήρωες «αθλητικούς» (δηλαδή ποδοσφαιρικούς) δεν είχαν τόση επιτυχία, όπως «Άσσος των Γηπέδων», «Αετός των Γηπέδων», πλην ίσως του «Γκρέκο, ο ήρωας των Γηπέδων», που κατόρθωσε τις αρκετές δεκάδες τεύχη.

Τέλος, «παιδικές» σειρές με άλλου τύπου ήρωες από τους προαναφερθέντες δεν είχαν μακροβιότητα και ο βίος τους εξαντλούταν σε λίγα τεύχη, όπως ο «Μικρός Μπουρλοτιέρης», ο «Μικρός Ιππότης», ο «Μικρός Ζορρό», όλα του Στ. Ανεμοδουρά με εικονογράφηση Βυρ. Απόσογλου ή «Κουρσάρως» του Ν. Ρούτσου με εικόνες των Απόσογλου και Μποστ κ.λ.π.

Το κυρίως εικονογραφημένο λαϊκό περιοδικό εισήχθη από την Αμερική από τις εκδόσεις «Ατλαντίς» του Μ. Πεχλιβανίδη. Ήταν τα «Κλασσικά Εικονογραφημένα». Πρόκειται για έργα της κλασικής λογοτεχνίας -της διεθνούς, αλλά με ιδιαίτερο βάρος στην αμερικανική - σεναριοποιημένα σε ιστοριούλες αυτοτελείς σε ολοζωγράφιστα τεύχη των 48 ή 64 σελίδων, έγχρωμα, ξετρέλαναν τον παιδικό κόσμο στην Ελλάδα... Μόνο ο «Μικρός Ήρωας» κι ο «Ταρζάν» μπόρεσαν να συναγωνιστούν για αρκετά μακρύ χρονικό διάστημα τα «Κλασσικά Εικονογραφημένα» στις προτιμήσεις των μικρών αναγνωστών. Ο «Μικρός Ήρωας» μάλιστα ύστερα από τα 798 τεύχη που εξέδωσε, δοκίμασε, το 1968, την έκδοση του σε εξ ολοκλήρου εικονογραφημένα τεύχη (πάντοτε από τον Β. Απόσογλου) και κατόρθωσε τα 64 τεύχη.

Ο εκδότης Μ. Πεχλιβανίδης «απλώθηκε» στην εισαγωγή κι άλλων βαρύγδουπων κόμικς εξ Αμερικής με την έκδοση (1953) της σειράς «Γέλιο και Χαρά». Στη σειρά αυτή συμπεριέλαβε τους «διασημότερους» ήρωες κόμικς του Αμερικάνικου Πανθέου: Οι ήρωες του Ντίσνεϊ, ο Μίκι Μάους κι ο Ντόναλντ καθένας με τις παρέες του, καθώς και άλλοι ήρωες του ίδιου ή άλλων Αμερικάνων δημιουργών («Μικρή Λουλού», «Τομ και Τζέρρι», «Τουίτι κι ο Σιλβέστρος», «Μπάγκς Μπάννι», «Έλμερ», «Ντάφι» κλπ.). Αυτοί οι ήρωες είναι ίδιοι με εκείνους που μετά το 1967 εξέδωσαν στην Ελλάδα και άλλοι εκδότες που τους εκδίδουν ακόμα (Τερζόπουλος, Δραγούμης, Καμπανάς κλπ.).

Τα «Κλασσικά» κι ο Πεχλιβανίδης δεν έμειναν μόνο στη σειρά των εισαγόμενων τευχών τους : με συνεργείο από Έλληνες κειμενογράφους (Βασ. Ρώτας, Σοφ. Μαυροειδή-Παπαδάκη κλπ.) και Έλληνες εικονογράφους (Μποστ, Γραμματόπουλος, Β. Ζήσης, Νομικός κλπ.) δημιούργησε και ελληνικής «κατασκευής και προελεύσεως» τεύχη «Κλασσικών Εικονογραφημένων» που εμπλούτισαν την εξ Αμερικής σειρά. Παράγωγο της σειράς των «Κλασσικών» είναι τα «Μικρά Κλασσικά» με την ίδια προέλευση όπως τα μεγάλα. Αλλά και στον κόσμο των «Διαστημικών» κόμικς ο ίδιος εκδότης έφερε τα «πρωτοποριακά» για το είδος «Καλύτερα Κόμικς» (Διαπλανητικά κλπ.) που τα έφτασε σε 136 τεύχη, ακριβώς στη «βράση» της διαστημικής μανίας των παιδιών μετά την εκτόξευση του «Σπούτνικ» (1957-1958). Στην ντόπια παραγωγή είχαν τερματιστεί άδοξα οι προσπάθειες έκδοσης παρόμοιας σειράς από το Θέμο Ανδρεόπουλο και Β. Απτόσογλου (2 τεύχη «εικονογραφημένου Υπερανθρώπου» κλπ.) Ταυτόχρονα με όλη αυτήν την μεταπολεμική (και προπολεμική) ζύμωση, φανερώθηκε και η τάση να δημιουργηθούν σειρές εικονογραφημένων λαϊκών περιοδικών με κωμικούς λαϊκούς ήρωες.

Αρχικά, είχε εκδοθεί μια σειρά λίγων τευχών με τις «Τρέλλες του Μπιμπίκου» -που ήταν κι αυτή ξενόφερτη - ως ενσωμάτωση σε τεύχη των οπισθόφυλλων του περιοδικού «Ελληνόπουλο» που εκεί εκδίδονταν μονοσέλιδες σε πρώτη φάση.

Στη συνέχεια, ο Πεχλιβανίδης, εκτός από τη σειρά «Γέλιο και Χαρά» εισήγαγε, πάλι εξ Αμερικής, τις σειρές «Χονδρός-Λιγνός», χωρίς, όμως, ιδιαίτερη επιτυχία. Επιτυχία δεν είχε ποτέ ούτε ο «Σαρλώ» σε τεύχη, αλλά ούτε και ο ντόπιας παραγωγής (από τον Σ. Ανεμοδουρά, με εικόνες Β. Απτόσογλου) Καραγκιόζης, στην εικονογραφημένη του σειρά σε τεύχη είχε επιτυχία, ενώ αντίθετα είχαν επιτυχία ως τεύχη που είχαν μόνο στο εξώφυλλο ωραία έγχρωμη εικόνα (του Νείρου ή του Γλιάτα). Ήδη, από το Μεσοπόλεμο ο Σ. Χρηστίδης, ο Φρισλάντερ, ο Σβώλος είχαν κάνει εξώφυλλα ωραία, σε σειρές τευχών Καραγκιόζη. Στην εικονογραφημένη μορφή του ο Καραγκιόζης δεν είχε επιτυχία ούτε όταν ο ίδιος ο Καραγκιοζοπαίχτης Ευγ.

Σπαθάρης εξέδωσε σειρά τευχών (έγχρωμο εξώφυλλο, μαυρόασπρα σχέδια εσωτερικά).

Τα παραπάνω συνέβησαν ως τα τέλη της δεκαετίας του '60. Στη συνέχεια, η παραγωγή ελληνικών εικονογραφημένων κόμικς δεν συνέφερε οικονομικά ούτε τους εκδότες, ούτε και τους ντόπιους λόγω της χαμηλής αμοιβής τους. Αντίθετα, ήταν πιο συμφέρουσα –έστω και με την επιβάρυνση του copyright- η εισαγωγή ξένων κόμικς. Γι' αυτό, τη δεκαετία του '70 εξαφανίζονται σχεδόν ολοσχερώς τα ελληνικής προέλευσης εικονογραφημένα για να προχωρήσουν τον «λαϊκό» ελληνικό εκδοτικό κόσμο σαν πεδίο μάχης για ξένους ανταγωνιστές – εκδότες (η μοίρα κάθε ελληνικής οικονομικής ή κοινωνικής δραστηριότητας εδώ και πολλούς αιώνες): γαλλικά κόμικς ανταγωνίζονται αμερικάνικα ή ιταλικά...

Εικονογραφημένα – ελληνικά και ξένα- κόμικς ποιότητας δεν έλειψαν εντελώς. Ήδη, από τα τέλη της δεκαετίας του '70, έκαναν την εμφάνισή τους πολιτικά κόμικς ή «κόμικς αμφισβήτησης». Μετά τον διακριτικό Τεν-Τεν του Ερζέ ήρθαν τα «κόμικς» του Γκοτλιμπ, και μετά απ' αυτά ή ταυτόχρονα τα κόμικς της γαλλικής εταιρείας Νταργκώ (κόμικς του Uderzo, Morris, Goscinny) μαζί με το αμερικάνικο MAD στα τέλη της δεκαετίας του '60. Στα τέλη της δεκαετίας του '70 παρουσιάζονται και ελληνικά, όπως Κολούμπρα, Σκαθάρι, Μαμούθ (1980-81) και κωμωδίες του Αριστοφάνη.

Από όλη τη χορεία των έξωθεν εισαγομένων εικονογραφημένων λαϊκών περιοδικών (κόμικς) ξεχωρίζουν οι δημιουργίες του Goscinny και των συνεργατών του (Uderzo, Morris κλπ) με ήρωες «Αστερίξ», «Λούκι Λουκ», «Ούμπαπα», «Ιζονγκούντ» που αποτελούν, κατά γενική ομολογία, την ύψιστη έκφραση του αστείου κόμικ, αφού το διατρέχει μια πολύ προωθημένη πολιτικοκοινωνική ιδεολογία που τέρπει μικρούς και μεγάλους.

Στην Ελλάδα μόνο τα πολιτικά κόμικς του Γ. Ιωάννου συγκαταλέγονται στην ίδια βαθμίδα με τα αντίστοιχα ξένα. Ακολουθούν, επίσης, εκείνα των Δ. Μητρόπουλου, Κυρ, Ι. Καλαϊτζή, Στάθη και Αρκά, ενώ στον εκδοτικό χώρο σε όλη τη δεκαετία του '80, τα περιοδικά «Βαβέλ» και «Παραπέντε» σκυταλοδρομούν τις νέες ιδέες μεταφέροντας στην Ελλάδα νέες δημιουργίες κόμικς από τον ντόπιο και διεθνή χώρο, όπως τα κομμάτια των Lauzier, Quino, Volinsky, Reizer, Altan, Edika, Lelang κλπ.⁶

Σημειώσεις

1. Πλατής Ν., «Περί κόμικς και άλλων δεινών», Διαβάζω, τ. 15, 1978, σελ. 32.
2. Κάσσης Κ.Δ., «Τα εικονογραφημένα λαϊκά περιοδικά», Διαβάζω, τ. 248, 1990, σελ. 59
3. Πλατής Ν., «Περί κόμικς και άλλων δεινών», ο.π., σελ. 32
4. Κάσσης Κ.Δ., «Τα εικονογραφημένα λαϊκά περιοδικά», ο.π., σελ. 59
5. Πλατής Ν., «Περί κόμικς και άλλων δεινών», ο.π. σελ. 32-33
6. Κάσσης Κ.Δ., «Τα εικονογραφημένα λαϊκά περιοδικά», ο.π., σελ. 60-62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

3.1 ΤΑ ΚΟΜΙΚΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Τα κόμικς αναμφισβήτητα, όπως άλλωστε έχει αποδειχθεί από έρευνες στο παρελθόν, κατέχουν την πρώτη θέση στα αναγνωστικά ενδιαφέροντα των παιδιών,¹ με αποτέλεσμα η κυκλοφορία τους σήμερα να είναι ευρεία σε Ελλάδα και εξωτερικό. Το παραπάνω γεγονός αποτελεί την αφετηρία ποικίλων προβληματισμών σχετικά με την πραγματική αξία των κόμικς. Κατ' επέκταση, αποδίδονται ποικίλοι χαρακτηρισμοί σ' αυτά, θετικοί και κυρίως αρνητικοί, για τους οποίους αναπτύσσεται και μια ολόκληρη επιχειρηματολογία. Αξίζει, λοιπόν, ν' αναφέρουμε συνοπτικά τους χαρακτηρισμούς αυτούς, καθώς και την επιχειρηματολογία που τους συνοδεύει, προκειμένου η θεώρησή μας γι' αυτά να είναι συνολική.

Κατά πρώτο λόγο, τα κόμικς χαρακτηρίζονται ως ένα προσφιλέσ και μοντέρνο ανάγνωσμα που περνάει ως ένας τρόπος ψυχαγωγίας κι ενδεχόμενα απόκτησης γνώσεων στη ζωή ανηλίκων κι ενηλίκων.² Αποκαλούνται, επίσης ως ένατη τέχνη και κατ' επέκταση θα έπρεπε να θεωρηθούν ότι βρίσκονται υπό την προστασία της Μούσας Τερψιχόρης.³ Ειδικότερα, οι θιασώτες των κόμικς υποστηρίζουν ότι: α) Τα κόμικς προσφέρουν στο παιδί μοναδική ψυχαγωγία και ξεκούραση, επικαλούμενοι τη μεγάλη ζήτηση, το ενδιαφέρον, την προτίμηση και την αγάπη που δείχνουν τα παιδιά για τα κόμικς. β) Δίνουν τροφή στη φαντασία του παιδιού κι έτσι θεραπεύουν μια χαρακτηριστική ανάγκη της παιδικής ηλικίας. γ) Βοηθούν αποφασιστικά στην εκμάθηση, αλλά κυρίως στη βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας του παιδιού.⁴ Τέλος, εκφράζουν την πεποίθηση ότι θα μπορούσε να συνυπάρξει το καλό παιδικό κόμικ (όπως και η καλή παιδική τηλεόραση) με το «καλό λογοτεχνικό βιβλίο» προς όφελος του παιδιού με δεδομένο ότι οι διαφορετικοί τρόποι έκφρασης κι επικοινωνίας που προβάλλονται από διαφορετικά επικοινωνιακά μέσα συμβάλλουν στην πληρέστερη ανάπτυξη του παιδιού.⁵

Κατά δεύτερο λόγο, οι επικριτές των κόμικς τους αποδίδουν ποικίλους χαρακτηρισμούς, όπως «ανεξάρτητη μορφή έκφρασης», «μοντέρνοι διάυλοι επικοινωνίας», «βιομηχανικά καταναλωτικά προϊόντα λόγω της μεγάλης ζήτησής τους, και «μαζική κουλτούρα» που συχνά μάλιστα εκφράζει κι εξυπηρετεί διάφορα οργανωμένα πολιτικο-οικονομικά συμφέροντα.⁶ Δεν παραλείπουν να τα τοποθετήσουν στην παραλογοτεχνία, αποκαλώντας αυτά, επίσης, ως «κακέτυπα» και «κακόζηλα» και «επιζήμια» κι αναφέροντας τα σχετικά με τους χαρακτηρισμούς τους επιχειρήματα.

Τα επιχειρήματα των επικριτών των κόμικς παραθέτονται ως εξής: α) Τα κόμικς στερούνται ιδεολογίας. Τα κείμενα τους χαρακτηρίζονται από γλωσσική φτώχεια με δεδομένο ότι χρησιμοποιούν τυποποιημένο αλλά και

περιορισμένο βασικό λεξιλόγιο και συνθηματικές λέξεις, αλλοιώνουν το γλωσσικό αισθητήριο του παιδιού, διαστρεβλώνοντας και παραποιώντας την εθνική μας γλώσσα. β) Περιθωριοποιούν τις αξίες, επιδρούν αρνητικά στη σκέψη του παιδιού, παραποιώντας την πραγματικότητα και διαστρεβλώνοντας τον ψυχισμό του. φθείρουν κι αποπροσανατολίζουν τον ψυχικό και τον πνευματικό τους κόσμο, που αποδέχεται ως πρότυπα ακατάλληλους «ήρωες». Αποδυναμώνουν και δυναμιτίζουν την εργασία του δασκάλου στα γλωσσικά μαθήματα. γ) Λόγω του ότι στη μεγάλη τους πλειοψηφία είναι ξενόφερτα, όπως φαίνονται κι από τα ονόματα των ηρώων, αλλά και από την κυρίαρχη νοοτροπία τους, εγκυμονούν τον κίνδυνο της αποκοπής των παιδιών από τις ρίζες τους και από τη λαϊκή μας παράδοση. Ακόμη και τα καλούμενα σύγχρονα κόμικς με περιεχόμενο κλασικά έργα λογοτεχνίας ή ιστορικά θεωρούνται από πολλούς ζημιογόνα για το παιδί, επειδή δίνουν παραμορφωτική εικόνα του ιστορικού γεγονότος ή προσώπου και η σωστή γνώση μόνο από τις πηγές και τα ίδια τα έργα είναι δυνατή. δ) Τα κόμικς, τέλος, μειώνουν το ενδιαφέρον του παιδιού για το σχολικό και εξωσχολικό βιβλίο και το οδηγούν σταδιακά στην αποστροφή.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, οι επικριτές των κόμικς εντοπίζουν το πρόβλημα στο μανιώδη αναγνώστη των κόμικς και όχι φυσικά στο παιδί, που συνήθισε να διαβάζει σχολικά και λογοτεχνικά βιβλία και μόνο περιστασιακά κάποιο κόμικ. Σ' αυτήν την περίπτωση δεν υπάρχει κανένα απολύτως πρόβλημα. Επιπλέον, προτείνουν ως βασικό τρόπο αντιμετώπισης των κόμικς την προετοιμασία και την εμβάθυνση του ενδιαφέροντος για το παιδικό και νεανικό βιβλίο. Θεωρούν ότι η απαγόρευση της ανάγνωσης τους δεν θα ήταν ο σωστός δρόμος για την αντικατάστασή τους με παιδικά και νεανικά βιβλία, γιατί κάτι τέτοιο θα εξανάγκαζε το παιδί σε ανειλικρίνεια.

Ως επιστέγασμα των απόψεων των επικριτών προκύπτει ότι τα κόμικς είναι ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο με επιδράσεις τόσο στην εκπαιδευτική πρακτική όσο και στη γνήσια παιδική λογοτεχνία. Για την αποφυγή των αρνητικών επιδράσεων που προαναφέρονται έχουν την άποψη ότι είναι αναγκαία η προσέγγιση της περιοχής των ενδιαφερόντων του παιδιού μέσω της προσφοράς σ' αυτό αντίστοιχων παιδικών και νεανικών βιβλίων με κυρίαρχο στοιχείο την εικόνα και τη δράση.⁷

Σημειώσεις

1. Τρούλης Γ.Μ., «Το παιδί και το εξωσχολικό έντυπο μέσα στα πλαίσια της θεωρίας της επικοινωνίας», Σύγχρονη εκπαίδευση (περιοδικό), τ. 23, Ιούλιος - Αύγουστος 1985, σελ. 85
2. Κανατσούλη Μ., «Σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά περιοδικά», Διαδρομές (περιοδικό), τ. 15, Φθινόπωρο 1989, σελ. 221-222
3. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, η Τερψιχόρη αφαιρεί την επικίνδυνη γοητεία από τα θεάματα, αφήνοντας μόνο την τέρψη. Σαν «λόγος» όμως που πρέπει να συγκροτεί κάθε φορά το σύμπαν του, σαν λόγος που οφείλει ν' ανακαλύψει μέσα από τεχνάσματα τις φωνές που θα συνδέσουν τις εικόνες είναι λόγος αλληγορικός, γοητευτικός με τη σατανική έννοια που ο Πλάτωνας έδινε στον όρο (Πολιτεία, 380d). Κι ας μη θεωρηθεί εδώ τυχαία η αναφορά στον Πλάτωνα, γιατί στο ίδιο αυτό έργο αναγνωρίζει ένα καθήκον του φιλοσόφου που κάθε κριτικός της μαζικής κουλτούρας, κι ακόμη περισσότερο, των κόμικς επαναλαμβάνει μέσα του: την

επιστασία στο έργο των μυθοποιών (337 b). Η επιστασία σημαίνει πως υπάρχουν δύο είδη μύθων, οι καλοί και οι κακοί, αυτοί που είναι για τα αυτιά μας κι εκείνοι που μοιάζουν με το τραγούδι των Σειρήνων. Όλα αυτά συμπεριλαμβάνονται στο άρθρο του Γ. Σκαρπέλου, «Τα κόμικς και η Πολιτική», Διαβάζω, τ. 217, 1989, σελ. 33.

4. Κιτσαράς Γ.Δ., «Κόμικς», Παιδαγωγική και Ψυχαγωγική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό, Ελληνικά Γράμματα, 1989, τ. 3, σελ. 2762-2763
5. Παντελίδου-Μαλουτά Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», Διαβάζω, τ. 94, 1989, σελ. 42.
6. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», Διαβάζω, τ. 248, σελ. 63
7. Κιτσαράς Γ.Δ., «Κόμικς», ο.π., σελ. 2762-2763

3.2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΚΡΙΤΩΝ

3.2.1 ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ;

Κατά πρώτο λόγο, με τον όρο «πολιτική κοινωνικοποίηση» εννοούμε τη διαδικασία κατά την οποία το άτομο αποκτά ένα σύστημα προδιαθέσεων και γνώσεων σχετικά με το πολιτικό φαινόμενο και την κοινωνική οργάνωση. Πρόκειται, δηλαδή, για μια διαδικασία που ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία συμβάλλει στη δημιουργία στάσεων και συμπεριφορών έμμεσα ή άμεσα πολιτικών. Εκτός από την οικογένεια, το σχολείο και τις ομάδες συνομηλίκων, τα επικοινωνιακά μέσα συμβάλλουν όλο και πιο ουσιαστικά στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών, συμβολή που διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνική προέλευση του κοινωνικοποιούμενου. Τα κόμικς και συγκεκριμένα το περιεχόμενό τους συντελούν στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών με δύο τρόπους, με δύο τύπους μηνυμάτων:

1. Με λανθάνοντα τρόπο, μέσω της μεταβίβασης γενικών εξουσιαστικών προτύπων που αναφέρονται στις σχέσεις των παιδιών με τους ενήλικους και στις σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλλα κι ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, στο ρόλο του ήρωα, στις ηθικές αξίες κ.ά.

2. Με έκδηλο τρόπο, μέσω μηνυμάτων που είναι φορτισμένα περισσότερο ή λιγότερο με φανερή πολιτικότητα και που αναφέρονται στις σχέσεις των πολιτών με την πολιτική εξουσία, σε απόψεις σχετικά με τους πολιτικούς, στις σχέσεις αναπτυσσόμενων χωρών και χωρών του Τρίτου Κόσμου κ.α.

Βέβαια αυτός ο διαχωρισμός είναι καθαρά αναλυτικός, τις περισσότερες φορές η συμβολή διαφόρων αντιλήψεων, που είτε εμφανώς υπάρχουν είτε υφέρπουν στα κόμικς, στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών γίνεται με τρόπο μικτό.

Τα κόμικς, που συνιστούν το αντικείμενο ενδιαφέροντός μας, παρουσιάζουν μεγάλη κοινωνικοποιητική αποτελεσματικότητα για μια σειρά από λόγους:¹

α. Ως επικοινωνιακό μέσο: Τα κόμικς συνιστούν ένα «ψυχρό» επικοινωνιακό μέσο που σκόπιμα δεν αποκαλύπτουν το σύνολο του μηνύματος ή της πληροφορίας που περιέχουν. Το σκίτσο είναι περιγραμμικό με μεγάλη κοινωνικοποιητική αποτελεσματικότητα, καμπύλο, γεμάτο κίνηση και αίσθηση και κενό σε συγκεκριμένη έκφραση. Είναι αμφίβολο, όμως, κατά πόσο αυτό συμπληρώνεται πάντα με τη φανταστική συμμετοχή των αναγνωστών, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στον καθένα χωριστά να προσωποποιεί τις καταστάσεις των κόμικς σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες κι επιδιώξεις του.²

β. Ως ύφος: Το αστείο, το κωμικό κάνει το κεντρικό μήνυμα πιο ευπρόσδεκτο και ευχάριστα αποδεκτό, ενώ σε άλλη κατηγορία κόμικς το δραματικό στοιχείο απευθύνεται στις συγκινησιακές χορδές των παιδιών και διευκολύνει την ταύτιση με τον ήρωα.

γ. Ως περιεχόμενο: Οι αξίες που προβάλλει μοιάζουν σαν αιώνιες, αναντίρρητες αλήθειες, έχουν δηλαδή τη λειτουργία που έχουν και τα στερεότυπα, που μπορούν έτσι να παίζουν το ρόλο ενός φίλτρου μέσα από το οποίο βλέπουμε την πραγματικότητα.³ Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι οι στερεότυπες αυτές αντιλήψεις έχουν μια ιδεολογική λειτουργία ιδιαίτερα κρυφή, που τις κάνει να φαίνονται αποτέλεσμα της κοινής λογικής κι έτσι ο «μύθος βιώνεται σαν αθώς λόγος». Κι' αυτά τα στερεότυπα, που παρέχουν μια απλοποιημένη απεικόνιση της πραγματικότητας, παρεμβάλλονται ανάμεσα σ' αυτήν και στο παιδί και την κρύβουν τόσο καλύτερα, όσο πιο διάφανα, πιο «φυσικά» φαίνονται.⁴ Συχνά, οι ιστορίες έχουν ως περιεχόμενο θέματα από την επικαιρότητα, πράγμα που βοηθά την αποδοχή από τα παιδιά, ενώ η πραγματικότητα παρουσιάζεται μανιχαϊκά: πάντα υπάρχουν οι «καλοί» και οι «κακοί». Εξάλλου αυτά τα θέματα επικαιρότητας (κίνδυνος πυρηνικού πολέμου, αντιμετώπιση του προβλήματος της μόλυνσης της ατμόσφαιρας κλπ.) συχνά διακωμωδούνται ή πάντως παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο που εξουδετερώνονται, αφού γίνονται αποδεκτά «τροποποιημένα».

δ. Ως δομή: Οι μικρές ιστορίες που τελειώνουν σχετικά γρήγορα και που, ιδιαίτερα αυτές που απευθύνονται σε μικρά παιδιά, έχουν ήρωες ζώα, λειτουργούν ψυχολογικά με εξαιρετική αποτελεσματικότητα.

ε. Ως τύπος επικοινωνίας: Οι πρωταγωνιστές μιλούν άμεσα, δε διηγούνται ιστορία και τα μηνύματα περνούν με λανθάνοντα κι όχι έκδηλο τρόπο, πράγμα που ενισχύει την αποτελεσματικότητά τους. Εξάλλου η εικόνα είναι κυρίαρχη, ο λόγος παίζει συμπληρωματικό ρόλο.⁵ Κατά συνέπεια, η πρόσληψη του μηνύματος γίνεται οπτικά, χωρίς, τις περισσότερες φορές, ούτε καν να διαβάζεται το κείμενο που υπάρχει. Αυτός είναι ένα επιπόλαιος τρόπος «ανάγνωσης». Η υπαινικτική εικόνα, το οπτικό ερέθισμα που συμπυκνώνει πληροφορίες, αρκεί για το ξετύλιγμα του μύθου και κρατά σε εγρήγορση τη φαντασία του παιδιού, που βιώνει τα παριστανόμενα ανάλογα με

την ψυχική του διάθεση, τις γνώσεις, τα προσωπικά βιώματα και τις εμπειρίες του, σχεδόν σε τρισδιάστατο χώρο. Ο περιορισμός του λόγου σε επιφωνήματα, κραυγές, εντολές και η μεταβίβαση του μηνύματος μέσω της εικόνας, κάνει το λόγο και το μήνυμα πιο άμεσα, «ευανάγνωστα» και προσιτά ακόμα και στους πιο μέτριους. Τουλάχιστον αυτό συμβαίνει σ' ένα πρώτο επίπεδο. Ωστόσο, η εικόνα των κόμικς δεν είναι, όπως στην πρώτη ματιά φαίνεται, εύκολη στην ανάγνωσή της. Πρέπει οπωσδήποτε να αποκρυπτογραφηθούν οι λεπτομέρειες της και να αποκατασταθεί η σωστή σχέση μεταξύ περισσότερων εικόνων, για να μπορέσει ο αναγνώστης να κατανοήσει την ιστορία, στο μέτρο πάντα των δυνατοτήτων του.⁶

στ. Ως γλώσσα: Όλοι σχεδόν οι μελετητές των εικονογραφημένων περιοδικών και των κόμικς συμφωνούν πως η εικόνα συνοψίζει και μιλάει με 1000 λέξεις. Πρέπει, όμως, να γίνει αποδεκτό ότι τις λέξεις αυτές πρέπει και να τις γνωρίζει εκείνος που μιλάει με την εικόνα. Αντίθετα τα μικρά κείμενα που συνοδεύουν τις εικόνες των κόμικς, αξιοποιούν ένα τόσο περιορισμένο λεξιλόγιο που όχι μόνο δε βοηθάει στην καλλιέργεια και στην ανάπτυξη του γλωσσικού αισθήματος, αλλά συρρικνώνει απελπιστικά τη γλώσσα.

είναι λοιπόν φανερό ότι τα παιδιά, διαβάζοντας κόμικς -ή τουλάχιστον μόνο κόμικς- δεν θα μπορέσουν, όχι μόνο να τα καταλάβουν την «ειδική» γλώσσα που χρησιμοποιούν, αλλά ούτε και να βελτιώσουν τη δική τους γλωσσική έκφραση.

Αν ληφθεί υπόψη πως υπάρχουν παιδιά που, εκτός από λίγες ώρες στο σχολείο, διαβάζουν αποκλειστικά και μόνο κόμικς (βλέπουν και τηλεόραση), τότε αυτά διατρέχουν γλωσσικό κίνδυνο. Η γλώσσα των κόμικς είναι κεφαλαιογράμματη, φτωχή σε λεξιλόγιο, τυποποιημένη, συχνά αργκό, μην επιτρέποντας στα παιδιά να εκφραστούν προφορικά, να επικοινωνήσουν γραπτά, αλλά και ν' αναπτυχθούν ψυχικά και διανοητικά. Χαρακτηριστικά αυτής της γλώσσας είναι οι μονοσύλλαβες λέξεις ή ο συνδυασμός συμφώνων για να εκφράσει γρυλλισμούς, μουγκρίσματα, κραυγές, απομιμήσεις ήχων πολεμικών όπλων, κρότους, θαυμασμό, έκπληξη, φόβο. Μ' αυτόν τον τρόπο, επιστρέφουμε σ' ένα πρωτόγονο κόσμο άναρθρων ήχων και επιφωνημάτων.

Τα μαθητικά γραπτά όλων των ηλικιών και η προφορική έκφραση των μαθητών οφείλουν ένα μεγάλο μέρος της απογοητευτικής γλωσσικής εικόνας που εμφανίζουν στην τόσο πλατιά διαδεδομένη ανάγνωση (συχνότητα, αποκλειστικά) των κόμικς.⁷

Σημειώσεις

1. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., « Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», Διαβάζω, τ. 94, 1984, σελ. 44-45
2. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», Διαβάζω, τ. 248, σελ. 66
3. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», ο.π., σ. 44

4. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», ο.π., σελ. 47.
5. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», ο.π., σελ. 44-45
6. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», ο.π., σελ. 66
7. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», ο.π. σελ. 68

3.2.2 ΠΟΣΟ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΕΤΑΙ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:

Πράγματι, το παιδί δέχεται πολλαπλές επιδράσεις κι ερεθίσματα και δεν εντάσσεται αμετάκλητα σ' ένα συγκεκριμένο σύστημα αξιών από την επίδραση ενός και μόνο φορέα κοινωνικοποίησης. Πολλοί φορείς συντρέχουν στη διαμόρφωση πολιτικών στάσεων των ενηλίκων και η κοινωνικοποιητική αποτελεσματικότητα ενός φορέα, όπως είναι το κόμικ, εξαρτάται και από την ομόλογη δράση και άλλων φορέων, γιατί τα μηνύματα γίνονται ευκολότερα αποδεκτά όταν βρίσκουν μνημικά ίχνη έτοιμα να τα δεχτούν. Ένα παιδί, που θα διαβάσει πολλά κόμικς δε θα γίνει αναγκαστικά ένας πολίτης που δε θα συμμετέχει στην πολιτική διαδικασία, που θα είναι κυνικός απέναντι στην πολιτική εξουσία και που θα έχει την τάση να ψάχνει για ήρωες, για χαρισματικούς ηγέτες (αν δεχτούμε ότι αυτά τα πολιτικά πρότυπα προβάλλουν μερικά κόμικς), στο μέτρο που άλλοι φορείς κοινωνικοποίησης, αλλά και άλλες εμπειρίες που θα έχει ως ενήλικος πολίτης, δε συντελούν προς την κατεύθυνση της δημιουργίας αυτών των πολιτικών στάσεων.

Το γεγονός ότι η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών δεν είναι απόλυτα καθοριστική για τις μετέπειτα πολιτικές στάσεις των πολιτών δεν αναιρεί ούτε τη μεγάλη κοινωνικοποιητική τους αποτελεσματικότητα ούτε την έλλειψη συμβολής των προβαλλόμενων μηνυμάτων προς την κατεύθυνση της δημιουργίας υπεύθυνων πολιτών, που προετοιμάζονται για να συμμετέχουν στην πολιτική διαδικασία και στην προάσπιση της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας.¹

Σ η μ ε ί ω σ η

1. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», τ. 94, 1989, σελ. 46

3.2.3 ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ, ΠΡΟΤΥΠΑ, ΑΞΙΕΣ

Στα πλαίσια της πολιτικής κοινωνικοποίησης που συντελείται μέσω των κόμικς, η ιδεολογία, τα πρότυπα, οι αξίες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο και ταυτόχρονα αποτελούν αντικείμενο δυσμενούς κριτικής. Γι' αυτό, και κρίθηκε απαραίτητο η αναφορά σ' αυτά να μην περιοριστεί στην προηγούμενη

ενότητα «Ποια είναι η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών;», αλλά να υπάρξει αυτόνομη.

Η εικόνα του παιδιού που υποθάλπουν τα κόμικς, για παράδειγμα, ενός παιδιού αθώου, αγνού, άσχετου με τις διαφορές των μεγάλων, που υποτάσσεται στους μεγάλους, αλλά που προσπαθεί και με πονηριές να κάνει αυτό που θεωρεί σωστό, όπως και η εικόνα της γυναίκας, ενώ αφορούν τη σφαίρα της κοινωνικής ζωής γενικά, δεν είναι χωρίς πολιτικότητα.

Ειδικότερα, στα κόμικς που απευθύνονται σε μικρά παιδιά η παρουσία της γυναίκας είναι λιγότερο αισθητή από εκείνη του άνδρα και ο ρόλος της παθητικός. Δύναμή της είναι κυρίως η γοητεία, ασχολία της η φλυαρία και η περιποίηση της εμφάνισής της. Η γυναίκα, λοιπόν, πάντα έχει ανάγκη από βοήθεια ή αντίθετα εμφανίζεται ως μάγισσα. Στα κόμικς που απευθύνονται σε μεγαλύτερα παιδιά και κυρίως κορίτσια δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις αισθηματικές σχέσεις κι επίκεντρο της ζωής της ηρωίδας γίνεται κάποιος άνδρας, σε συνδυασμό συχνά με τραγικές συνθήκες στη ζωή της.

Οι γυναίκες σπάνια εργάζονται στα κόμικς και όταν εργάζονται, η δουλειά τους είναι τέτοια που τις τοποθετεί χαμηλά στην κοινωνική ιεραρχία, ενώ στα κόμικς που απευθύνονται στα μικρότερα παιδιά η δουλειά γενικά, συχνά, ταυτίζεται με σκλαβιά, με αναγκαίο κακό και πουθενά δε φαίνεται να συμβάλλει στην ολοκλήρωση του ανθρώπου. Το χρήμα αντίθετα φαίνεται καθοριστικός παράγοντας στις σχέσεις των ανθρώπων, ενώ από την άλλη υφέρπει το μήνυμα ότι το χρήμα δε φέρνει την ευτυχία, και το να είναι κανείς ολιγαρκής θεωρείται προτέρημα. Γενικότερα, οι σχέσεις των ανθρώπων παρουσιάζονται ως σχέσεις υποταγής κατωτέρων προς ανωτέρους, στη βάση κάποιας ιεραρχίας οικογενειακής ή άλλης, ενώ κυριαρχούν οι μανιχαϊκές αντιλήψεις: ο καλός, ο κακός αυτός που προσπαθεί να καταφέρει (άρα αυτός που δεν τα καταφέρει, είναι άξιος της μοίρας του).

Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι στα κόμικς και ιδιαίτερα σ' αυτά που απευθύνονται σε μικρότερα παιδιά, υπάρχουν και αντιλήψεις με πιο έκδηλη πολιτικότητα. Τα παιδιά του Τρίτου Κόσμου και κατά προέκταση οι λαοί του Τρίτου Κόσμου εμφανίζονται αφελείς, απλοϊκοί, εύπιστοι που χρειάζονται τη βοήθεια των πιο αναπτυγμένων χωρών (ψάχνουν για εισαγόμενο «καλό» αρχηγό) ή ακόμα προβάλλονται ως κακοί από τη φύση τους.

Το δυτικό πολιτικό σύστημα εμφανίζεται ως σαφώς ποιοτικά ανώτερο από τα πολιτικά συστήματα των αναπτυσσόμενων χωρών που αποτελεί πρότυπο που πρέπει να μιμηθούν. Υπερτονίζονται οι ικανότητες του ενός, του ήρωα, που μόνο αυτός είναι σε θέση να φέρει σε πέρας δύσκολες αποστολές, ενώ ο πόλεμος και η βία κυριαρχούν στην ειδική κατηγορία των κόμικς που απευθύνονται σε αγόρια. Ο χώρος της πολιτικής προβάλλεται ως χώρος για ειδικούς («εγώ δεν ξέρω από πολιτική») αποκομμένος από κοινωνικές δυνάμεις και διαφοροποιημένα κοινωνικά συμφέροντα, ενώ η πολιτική εξουσία

και τα πολιτικά αξιώματα μοιάζουν να συνεπάγονται μπελάδες, παρόλο που παρουσιάζονται ως ελκυστικά, εξάλλου, η εξουσία διαφθείρει και είναι δύσκολο να βρεθούν «καλοί αρχηγοί», ενώ οι πολίτες μοιάζουν αδύναμοι μπροστά στην πολιτική εξουσία.

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι τα κόμικς δε νεωτερίζουν, αντίθετα αναπαράγουν στερεότυπες αντιλήψεις τόσο για τις σχέσεις των δύο φύλων, για το κοινωνικό ρόλο των παιδιών, για το ρόλο του χρήματος, για τον «εθνικό χαρακτήρα» διαφόρων λαών, όσο και για την πολιτική εξουσία και διαδικασία, για τους πολιτικούς και για το ρόλο του πολίτη. Πέρα από το πρόβλημα του αν η προβολή συγκεκριμένων πολιτικών προτύπων καθορίζει πιθανολογικά στον α ή β βαθμό συγκεκριμένες μελλοντικές πολιτικές στάσεις, το να διαπαιδαγωγείται το παιδί στο να δέχεται κάποιες αντιλήψεις ως αιώνιες, φυσικές αλήθειες, το να βλέπει την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα μέσα από «φίλτρο», με βάση παρατηρήσεις «εκτυφλωτικά προφανείς», έχει σίγουρα αρνητικές συνέπειες τόσο για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, όσο και για τις εξελίξεις στο κοινωνικό και πολιτικό σύστημα.¹

Σημείωση

1. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», Διαβάζω, τ. 94, 1984, σελ. 46-47

3.2.4 Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ ΜΙΑ ΟΥΤΟΠΙΑ ...

Τα κόμικς διαθέτουν μια αισθητική, ως έκφραση προσπάθειας να γίνει το είδος αρεστό στους χρήστες του. Διακρίνονται για τη στατικότητα τους, η οποία μεταφράζεται ως μια γενικότερη απροθυμία για εξέλιξη. Κάθε προσπάθεια ενδιαφέρουσα για αισθητικές προεκτάσεις υπηρετεί την οικονομική σκοπιμότητα και τη βιομηχανική παραγωγή τους.

Ως μαζικό (βιομηχανικό) προϊόν, τα κόμικς δε διαφοροποιήθηκαν αισθητικά, όπως δεν κατάφεραν να εκφράσουν τα μηνύματα και τα προβλήματα των καιρών. Οι διαφοροποιήσεις στην τεχνική των εικόνων και στην αφήγηση από καλλιτέχνη σε καλλιτέχνη, οι υπερβολές στην έκφραση, η δήθεν προσπάθεια για ενημέρωση κι επικαιρότητα και η προθυμία να δοθεί «απάντηση» στις μεγάλες ανάγκες κι επιθυμίες του κοινού δεν υπηρέτησαν τίποτε άλλο από τον εαυτό τους, την εμπορικότητά τους, διατηρώντας και συντηρώντας την «επίφαση του νεωτερισμού».

Στην πολύ μεγάλη ποικιλία των κόμικς είναι δυνατό να συναντήσουμε και μερικά με ποιότητα, αισθητικές προδιαγραφές και τεχνικά ευρήματα. Στα περισσότερα, όμως, ως σκοπός προτάσσεται το μεγάλο εμπορικό κέρδος, γι' αυτό η προχειρότητα, η ακαλαίσθητη εικονογράφηση, το φτηνό χαρτί, το κακό τύπωμα, ο αταίριαστος συνδυασμός χρωμάτων, οι ρηχές ή οι ανόητες ιστορίες, οι άσχημες φάρσες, η φρικώδης βία αποτελούν τα κύρια γνωρίσματά τους. Τα γνωρίσματα αυτά ασκούν αρνητική επίδραση στο καλαισθητικό

κριτήριο των παιδιών σε μια εποχή που λανσάρονται γούστα και «μόδες» με οικονομικές προεκτάσεις.¹

Σημειώσεις

1. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», Διαβάζω, τ. 248, σ. 68

3.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΩΝ

3.3.1 ΑΠΌ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΩΣ ΧΡΟΝΙΚΗ ΡΟΗ Ή ΩΣ ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΑ «ΚΟΜΙΚΣ» ΩΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ, ΙΔΕΩΔΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

Πρώτη επισήμανση:

Η παιδική ηλικία αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση «είναι στο χρόνο». «Φάσεις», «στάδια», «καθλώσεις» και «παλινδρομήσεις» συνιστούν, κυρίως, σημεία προσανατολισμού μέσα στο χρόνο. Σ' όλα τα παιδιά συμβαίνει να βιάζονται να μεγαλώσουν, να θέλουν μέσα στο νου τους να διανύσουν ταχύτερα το χρόνο. Κι όλη η σχολική ζωή, μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες τουλάχιστον, έμεινε να σημαδεύεται χαρακτηριστικά από τις ώρες του σχολείου και τις ώρες της σχολής, τις ατελείωτες ώρες του παιχνιδιού κι από τις (ακόμη πιο ατελείωτες) ώρες των παραμυθιών, των ονειροπολήσεων και των αναγνώσεων, από τις διαρκείς και διακαείς «διαδρομές» δηλαδή, μέσα στο χρόνο των αφηγήσεων.

Η παιδική ηλικία σήμαινε, λοιπόν, πρωταρχική σχέση με τους άξονες του χρόνου. Ιδίως στις αφηγήσεις των παραμυθιών, όπου κυριαρχούσε ένας ρυθμός επανάληψης (εκείνο το «ξανά, ξανά, γιαγιά!» με τα ίδια ακριβώς λόγια, σαν να επρόκειτο για μια εκτέλεση μουσικής από παρτιτούρα) ή μια ευμνημόνευτη δομή της πλοκής, ανάλογη προς την «κυκλική δομή» ορισμένων μουσικών κομματιών, συνήθως συμμετρική ως προς το κέντρο, όπως στη σειρά από τις νότες: φα, σολ, λα, σι, λα, σολ, φα. Για παράδειγμα, μ' έναν ήρωα του οποίου η αρχική, η αναγνωριστική ή προσηγοριστική δοκιμασία αντιστοιχεί στην ακροτελεύτια, την καταπληκτική ή δοξαστική του δοκιμασία, ενώ η ενδιάμεση, η κυρίως δοκιμασία του, χωρίζεται επίσης σε μια αιφνίδια απόκτηση κάποιου μαγικού όπλου, που θα του επιτρέψει την επαναφορά ενός απολεσθέντος, πολύτιμου για την τάξη και την ισορροπία του κόσμου αντικειμένου, λίγο πριν από το τέλος, καθώς και σ' άλλες διαδοχικές αποκτήσεις εφοδίων ή συντρόφων που χρειάζεται να θυσιαστούν στη συνέχεια, για την αίσια κατάληξη της κυρίως αποστολής του.

Συνοπτικά, οι προφορικές αφηγήσεις των παραμυθιών συνιστούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με τη συνάρθρωση των όσων περιγράφουν ή με τους τόνους της φωνής, τις επιταχύνσεις και της επιβραδύνσεις της, μια πορεία

μέσα στο χρόνο. Πρόκειται για μια πορεία που ατελείωτες γενιές ανθρώπων, μέχρι προσφάτως, απολάμβαναν να τη βιώνουν.

Δεύτερη επισήμανση:

Η σύγχρονη παιδική ηλικία, στο δυτικό κόσμο τουλάχιστον έχει δραματικά μετατοπιστεί από το «είναι μέσα στο χρόνο» στο «είναι μέσα στο χώρο».

Οι αφηγήσεις και οι εξιστορήσεις κάθε λογής δεν κυλούν πια κατά μήκος μιας χρονικής αλληλουχίας με ρυθμούς, επαναλήψεις, παρατάσεις, συντομεύσεις και παλινωδίες, αλλ' αναπτύσσονται επάνω στην επιφάνεια, στο «χώρο» κάποιας οθόνης ή όπου να 'ναι, εντός της φαντασμαγορικής τοπογραφίας των «virtual realities»: μ' ακαριαίες αλλαγές κι απaráμιλλες μεταμορφώσεις εικόνων, άστατες μίξεις αφηγηματικών ιστών (κατά το τηλεοπτικό «zapping» κι απροσδόκητες εμφιλοχωρήσεις διαφημίσεων. Από τη μεγάλη οθόνη του σινεμά στις μικρές οθόνες της τηλεόρασης, κι από εκεί στις αφόρητες οθόνες των «TV games» και στις φορητές οθόνες της «virtual reality». Με άλλα λόγια, σήμερα τα παιδιά εκπαιδεύονται και χαίρονται όχι με το κύλισμα του χρόνου, αλλά με την εποπτεία του χώρου.

Ακόμη, το σύνολο σχεδόν της παιδικής- σχολικής- ηλικίας χάνει τα σημεία προσανατολισμού του μέσα στο χρόνο -ώρες εκπαίδευσης και ώρες διαλείμματος, ώρες παιχνιδιών κι ώρες ονειροπολήσεων- από μια εισβολή νέων σημείων προσανατολισμού μέσα στο χώρο, στις συνεχείς διαδρομές (σπίτι, σχολείο, ξένα γλώσσα, ωδείο ...). Ο χρόνος της παιδικής ζωής διασπαθίζεται, έτσι, σε αλληπάλληλες μετακινήσεις στο χώρο της πόλης και σε παράδοξες γεύσεις από τους επιμέρους σταθμούς, ενώ οι υπερήφανοι γονείς κάνουν ότι μπορούν για να υποδαυλίζουν μιαν όλο και εκτενέστερη σειρά μετακινήσεων των νεοσσών τους.

Συνεπώς, ο «θάνατος» του παραδοσιακού παραμυθιού ή της αφήγησης, αποτελεί το ειδικό σύμπτωμα μιας ευρύτερης κατίσχυσης του χώρου επί του χρόνου.

Τρίτη επισήμανση:

Η δραματική μετατόπιση των οροσήμων της παιδικής ηλικίας από το χρόνο στο χώρο ξεκινά, ιστορικά, τότε ακριβώς που η αστική τάξη έχει στέρεα εξασφαλίσει την εδαφοκυριαρχία της, έχει οριστικά θριαμβεύσει επί της φεουδαρχίας (μέσα 19^{ου} αιώνα) κι αρχίζει να ενδιαφέρεται συστηματικότερα για την ιδιαίτερη διάπλαση των παιδιών της. Τότε πάντως αρχίζουν να εμφανίζονται οι πλούσια εικονογραφημένες εκδόσεις παιδικών αναγνωσμάτων, ενώ σύντομα, από τις ειδικές σελίδες των κυριακάτικων εφημερίδων, στην αρχή, και τα ειδικά περιοδικά ή τα αυτόνομα άλμπουμ. Λίγο αργότερα, εμφανίζονται και τα κόμικς.

Τα κόμικς είναι, προπάντων, η μετατροπή του χρόνου (της ομιλίας) σε χώρο -σε «μπαλονάκια», δηλαδή, που εκτείνονται μέσα σε κάθε βινιέτα (πάνελ) ανάλογα με το πόσα έχει να πει το πρόσωπο που μιλάει και τι του απαντούν οι άλλοι της ίδιας εικόνας -καθώς και μετατροπή του χώρου (των φάσεων μιας δοκιμασίας ή της όλης πλοκής) σε χρόνο- σε διαδοχική, δηλαδή, παράθεση της μιας βινιέτας μετά την άλλη, με μια σειρά σύμφωνη προς τη χρονική ροή.

Αν τα κόμικς είναι αντιδραστικά, το οφείλουν σ' αυτή τη θεμελιώδη αρχή της ταυτότητάς τους: επειδή συμβάλλουν, ως ένα ενδιάμεσο στάδιο (από το τέλος του προηγούμενου αιώνα (μέχρι πριν από μια δεκαετία), στην εδραίωση της κυριαρχίας του χώρου επί του χρόνου. Κάτι τέτοιο δε συμβαίνει ούτε λόγω της θεματολογίας του (με την επίσημη έμφαση στο σεξ και στη βία) κι ούτε λόγω έλλειψης δυνατότητας για ανάπτυξη μιας δημιουργικής φαντασίας, όπως αυτή που έπαιρνε αφορμή από τις λέξεις των προφορικών αφηγήσεων και των κειμένων. Για την τόσο συχνά επικρινόμενη «λεξιπενία» των νέων καμιά ειδική ευθύνη ή συνδρομή δε φέρουν τα κόμικς.

Υπάρχουν κόμικς κακοσχεδιασμένα κι ανόητα, όσο και λογοτεχνήματα κακογραμμένα και αφελή. Παράλληλα, υπάρχουν κόμικς των οποίων η επιδέξια σχεδίαση αντισταθμίζει την πλέον θαυμαστή συγγραφική καλλιτέπεια, ενώ οι οξυνούστατοι διάλογοι και οι ιδεογραμματικοί τους κώδικες παίζουν ένα ρόλο εφάμιλλο του πιο καλλιεργημένου λογοτεχνικού ύφους. Δεν είναι, λοιπόν, από απειροτεχνία ή έλλειψη ταλαντούχων δημιουργών που πάσχουν τα κόμικς.

Τέταρτη Επισήμανση:

Ο λόγος στα κόμικς (ή στα εικονογραφήματα, όπως θα ήταν, ίσως, προτιμότερο να τ' αποκαλούμε στη γλώσσα μας) δεν είναι φτωχός. Είναι πυκνός (για να χωρέσει στα μπαλονάκια της κάθε βινιέτας) κι είναι πάντα γραμμένος με κεφαλαία γιατί εννοεί να «ακούγεται», ως «φωνή» των ομιλιών και των διαλόγων. Πρόκειται για ομιλίες και διαλόγους μιας φιλοπαιγμονος βραχυλογίας, η οποία αναδεικνύεται κατά κανόνα, και κατεξοχήν, στις ονομασίες των διαφόρων ηρώων.

Ο Ντόναλντ Ντακ, ως το απλούστερο παράδειγμα, διαθέτει ένα όνομα που συνηχεί προς το χαρακτηρισμό της ιδιότητάς του («duck» = πάπια), ενώ παγιδεύεται διαρκώς μέσα στις διπλές αρνήσεις της αγγλικής σύνταξης και μέσα σε δυσπρόφερτες λέξεις, με διαδοχικά «d» και «th», δηλώνοντας μαζί κι όλες τις δυσκολίες μιας πάπιας στην ομιλία. Ο δε Ιζονγκούντ διαπρέπει ασταμάτητα σε σοφές παραναγνώσεις, συνηχήσεις και συγχύσεις μεταξύ γαλλικών παροιμιών ή ρητών και αραβικών ή αραβοφανών ονομάτων.

Ο Ιντεφίξ (ο χαριείς σκύλος του ζεύγους των ηρώων Αστερίξ και Οβελίξ) δηλώνει, από μια άλλη πλευρά, όλη την «ιδεοληψία» και την «εμμονή» των

δημιουργών κόμικς στο να συντροφεύουν τους ήρωές τους με κάποιο σκυλάκι (ο Μίκι και ο Γκούφι έχουν τον Πλούτο, ο Τεντέν τον Μιλού, κ.ο.κ. για πολλούς, ακόμη και λιγότερο διάσημους ήρωες). Ο μόνιμος αντίπαλος του Τεντέν, ο Rastaropoulos (σύμφωνα με το πρωτότυπο), παραπέμπει τους καλά γαλλομαθείς αναγνώστες στην σπάνια χρήσεως λέξη: «rastacouere» ή «rastaquere», από το ισπανικό: «rastacuero», που δηλώνει τον αγνώστων πηγών οψίπλουτο ή τον αγύρτη που εξασφαλίζει τρυφηλό βίο.

Αν κατά τις ανατυπώσεις και τις μεταφράσεις χάνονται όλες οι σχετικές γλωσσικές ευαισθησίες και τα λογοπαίγνια μαζί με την ποιότητα των τετράχρωμων ή του ασπρόμαυρου σκίτσου πάνω σε φτηνά χαρτιά που μειώνουν κάθε εικαστική αξία, τότε ο λόγος στα κόμικς είναι «φτωχός». Ο Αbraacourciχ, λόγου χάρη, χάνει τον «ευθαρσή» χαρακτήρα του και, όντας ο αρχηγός του χωριού, μεταφράζεται απλά ως Μοναρχίξ κι ένα σωρό άλλα παιχνίδια με τα ονόματα των Γαλατών ή των Ρωμαίων, στις περιπέτειες του Αστερίξ πάντα, αντί ν' αποδοθούν με ισοδύναμες ελληνικές καταλήξεις (όπως λόγου χάρη: Αποριαψαλτουβίξ ή Μαυρεινηνίξ κλπ. για τους Γαλάτες, ή Ατάκτους Κεραμουσκεπλίνθους κ.α. για τους Ρωμαίους). Ο Rastaropoulos γίνεται Αστραπόπουλος, κρατώντας κάτι από τον ήχο του ονόματος, αλλά τίποτα από το περιεχόμενό του, ενώ θα μπορούσε να γίνει Ραστωνόπουλος, παραπέμποντας τους ελληνομαθείς στην «ραστώνη» και στο σημασιολογικό συνειρμό του πρωτοτύπου. Προφανώς, τα κόμικς ως «εικονογραφήματα» δεν φταίνε, αλλά οι ατυχείς επιπόλαιες και, ίσως κακοπληρωμένες μεταφράσεις τους.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η όλη ανάπτυξη της πλοκής των κόμικς διατηρεί συχνά κάτι από τη συμμετρική ως προς το κέντρο ανάπτυξης μουσικών θεμάτων (όπως στις νότες: φα, σολ, λα, σι, λα, σολ, φα) και την ευμνημόνευτη δομή των προφορικών αφηγήσεων. Στην περιπέτεια του Αστερίξ με τίτλο «Η διχόνοια», για παράδειγμα, η πρώτη ειδυλλιακή εικόνα του γαλατικού χωριού αντιστοιχεί στην ίδια, τελευταία, εικόνα του χωριού, που έχει επανέλθει σε μια εγκάρδια συντροφικότητα. Η απόπειρα του Ρωμαίου πράκτορα να δημιουργήσει προστριβές μεταξύ των ηρώων δωρίζοντας έναν αμφορέα, αντιστοιχεί στην προτελευταία φάση, με την επιστροφή του αμφορέα στο ραδιούργο πράκτορα και τις δικές του προστριβές με τους εντολοδότες του. Η τρίτη, από την αρχή, φάση της πλοκής, με τη μεθοδική διασπορά της διχόνοιας, αντιστοιχεί στην άρση των διαφορών, κατά την αντιπροτελευταία φάση της περιπέτειας. Ενώ στο «κέντρο» κυριαρχεί η προετοιμασία της μεγάλης σύγκρουσης Γαλατών-Ρωμαίων, η τέλεση της και η νικηφόρα για τους Γαλάτες έκβασή της.

Τα παραπάνω αποτελούν αδρομερή δείγματα των βαθύτερων σχέσεων ανάμεσα στις μεγάλες τέχνες του χρόνου -τα παραμύθια και τις μυθιστορήσεις- και τα κόμικς αντικαθιστούν πασιφανώς, στις προτιμήσεις και

στις επιδόσεις των παιδιών της σχολικής ηλικίας, όλη την παλαιότερη προσήλωση σε αφηγήσεις παραμυθιών και αναγνώσεις μυθιστορημάτων.

Στα κόμικς, ωστόσο, δε συντελείται μια συγκυριακή υπεξαίρεση των παιδικών, κυρίως, προτιμήσεων ή μια μεταφορά, σε αυτά, της σαγήνης που ασκούσαν κάποτε άλλες αφηγήσεις, πριν από τις εικονογραφήσεις. Η μεγάλη εμπορική επιτυχία και διάδοση εντάσσεται σε μια ευρύτερη ανάδειξη των σχέσεων του χώρου έναντι εκείνων του χρόνου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι γιαγιάδες που μέχρι προχθές διηγούταν παραμύθια έχουν χαθεί και είναι αυτές που αγοράζουν στα εγγονάκια τους κόμικς, αντί να τους αφηγούνται ιστορίες. Οι πιο επίκαιρες γιαγιάδες, πλέον, αγοράζουν στα εγγονάκια τους τηλεοράσεις και κασέτες για τα «TV games» και οι αυριανές γιαγιάδες θα τους αγοράζουν, σίγουρα, τις φορητές συσκευές των «virtual realities»: παιχνίδια του χώρου, που επικρατούν συνεχώς πάνω στα οποιαδήποτε παιχνίδια με το χρόνο.¹

Σημειώσεις

1. Πέτρος Μαρτινίδης, «Από τα παιδιά του χρόνου στα παιδιά του χώρου η αφήγηση ως χρονική ροή ή ως χωρική ανάπτυξη και τα «κόμικς» ως ενδιάμεση, ιδεώδης σύγκλιση», Από το παραμύθι στα κόμικς (βιβλίο), Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1996, σ. 713-723.

3.3.2 Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

Ως γνωστό, τα κόμικς συνιστούν ευχάριστα αναγνώσματα για τα παιδιά κάθε κοινωνικής τάξης σε κάθε γωνιά του πλανήτη μας. Διαβάζονται, δηλαδή, παντού και πάντα απ' αυτά χωρίς την πίεση των γονιών τους, την οποία υφίστανται για τα σχολικά μαθήματα. Η αποδοχή των κόμικς, λοιπόν, είναι καθολική. Δε θα πρέπει, όμως, να γίνεται λόγος μόνο γι' αυτήν, αλλά και για τον αξιόλογο κοινωνικό (ψυχαγωγικό, μορφωτικό, «διδασκτικό» κλπ.) ρόλο τους με ποικίλους συνδυασμούς βιβλίων, μέσων μαζικής επικοινωνίας και του κινηματογράφου.¹

Τα κόμικς ονομάστηκαν, πολύ εύστοχα, «εικονογραφήματα» και «ζωγραφιστή λογοτεχνία», λαμβάνοντας υπόψη τα βασικά γνωρίσματά τους. Μάλιστα, θεωρούνται ως μια νέα μορφή έκφρασης. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι τα κόμικς είναι κι αυτά μια μορφή τέχνης, στην οποία αντανakλάται η ήδη υπάρχουσα πραγματικότητα. Ως μια έκφραση τέχνης, τα κόμικς μπορούν (σε πολλές περιπτώσεις και το έχουν πραγματοποιήσει) ν' αντισταθούν, ν' αντιδράσουν στις καθορίζουσες συνθήκες, να υπερβούν τον από έξω καθορισμό.²

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, ο συνδυασμός της τηλεόρασης και του κινηματογράφου (με τα κινούμενα σχέδια) με τα ειδικά, πάντα πλούσια και πολύχρωμα εικονογραφημένα, βιβλία και περιοδικά για παιδιά έχει αναδείξει τους ήρωες των κόμικς σε διεθνείς διασημότητες. Κατά συνέπεια, θεωρείται πιθανή -χωρίς να παραβλέπουμε την ιδεολογία, τα πρόσωπα, τα μηνύματα και τις αξίες που μεταφέρουν και τον τρόπο που τα «περνούν» και τα επιβάλλουν τα κόμικς- η ανάδειξη της κοινωνικής και μορφωτικής αξιοποίησης της

διάδοσης των ηρώων των κόμικς, που γίνεται στη βάση του παραπάνω συνδυασμού, με διάφορους τρόπους και για ποικίλους σκοπούς.

Τα κόμικς άλλωστε και κυρίως οι ήρωες τους, από νωρίς «παρακολουθούσαν» την κοινωνική επικαιρότητα, αλλά και συμμετείχαν σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Πολλοί σχεδιαστές «εμπορικοποιούν» τους ήρωές τους, ώστε η δεκαετία του '80 να ονομαστεί «χρυσή εποχή του διαφημιστικού κόμικ». Ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα παραδείγματα: Γύρω στα 1984 ο Γκράχαμ Κουκ, συλλέκτης και μελετητής των κόμικς, παρακινημένος από τη διοργάνωση κοντσέρτων και συναυλιών για φιλανθρωπικούς σκοπούς, συνέλαβε την ιδέα του «Cartoon Aid». Εξασφαλίστηκε η ειδική άδεια παραχώρησης των δικαιωμάτων πολλών εταιρειών και επιλέχθηκαν οι ιστορίες, που θα τυπώνονταν σ' ένα βιβλίο. Λίγο αργότερα κυκλοφόρησε το βιβλίο με τον παραπάνω τίτλο. Ήδη το βιβλίο κυκλοφορεί σε εκατομμύρια αντίτυπα σε 33 γλώσσες και τα έσοδα απ' αυτό διατίθενται για τη βοήθεια φτωχών χωρών. Δέκα χρόνια μετά, ο πυρετός του Mundial 1994 έδωσε μια καλή ευκαιρία στους δημιουργούς του Ντίσνεϊ: σχεδιάστηκε μια ιστορία ειδικά αφιερωμένη στο παγκόσμιο κύπελλο, που κυκλοφόρησε και στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 1994, στο περιοδικό «Μέγα Αλμανάκο» (τχ. 40).

Ακόμη και η μουσική και τα τραγούδια των ταινιών του Ντίσνεϊ έφτασαν στην Ελλάδα. Όλα τα παλιά και τα καινούρια «soundtracks» της Ντίσνεϊ κυκλοφορούσαν αυτούσια, αλλά και με ελληνικούς στίχους για τα μικρά παιδιά. Παράλληλα κυκλοφορούν και τα κείμενα των παραμυθιών του Ντίσνεϊ σε βιβλία με ελληνικά κείμενα και κασέτες με αφηγήσεις από έλληνες ηθοποιούς.

Στις μέρες μας είναι πλέον πασιφανής και αποδεκτή η αξιοποίηση και εκμετάλλευση των κόμικς. Έχει αρχίσει, μάλιστα, να επισημαίνεται και η «παιδαγωγική χρήση» της εικονογράφησης. Με τα κόμικς «γνωρίζονται» στο κοινό πολλά παλαιότερα, αλλά και σύγχρονα πολιτιστικά αγαθά, μεταδίδονται στοιχεία από θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις, αλλά και ευαισθητοποιούνται οι αναγνώστες σε διάφορα κοινωνικά θέματα και προβλήματα. Μερικά παραδείγματα για τη «γνωριμία», τη «διδασκαλία», την προβολή, αλλά και τη μάθηση της γλώσσας μέσω των κόμικς ακολουθούν. Εκπομπές του Ντίσνεϊ έχουν θέμα τους την ιστορία του ελληνικού αλφαβήτου, οι περιπέτειες του Αστερίξ, γύρω στα 1980, κυκλοφορούν μεταφρασμένες στα λατινικά, ενώ δώδεκα χρόνια αργότερα, αφού πρώτα μεταφράστηκε στα κέλτικα και στην εσπεράντο, ο ίδιος ο ήρωας θα μεταφραστεί και στην αττική διάλεκτο («Αστερίκιος εν Ολυμπία» - Εκδόσεις Μαμουθκόμικς), από τον καθηγητή Φάνη Κακριδή. Ακολουθεί το Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής σε κωμικογραφήματα των Χρ. Δάλκου και Ν. Κατσέλη.

Η ιστορία (παλαιότερη και σύγχρονη), επίσης, αποτελεί προσφιλές θέμα, που συγκινεί τους δημιουργούς και τους αναγνώστες των κόμικς. Ήδη, σε

ιταλικά κόμικς, κυκλοφόρησε «Η ιστορία του αιώνα», ενώ μεταφράζεται στα ελληνικά μια ανάλογη εργασία ενός αμερικάνου επιστήμονα, «Η Ιστορία του κόσμου σε κόμικς».

Η ελληνική ιστορία ενέπνευσε πολλά θέματα των «Κλασικών Εικονογραφημένων» από το 1951 και έπειτα. Η παρουσίαση της νεότερης ιστορίας, βέβαια, δεν είναι απαλλαγμένη από την ιδεολογική σκοπιμότητα. Η παγκόσμια λογοτεχνία, επίσης, ενέπνευσε τα κόμικς. Χαρακτηριστική για την Ελλάδα είναι η έκδοση από το 1951 κλασικών λογοτεχνικών έργων σε κόμικς, τα περίφημα «Κλασικά Εικονογραφημένα» (των εκδόσεων «Ατλαντίς» - Μ. Πεχλιβανίδης). Δεν έλειψαν και τα θέματα από την ελληνική μυθολογία και ιστορία, που τα έγραφαν, πλέον, και τα εικονογραφούσαν έλληνες καλλιτέχνες. Η αρχή έγινε από το τεύχος 42, «Περσέας και Ανδρομέδα» σε σενάριο του Β. Ρώτα και εικονογράφιση της Κ. Γραμματοπούλου. Παράλληλα, και η ξένη λογοτεχνία φιλοξενείται στα κόμικς. Για παράδειγμα, το 1988 ο σεναριογράφος Μπρούνο Σάρντα θα μεταγράψει «Το όνομα του ρόδου» σε μια περιπέτεια του Μίκι Μάους με τίτλο «Το όνομα της μιμόζας».

Σημαντική είναι ακόμα η συνεισφορά των κόμικς στη μετάδοση στοιχείων θεωρητικών και πρακτικών γνώσεων. Ενδεικτικά αναφέρονται «Η πυρηνική ενέργεια για αρχάριους», «Η Οικολογία για αρχάριους», «Ανόργανη Χημεία με κόμικς», «Η Οικονομία του Θεού Σκρουτζ» (στην εφημερίδα Καθημερινή - Ιανουάριος - Απρίλιος 1994) κ.ά.

Τα σύγχρονα κόμικς φαίνονται, όμως, ευαίσθητα και σε διάφορα κοινωνικά θέματα και προβλήματα. Νέοι έλληνες δημιουργοί των κόμικς, ξεκινώντας από την πολιτική γελοιογραφία, δημιουργούν ανάλογα έργα, όπως «Ο τρίτος δρόμος», που αντιπροσωπεύει την εξέλιξη της πολιτικής γελοιογραφίας σε κόμικς. Ηπιότερη είναι η πολιτική σάτιρα δύο νέων ηρώων ελληνικών κόμικς, του «Βαρύγδουπου», (ενός αρχαίου Έλληνα που θυμίζει τον Οβελίξ και ζει στις Μυκήνες) και του «Φαναίρη Άπλα» (ενός νεοελληνικού τύπου χαρακτήρα). Επιπλέον, κοινωνικά προβλήματα, όπως AIDS και ναρκωτικά εμφανίζονται στα κόμικς.

Απαραγνώριστη είναι η χαρά, η ψυχαγωγία και η διασκέδαση, που προσφέρουν οι φανταστικές πόλεις των χάρτινων ηρώων. Είναι οι χώροι, όπου το όνειρο γίνεται πραγματικότητα. Τεράστια οικονομικά ποσά επενδύονται και χιλιάδες άνθρωποι εργάζονται για να προσφέρουν αυτήν την ψυχαγωγία, και βέβαια, είναι ανάλογα και τα κέρδη.

Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο κινηματογράφος εμπνεύστηκε από τα κόμικς και δημιούργησε δύο τύπους ταινιών: α) τα κινούμενα σχέδια («Little Nemo», «Ποπάι», «Αστερίξ», οι πρώτες ταινίες του Ντίσνεϊ) β) ταινίες με ηθοποιούς, που το σενάριο βασίστηκε στα κόμικς («Yellow Kid», «Χαρούμενος Χούλιγκαν», «Φλας Γκόρντον», «Οι περιπέτειες του Κάπτεν Μάρβελ», «Μπάτμαν», «Μάγισσες

και σκουπόξυλα» κλπ.). Δεν είναι λίγες οι μεταγραφές από την οθόνη στις σελίδες των εικονογραφημένων περιοδικών. Από τους πρώτους κινηματογραφικούς ήρωες που έγιναν κόμικς διασημότητες της βουβής, αρχικά, και ηχητικής, αργότερα, οθόνης («Σαρλό», «Χοντρός - Λιγνός» κ.ά.).

Ιδιαίτερα επιτυχημένες κινηματογραφικές ταινίες έδωσαν αφορμή και υλικό για δημιουργία σε σχεδιαστές κόμικς. Τέτοιες ταινίες είναι: «2001- Η Οδύσσεια του διαστήματος» του Στάνλεϊ Κιούμπρικ, «Ο Πόλεμος των Άστρων» και ο «Ιντιάνα Τζόουνς» του Λούκας.

Και βέβαια δεν έμειναν ανεκμετάλλευτες από τα κόμικς οι νέες τεχνικές δυνατότητες που τους πρόσφερε ο κινηματογράφος. Στη δεκαετία του '30 τα κόμικς κατέκτησαν και τον ήχο. Ήδη κυκλοφορούν σε δίσκους 33 στροφών οι ηχογραφήσεις (μουσική, ήχοι, θόρυβοι) πολλών ταινιών των δεκαετιών του 1930-1950: του Σούπερμαν, του Φλας Γκόρντον, του Μπακ Ρότζερς κ.ά. με την επιμέλεια των ίδιων κινηματογραφικών τους εταιρειών: της Golden Age Records, της Leo the Lion Records (M.G.M.) κ.ά.

Μια διασκεδαστική συνήθεια ορισμένων κόμικς είναι να δανείζονται δηλαδή φυσιογνωμίες προσωπικοτήτων ή επιτυχημένων ηθοποιών σε κάποιο ρόλο τους στον κινηματογράφο. Για παράδειγμα, ο Λούκι Λουκ στα ατελείωτα μοναχικά ταξίδια του στη Δύση, κατά «παράξενη» σύμπτωση συναντάται με διάσημους και πασίγνωστους ζωγραφιστούς ανθρώπους και ηθοποιούς. Σε διάφορους ρόλους μέσα στις περιπέτειες του διακρίνονται οι Άλφρεντ Χίτσκοκ, Κερκ Ντάγκλας κ.ά.

Η δραματική αξιοποίηση υλικού βασισμένου ή προερχομένου από κόμικς είναι μια πολύ πρόσφατη δραστηριότητα, που αποτελεί καινοτομία για τα ελληνικά δεδομένα. Πρόκειται για τη θεατρική δουλειά της «Ομάδας Θέαμα». Έχουν προηγηθεί με επιτυχία οι παραστάσεις «Στο βάθος ... μύθος» (1986), «Στο βάθος ... κτήνος» (1990) και πρόσφατα «Στο βάθος ... βάθος αμέτρητο» (1993). Ωστόσο, μια άλλη πρόσφατη απόπειρα στην Αμερική, ν' ανέβει στο θέατρο «Palace» του Broadway με τη μορφή μιούζικαλ και με καθιερωμένους ηθοποιούς η γνωστή ταινία του Ντίσνεϊ «Η Ωραία και το Τέρας» συνάντησε τις επικρίσεις των ειδικών. Φαίνεται ότι το κοινό παραμένει προσκολλημένο στους μύθους με τις καθιερωμένες ταινίες κινουμένων σχεδίων, βρίσκει σ' αυτές εκείνο που αναζητά, και καθόλου δεν επιθυμεί να τις δει ν' αλλάζουν μορφή σ' ένα νέο θεατρικό είδος. Η ευδοκίμηση του γάμου των κόμικς με τον κινηματογράφο μάλλον δε θα επαναληφθεί με το θέατρο.³

Σημειώσεις

1. Μαλαφάντης Κ., «Συνηγορία των κόμικς», Από το παραμύθι στα κόμικς (βιβλίο), Εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα, 1996, σ. 742.
2. Μαλαφάντης Κ. «Συνηγορία των κόμικς», ο.π., σ. 744, 746
3. Μαλαφάντης Κ. «Συνηγορία των κόμικς», ο.π., σ. 748-760

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η κριτική από τους μελετητές σχετικά με τη μορφή, το περιεχόμενο και το ρόλο των κόμικς υπήρξε θετική και κυρίως αρνητική, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στην εισαγωγή. Επιβαλλόταν, λοιπόν να παρουσιαστεί, ενδεικτικά, ένα μέρος αυτής στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας μου. Αρχικά, παρατέθηκε η επιχειρηματολογία των επικριτών των κόμικς, η οποία είναι και η κυρίαρχη και στη συνέχεια, εκείνη των υποστηρικτών τους, που διακρίνεται για τον πιο αισιόδοξο χαρακτήρα τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΡΕΥΝΑ

Εισαγωγή

Κατά καιρούς έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες σχετικά με το «τι διαβάζουν τα παιδιά», καθεμιά από τις οποίες έχει προσεγγίσει το γεγονός από διαφορετική σκοπιά, συμβάλλοντας, ταυτόχρονα, στη διεύρυνση της γνώσης σχετικά με το παραπάνω θέμα. Οι έρευνες αυτές υπήρξαν αντικείμενο μόχθου των εκπαιδευτικών και προέκυψαν από τους προβληματισμούς των τελευταίων, ειδικότερα των δασκάλων, που βιώνουν εντονότερα την πραγματικότητα γύρω από τα εξωσχολικά αναγνώσματα των μαθητών τους.

Η έρευνα που συντελέστηκε στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας έρχεται κι αυτή με τη σειρά της να προσεγγίσει μέσα από μια διαφορετική οπτική γωνία την πραγματικότητα των παιδικών εντύπων, που επιλέγουν οι μαθητές για ανάγνωση, κυρίως κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, καθώς και να συμπληρώσει την ήδη υπάρχουσα γνώση. Η διαφορά της με τις προηγούμενες έρευνες έγκειται στο γεγονός ότι δεν εξετάζει γενικά το τι διαβάζουν τα παιδιά, αλλά επικεντρώνεται σε μια προσφιλή κατηγορία αναγνωσμάτων για τα παιδιά, τα κόμικς. Συγκεκριμένα, διερευνά με ποιο τρόπο τα παιδιά προσλαμβάνουν τα κόμικς κι αν δέχονται τις κοινωνιογλωσσολογικές επιδράσεις αυτών. Δεν θα πρέπει να παραληφθεί, επίσης, ότι η έρευνα έχει στηριχθεί σε μια προηγούμενη έρευνα που πραγματοποιήθηκε τα έτη 1986-1987 στο νομό Φθιώτιδας από τον Β.Δ. Αναγνωστόπουλο, δ.φ. μελετητή της Παιδικής Λογοτεχνίας και δημοσιεύθηκε στο τεύχος 15 του περιοδικού «Διαδρομές».

Αξίζει ν' αναφερθεί ότι η έρευνά μου απέχει πολύ από τη συστηματική και επιστημονικά τεκμηριωμένη έρευνα για τα παιδικά έντυπα γεγονός που οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες: α) στη συνεχώς αυξανόμενη συγγραφική κι εκδοτική κινητικότητα γύρω από τα παιδικά έντυπα ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία σε συνδυασμό με την πληθώρα κινουμένων σχεδίων στην τηλεόραση και την καταλυτική επίδρασή τους στα παιδιά β) στην έλλειψη ερευνών σ' ένα τόσο εξειδικευμένο επίπεδο, καθώς και βιβλιογραφίας γ) στο σχετικά μικρό δείγμα, αλλά όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό, το οποίο επιλέχθηκε για να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο για ευνόητους πρακτικούς λόγους (δυνατότητα ανταπόκρισης από μέρους μου στις ανάγκες της καταγραφής των απαντήσεων, εξαγωγής συμπερασμάτων).

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όπως αναφέρθηκε, κατά την α' φάση της έρευνας καθορίστηκε ο σκοπός της, γεγονός που διευκόλυνε τις περαιτέρω εργασίες και ιδιαίτερα την επιλογή και την εφαρμογή της μεθόδου, δηλαδή τη σύνταξη του ερωτηματολογίου. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα έγινε για να διαπιστωθεί:

α) Αν και σε ποια έκταση οι μαθητές της Γ' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου, δηλαδή της ηλικίας των 8-9 ετών κι εκείνης των 11-12 ετών, αντίστοιχα, διαβάζουν ή όχι κόμικς.

β) Σε ποια έντυπα (περιοδικά, εφημερίδες) διαβάζουν τα κόμικς και με ποιο τρόπο τα αποκτούν, πράγμα που δηλώνει αν τα παιδιά είναι τακτικοί αναγνώστες (με την αγορά) η ευκαιριακοί (με το δανεισμό).

γ) Ποια έντυπα και κυρίως εικονογραφημένα περιοδικά απ' όσα κυκλοφορούν στην ελληνική αγορά, γνωρίζουν, αγοράζουν και δανείζονται προς ανάγνωση (στις δύο τελευταίες περιπτώσεις).

δ) Αν οι γονείς έχουν γνώση για τα έντυπα που διαβάζουν τα παιδιά τους κι αν συμμετέχουν στην επιλογή τους.

ε) Πόσα τέτοιου είδους έντυπα αγοράζουν το μήνα και πόσα χρήματα ξοδεύουν γι' αυτά.

στ) Περίπου πόσο χρόνο αφιερώνουν για την ανάγνωση των κόμικς κι αν συγκαταλέγεται αυτός στον ελεύθερό τους.

ζ) Αν διακόπτουν την ανάγνωση των κόμικς για να ασχοληθούν με κάτι άλλο.

η) Όταν διαβάζουν τα κόμικς, προσέχουν τις εικόνες, τα μπαλονάκια ή και τα δύο για να καταλαβαίνουν ευκολότερα την ιστορία.

θ) Αν προτιμούν να διαβάζουν ιστορίες με τέλος ή με συνέχεια κι αν προβαίνουν σε επόμενες αναγνώσεις αυτών.

ι) Αν το τέλος των ιστοριών στα κόμικς, συνήθως, είναι αναμενόμενο γι' αυτούς σύμφωνα με όσα έως τότε έχουν διαβάσει.

ια) Αν προτιμούν να διαβάζουν κόμικς ή να βλέπουν τηλεόραση.

ιβ) Αν μπορούν να διακρίνουν τις διαφορές μεταξύ όσων διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας, καθώς και μεταξύ του πρώτου και της εκφώνησης της είδησης που έχουν μπροστά τους.

ιγ) Ποιο είναι το αγαπημένο τους κόμικ και ποιόν ήρωα ή ηρωίδα θαυμάζουν και γιατί

ιδ) Αν πιστεύουν ότι παίρνουν πληροφορίες από τα κόμικς και πάνω σε ποιους τομείς της ανθρώπινης ζωής.

ιε) Αν προτείνουν θέματα για να εμπλουτίσουν τα κόμικς και να τα κάνουν πιο ενδιαφέροντα.

ιστ) Αν θα ήθελαν και αν θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς, αναφέροντας θέματα της επιλογής τους και δικαιολογώντας την απάντησή τους, αντίστοιχα.

4.2 ΦΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα (συλλογή, καταγραφή και σχολιασμός στοιχείων) πραγματοποιήθηκε από μένα, φοιτήτρια 4^{ου} έτους του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με την καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή Κοινωνιογλωσσολογίας, κο Γ. Ανδρουλάκη κατά το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001. Αναλυτικότερα ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2000 κι ολοκληρώθηκε το Σεπτέμβριο του 2001. Έλαβε χώρα σε τέσσερις φάσεις, ώστε η εργασία μας να μπορέσει να συστηματοποιηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο:

Στην α' φάση καθορίστηκε ο σκοπός της έρευνας και επιλέχθηκαν οι περιοχές του Βόλου και κατ' επέκταση τα δημόσια σχολεία που θα διεξαγόταν η έρευνα. Κατέστη δυνατή η επικοινωνία μου με το διδακτικό προσωπικό για την παραχώρηση άδειας και τον καθορισμό της ημερομηνίας διεξαγωγής της έρευνας. Έγινε, επίσης, και η σύνταξη του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα, εικ.1) με ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου. Τα αντίτυπα αυτού, έπειτα, διανεμήθηκαν στους μαθητές της Γ' και ΣΤ' τάξης των ήδη επιλεγμένων σχολείων, με σκοπό να συμπληρωθούν από τους ίδιους.

Στη β' φάση συγκεντρώθηκαν τα αντίτυπα του ερωτηματολογίου που δόθηκαν για συμπλήρωση στους παραπάνω μαθητές. Επιπλέον, κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με την τάξη και το δημοτικό σχολείο, προκειμένου να καταστεί δυνατή η μετέπειτα επεξεργασία των απαντήσεων.

Στη γ' φάση ακολούθησε η καταγραφή τόσο των κόμικς στην περιοχή του Βόλου όσο και των απαντήσεων κατά τάξη και σχολείο και στη συνέχεια η ένταξη των παραπάνω απαντήσεων σε μια συνολική καταγραφή που αφορά την κάθε τάξη (είτε τη Γ' είτε τη ΣΤ') ξεχωριστά. Κατά συνέπεια, υπήρξε μια συνολική καταγραφή για τη Γ' τάξη και μια για τη ΣΤ', στα πλαίσια των οποίων κάθε ερώτηση συνοδεύεται από μια συνοπτική σημείωση. Με αυτόν τον τρόπο, καταβλήθηκε προσπάθεια, ώστε η έρευνα ν' αποκτήσει μια όσο το δυνατόν πιο ενοποιημένη μορφή, παρέχοντας συγχρόνως, χρήσιμες πληροφορίες σε κάθε αναγνώστη.

Στη δ' φάση, η οποία είναι και η τελευταία, έχοντας ήδη καταγραφεί συνολικά τα κόμικς και οι απαντήσεις των μαθητών της Γ' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού, διατυπώθηκαν παρατηρήσεις και συμπεράσματα, επιμέρους και συγκεντρωτικά σχετικά μ' αυτές.

4.3 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μέθοδος της συγκεκριμένης κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, που επηλέχθηκε σε συνεργασία με τον υπεύθυνο καθηγητή μου, είναι η απευθείας συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους ερωτώμενους μαθητές (δείγμα). Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε ερωτώμενος μαθητής ελέγχει μόνος του τις απαντήσεις του στο ερωτηματολόγιο. Σ' αυτήν την περίπτωση, κρίνεται απαραίτητη η παρουσία του συνεντευκτή, δηλαδή η δική μου, προκειμένου να δοθούν οι κατάλληλες επεξηγήσεις αναφορικά με το περιεχόμενο του ενός ή του άλλου ερωτήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο συνεντευκτή δεν κινδυνεύει να βρεθεί μπροστά σ' ένα αυξημένο αριθμό αναπάντητων ερωτημάτων, κάτι το οποίο ανατρέπει την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος.

Τα κριτήρια επιλογής αυτής της μεθόδου καθορίστηκαν, κυρίως, σύμφωνα με το επιλεγόμενο δείγμα (βλ. παρακάτω). Αναλυτικότερα, συνηθίζεται να χρησιμοποιείται το ερωτηματολόγιο, όταν :

1. είναι υψηλός ο αριθμός των μαθητών που πρόκειται να ερωτηθούν σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια των συνεντευκτών.
2. υπάρχει η βεβαιότητα ότι οι ερωτώμενοι μαθητές είναι ικανοί να εκφραστούν σωστά με τη βοήθεια του ερωτηματολογίου.
3. το ερωτηματολόγιο προκαλεί το έντονο ενδιαφέρον των ερωτώμενων μαθητών.¹

Η συγκεκριμένη έρευνα με ερωτηματολόγιο αποβλέπει στη συγκέντρωση τριών ειδών στοιχεία ή δεδομένα βάσει τη μοντέρνα ορολογία:

- α. Γεγονότα, τα οποία προκύπτουν από το προσωπικό πεδίο των μαθητών (π.χ. σχολική ηλικία), από το πεδίο του άμεσου περιβάλλοντός τους (π.χ. τα μέλη της οικογένειας) κι από το πεδίο της συμπεριφοράς τους (π.χ. το χρόνο που αφιερώνουν για την ανάγνωση των κόμικς).
- β. Υποκειμενικές κρίσεις σχετικά με την ανάγνωση των κόμικς είτε πρόκειται για γνώμες (εκτιμήσεις) είτε για στάσεις (διαθέσεις), κίνητρα και προσδοκίες.²

Η αναζητούμενη ιδανική απάντηση είναι εκείνη, που πέρα από την υποκειμενικότητα των ατόμων (και ακόμα, ενίοτε χωρίς καμιά συνειδητή προσπάθεια ή σκέψη) εκφράζει άμεσα ή έμμεσα (αλλά πάντοτε με τον πιο ακριβή και εύχρηστο τρόπο) το κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο επιθυμείται να γίνει γνωστό ή κατανοητό.

Συνεπώς, το ερωτηματολόγιο δεν πρέπει να θεωρείται σαν ένας κατάλογος ερωτημάτων. Άλλωστε, εκτός από τα τυπικά ερωτήματα, το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο συνοδεύεται και από άλλες πηγές (αυθεντικό κόμικ, φύλλο με απομαγνητοφωνημένο κείμενο ειδήσεων) που διευκολύνουν τη συμπλήρωσή του. Παρουσιάζεται, λοιπόν, σαν ένα έντυπο στο οποίο

σημειώνονται οι απαντήσεις ή αντιδράσεις ενός συγκεκριμένου ατόμου, στην περίπτωση μας ερωτώμενου μαθητή.³

Σημειώσεις

1. Javeau Claude, «Η έρευνα με ερωτηματολόγιο - το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή», τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος, σελ. 49-50
2. Javeau Claude, ο.π., σελ. 46-47
3. Javeau Claude, ο.π., σελ. 49

4.4 ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Η παροχή επιπρόσθετων διευκρινίσεων προς τους μαθητές των Γ' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού σχολείου κρίθηκε απαραίτητη για την ορθή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου κατά τη διάρκεια των δύο διδακτικών ωρών που διατέθηκαν από τους υπεύθυνους δασκάλους των τάξεων.

Στα πλαίσια της καθοδήγησης αυτής, η παρουσίαση της μορφής και της δομής του ερωτηματολογίου αποτελεί και το πρωταρχικό σημείο αναφοράς. Το ερωτηματολόγιο αυτό περιέχει 28 ερωτήματα ανοιχτού και κλειστού τύπου κι η έκταση του περιορίζεται στις 6 σελίδες, στο κάτω μέρος των οποίων αναγράφεται ο αντίστοιχος αριθμός. Αρχικά, όμως, εφιστάται η προσοχή των μαθητών στο σύνολο των 8 προσωπικών στοιχείων (όνομα, επώνυμο, φύλο κ.α.), τα οποία προηγούνται των ερωτημάτων στο πάνω μέρος της πρώτης σελίδας. Τους γνωστοποιείται ότι πρέπει να τα συμπληρώσουν και παράλληλα να εκφράσουν τυχόν απορίες τους σχετικά μ' αυτά ενώπιον της τάξης τα πρώτα πέντε λεπτά, που αμέσως θα τους διατεθούν.

Επίσης, γίνεται σύντομος λόγος για τα χαρακτηριστικά των 28 ερωτημάτων, ανοιχτού και κλειστού τύπου. Πιο συγκεκριμένα, τα ερωτήματα κλειστού τύπου (1-7, 11-19, 24) παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά: α) Προηγείται αυτών ένας αριθμός που δηλώνει και τη σειρά τους στο ερωτηματολόγιο, ενώ των απαντήσεων που τα συνοδεύουν ένα γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου που δηλώνει τη μεταξύ τους σειρά. β) Η γραφή των ερωτημάτων είναι πιο έντονη σε σχέση μ' εκείνη των συνοδευόμενων απαντήσεων. Τα χαρακτηριστικά των ερωτημάτων ανοιχτού τύπου (8-10, 21-23, 25-26): α) Εδώ δεν παρατίθενται απαντήσεις αμέσως μετά από το ερώτημα, υπάρχουν κενές γραμμές, στις οποίες οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν ελεύθερα την άποψή τους. β) Η γραφή των ερωτημάτων αυτών είναι το ίδιο έντονη με των παραπάνω. Τέλος, τα ερωτήματα ανοιχτού και κλειστού τύπου (20, 27, 28) παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά τόσο των ερωτημάτων του ανοιχτού όσο κι εκείνων του κλειστού τύπου. Επιπρόσθετα, το κάθε ερώτημα εύκολα διακρίνεται από τα υπόλοιπα λόγω της ύπαρξης κενού μεταξύ τους.

Στη συνέχεια επακολουθούν διευκρινήσεις σχετικά με τον τρόπο απάντησης στα παραπάνω ερωτήματα, αλλά και τις μεμονωμένες

ιδιαιτερότητες ορισμένων απ' αυτά. Κατά πρώτο λόγο, όσον αφορά τα 17 ερωτήματα κλειστού τύπου, γίνεται γνωστό στους μαθητές ότι καλούνται να δώσουν μια και μόνο αντιπροσωπευτική απάντηση, κυκλώνοντας το γράμμα που προηγείται αυτής. Στο σύνολο των απαντήσεων που συνοδεύουν τα ερωτήματα κλειστού τύπου υπάρχει μια τελευταία επιλογή «Δεν απαντώ». Αυτή προορίζεται ν' απαντηθεί από μαθητές που για προσωπικούς λόγους προτιμούν να μη δώσουν καμιά από τις παραπάνω σαφείς απαντήσεις. Εξαιρέση αποτελεί μόνο το ερώτημα 3, στο οποίο οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν έως δύο απαντήσεις ανάμεσα στις α, β και γ. Δίνεται έμφαση, επίσης, και στα ερωτήματα 4,5,6,7 και 9, στα οποία καλούνται οι μαθητές ν' απαντήσουν, αν στο ερώτημα 3 απαντούν ότι αποκτούν κόμικς με αγορά, επιλέγοντας είτε την απάντηση α είτε τη δ. Επιπλέον, στο ερώτημα 10 οι μαθητές καλούνται ν' απαντήσουν, αν στο ερώτημα 3 απαντούν ότι αποκτούν κόμικς με δανεισμό, επιλέγοντας είτε την απάντηση β, γ είτε τη δ.

Αναφορικά με τα 8 ερωτήματα ανοιχτού τύπου, γνωστοποιείται στους μαθητές ότι καλούνται να εκφράσουν ελεύθερα τις προσωπικές απόψεις τους στις κενές γραμμές που παρατίθενται. Ειδικότερα, στα ερωτήματα 8,9,10 και 26, όπου τους ζητείται να γράψουν τα κόμικς που γνωρίζουν, αγοράζουν, δανείζονται, καθώς τα θέματα με τα οποία θα εμπλούτιζαν τα κόμικς, αντίστοιχα, δεν τίθεται κανένας αριθμητικός περιορισμός. Έτσι, δικαιολογείται το γεγονός ότι άλλοι μαθητές αναφέρουν 2 κόμικς ή θέματα για τον εμπλουτισμό τους κι άλλοι γύρω στα 10. (βλ. Συνολική καταγραφή της Γ' ή ΣΤ' τάξης). Στο ερώτημα 21 οι μαθητές οφείλουν να απαντήσουν σε δύο σκέλη, για τα οποία τους δίνονται επιπλέον ερεθίσματα προκειμένου να διευκολυνθούν στην απάντησή τους. Υποχρεωτικά όλοι οι μαθητές απαντούν πρώτα στο α' σκέλος, για το οποίο τους έχει δοθεί ένα φύλλο από αυθεντικό κόμικ (βλ. Παράρτημα εικ.2α), διευκολύνοντας τους στη σύγκριση μεταξύ όσων διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας. Κατόπιν προτροπής, ακούν προσεκτικά για μια φορά ένα μαγνητοφωνημένο δελτίο ειδήσεων από ραδιοφωνικό σταθμό, έχοντας παράλληλα μπροστά τους ένα φύλλο χαρτί με το κείμενο του δελτίου απομαγνητοφωνημένο (βλ. Παράρτημα εικ.2β). Στη συνέχεια, απαντούν στο β' σκέλος, έχοντας στη διάθεσή τους τον απαραίτητο χρόνο (γύρω στα 10 λεπτά).

Σχετικά με τα ερωτήματα ανοιχτού και κλειστού τύπου (20, 27, 28), σε πρώτη φάση, οι μαθητές παροτρύνονται να επιλέξουν την απάντηση που τους αντιπροσωπεύει, κυκλώνοντας το αντίστοιχο γράμμα κι έπειτα να τη δικαιολογήσουν (στα ερωτήματα 20,28) ή να γράψουν το θέμα του κόμικ που θα δημιουργούσαν (στο ερώτημα 27). Μια επιπλέον διευκρίνιση, που αφορά το ερώτημα 27, είναι ότι οι μαθητές δηλώνουν το θέμα του κόμικ, μόνο αν απαντούν ότι θα ήθελαν να δημιουργήσουν κόμικς, κυκλώνοντας την

απάντηση α. Το ίδιο μάλιστα ισχύει και για το ερώτημα 25, το οποίο είναι ανοιχτού τύπου.

Ύστερα από τις παραπάνω διευκρινήσεις, δίνεται ο απαιτούμενος χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου σε ατομικό επίπεδο. Μετά τη διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου οι μαθητές έχουν την υποχρέωση να επιστρέψουν τα φύλλα με το αυθεντικό κόμικ και το απομαγνητοφωνημένο κείμενο του ραδιοφωνικού δελτίου ειδήσεων.

Όπως γίνεται κατανοητό, οι παραπάνω διευκρινίσεις προορίζονταν για όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως, τόσο της Γ΄ όσο και της Στ΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου, προκειμένου να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο χωρίς δυσκολίες. Στην πραγματικότητα, ο τρόπος παροχής των διευκρινίσεων αυτών προς τους μαθητές της Γ΄ τάξης διαφοροποιήθηκε από εκείνον που αρχικά σχεδιάστηκε και που τελικά εφαρμόστηκε προς τους μαθητές της Στ΄ τάξης, ύστερα από δική μου πρωτοβουλία. Η διαφορά έγκειται στο βαθμό καθοδήγησης των μαθητών διαφορετικής σχολικής ηλικίας.

Εύλογο είναι, λοιπόν, ο βαθμός καθοδήγησης των μαθητών της Γ΄ τάξης να είναι μεγαλύτερος σε σχέση μ' εκείνο των μαθητών της Στ΄ τάξης. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους μαθητές της Γ΄ τάξης θύμιζε περισσότερο καθημερινή διδασκαλία. Αναλυτικότερα, μετά τη διανομή των ερωτηματολογίων οι μαθητές συμπλήρωσαν αμέσως τα προσωπικά στοιχεία τους κατόπιν προτροπής, ενέργεια που παράλληλα ελεγχόταν από την πλευρά μου. Στη συνέχεια, το κάθε ερώτημα διαβαζόταν μεγαλόφωνα προς τους μαθητές, καθώς και οι απαντήσεις που το συνόδευαν, δινόταν η κατάλληλη διευκρίνιση γι' αυτό κι έπειτα παραχωρούταν ο προβλεπόμενος χρόνος για απάντηση. Ήταν ο μόνος τρόπος προκειμένου όλοι οι μαθητές να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες και καθυστέρηση, όπως και πράγματι συνέβη.

Ως επιστέγασμα όσων αναφέρθηκαν προκύπτει ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους μαθητές τόσο της Γ΄ όσο και της Στ΄ τάξης δεν ήταν δυνατό να συμπληρωθεί «πίσσοις προίς» λόγω της διαφορετικής σχολικής ηλικίας τους, μέσης και τελευταίας, αντίστοιχα. Αναμφισβήτητα, η διαδικασία αυτή συνέβαλε στην καλλιέργεια της ελεύθερης γραπτής έκφρασης των μαθητών, εκτός από τις χρήσιμες πληροφορίες που μας πρόσφερε για τον τρόπο που οι μαθητές προσλαμβάνουν τα κόμικς και τις επιδράσεις που δέχονται απ' αυτά. Η συμβολή αυτή, μάλιστα, χαροποίησε ιδιαίτερα τους υπεύθυνους δασκάλους τους, οι οποίοι δέχθηκαν χωρίς καμιά επιφύλαξη να συμμετέχουν οι μαθητές τους σε μια τέτοιου είδους έρευνα.

4.5 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρία δημόσια Δημοτικά σχολεία στο νομό Μαγνησίας και συγκεκριμένα στην περιοχή του Βόλου, στο 3^ο Δημοτικό σχολείο στο κέντρο του Βόλου, στο 15^ο στη Ν. Ιωνία και στο 21^ο στη Ν. Δημητριάδα για τους ακόλουθους λόγους:

α) γιατί τα παραπάνω σχολεία βρίσκονται σε τρεις διαφορετικές περιοχές της πρωτεύουσας του νομού Μαγνησίας του Βόλου, οι οποίες παρουσιάζουν χαρακτηριστικά αστικά και ημιαστικά, με αποτέλεσμα οι μαθητές που φοιτούν σ' αυτά να προέρχονται από ποικίλα κοινωνικά στρώματα.

β) γιατί, ως φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σε συνεργασία με τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας μου, είχα πρόσβαση στα παραπάνω σχολεία.

Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα αυτή ήταν 95 μαθητές και μαθήτριες του Δημοτικού σχολείου (57 μαθητές και 38 μαθήτριες). Συγκεκριμένα, το δείγμα αποτελούν 28 μαθητές και 16 μαθήτριες της Γ' τάξης, συνολικά δηλαδή 44, καθώς και 29 μαθητές και 22 μαθήτριες της Στ', συνολικά δηλαδή 51. Με άλλα λόγια, επιλέχθηκαν μαθητές μέσης σχολικής ηλικίας (8-9 ετών) και μαθητές της τελευταίας (11-12 ετών), αντίστοιχα, για ποικίλους λόγους. Οι κυριότεροι απ' αυτούς σχετίζονται με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των μαθητών κάθε ηλικίας, αλλά και με το ξεχωριστό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι απαντήσεις των μαθητών της Γ' και Στ' τάξης του Δημοτικού, οι οποίες διαφοροποιούνται μεταξύ τους.

Αναλυτικότερα, αξίζει να επισημανθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών της μέσης και της τελευταίας σχολικής ηλικίας.

Οι μαθητές της Γ' τάξης του Δημοτικού, δηλαδή της μέσης σχολικής ηλικίας:

- έχουν ήδη αποκτήσει την ικανότητα να διαβάζουν μόνα τους χωρίς την άμεση βοήθεια των μεγάλων
- χρησιμοποιούν το διάβασμα σαν ένα παιχνίδι που τους προσφέρει ευχαρίστηση και ικανοποίηση
- έχουν μεγαλύτερη ανεξαρτησία αναφορικά με τις προτιμήσεις και τις επιλογές τους
- αναζητούν ήρωες με τους οποίους ταυτίζονται συναισθηματικά
- έχουν έντονη περιέργεια να γνωρίσουν τον κόσμο που τους περιβάλλει, εκδηλώνοντας την περιέργειά τους προς το παρελθόν και προς άλλες χώρες και λαούς
- έχουν ήδη ενταχθεί στη ζωή της κοινότητας, με αποτέλεσμα να αφυπνίζεται η ηθική συμπεριφορά τους
- επιζητούν τη δράση και την περιπέτεια, γιατί αρχίζει, όπως λέγεται, η ηλικία του Ροβινσόνα ή ηλικία των ηρώων.

Οι μαθητές της Στ' τάξης του Δημοτικού, δηλαδή της τελευταίας σχολικής ηλικίας:

- έχουν καλλιεργήσει την αναγνωστική ικανότητά τους σε ικανοποιητικό - αρκετές φορές και σε υψηλό- βαθμό
- έχουν μεγάλη ανεξαρτησία αναφορικά με τις προτιμήσεις και τις επιλογές τους
- ελέγχουν τη φαντασία και το συναίσθημα περισσότερο
- έχουν έντονη περιέργεια για το φυσικό κόσμο, την κοινωνική ζωή και τον τεχνικό πολιτισμό
- αισθάνονται έντονη την ανάγκη για ψυχαγωγία μέσω της φαντασίας
- έχουν καλλιεργήσει τη νόησή τους, που τείνει να αποδεσμευτεί από τα πράγματα και να λειτουργεί με τις εικόνες, τις έννοιες των πραγμάτων
- επιζητούν θέματα αντλημένα από το διάστημα, το φυσικό περιβάλλον, τον τεχνικό πολιτισμό, την κοινωνική ζωή, την ιστορία, τα ταξίδια και τις εξερευνήσεις.

Προκειμένου τα αποτελέσματα να είναι πιο αντιπροσωπευτικά και να καλυφθούν όσο το δυνατό οι κοινωνικές και οικονομικές μεταβλητές, το δείγμα σχετικά με την περιοχή προέλευσής του, επιλέχθηκε ως εξής: Το 34,736% του συνόλου των μαθητών αφορά μαθητές που φοιτούν στο 3^ο Δημοτικό σχολείο στο κέντρο του Βόλου, το 34,736% επίσης, μαθητές που φοιτούν στο 15^ο Δημοτικό σχολείο στην περιοχή της Ν. Ιωνίας (στο Δήμο Ν. Ιωνίας) και το 32,631% μαθητές του 21^{ου} Δημοτικού σχολείου στην περιοχή της Ν. Δημητριάδας.

Στην πραγματικότητα, οι διαφορές σχετικά με την αναγνωστική συμπεριφορά των μαθητών που φοιτούν σε Δημοτικά σχολεία διαφορετικών περιοχών του Βόλου ήταν ασήμαντες. Γι' αυτό, και η αποδοχή των αποτελεσμάτων υπήρξε συνολική, μη λαμβάνοντας υπόψη το χώρο ως μεταβλητή που επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την ανάγνωση των εντύπων που φέρουν κόμικς.

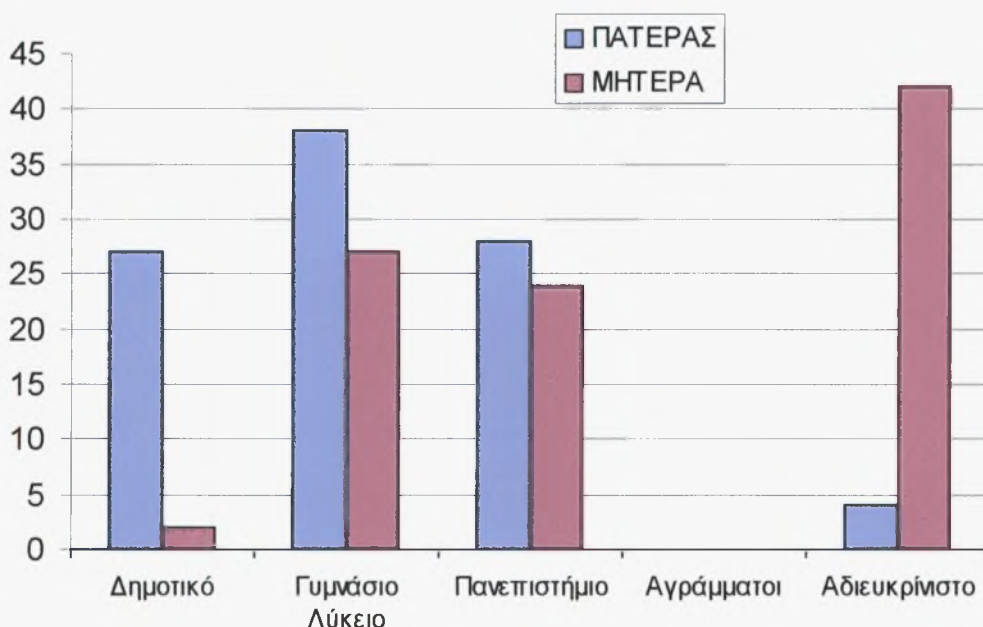
Μια άλλη παρατήρηση είναι ότι τα επαγγέλματα των γονιών ελάχιστα επηρεάζουν την τάση των παιδιών να διαβάζουν έντυπα με κόμικς (πίνακας 1).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

α/α	Επάγγελμα	Πατέρας	%	Μητέρα	%	Σύνολο	%
1		7	7,36	-	-	7	7,36
2	Εργάτης, -τρια	2	2,10	2	2,10	4	4,20
3	Τεχνίτης, -τρια	18	18,94	-	-	18	18,94
4	Δημόσιος Υπάλληλος	19	20,00	24	25,26	43	45,26
5	Ιδιωτικός Υπάλληλος	10	10,52	13	13,68	23	24,21
6	Ελεύθερος Επαγγελματίας	37	38,94	13	13,68	50	52,63
7	Οικιακά	-	-	42	44,21	42	44,21
8	Συνταξιούχος	1	1,05	1	1,05	2	2,10
9	Πολίτης*	1	1,05	-	-	1	1,05
	Σύνολο	95		95		190	

Επίσης, και οι γραμματικές γνώσεις των γονέων ελάχιστα επηρεάζουν τη σχέση των παιδιών με τα παραπάνω έντυπα και συγκεκριμένα ως προς την επιλογή αυτών (πίνακας 2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

- Ο δεύτερος πίνακας καταρτίστηκε σύμφωνα με το επάγγελμα των γονέων με δεδομένο ότι δεν ζητήθηκε από τους μαθητές ν' αναφέρουν τις γραμματικές γνώσεις των γονέων. Για παράδειγμα, στη στήλη που αφορά τη μητέρα και στην οριζόντια σειρά που αναφέρεται στο Αδιευκρίνιστο, ο αριθμός είναι υψηλός (42) με δεδομένο ότι 42 μητέρες ασχολούνται με τα οικιακά και δεν μπορεί να υπολογιστεί το επίπεδο των γραμματικών γνώσεών τους.

4.6 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Εκδόσεις Μαμουθκόμιξ

Λουκι Λουκ

Αστερίξ

Οι σκορπιοί της Ερήμου

Σπιρού και Φαντάζιο

Ίζνογκουντ

Συλλογή Γουέστερν (π.χ. Μακ Κου)

Αχιλλέας Ταλόν

Τα ταξίδια του Άλιξ

Οι περιπέτειες των Μπλέικ και Μόρτιμερ

Η ιστορία της μουσικής

Τεν- Τεν

Εκδόσεις Modern Times

Τα μεγάλα αριστουργήματα (π.χ. Μόμπι Ντικ)

Οι μεγάλοι Ντετέκτιβς (π.χ. Σέρλοκ Χόλμς, «Ο σκύλος των Μπάσκερβιλ»)

Τομ Ράιντερ

Λάρα Κρόφτ

Στρουμφάκια

Μπάρμπι

Ντίτζιμον

Τζίνι

Εκδόσεις Κώμος

Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη

Εκδόσεις Καστανιώτη

Οικολογία με κόμικς

Ο τρίτος δρόμος 83

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Μίκι Μυστήριο

Εκδόσεις Κάτοπτρο

Η ιστορία της Χημείας σε κόμικς
Η ιστορία του Κόσμου σε κόμικς
Η ιστορία της Μουσικής σε κόμικς

Εκδόσεις Νεά Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη

Magiscal Ο Κόμπι και οι Ολυμπιακοί Αγώνες

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Εκδόσεις Τερζόπουλος

Μίκι Μάους
Μεγάλο Μίκι
Κλασικά- Οι καλύτερες ιστορίες του Ντίζνεϊ
Μίνι
Κόμιξ
Φεστιβάλ
Αλμανάκο
Μίνι και η παρέα της
Ντόναλντ

Εκδόσεις Αφοι Στρατίκη

Ο μικρός Κάου- μπόι
Ο μικρός Σερίφης

Εκδόσεις Ηλίας Καμπανάς

Σεραφίνο
Τιραμόλα

Εκδόσεις Τεχλιβανίδης

Τομ και Τζέρρι
Μικρή Λουλού

Εκδόσεις Π. Τσακίρη

Άρτσι

Εκδόσεις Δραγούνης

Ποπάι

Εκδόσεις Θ. Καμπάνα

Σούπερμαν
Σπάιντερμαν

Εκδόσεις Τσίτσοβιτς

Χ- μεν

Εκδόσεις Χρ. Κουδάκης

Κόναν

Εκδόσεις Δεληγιώργη

Γκάρφιλντ

Εκδόσεις Άγκυρα

Ταρζάν

Εκδόσεις Δάρδανος

Η Οδύσσεια του Οδυσσέα σε κόμικς

Εκδόσεις Μαμούθομιξ

Αστερίξ κι Οβελίξ

Αντιρίξ και Συμφωνίξ

Κόττον Κιντ

Λούκι Λουκ

Σπιρου και Φαντάζιο

300

Άλιξ

Ντόγκι Γκάρντ

Κάρτλαντ

Τεν-Τεν

Τρελλοπαρέα

Τρελοτσουλήθρες

Χ-μεν

Εκδόσεις Modern Times

Σίντι

Σίσι

Μπάρμπι

Γουίνι το αρκούδακι

Η Μικρή Γοργόνα

Πίτερ Παν

Άρθουρ

Πόκεμον

Εικονογραφημένα Παραμύθια (π.χ. « Η σταχτοπούτα»)

Τα μεγάλα αριστουργήματα («Ο Δον Κιχώτης»)

Οι περιπέτειες της Σαρλότ

Πρίγκηπας Βάλιαντ

Λάρα Κροφτ

Μάρτιν Μυστέρ

Μπλε

Πάπυρους

Πάουερ Ρέϊντζερς

Τέσσερις Φανταστικοί

Εκδόσεις Ανεμοδουράς

Περιπέτεια

Μπλεκ

Ο μικρός Ιππότης

Εκδόσεις Ατλαντίς

Κλασικά Εικονογραφημένα (π.χ. «Ο χρυσός Σκαρβαίος»)

Εκδόσεις Μάρβελ Κόμιξ

Ούσλοτ

4.7 ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ Γ' ΤΑΞΗ (3°, 15°, 21° Δημοτικό Σχολείο)

Σύνολο μαθητών: 44
Αγόρια: 28 Κορίτσια: 16
Ηλικία: 8-9 ετών

- 1) Διαβάζεις κόμικς; (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Ναι. - 39 παιδιά, 26 αγόρια, 13 κορίτσια
β. Όχι. - 2 παιδιά, 2 αγόρια
γ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό απαντούν και οι 44 μαθητές. Ειδικότερα η πλειονότητα των μαθητών της Γ' τάξης διαβάζει κόμικς και συγκεκριμένα από τα 28 αγόρια τα 26 και από τα 16 κορίτσια τα 13. Γι' αυτό, επιλέγει την απάντηση α. Ελάχιστοι μαθητές, μόνο 2, δε διαβάζουν και 3 προτιμούν να μην απαντήσουν (βλ. Παράρτημα εικ.3).

- 2) Σε ποια έντυπα διαβάζεις κόμικς;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Σε εφημερίδες. - 7 παιδιά, 6 αγόρια, 1 κορίτσι
β. Σε περιοδικά. - 22 παιδιά, 15 αγόρια, 7 κορίτσια
γ. Και στα δύο. - 12 παιδιά, 7 αγόρια, 5 κορίτσια
δ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από τους 44 μαθητές οι 41 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν. Οι περισσότεροι μαθητές, 22 στον αριθμό, συναντούν τα κόμικς σε περιοδικά και σημαντικά λιγότεροι, 12 στον αριθμό, σε εφημερίδες και σε περιοδικά. Γι' αυτό, οι μεν επιλέγουν την απάντηση β και οι δε τη γ. Τέλος, δε θα πρέπει να παραληφθεί μια σημαντική μειοψηφία 7 μαθητών, που επιλέγοντας την απάντηση α, δηλώνει ότι διαβάζει κόμικς σε εφημερίδες.

- 3) Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς;
 (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Με αγορά. - 30 παιδιά, 19 αγόρια, 11 κορίτσια
 - β. Με δανεισμό από βιβλιοθήκη. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 - γ. Με ανταλλαγή. - 0
 - δ. Με όλους τους παραπάνω τρόπους. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - ε. Δεν απαντώ. - 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια
- **Συνδυασμός απαντήσεων.** 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
 Συνδυασμός του α και του γ: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 Συνδυασμός του α και του β: 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 36 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι υπόλοιποι 8 προτιμούν να μην απαντήσουν. Η πλειοψηφία των μαθητών (30) αποκτά τα κόμικς με αγορά με δεδομένο ότι επιλέγει την απάντηση α. Ελάχιστοι μαθητές, 2 και 1, τα αποκτούν με δανεισμό από τη βιβλιοθήκη και με όλους τους αναφερόμενους τρόπους (με αγορά, με δανεισμό από βιβλιοθήκη, με ανταλλαγή), επιλέγοντας τις απαντήσεις β και δ, αντίστοιχα. 3 μαθητές δίνουν συνδυαστικές απαντήσεις, εκ των οποίων οι 2 τα αποκτούν με αγορά κι ανταλλαγή κι ο ένας με αγορά και δανεισμό από βιβλιοθήκη. Οι τρεις αυτές περιπτώσεις μαθητών που δίνουν συνδυαστικές απαντήσεις είναι οι μοναδικές που παρατηρούνται στις δυο συνολικές καταγραφές. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι ο δημοφιλέστερος τρόπος απόκτησης των κόμικς είναι η αγορά. Συνολικά, 34 μαθητές καταφεύγουν στην αγορά των κόμικς από τους 36 που δίνουν σαφείς απαντήσεις, αν λάβουμε υπόψη μας και την απάντηση δ, καθώς και το συνδυασμό των απαντήσεων. (βλ. Παράρτημα εικ.3)

- 4) Από πού συνήθως κάνεις την αγορά τους, αν πριν απάντησες ότι τα αγοράζεις; (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Από το βιβλιοπωλείο. - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
 - β. Από το περίπτερο. - 15 παιδιά, 8 αγόρια, 7 κορίτσια
 - γ. Από την έκθεση βιβλίου. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - δ. Από το κατάστημα περιοδικού τύπου. - 2 παιδιά, 2 αγόρια
 - ε. Απ' όλα τα παραπάνω. - 0

- στ. Από το βιβλιοπωλείο και το περίπτερο. - 6 παιδιά,
5 αγόρια, 1 κορίτσι
- ζ. Από το βιβλιοπωλείο και την έκθεση βιβλίου. - 1 παιδί,
1 αγόρι
- η. Από το βιβλιοπωλείο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.-0
- θ. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου.
- 1 παιδί, 1 αγόρι
- ι. Από το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου. - 0
- ια. Από το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
- ιβ. Από την έκθεση βιβλίου και το κατάστημα περιοδικού
τύπου. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- ιγ. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και το κατάστημα
περιοδικού τύπου. - 2 παιδιά, 2 αγόρια
- ιδ. Δεν απαντώ. - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 39 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 5 προτιμούν να μην απαντήσουν. Το γεγονός αυτό είναι αναμενόμενο με δεδομένο ότι 39 μαθητές δηλώνουν στο προηγούμενο ερώτημα ότι αγοράζουν κόμικς. Η ποικιλία των απαντήσεων κρίνεται, λοιπόν, δεδομένη. Ωστόσο, η επικρατέστερη απάντηση είναι η β από το περίπτερο που την επιλέγουν οι 15. Έπειτα, ακολουθούν με σημαντική διαφορά 9 μαθητών η α από το βιβλιοπωλείο και η στ από το βιβλιοπωλείο και το περίπτερο. Δε θα πρέπει, όμως, να παραγκωνιστούν και οι υπόλοιπες απαντήσεις, γ, δ, ζ, θ, ια, ιβ, ιγ, οι οποίες συγκεντρώνουν από 1 έως 4 προτιμήσεις των μαθητών. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι οι απαντήσεις ε, η και ι δεν επιλέχθηκαν από κανένα μαθητή. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι 24 μαθητές καταφεύγουν για την αγορά κόμικς σ' ένα μόνο σημείο πώλησής τους (βιβλιοπωλείο, περίπτερο, έκθεση βιβλίου, κατάστημα περιοδικού τύπου) και οι υπόλοιποι 15 σε περισσότερα από ένα. Κατά συνέπεια, το δημοφιλέστερο σημείο πώλησης σύμφωνα με τις παραπάνω προτιμήσεις, 28 στον αριθμό, είναι το περίπτερο.

- 5) Κάθε πότε αγοράζεις κόμικς;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Κάθε μέρα. - 5 παιδιά, 4 αγόρια, 1 κορίτσι

- β. Κάθε βδομάδα. - 19 παιδιά, 14 αγόρια, 5 κορίτσια
- γ. Κάθε μήνα. - 9 παιδιά, 4 αγόρια, 5 κορίτσια
- δ. Κάθε τρεις μήνες. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
- ε. Κάθε έξι μήνες. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
- στ. Κάθε χρόνο. - 3 παιδιά, 3 αγόρια
- ζ. Δεν απαντώ. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 απαντούν με σαφήνεια κι οι υπόλοιποι 2 προτιμούν να μην απαντήσουν. Αυτοί δεν απαντούν για προσωπικούς λόγους, είτε γιατί δεν αγοράζουν κόμικς είτε γιατί δε θέλουν να απαντήσουν, ενώ αναμένονταν να μην απαντήσουν 10 μαθητές, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους στο ερώτημα 3 (8 μαθητές δεν απαντούν με σαφήνεια και οι 2 απαντούν ότι αποκτούν τα κόμικς με δανεισμό από τη βιβλιοθήκη στο ερώτημα αυτό). Οι 19 μαθητές υποστηρίζουν ότι αγοράζουν κόμικς *κάθε βδομάδα*, καθιστώντας με την επιλογή τους την απάντηση β ως τη δημοφιλέστερη. Επίσης, οι 9 μαθητές δηλώνουν ότι τα αγοράζουν *κάθε μήνα*, επιλέγοντας την απάντηση γ που ακολουθεί με διαφορά 10 μαθητών τη β. Πρόκειται για απαντήσεις αναμενόμενες με βάση το διάστημα κυκλοφορίας των εντύπων (μηνιαία κι εβδομαδιαία). Ωστόσο, παρατηρούνται κι ορισμένες περιπτώσεις μαθητών που τα αγοράζουν είτε σε καθημερινή είτε σε τρίμηνη, εξάμηνη ή ετήσια βάση, επιλέγοντας την απάντηση α, δ, ε και στ, αντίστοιχα. Συμπερασματικά, οι περισσότεροι μαθητές (33) της Γ΄ τάξης αγοράζουν κόμικς τακτικά, γεγονός που τους καθιστά συστηματικούς αναγνώστες.

- 6) Πόσα κόμικς αγοράζεις το μήνα:
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Ένα έως τρία. - 22 παιδιά, 14 αγόρια, 8 κορίτσια
 - β. Τρία έως πέντε. - 9 παιδιά, 6 αγόρια, 3 κορίτσια
 - γ. Πέντε έως επτά. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 - δ. Επτά έως δέκα. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
 - ε. Πάνω από δέκα. - 2 παιδιά, 2 αγόρια
 - στ. Δεν απαντώ. - 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από τους 44 μαθητές οι 36 δίνουν σαφείς απαντήσεις στο ερώτημα. Οι υπόλοιποι 8

προτιμούν να μην απαντήσουν για προσωπικούς λόγους (όπως, έλλειψη αγοραστικής συμπεριφοράς, έλλειψη προθυμίας για σαφή απάντηση, αδυναμία υπολογισμού του αριθμού των κόμικς). Κι εδώ η ποικιλία των απαντήσεων είναι δεδομένη. Πρώτη στις προτιμήσεις τους (22) είναι η α 1 - 3 και δεύτερη (9) η β 3 - 5. Έπειτα, ακολουθούν με διαφορά 7 και 8 μαθητών οι απαντήσεις γ 5 - 7, ε *πάνω από δέκα* και δ 7 - 10, αντίστοιχα. Συμπερασματικά, οι απαντήσεις των παιδιών είναι επηρεασμένες κι από εκείνες του αμέσως προηγούμενου ερωτήματος (5). Ενδεχομένως, αδυναμία υπολογισμού του συνόλου των κόμικς που αγοράζουν κάθε μήνα, από την πλευρά των μαθητών, είναι εντονότερη (8 παιδιά) σε σχέση μ' εκείνη του υπολογισμού του χρονικού διαστήματος αγοράς τους (2 παιδιά) στο προηγούμενο ερώτημα.

- 7) Περίπου πόσα χρήματα ξοδεύεις το μήνα για κόμικς:
(Σύνολο:44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Από 400 έως 1500 δρχ. - 29 παιδιά, 18 αγόρια, 11 κορίτσια
 - β. Από 1600 έως 3000 δρχ. - 3 παιδιά, 3 αγόρια
 - γ. Από 3100 έως 5000 δρχ. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
 - δ. Πάνω από 5000 δρχ. - 3 παιδιά, 3 αγόρια
 - ε. Δεν απαντώ. - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 36 απαντούν με σαφήνεια κι οι υπόλοιποι 8 προτιμούν να μην απαντήσουν για τους λόγους που και στο προηγούμενο ερώτημα αναφέρθηκαν. Για μια ακόμη φορά η ποικιλία των απαντήσεων είναι φανερή. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών (29) είναι η απάντηση α *από 400 έως 1500 δρχ.* και δεύτερες (3) οι β *από 1600 - 3000 δρχ.* και δ *πάνω από 5000 δρχ.* Έπειτα, ακολουθεί με διαφορά 2 μαθητών από τις απαντήσεις β και δ, η γ *από 3100 έως 5000 δρχ.* Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι οι περισσότεροι μαθητές της Γ' τάξης διαθέτουν λογικά ποσά για την αγορά των κόμικς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιπτώσεις μαθητών που διαθέτουν μεγαλύτερα ποσά. Το τελευταίο γεγονός, ενδεχόμενα, οφείλεται στις κυμαινόμενες τιμές των κόμικς που ξεκινούν από 400 δρχ. ως 3000 δρχ. το ένα.

- 8) Ποια κόμικς γνωρίζεις;
(Σύνολο: 42 παιδιά, 28 αγόρια, 14 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 115, 65 αγόρια, 50 κορίτσια)

Αλμανάκο - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Άρθουρ - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Βασιλιάς των λιονταριών - 1 παιδί, 1 αγόρι
Γκάρφιλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Γκούφι - 10 παιδιά, 6 αγόρια, 4 κορίτσια
Γουίνι - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια
Κλασσικά - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Μαξ και Γκούφι - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Μίκι Μάους - 33 παιδιά, 22 αγόρια, 11 κορίτσια
Μίκι Μπαντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι - 17 παιδιά, 6 αγόρια, 11 κορίτσια
Μπαγκς Μπάνι - 4 παιδιά, 4 αγόρια
Νταίζη - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Ντάκι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Ντάφι Ντακ - 3 παιδιά, 3 αγόρια
Ντίκι Μπαγκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ Ντακ - 13 παιδιά, 4 αγόρια, 9 κορίτσια
Σκρουτζ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Τομ και Τζέρι - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια
Τουίτι - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τσιπ και Ντέιλ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Μίκι Μάους (33)
2. Μίννι (17)
3. Ντόναλντ Ντακ (13)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 51, 35 αγόρια, 16 κορίτσια)

Άρτσι - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Αστερίξ - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Αλλαντίν, Πινόκιο κ.λ.π.)
- 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Λούκι Λουκ - 9 παιδιά, 9 αγόρια
Μικρή Λιλού* - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μικρή Λουλού - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Μπάρμπι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Ποπάι - 17 παιδιά, 12 αγόρια, 5 κορίτσια
Σίντι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σπιρρού και Φαντάζιο - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τεν-Τεν - 8 παιδιά, 7 αγόρια, 1 κορίτσι

* Δεν είναι κόμικ, αλλά παιχνίδι πολυδιαφημιζόμενο στην τηλεόραση. Δεν αποκλείεται, όμως, το γεγονός η μαθήτρια να έγραψε κατά λάθος *Μικρή Λιλού*, ενώ ήθελε να γράψει *Μικρή Λουλού* (κάτι που είναι πιθανό λόγω της αιτιολογίας που παρατίθεται παρακάτω).

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Ποπάι (17)
2. Λούκι Λουκ (9)
3. Τεν-Τεν (8)

ΠΕΡΙΠΤΕΤΕΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 27, 24 αγόρια, 3 κορίτσια)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 27, 24 αγόρια, 3 κορίτσια)

Λάρα Κροφτ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μπάτμαν και Ρόμπιν - 12 παιδιά, 11 αγόρια, 1 κορίτσι
Όμπραξ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ταρζάν - 11 παιδιά, 9 αγόρια, 2 κορίτσια
Χ-μεν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

- Με ήρωες ομιλούντα ζώα:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Μπάτμαν και Ρόμπιν (12)
2. Ταρζάν (11)
3. Χ-μεν (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει κόμικς της κατηγορίας αυτής, τα οποία γνωρίζει ότι κυκλοφορούν.

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 12, 7 αγόρια, 5 κορίτσια)

Πόκεμον - 12 παιδιά, 7 αγόρια, 5 κορίτσια

Σημείωση: Το μοναδικό κόμικ της κατηγορίας αυτής που 12 μαθητές αναφέρουν ότι γνωρίζουν είναι τα *Πόκεμον*.

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 9, 9 αγόρια)

Σούπερμαν - 4 παιδιά, 4 αγόρια

Σπάϊντερμαν - 5 παιδιά, 5 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Σπάϊντερμαν (5)
2. Σούπερμαν (4)

**ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:**

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει κόμικς της κατηγορίας αυτής, τα οποία γνωρίζει ότι κυκλοφορούν.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 κορίτσια)

▪ Για παιδιά:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 κορίτσια)

Τζίνι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

▪ Για εφήβους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Το μοναδικό περιοδικό ποικίλης ύλης, το οποίο απευθύνεται σε παιδιά και αναφέρεται από 2 μαθήτριες είναι το Τζίνι. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι κανένα περιοδικό ποικίλης ύλης, που απευθύνεται σε εφήβους, δεν αναφέρεται από τους μαθητές, γι' αυτό και δεν παρατίθεται.

Οι αρκούδες* - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Οι ληστές του τρένου* - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ο Μόγλης* - 7 παιδιά, 7 αγόρια

Ο Πλούτο* - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Οι φίλοι του Ντίσνεϊ* - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*Οι παραπάνω τίτλοι που αναφέρονται από μεμονωμένες περιπτώσεις μαθητών δεν είναι δυνατό να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες των κόμικς. Ειδικότερα, όσον αφορά τους τίτλους, *Οι αρκούδες*, *Οι φίλοι του Ντίσνεϊ*, *Οι ληστές του τρένου*, πρόκειται, ενδεχομένως, είτε για τίτλους ιστοριών στα κόμικς είτε για εικονογραφημένα βιβλία. Είναι σίγουρο, όμως, ότι ο τίτλος «Μόγλης» ανήκει σε εικονογραφημένο βιβλίο κι όχι σε κόμικ. Τέλος, ο τίτλος «Πλούτο» δεν αναγράφεται σε κανένα κόμικ. Ουσιαστικά, ο *Πλούτο* είναι ο

πιστός σύντροφος του Μίκι, ο οποίος έχει αναφερθεί ήδη ως τίτλος από τον ίδιο μαθητή.

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 αναφέρουν τα κόμικς που γνωρίζουν, ενώ 2 μαθήτριες δεν απαντούν καθόλου στο ερώτημα. Ωστόσο, 6 μαθητές αναφέρουν ως γνωστά σ' αυτούς τίτλους που δεν ανήκουν σε κόμικς. Επίσης, ένας μαθητής δίνει μια απάντηση που στην αρχή είναι γενικευμένη και στη συνέχεια συγκεκριμένη, δηλαδή «τα κόμικς που γνωρίζω είναι πάρα πολλά κι ήμουν με τον μπαμπά μου και δεν είδα ό,τι Τουίτι αγοράζουν».

Σχεδόν όλα τα παιδιά (ακόμα κι εκείνα που δε διαβάζουν) γράφουν όσα κόμικς τους είναι γνωστά, άλλα περισσότερα κι άλλα λιγότερα ανάλογα με τις προσωπικές τους εμπειρίες. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κόμικς κυμαίνεται από:

1 έως 3 - 9 παιδιά, 3 αγόρια, 6 κορίτσια
4 έως 7 - 25 παιδιά, 16 αγόρια, 9 κορίτσια
8 έως 10 - 1 παιδί, 1 αγόρι
πάνω από 10 - 9 παιδιά, 8 αγόρια, 1 κορίτσι

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης θεωρείται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν και τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. *Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (115)*
2. *Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (51)*
3. *Περιπετειώδη κόμικς (27)*

- 9) Ποια κόμικς προτιμάς να αγοράζεις:
(Σύνολο: 41 παιδιά, 28 αγόρια, 13 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 51, 33 αγόρια, 18 κορίτσια)

Αλμανάκο - 1 παιδί, 1 αγόρι
Άρθουρ - 0
Βασιλιάς των Λιονταριών - 0
Γκάρφιλντ - 0
Γκούφι - 4 παιδιά, 4 αγόρια

Γουίνι - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Κλασικά - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μαξ και Γκούφι - 0
Μίκι - 20 παιδιά, 16 αγόρια, 4 κορίτσια
Μίκι Μπαντ - 0
Μίννι - 9 παιδιά, 1 αγόρι, 8 κορίτσια
Μπαγκς Μπάνι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Νταίζη - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Ντάκι - 0
Ντάφι Ντακ - 0
Ντίκι Μπαγκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Σκρουτζ - 0
Τομ και Τζέρρι - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Τουίτι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τσιπ και Ντέιλ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Μίκι Μάους (20)
2. Μίννι (9)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 21, 17 αγόρια, 4 κορίτσια)

Άρτσι - 0
Αστερίξ - 4 παιδιά, 4 αγόρια
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Αλλαντίν, Πινόκιο κ.λ.π.) - 0
Λούκι Λουκ - 4 παιδιά, 4 αγόρια
Μικρή Λιλού - 0
Μικρή Λουλού - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Μπάρμπι - 0
Ποπάι - 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια
Σίντι - 0
Σπιρρού και Φαντάζιο - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τεν-Τεν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ σ' αυτήν την κατηγορία είναι το εξής:

1. Ποπάι (6)

ΠΕΡΙΠΤΕΥΣΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 10, 10 αγόρια)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 10, 10 αγόρια)

Λάρα Κροφτ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Μπάτμαν και Ρόμπιν - 5 παιδιά, 5 αγόρια

Όμπραξ - 0

Ταρζάν - 3 παιδιά, 3 αγόρια

Χ-μαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

▪ Με ήρωες ομιλούντα ζώα:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Μπάτμαν και Ρόμπιν (5)

2. Ταρζάν (3)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει κόμικς της κατηγορίας αυτής, τα οποία γνωρίζει ότι κυκλοφορούν.

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 7, 5 αγόρια, 2 κορίτσια)

Πόκεμον - 7 παιδιά, 5 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Το μοναδικό κόμικ της κατηγορίας αυτής που 7 μαθητές αναφέρουν ότι αγοράζουν είναι τα *Πόκεμον*.

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 αγόρια)

Σούπερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σπάιντερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Και τα δύο κόμικς που συγκαταλέγονται σ' αυτήν την κατηγορία αγοράζονται από έναν (1) μαθητή.

**ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:**

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει ότι αγοράζει κάποιο κόμικ της κατηγορίας αυτής.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 κορίτσια)

▪ Για παιδιά:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 κορίτσια)

Τζίνι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

▪ Για εφήβους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Το μοναδικό περιοδικό ποικίλης ύλης, το οποίο απευθύνεται σε παιδιά κι αγοράζεται, όπως αναφέρεται από 2 μαθήτριες, είναι το Τζίνι. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι κανένα περιοδικό ποικίλης ύλης, που απευθύνεται σε εφήβους, δεν αναφέρεται από τους μαθητές, γι' αυτό και δεν παρατίθεται.

Μπάλκο στη Νεοταξούπολη* - 1 παιδί, 1 αγόρι

Οι ληστές του τρένου* - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ο Μόγλης* - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ο Πλούτο* - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*Οι παραπάνω τίτλοι που αναφέρονται από μεμονωμένες περιπτώσεις μαθητών δεν είναι δυνατό να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες των κόμικς. Ειδικότερα, όσον αφορά τον τίτλο *Οι ληστές του τρένου*, πρόκειται, ενδεχομένως, είτε για τίτλο ιστορίας στα κόμικς είτε για εικονογραφημένο βιβλίο. Είναι σίγουρο, όμως, ότι ο τίτλος «Μόγλης» ανήκει σε εικονογραφημένο βιβλίο κι όχι σε κόμικ. Τέλος, ο τίτλος

«Πλούτο» δεν αναγράφεται σε κανένα κόμικ. Ουσιαστικά, ο *Πλούτο* είναι ο πιστός σύντροφος του *Μίκι*, ο οποίος έχει αναφερθεί ήδη ως τίτλος από τον ίδιο μαθητή.

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 αναφέρουν τα κόμικς που γνωρίζουν κι οι υπόλοιποι 3 το αποφεύγουν, είτε γιατί δεν αγοράζουν κόμικς είτε για άλλους προσωπικούς λόγους. Ωστόσο, 4 μαθητές αναφέρουν τίτλους που δεν ανήκουν απαραίτητα σε κόμικς. Επίσης, ένας μαθητής, ο ίδιος που και στο προηγούμενο ερώτημα δίνει μια απάντηση που περιγράφει τη λήθη του όσον αφορά τα κόμικς που αγοράζει, γράφει «Τα κόμικς που αγοράζω (στο σχολείο) ξέχασα πως τα λένε, αλλά αγοράζω κόμικς».

Σχεδόν όλα τα παιδιά γράφουν όσα κόμικς προτιμούν να αγοράζουν, άλλα περισσότερα κι άλλα λιγότερα. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κυμαίνεται από 1 έως 5. Πιο συγκεκριμένα:

- 1 κόμικ - 13 παιδιά, 7 αγόρια, 6 κορίτσια
- 2 κόμικς - 19 παιδιά, 12 αγόρια, 7 κορίτσια
- 3 κόμικς - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια
- 4 κόμικς - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
- 5 κόμικς - 1 παιδί, 1 αγόρι

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης κρίνεται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. *Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (51)*
2. *Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (21)*
3. *Περιπετειώδη κόμικς (10)*

Οι παραπάνω κατηγορίες είναι οι τρεις δημοφιλέστερες και στο προηγούμενο ερώτημα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές όχι μόνο γνωρίζουν τα περισσότερα κόμικς απ' αυτές, αλλά και αγοράζουν ορισμένα απ' αυτά.

- 10) Ποια κόμικς προτιμάς να δανείζεσαι;
(Σύνολο: 18 παιδιά, 10 αγόρια, 8 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 17, 7 αγόρια,
10 κορίτσια)

Αλμανάκο - 0
Άρθουρ - 0
Βασιλιάς των Λιονταριών - 0
Γκάρφιλντ - 0
Γκούφι - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Γουίνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Κλασικά - 0
Μαξ και Γκούφι - 0
Μίκι - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια
Μίκι Μπαντ - 0
Μίννι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Μπαγκς Μπάνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Νταίζη - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Ντάκι - 0
Ντάφι Ντακ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Ντίκι Μπαγκ - 0
Ντόναλντ - 0
Σκρουτζ - 0
Τομ και Τζέρι - 0
Τουίτι - 0
Τσιπ και Ντέιλ - 0

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ της κατηγορίας αυτής είναι το εξής:

1. Μίκι Μάους (5)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 6, 5 αγόρια,
1 κορίτσι)

Άρτσι - 0
Αστερίξ - 0
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Αλλαντίν, Πινόκιο κ.λ.π.) - 0

Λούκι Λουκ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Μικρή Λιλού - 0
Μικρή Λουλού - 0
Μπάρμπι - 0
Ποπαί - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Σίντι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σπιρρού και Φαντάζιο - 0
Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δυο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

1. Λούκι Λουκ (2)
2. Ποπαί (2)

ΠΕΡΙΠΤΕΥΣΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 5, 4 αγόρια, 1 κορίτσι)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 5, 4 αγόρια, 1 κορίτσι)

Λάρα Κροφτ - 0
Μπάτμαν και Ρόμπιν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Όμπραξ - 0
Ταρζάν - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Χ-μαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

▪ Με ήρωες ομιλούντα ζώα:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δυο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

Μπάτμαν και Ρόμπιν (2)
Ταρζάν (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει κόμικς της κατηγορίας αυτής, τα οποία γνωρίζει ότι κυκλοφορούν.

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 7, 5 αγόρια,
2 κορίτσια)

Πόκεμον - 7 παιδιά, 5 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Το μοναδικό κόμικ της κατηγορίας αυτής που 7 μαθητές αναφέρουν ότι δανείζονται είναι τα *Πόκεμον*.

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

Σούπερμαν - 0
Σπάϊντερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Σ' αυτήν την κατηγορία, από τα 2 κόμικς που συγκαταλέγονται, το μοναδικό που αποκτά ένας μαθητής μέσω δανεισμού είναι ο *Σπάϊντερμαν*.

**ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:**
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει ότι δανείζεται κάποιο κόμικ της κατηγορίας αυτής.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

▪ Για παιδιά:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Τζίνι - 0

▪ Για εφήβους:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Σημείωση: Κανένας μαθητής της Γ' τάξης δεν αναφέρει ότι δανείζεται κάποιο κόμικ της κατηγορίας αυτής.

Βιβλίο της Ζούγκλας* - 1 παιδί, 1 αγόρι
*Πρόκειται για εικονογραφημένο βιβλίο.

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών της Γ' τάξης οι 18 (αγόρια και κορίτσια) απαντούν ότι δανείζονται κόμικς, γιατί οι υπόλοιποι 26 (αγόρια και κορίτσια), ενδεχομένως, δε δανείζονται κόμικς. Ωστόσο, υπάρχουν και 2 μαθητές που διαφοροποιούνται ως προς τις απαντήσεις τους, σε σχέση με εκείνες των υπολοίπων που απαντούν με σαφήνεια. Πιο συγκεκριμένα, ο ένας μαθητής απαντά ως εξής: «Εγώ δανείζομαι ένα την εβδομάδα.» Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν απαντά στο ερώτημα ποια, αλλά στο πόσα. Ο άλλος δίνει μια απάντηση ασύμφωνη με το περιεχόμενο του ερωτήματος, πράγμα που φανερώνει μια πιθανή παρανόηση του ερωτήματος από την πλευρά των μαθητών. Χαρακτηριστικά γράφει: «Εγώ δανείζω τον Ταρζάν.» (Εδώ ο μαθητής, ίσως, υπονοεί ότι και δανείζει και δανείζεται, απλά παραλείπει το τελευταίο).

Τα δεκαοχτώ (18) παιδιά γράφουν συγκεκριμένα όσα κόμικς προτιμούν να δανείζονται, άλλα περισσότερα, άλλα λιγότερα. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κυμαίνεται από 1 έως 4. Πιο συγκεκριμένα:

- 1 κόμικ - 10 παιδιά, 7 αγόρια, 3 κορίτσια
- 2 κόμικς - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
- 3 κόμικς - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
- 4 κόμικς - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης κρίνεται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. *Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (17)*
2. *Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (6)*
3. *Περιπετειώδη κόμικς (5)*

Οι παραπάνω κατηγορίες είναι οι τρεις δημοφιλέστερες και στο προηγούμενο ερώτημα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές όχι μόνο γνωρίζουν τα περισσότερα κόμικς απ' αυτές, αλλά και αγοράζουν και δανείζονται ορισμένα απ' αυτά.

- 11) Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Μόνος μου τα επιλέγω. - 28 παιδιά, 19 αγόρια - 9 κορίτσια
β. Οι γονείς μου τα επιλέγουν. - 2 παιδιά, 2 αγόρια
γ. Κι εγώ κι οι γονείς μου τα επιλέγουν. - 10 παιδιά, 5 αγόρια, 5 κορίτσια
δ. Δεν απαντώ. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 40 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι 4 προτιμούν να μην απαντήσουν είτε γιατί δε διαβάζουν κόμικς είτε γιατί δεν το επιθυμούν. Η πλειοψηφία των μαθητών (28) επιλέγει μόνη της τα κόμικς που θα διαβάσει και μια σημαντική μειοψηφία (10) επιλέγει τα κόμικς σε συνεργασία με τους γονείς της. Τέλος, 2 μαθητές δηλώνουν ότι τα κόμικς τα επιλέγουν αποκλειστικά οι γονείς τους. Συμπερασματικά, οι περισσότεροι μαθητές επιλέγουν τα κόμικς μόνοι τους, χωρίς οι γονείς τους να καθορίζουν τις επιλογές τους. Ωστόσο, υπάρχουν μαθητές λιγότεροι, βέβαια, που στις επιλογές τους συμμετέχουν και οι γονείς τους, όταν πρόκειται για εκπαιδευτικούς ή μητέρες που ασχολούνται με τα οικιακά (βλ. Παράρτημα εικ.3).

- 12) Πόσο χρόνο αφιερώνεις για την ανάγνωση των κόμικς;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Τριάντα λεπτά. - 14 παιδιά, 9 αγόρια, 5 κορίτσια
β. Μια ώρα. - 21 παιδιά, 14 αγόρια, 7 κορίτσια
γ. Περισσότερο από μια ώρα. - 6 παιδιά, 4 αγόρια - 2 κορίτσια
δ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η επικρατέστερη είναι η β, την οποία επιλέγουν οι 21 μαθητές κι ακολουθούν με διαφορά 7 και 15 μαθητών, αντίστοιχα, η α και η γ. Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των μαθητών αφιερώνει γύρω στη μια ώρα για την ανάγνωση των κόμικς, γεγονός που δικαιολογείται από τη σχολική ηλικία τους (μέση). Σημαντική, επίσης, είναι η μειοψηφία των 6 μαθητών

που αφιερώνει περισσότερο από μια ώρα για την ανάγνωσή τους. Ενδεχομένως, η καθυστέρηση αυτή να μην οφείλεται αποκλειστικά και μόνο σε δυσκολίες των μαθητών πάνω στην ανάγνωση, αλλά και στην υψηλότερη ποιότητα της ανάγνωσης.

- 13) Διαβάζεις κόμικς, όταν έχεις ελεύθερο χρόνο ή όταν πρέπει να ασχοληθείς με τα μαθήματά σου ή και με άλλες δραστηριότητες; (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Όταν έχω ελεύθερο χρόνο. - 38 παιδιά, 24 αγόρια, 14 κορίτσια
 - β. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματα μου. - 0
 - γ. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - δ. Και στις τρεις περιπτώσεις. - 0
 - ε. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματά μου. - 0
 - στ. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - ζ. Όταν πρέπει να ασχοληθώ και με τα μαθήματά μου και με άλλες δραστηριότητες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - η. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (38) επιλέγει την απάντηση α, σύμφωνα με την οποία διαβάζει κόμικς κατά τον ελεύθερο χρόνο της. Ελάχιστοι μαθητές δείχνουν προτίμηση στις απαντήσεις γ, στ, ζ σύμφωνα με τις οποίες διαβάζουν κόμικς όχι μόνο κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, αλλά κι όταν πρέπει να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες ή και με τα μαθήματά τους. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο ελεύθερος χρόνος παρουσιάζεται ως ο κατεξοχήν κατάλληλος χρόνος για την ανάγνωση των κόμικς σχεδόν απ' όλους τους μαθητές (39).

- 14) Σου αρέσει περισσότερο να διαβάζεις κόμικς ή να βλέπεις τηλεόραση; (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Να διαβάσω κόμικς. - 31 παιδιά, 20 αγόρια, 11 κορίτσια
 - β. Να βλέπω τηλεόραση. - 10 παιδιά, 7 αγόρια, 3 κορίτσια

γ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η δημοφιλέστερη απάντηση είναι η α, σύμφωνα με την οποία στην πλειοψηφία των 31 μαθητών αρέσει περισσότερο να διαβάζει κόμικς από το να παρακολουθεί τηλεόραση. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι μια σημαντική μειοψηφία 10 μαθητών επιλέγει την β απάντηση, σύμφωνα με την οποία της αρέσει περισσότερο να παρακολουθεί τηλεόραση από το να διαβάζει κόμικς.

- 15) Διακόπτεις το διάβασμα των κόμικς για να κάνεις κάτι άλλο:
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Ναι, πάντα. - 7 παιδιά, 3 αγόρια, 4 κορίτσια
 - β. Ναι, μερικές φορές. - 9 παιδιά, 7 αγόρια, 2 κορίτσια
 - γ. Ναι, αλλά σπάνια. - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια
 - δ. Όχι, ποτέ. - 16 παιδιά, 12 αγόρια, 4 κορίτσια
 - ε. Δεν απαντώ. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 40 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 4 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η δημοφιλέστερη (16) είναι η δ, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές υποστηρίζουν ότι δε διακόπτουν ποτέ την ανάγνωση των κόμικς για να κάνουν κάτι άλλο. Επακολουθεί η απάντηση β, κατά την οποία οι 9 μαθητές διακόπτουν το διάβασμά τους μερικές φορές. Με διαφορά μόλις 1 και 2 μαθητών από την προηγούμενη έπονται η γ και η α, αντίστοιχα. Σύμφωνα μ' αυτές 8 και 7 μαθητές διακόπτουν το διάβασμα των κόμικς σπάνια και πάντα, αντίστοιχα. Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι η προσοχή της πλειοψηφίας των μαθητών (24) αποσπάται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης των κόμικς, με διαφορετική συχνότητα για την κάθε περίπτωση μαθητή. Ωστόσο, η προσοχή μιας εξίσου σημαντικής μειοψηφίας μαθητών (16) είναι αναπόσπαστη κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης αυτών.

- 16) Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Τις εικόνες. - 4 παιδιά, 4 αγόρια
 - β. Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται.
- 9 παιδιά, 4 αγόρια, 5 κορίτσια
 - γ. Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια. - 28 παιδιά, 19 αγόρια, 9 κορίτσια
 - δ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Δεδομένη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών (28), είναι η απάντηση γ, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές υποστηρίζουν ότι για να καταλαβαίνουν ευκολότερα την ιστορία, προσέχουν τόσο τις εικόνες όσο και τα μπαλονάκια. Δεύτερη στις προτιμήσεις τους (9) είναι η β, στα πλαίσια της οποίας υποστηρίζουν ότι προσέχουν μόνο τα μπαλονάκια. Τρίτη (4) είναι η α, κατά την οποία αναφέρουν ότι προσέχουν μόνο τις εικόνες. Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των μαθητών (28) αναγνωρίζει το λειτουργικό ρόλο της εικόνας και του λόγου για την κατανόηση της ιστορίας και κατ'επέκταση της σχέσης των δύο, γεγονός αναμενόμενο σύμφωνα με την αναγνωστική ηλικία τους. Ωστόσο, μια σημαντική μειοψηφία (13) επικεντρώνει την προσοχή της στο ένα από τα δύο, μην έχοντας συνειδητοποιήσει την αμφίδρομη σχέση λόγου - εικόνας (βλ. Παράρτημα εικ.3).

- 17) Το τέλος των ιστοριών, συνήθως, είναι αναμενόμενο για σένα σύμφωνα με όσα έως τότε έχεις διαβάσει;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Ναι. - 27 παιδιά, 18 αγόρια, 9 κορίτσια
 - β. Όχι. - 14 παιδιά, 9 αγόρια, 5 κορίτσια
 - γ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 41 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Η πλειοψηφία των

μαθητών (27) δηλώνει ότι το τέλος των ιστοριών, συνήθως, είναι αναμενόμενο γι' αυτή σύμφωνα με όσα ως τότε έχει διαβάσει. Συνεπώς, επιλέγει την απάντηση α, που την καθιστά ως τη δημοφιλέστερη. Δεν είναι αμελητέα η μειοψηφία (14) που επιλέγει την απάντηση β και δηλώνει ότι το τέλος των ιστοριών γι' αυτή δεν είναι αναμενόμενο σύμφωνα με όσα ως τότε έχει διαβάσει.

- 18) Προτιμάς να διαβάζεις ιστορίες με τέλος ή ιστορίες με συνέχεια; (Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
- α. Ιστορίες με τέλος. - 15 παιδιά, 14 αγόρια, 1 κορίτσι
 - β. Ιστορίες με συνέχεια. - 23 παιδιά, 13 αγόρια, 10 κορίτσια
 - γ. Δεν έχω ιδιαίτερη προτίμηση. - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
 - δ. Δεν απαντώ. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 2 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Δεδομένη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών είναι η απάντηση β, σύμφωνα με την οποία οι 23 μαθητές δείχνουν προτίμηση στις ιστορίες με συνέχεια κατά την ανάγνωση των κόμικς. Δεύτερη στις προτιμήσεις τους παρουσιάζεται η α με διαφορά 8 μαθητών από την πρώτη, σύμφωνα με την οποία οι 15 μαθητές προτιμούν να διαβάζουν ιστορίες με τέλος. Τρίτη αποδεικνύεται από τα παραπάνω η απάντηση γ, στα πλαίσια της οποίας οι 4 μαθητές δηλώνουν ότι δεν έχουν ιδιαίτερη προτίμηση σε κάποια από τις παραπάνω ιστορίες, γεγονός που τους επιτρέπει να τις διαβάζουν με το ίδιο ενδιαφέρον. Ως επιστέγασμα των παραπάνω προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μαθητών δείχνει προτίμηση σε *ιστορίες με συνέχεια*, των οποίων η πλοκή είναι πιο σύνθετη λόγω του μεγαλύτερου μήκους τους κι ανακόπτεται σ' ένα ενδιαφέρον κάθε φορά σημείο για να συνεχιστεί στο επόμενο τεύχος του εντύπου, κορυφώνοντας την αγωνία των αναγνωστών. Αμελητέα δεν μπορεί να θεωρηθεί η μειοψηφία με προτίμηση σε *ιστορίες με τέλος*, όπου εκεί το νόημα παρουσιάζεται ολοκληρωμένο και η πλοκή σύντομη.

- 19) Διαβάζεις ξανά την ιστορία:
(Σύνολο: 42 παιδιά, 28 αγόρια, 14 κορίτσια)
α. Ναι. - 39 παιδιά, 27 αγόρια, 12 κορίτσια
β. Όχι. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 απαντούν με σαφήνεια κι οι υπόλοιποι 2 το αποφεύγουν για προσωπικούς λόγους. Η πλειοψηφία των μαθητών (39) διαβάζει την ιστορία ξανά, γι' αυτό κι επιλέγει την απάντηση α. Η μειοψηφία (3) δεν τη διαβάζει ξανά, γι' αυτό κι επιλέγει την απάντηση β.

- 20) Εάν ναι, πόσες φορές και γιατί:
(Σύνολο: 39 απαντήσεις, 27 αγόρια, 12 κορίτσια)
α. Μια φορά, - 9 παιδιά, 7 αγόρια, 2 κορίτσια
β. Δυο ή τρεις φορές, - 10 παιδιά, 9 αγόρια, 1 κορίτσι
γ. Πάνω από τρεις φορές, - 20 παιδιά, 11 αγόρια, 9 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών απαντούν με σαφήνεια οι 39, με δεδομένο ότι αυτοί δηλώνουν στο ερώτημα 19 ότι διαβάζουν ξανά την ιστορία. Η ποικιλία των απαντήσεων είναι δεδομένη. Η επικρατέστερη απάντηση είναι η γ, σύμφωνα με την οποία οι 20 μαθητές διαβάζουν ξανά την ιστορία πάνω από τρεις φορές. Έπειτα, ακολουθούν με σημαντική διαφορά οι β και α, σύμφωνα με τις οποίες οι 10 μαθητές διαβάζουν δυο ή τρεις φορές ακόμη την ιστορία κι οι 9 μια φορά, αντίστοιχα. Τέλος, από τους 39 μαθητές οι 37 αιτιολογούν τις απαντήσεις τους, όπως άλλωστε τους ζητείται.

γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών: 37 παιδιών, 25 αγοριών,
12 κοριτσιών)

- A. Αιτιολογίες που αφορούν το περιεχόμενο των ιστοριών:**
(Σύνολο: 28 παιδιά, 18 αγόρια, 10 κορίτσια)
1. «μου αρέσει (εννοείται η ιστορία)/είναι ωραία η ιστορία.»
- 18 παιδιά, 11 αγόρια, 7 κορίτσια
2. «είναι πολύ αστείες κι ωραίες οι ιστορίες και με

- ψυχαγωγούν περισσότερο.» - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
3. «είναι ωραίες οι ιστορίες και είναι με όλους τους αγαπημένους μου ήρωες.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
4. «θέλω να θυμηθώ ξανά τους ήρωες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
5. «θέλω να καταλάβω το κόμικ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
6. «μου αρέσουν οι ήρωες της Ντίσνεϊ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
7. «μου αρέσει να διηγούμαι την ιστορία απ' έξω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
8. «μου αρέσει να διαβάζω ξανά.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
9. «μου αρέσει να τις ακούω ξανά.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

B. Αιτιολογία που αφορά τη μορφή των ιστοριών:
(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

10. «έχει ωραίες εικόνες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Γ. Αιτιολογία που αφορά τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο των ιστοριών στα κόμικς:
(Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)

11. 1 + 10 - 1 παιδί, 1 αγόρι

Δ. Αιτιολογίες με πρακτική διάσταση:
(Σύνολο: 4 παιδιά, 4 αγόρια)

12. «θέλω να περάσει ο χρόνος μου.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
13. «το καλοκαίρι έχω ελεύθερο χρόνο, ενώ το χειμώνα δεν έχω και διαβάζω για το σχολείο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
14. «πρέπει να διαβάσω και τα μαθήματά μου.» - 1 παιδί, 1 αγόρι*
15. «έχω να κάνω και άλλες περιπτώσεις δουλειάς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι*

*Ενδεχόμενα τα παιδιά αυτά να μην κατανοούν πλήρως το προηγούμενο ερώτημα 19, γιατί δεν έχουν δώσει σημασία στη λέξη «ξανά». Έτσι, δικαιολογείται το γεγονός ότι επιλέγουν την *α* απάντηση (*μία φορά*). Ίσως, δηλαδή, δεν εννοούν ότι διαβάζουν μία φορά ακόμη την ιστορία, αλλά ότι γενικά τη διαβάζουν μία φορά.

E. Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία του περιεχομένου (Α) και την κατηγορία της πρακτικής διάστασης (Δ): (Σύνολο: 0)

ΣΤ. Αιτιολογία που αφορά την ψυχική διάθεση των μαθητών: (Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

16. «είναι συνέχεια τα ίδια και τα βαριέμαι.» - 1 παιδί,
1 κορίτσι

*Ζ. Συνδυασμός αιτιολογιών που αφορά την κατηγορία του περιεχομένου των ιστοριών στα κόμικς (Α) και της ψυχικής διάθεσης των παιδιών (ΣΤ):
(Σύνολο: 0)*

Η. Έλλειψη αιτιολογίας: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

17. «το διαβάζω τόσες φορές.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

18. «τρεις φορές και περισσότερα και πάνω από τέσσερις.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Η δημοφιλέστερη κατηγορία αιτιολογιών είναι αυτή που αφορά το περιεχόμενο των ιστοριών (Α), κι οι επόμενες ακολουθούν με σημαντική διαφορά από την παραπάνω. Είναι εύλογο οι μαθητές να αιτιολογούν την πράξη τους, επηρεασμένοι από το περιεχόμενο των ιστοριών που διαβάζουν.

- 21) Κατά τη γνώμη σου, σε τι διαφέρουν όσα διαβάζεις στα κόμικς
- από τον τρόπο που μιλάς;
 - από την εκφώνηση της είδησης που έχεις μπροστά σου;

Α ΣΚΕΛΟΣ

(ΣΥΝΟΛΟ: 40 παιδιά, 24 αγόρια, 16 κορίτσια)

Απαντήσεις που εκφράζουν 1 διαφορά:

(Σύνολο: 28 παιδιά, 14 αγόρια, 14 κορίτσια)

Α. Διαφορές που αναφέρονται στο περιεχόμενο μεταξύ όσων οι μαθητές διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας: (Σύνολο: 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια)

1. «Στα κόμικς χαρακτηριστικό είναι το χιούμορ (γκάφες, αστείες καταστάσεις), ενώ στον προφορικό λόγο δεν είναι πάντα.» - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

2. «Από τα κόμικς δε λείπουν οι περιπέτειες με αναπάντεχο τέλος και το μυστήριο, πράγμα που δε συμβαίνει στον προφορικό λόγο.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
3. «Τα κόμικς περιγράφουν εξωπραγματικές καταστάσεις, που στον προφορικό λόγο δεν είναι πιστευτές.» - 0
4. «Οι ήρωες δεν είναι άνθρωποι στα κόμικς, αλλά τα ζώα που βγαίνουν πάντα κερδισμένα.» - 0
5. «Από τα κόμικς μπορούμε να αποκτήσουμε επιπρόσθετες γνώσεις για τους ήρωες.» - 0
6. «Όταν διαβάζουμε κόμικς, διασκεδάζουμε.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
7. «Δεν έχουν και πλούσιο λεξιλόγιο.» - 0

*B. Διαφορές που αναφέρονται στη μορφή μεταξύ όσων οι μαθητές διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας:
(Σύνολο: 16 παιδιά, 9 αγόρια, 7 κορίτσια)*

8. «Όσα διαβάζουμε στα κόμικς βοηθούν στην ορθογραφία, ενώ δε συμβαίνει το ίδιο μ' αυτά που λέμε.» - 0
9. «Εμείς μιλάμε με το στόμα, αλλά τα κόμικς με τα μπαλονάκια και με τα πλαίσια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
10. «Στα κόμικς υπάρχουν και εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ στον προφορικό λόγο δεν υπάρχουν.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
11. «Μερικές λέξεις (γκασπ, βρααμ) που μας βοηθούν να καταλάβουμε τις εικόνες δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε.» - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
12. «Στα κόμικς διαβάζουμε ονόματα ασυνήθιστα (Τιραμόλα), ήχους από το περιβάλλον, κραυγές ζώων και βλέπουμε διασκεδαστικά επιφωνήματα, όλα αυτά δεν υπάρχουν στον προφορικό λόγο.» - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
13. «Τα ζώα μιλάνε κι οι άνθρωποι δε μιλάνε στα κόμικς.»
- 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
14. «Στα κόμικς υπάρχουν γράμματα (άσπρα και μαύρα), ενώ στον προφορικό λόγο δεν υπάρχουν.» - 0
15. «Οι προτάσεις στα κόμικς είναι αστείες, μεγαλύτερες και δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε (πιο σύντομες, λιγότερο αστείες).» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
16. Άλλο.* - 7 παιδιά, 3 αγόρια, 4 κορίτσια

*Οι απαντήσεις που ανήκουν στην κατηγορία αυτή είναι απαντήσεις που το νόημά τους δε συνδέεται μ' εκείνο του ερωτήματος και συνεπώς δεν μπορούν να ενταχθούν σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες:

π.χ.

«Τα κόμικς είναι γραπτά, γι' αυτό και μπορείς να τα κάνεις ανάγνωση.» - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

«Άλλα μιλάνε ευγενικά, άλλα άσχημα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Τα κόμικς έχουν αλλαγή, δε μιλάμε, όπως αυτοί.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«Αυτά που διαβάζουμε, αυτά που δε μιλάνε το ίδιο με μας, όμως δεν έχουν δίκιο τέτοια. Δε μιλάνε σαν εμάς και δε γελάνε σαν εμάς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Στα κόμικς μιλάνε μερικές φορές σαν εμάς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Νομίζω ότι είναι ο ίδιος ο τρόπος που μιλάμε, γιατί αρκετές φορές με τους φίλους μου και τις φίλες μου παίζουμε παιχνίδι που πρέπει να κάνεις ένα ζώο. Όπως και τα κόμικς κάνουν οι ήρωες τα ζώα και οι ήρωες έχουν ζώα. Κάνουμε και τους μάγους που λέμε ΒΡΑΑΜ...» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές:
(Σύνολο: 12 παιδιά, 10 αγόρια, 2 κορίτσια)

*A. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο
(1 - 7): (Σύνολο: 0)*

*B. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν τη μορφή (8 - 15):
(Σύνολο: 12 παιδιά, 10 αγόρια, 2 κορίτσια)*

17. 9 + 10 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

18. 9 + 11 - 2 παιδιά, 2 αγόρια

19. 11 + 13 - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι

20. 11 + 15 - 2 παιδιά, 2 αγόρια

21. 9 + 10 + 16 - 1 παιδί, 1 αγόρι

22. 9 + 11 + 13 - 2 παιδιά, 2 αγόρια

23. 11 + 13 + 16 - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Γ. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο και τη μορφή (1 - 15):
(Σύνολο: 0)*

Σημείωση: Από το σύνολο των 44 μαθητών απαντούν στο α' σκέλος του ερωτήματος οι 40. Πιο συγκεκριμένα, η πλειονότητα των μαθητών (21) δίνει απαντήσεις που εκφράζουν μια διαφορά μεταξύ των κόμικς και του τρόπου ομιλίας, η οποία είτε αναφέρεται στην κατηγορία του περιεχομένου είτε σ' εκείνη της μορφής αυτών. Η ποικιλία των απαντήσεων κι εδώ είναι προφανής. Στην κατηγορία των σχετικών με τη μορφή διαφορών αναφέρονται οι 16 από τους 21 μαθητές, ενώ σ' εκείνη του περιεχομένου οι υπόλοιποι 5. Επιπλέον, 7 μαθητές δίνουν απαντήσεις που δεν είναι δυνατό να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες. Η επικρατέστερη διαφορά που αναφέρεται στην κατηγορία της μορφής από 6 μαθητές είναι ότι στα κόμικς διαβάζουν ονόματα ασυνήθιστα (Τιραμόλα), ήχους από το περιβάλλον, κραυγές ζώων και βλέπουν διασκεδαστικά επιφωνήματα, όλα αυτά δεν υπάρχουν στον προφορικό λόγο. Μια σημαντική μειοψηφία (12) δίνει απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές. Αυτές είτε σχετίζονται αποκλειστικά και μόνο με μια από τις παραπάνω κατηγορίες (μορφής και περιεχομένου) είτε και με τις δύο, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η δημιουργία μιας τρίτης νέας κατηγορίας που τις συνδυάζει. Ο επικρατέστερος συνδυασμός σ' αυτήν είναι ο 19ος, σύμφωνα με τον οποίο στα κόμικς μερικές λέξεις, που μας βοηθούν να καταλάβουμε τις εικόνες, δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε, και τα ζώα μιλάνε, ενώ οι άνθρωποι δε μιλάνε. Συμπερασματικά, το σύνολο των μαθητών που απαντούν στηρίζει τους ισχυρισμούς του σε στοιχεία περιεχομένου και μορφής, των οποίων η αναγνώριση είναι αμεσότερη. Επίσης, είναι αυτά που προσελκύουν την προσοχή τους κατά την ανάγνωση των κόμικς.

Β ΣΚΕΛΟΣ

(ΣΥΝΟΛΟ: 37 παιδιά, 21 αγόρια, 16 κορίτσια)

Απαντήσεις που εκφράζουν 1 διαφορά:

(Σύνολο: 30 παιδιά, 16 αγόρια, 14 κορίτσια)

A. Διαφορές που αναφέρονται στο περιεχόμενο μεταξύ όσων διαβάζουν στα κόμικς και της εκφώνησης των ειδήσεων:

(Σύνολο: 18 παιδιά, 10 αγόρια, 8 κορίτσια)

1. «Στα κόμικς τα λόγια είναι χιουμοριστικά και γεμάτα σάτιρα, ενώ στις ειδήσεις είναι σοβαρά.» - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια
2. «Τα κόμικς αναφέρονται σε φανταστικές καταστάσεις, ενώ οι ειδήσεις σε πραγματικές και κυρίως σε προβλήματα.» - 9 παιδιά, 5 αγόρια, 4 κορίτσια
3. «Στα κόμικς κατανοούμε καλύτερα όσα διαβάζουμε, επειδή υπάρχει δυνατότητα για δεύτερη ανάγνωση, ενώ στις ειδήσεις δυσκολευόμαστε να τις κατανοήσουμε, επειδή δεν υπάρχει περιθώριο για δεύτερη ακρόαση.» - 0
4. «Η ανάγνωση του κόμικ είναι ευχάριστη, ενώ η ακρόαση των ειδήσεων σε επιφορτίζει με αρνητικά συναισθήματα.» - 0
5. «Δεν είναι το ίδιο το ενδιαφέρον του κόσμου για τα κόμικς μ' εκείνο των ειδήσεων.» - 0
6. «Τα κόμικς αποβλέπουν στην ψυχαγωγία μας, ενώ οι ειδήσεις στην ενημέρωσή μας.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
7. «Στα κόμικς οι ήρωες είναι ψεύτικοι, ενώ στις ειδήσεις αληθινοί.» - 0
8. «Στα κόμικς γίνεται λόγος για διαφορετικά θέματα (π.χ. ομορφιά) από εκείνα των ειδήσεων (π.χ. καιρός, πολιτική)» - 0

B. Διαφορές που αναφέρονται στη μορφή μεταξύ όσων διαβάζουν στα κόμικς και της εκφώνησης των ειδήσεων: (Σύνολο: 9 παιδιά, 4 αγόρια, 5 κορίτσια)

9. «Στα κόμικς υπάρχουν εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ στις ειδήσεις δεν υπάρχουν.» - 0

10. «Στα κόμικς υπάρχουν μπαλονάκια που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ οι ειδήσεις αποτελούν ένα ενιαίο κείμενο.» - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
11. «Στα κόμικς υπάρχουν μικρότερες προτάσεις και περισσότερα επιφωνήματα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
12. «Στα κόμικς οι εικόνες είναι διαφορετικές από εκείνες των ειδήσεων. Δείχνουν τον παράδεισο, ενώ ορισμένες φορές εκείνες των ειδήσεων την κόλαση.» - 0
13. «Στα κόμικς δεν υπάρχουν παράγραφοι, ενώ στο κείμενο των ειδήσεων υπάρχουν.» - 0
14. «Τα κόμικς περιλαμβάνουν πιο ασυνήθιστες λέξεις, ενώ οι ειδήσεις λέξεις που είναι πολύ πιο σημαντικές, γιατί αναφέρονται στα νέα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
15. «Στα κόμικς όλα είναι γραμμένα με αστεία χρώματα, ενώ στις ειδήσεις χωρίς αστεία χρώματα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
16. «Στα κόμικς τα γράμματα είναι κεφαλαία, ενώ στις ειδήσεις μικρά.» - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

17. Άλλο*. - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι

*Οι απαντήσεις που ανήκουν στην κατηγορία αυτή είναι απαντήσεις που το νόημά τους δε συνδέεται μ' εκείνο του ερωτήματος και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να ενταχθούν σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες:

π.χ.

«Δεν είναι το ίδιο οι φωνές, τα λόγια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Αυτό που μιλάνε στα κόμικς δεν είναι το ίδιο μ' αυτό που μιλάνε στις ειδήσεις.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Είναι πάρα πολλά να μιλάνε.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές:
(Σύνολο: 7 παιδιά, 5 αγόρια, 2 κορίτσια)

*A. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο
(1 - 8): (Σύνολο: 0)*

*B. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν τη μορφή (9 - 16):
(Σύνολο: 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια)*

18. 9 + 10 - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

19. 9 + 10 + 14 - 2 παιδιά, 2 αγόρια

*Γ. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο και τη μορφή (1 - 16):
(Σύνολο: 3 παιδιά, 3 αγόρια)*

20. $1 + 9 - 1$ παιδί, 1 αγόρι

21. $1 + 13 - 1$ παιδί, 1 αγόρι

22. $2 + 9 + 10 - 1$ παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στην κατηγορία της μορφής και του περιεχομένου δε συμπεριλαμβάνεται η απάντηση 17, δηλαδή το *άλλο*, γιατί είναι πιθανό να μην αναφέρεται *σ'* αυτές.

Σημείωση: Από το σύνολο των 44 μαθητών οι 37 απαντούν στο β' σκέλος του ερωτήματος, λιγότεροι δηλαδή από τους 40 που απαντούν στο σκέλος α'. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των μαθητών (30) δίνει απαντήσεις που εκφράζουν μια διαφορά μεταξύ των κόμικς και του τρόπου ομιλίας, η οποία είτε αναφέρεται στην κατηγορία του περιεχομένου είτε *σ'* εκείνη της μορφής αυτών. Η ποικιλία των απαντήσεων κι εδώ είναι δεδομένη. Στην κατηγορία των σχετικών με το περιεχόμενο διαφορών αναφέρονται οι 18 από τους 30 μαθητές και οι 9 *σ'* εκείνη της μορφής. Επιπλέον, 3 μαθητές δίνουν απαντήσεις που δεν είναι δυνατό να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες. Η επικρατέστερη διαφορά της κατηγορίας του περιεχομένου που επισημαίνεται από 9 μαθητές είναι ότι τα κόμικς αναφέρονται σε φανταστικές καταστάσεις, ενώ οι ειδήσεις σε πραγματικές και κυρίως σε προβλήματα. Παράλληλα, η επικρατέστερη διαφορά της κατηγορίας της μορφής που επισημαίνεται από 3 μαθητές είναι ότι στα κόμικς υπάρχουν μπαλονάκια που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ οι ειδήσεις αποτελούν ένα ενιαίο κείμενο. Μια σημαντική μειοψηφία (7), επίσης, δίνει απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές. Αυτές είτε αφορούν αποκλειστικά και μόνο μια από τις παραπάνω κατηγορίες (μορφής και περιεχομένου) είτε και τις δυο, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η δημιουργία μιας τρίτης νέας κατηγορίας που τις συνδυάζει. Οι περισσότεροι μαθητές (4) δίνουν απαντήσεις που περιλαμβάνουν συνδυασμούς διαφορών σχετικούς με τη μορφή και λιγότεροι (3) δίνουν απαντήσεις με συνδυασμούς διαφορών σχετικούς με το περιεχόμενο. Οι επικρατέστεροι συνδυασμοί είναι αυτοί της κατηγορίας που

αφορά τη μορφή, δηλαδή οι 18ος και 19ος, σύμφωνα με τους οποίους στα κόμικς υπάρχουν εικόνες, μπαλονάκια, μικρότερες προτάσεις και περισσότερα επιφωνήματα, που στις ειδήσεις δεν υπάρχουν. Δε θα πρέπει να παραληφθεί ότι δεν παρατίθενται οι υπόλοιποι συνδυασμοί, με δεδομένο ότι ο κάθε μαθητής αναφέρεται και σ' έναν διαφορετικό. Συμπερασματικά, στα πλαίσια της σύγκρισης των κόμικς και των ειδήσεων η σκέψη των περισσοτέρων προσανατολίζεται στο περιεχόμενο των δυο και λιγότερο στη μορφή, γιατί τα χαρακτηριστικά του επιφορτίζουν με ανάλογα συναισθήματα τους μαθητές, τα οποία εγχαράσσονται στη μνήμη τους.

22) Ποιο είναι το αγαπημένο σου κόμικ και γιατί;
(Σύνολο: 42 παιδιά, 27 αγόρια, 15 κορίτσια)

Το αγαπημένο μου κόμικ είναι

Βιβλίο της Ζούγκλας - 1 παιδί, 1 αγόρι*

Γκούφι και Μαξ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γουίνι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Κλασικά - 1 παιδί, 1 αγόρι

Λιλού - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Λούκι Λουκ - 3 παιδιά, 3 αγόρια

Μίκι Μάους - 11 παιδιά, 8 αγόρια, 3 κορίτσια

Μίκι, Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μικρή Γοργόνα (Άριελ) - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μικρή Λουλού - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Μίννι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Μπάτμαν- 2 παιδιά, 2 αγόρια

Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Πόκεμον - 5 παιδιά, 4 αγόρια, 1 κορίτσι

Ποπάι - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι

Ταρζάν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Τομ και Τζέρρι - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Δεν είναι κόμικ, αλλά εικονογραφημένο βιβλίο.

Γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών των μαθητών: 38, 25 αγοριών,
13 κοριτσιών)

A. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο περιεχόμενο του αγαπημένου τους κόμικ:
(Σύνολο: 26 παιδιά, 18 αγόρια, 8 κορίτσια)

ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΖΟΥΓΚΛΑΣ*, γιατί...

- «έχει πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

*δεν είναι κόμικ, αλλά εικονογραφημένο βιβλίο.

ΓΚΟΥΦΙ ΚΑΙ ΜΑΞ, γιατί...

- «με κάνει να γελάω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΓΟΥΙΝΙ, γιατί...

- «έχει πλάκα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΚΛΑΣΙΚΑ, γιατί...

- «έχουν ωραίες ιστορίες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

- «έχουν ωραίες περιπέτειες.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια

ΜΙΚΙ ΜΑΟΥΣ, γιατί...

- «έχει όλους τους ήρωες της Ντίσνεϊ κι έχει πολλές περιπέτειες, πολλή πλάκα κι έχει πολλούς αγαπημένους ήρωες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «έχει πολλές ιστορίες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει ωραίες ιστορίες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «είναι πιο ωραίο κι έχει πιο πολλές ιστορίες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει ωραίες περιπέτειες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει ανέκδοτα, αξιοπερίεργα, ιστοριούλες και στις ιστοριούλες έχει πλαίσιο που λέει με λίγα λόγια τι συμβαίνει μέσα σ' αυτήν.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «μιλάει γι' αυτόν και τη Μίννι» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΙ ΜΑΟΥΣ - ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «έχει πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «έχει πολλά ευχάριστα επεισόδια.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «μιλάει όλο για τη Μίννι.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΡΗ ΛΟΥΛΟΥ, γιατί...

- «έχει πλάκα / χιούμορ.» - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

ΜΠΑΤΜΑΝ, γιατί...

- «μου αρέσει πολύ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει πολλή δράση.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

- «έχει αστείες ιστοριούλες με τα μικρά εγγονάκια του, που κάνουν σκανταλιές και μιλάνε σαν πάπιες *πα, πα, πα, πα*» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΚΕΜΟΝ, γιατί...

- «έχει πολλές περιπέτειες και μου αρέσουν πολύ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

- «έχει ωραίες περιπέτειες.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
- «έχει αστείες ιστορίες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΤΑΡΖΑΝ, γιατί...

- «έχει δράση.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει δράση, περιπέτεια, αγωνία, κακία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

***B. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στη μορφή του αγαπημένου τους κόμικ:
(Σύνολο: 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια)***

ΓΟΥΙΝΙ, γιατί...

- «έχει ωραίες σκηνές.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΠΟΚΕΜΟΝ, γιατί...

- «δείχνει όλα τα Πόκεμον.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
- «έχει ωραίες εικόνες.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια

*Γ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στους ήρωες ή στις ηρωίδες (χαρακτηριστικά, ρόλο τους), όπως παρουσιάζονται μέσα στις ιστορίες των κόμικς:
(Σύνολο: 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια)*

ΛΙΛΟΥ, γιατί...

- «κάνει ωραία πράγματα και πάντα αναρωτιέται.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

- «πάει σε διάφορα μέρη και κάνει ότι πυροβολάει με το όπλο και κάνει πλάκες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, γιατί...

- «μ' αρέσει και κάνει αστεία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΡΗ ΓΟΡΓΟΝΑ (ΑΡΙΕΛ), γιατί...

- «περνάει πολλές περιπέτειες και είναι πολύ θαρραλέα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «είναι πολύ όμορφη και μου αρέσει πάρα πολύ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

- «μου αρέσει που σώζει ζωές.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΟΜ ΚΑΙ ΤΖΕΡΡΙ, γιατί...

- «έχουν πολλή μεγάλη πλάκα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Δ. Γενικευμένες απαντήσεις: (Σύνολο: 0)

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 δηλώνουν ένα κόμικ ως το αγαπημένο τους και οι 38 απ' αυτούς δικαιολογούν την επιλογή τους. Οι υπόλοιποι 4 αποφεύγουν να δώσουν σαφή απάντηση είτε γιατί δεν το επιθυμούν, είτε γιατί δε διαβάζουν κόμικς. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι 2 μαθητές δηλώνουν δύο κόμικς ως αγαπημένα τους, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους 40. Οι προτιμήσεις των μαθητών ποικίλουν. Πιο συγκεκριμένα, πρώτο σε αυτές είναι το κόμικ *Μίκι Μάους* (11). Στη δεύτερη θέση των προτιμήσεών

τους είναι τα *Πόκεμον* (5) και με διαφορά μόλις ενός μαθητή στην τρίτη θέση βρίσκεται ο *Ποπάι* (4). Ακολουθούν, επίσης, κι άλλα κόμικς με ελάχιστη διαφορά μαθητών που τα προτιμούν από τα τελευταία. Όσον αφορά τις αιτιολογίες, η ποικιλία τους είναι δεδομένη, με αποτέλεσμα η ομαδοποίησή τους να καθίσταται αναγκαία. Σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο περιεχόμενο του αγαπημένου τους κόμικ προβαίνει η πλειονότητα των μαθητών (26) και μια σημαντική μειοψηφία (7) μαθητών αναφέρεται σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στους ήρωες ή στις ηρωίδες των κόμικς. Επιπλέον, 5 μαθητές αιτιολογούν την επιλογή τους στηριζόμενοι στη μορφή του αγαπημένου τους κόμικ. Κανένας μαθητής δεν παραθέτει αιτιολογία με γενικευμένο χαρακτήρα. Συμπερασματικά, η ποιότητα του περιεχομένου του κόμικ συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας θετικής στάσης προς αυτό από την πλευρά των μαθητών. Χαρακτηριστικό είναι ότι η σκέψη των περισσοτέρων μαθητών προσανατολίζεται σε επιμέρους χαρακτηριστικά των ιστοριών που διαβάζουν στα κόμικς και μιας μικρής μερίδας μαθητών στα περιεχόμενα περιοδικών ποικίλης ύλης που περιέχουν και κόμικς. Παράλληλα, η μορφή του κόμικ και οι ήρωες ή οι ηρωίδες, όπως παρουσιάζονται σ' αυτό, μπορούν ν' αποτελέσουν το κριτήριο διάκρισης του αγαπημένου κόμικ για ορισμένους μαθητές της Γ' τάξης.

- 23) Ποιον ήρωα ή ποια ηρωίδα των κόμικς θαυμάζεις και γιατί;
(Σύνολο: 42 παιδιά, 28 αγόρια, 14 κορίτσια)

Θαυμάζω

Ας (από τα Πόκεμον) - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Γκούφι και Μαξ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γκούφι και Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γουίνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Λιοντάρι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Λούκι Λουκ - 3 παιδιά, 3 αγόρια

Λιοντάρι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Μίκι - 7 παιδιά, 6 αγόρια, 1 κορίτσι

Μίννι - 5 παιδιά, 5 κορίτσια

Μίστι - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μπάτμαν - 3 παιδιά, 3 αγόρια

Νταίζη - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
Ντόναλντ - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Ποπάϊ - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Οβελίξ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σούπερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ταρζάν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τζέρρι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τουίτι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Δυο παιδιά και συγκεκριμένα δυο κορίτσια γράφουν περισσότερους από έναν αγαπημένους ήρωες, τέσσερις η μια και δύο η άλλη. Αυτό διαφαίνεται και στις παρακάτω ομαδοποιήσεις.

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΗΡΩΩΝ

(Σύνολο ομαδοποιημένων ηρώων: 41)

Αγαπημένοι ήρωες ίδιοι με τους ήρωες των αγαπημένων κόμικς: (Σύνολο: 22 παιδιά, 17 αγόρια, 5 κορίτσια)

Ας (από τα Πόκεμον) - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Γκούφι και Μαξ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Γουίνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λούκι Λουκ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Μίκι - 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι
Μίννι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
Μπάτμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Ποπάϊ - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Ταρζάν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τζέρρι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Αγαπημένοι ήρωες διαφορετικοί από τους ήρωες των κόμικς: (Σύνολο: 19 παιδιά, 9 αγόρια, 10 κορίτσια)

Γουίνι - Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λούκι Λούκ - Σπάιντερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μίκι - Ποπάϊ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μίννι - Γουίνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι - Μικρή Λουλού - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
Μίννι - Ποπάϊ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίστι - Άριελ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μπάτμαν - Πόκεμον - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Νταίζη - Μίκι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Νταίζη - Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Ντόναλντ - Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ - Πόκεμον - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Οβελίξ - Λιλού - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Ποπάι - Λούκι Λουκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ποπάι - Μίκι και Γκούφι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Σούπερμαν - Μπάτμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τουίτι - Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Ένα αγόρι και συγκεκριμένα αυτό που δε θυμάται ποιο είναι το αγαπημένο του κόμικ, δηλώνει ως αγαπημένο του ήρωα το *Λιοντάρι*. Άρα, το σύνολο των παραπάνω κατηγοριοποιημένων απαντήσεων (α + β) είναι 41.

Γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών των μαθητών: 38, 26 αγόρια,
12 κορίτσια)

Α. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στα χαρακτηριστικά των ηρώων:

(Σύνολο: 24 παιδιά, 16 αγόρια, 8 κορίτσια)

ΓΚΟΥΦΙ ΚΑΙ ΜΑΞ, γιατί...

«έχουν πλάκα και φάση.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΓΚΟΥΦΙ ΚΑΙ ΜΙΚΙ, γιατί...

«έχουν πλάκα και φάση.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΛΙΟΝΤΑΡΙ, γιατί...

«είναι πιο δυνατό και νικάει όλα τα ζώα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

«είναι πιο γρήγορος και από τον ίσκιο του.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, γιατί...

«έχει πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«κάνει αστεία και γελάμε.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

«είναι έξυπνη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«είναι όμορφη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«είναι γλυκιά και όμορφη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«κάνει πολλές γκάφες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΠΑΤΜΑΝ, γιατί...

«είναι τρομερός και φοβερός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«έχει ωραία στολή και τέλεια όπλα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΝΤΑΙΖΗ, γιατί...

«έχει πλάκα και είναι από την οικογένεια του Σκρουτζ.»

- 1 παιδί, 1 κορίτσι.

ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

«λέει πολλά ψέματα και μιλάει πολύ ωραία και όλο την πατάει από τα εγγονάκια του.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«έχει πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΟΒΕΛΙΞ, γιατί...

«κάνει ωραίες σκανταλιές.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

«είναι πολύ δυνατός και γενναίος.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«τρώνει σπανάκι και είναι δυνατός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«είναι δυνατός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΟΥΠΕΡΜΑΝ, γιατί...

«νίκησε τον πολύ δυνατό εχθρό του.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΠΑΪΝΤΕΡΜΑΝ, γιατί...

«μπορεί και σκαρφλώνει με τον ιστό του σε πολυκατοικίες.» -
1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΑΡΖΑΝ, γιατί...

«είναι γενναίος.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«είναι γενναίος, κουράζεται και είναι δυνατός.» - 1 παιδί,
1 αγόρι

ΤΖΕΡΡΙ, γιατί...

«συνέχεια νικάει με την πονηριά του τον Τομ, τον γάτο.»

- 1 παιδί, 1 αγόρι

B. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο ρόλο των ηρώων:

(Σύνολο: 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι)

ΑΣ, γιατί ...

«παίζει το ρόλο του πολύ όμορφα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«πιάνει πολλά Πόκεμον και έχει πολλές περιπέτειες.»

- 1 παιδί, 1 αγόρι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

«σώζει τους φτωχούς ανθρώπους.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, γιατί...

«μπαίνει σε περιπέτειες που είναι δύσκολες και τις

ξεμπλέκει.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«λύνει όλα τα μυστήρια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΣΤΙ, γιατί...

«νικάει όλους τους εκπαιδευτές.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Γ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στις σκηνές της

ιστορίας που αφορούν το συγκεκριμένο ήρωα και

υποδηλώνουν τα χαρακτηριστικά του:

(Σύνολο: 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια)

ΓΟΥΙΝΙ, γιατί...

«έτρωγε το μέλι και δεν μπορούσε να βγει από την τρύπα.»

- 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

«όλοι προσπαθούν να τον σκοτώσουν και δεν μπορούν, γιατί

τους ξεφεύγει.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, γιατί...

«όταν η ιστορία αρχίζει ωραία, μετά μπαίνει σε περιπέτειες δράσης.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«παίζει σε πολλά κόμικς και πάνω από όλα έχει πολλές περιπέτειες και πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

«έχει ιστορίες με πολλή περιπέτεια.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

«μπλέκει όλο σε μπελάδες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«έχει πολλές περιπέτειες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΟΥΙΤΙ, γιατί...

«κάνει ωραίες φάσεις.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Δ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται τόσο σε
χαρακτηριστικά όσο και στο ρόλο των ηρώων:
(Σύνολο: 0)*

*Ε. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται τόσο σε
χαρακτηριστικά όσο και στις σκηνές της ιστορίας:
(Σύνολο: 0)*

ΣΤ. Αιτιολογίες με γενικευμένο χαρακτήρα: (Σύνολο: 0)

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 42 δηλώνουν ποιον ή ποια ηρωίδα των κόμικς θαυμάζουν και απ' αυτούς οι 39 τελικά αιτιολογούν την επιλογή τους. Ωστόσο, 2 μαθητές για μια ακόμη φορά προτιμούν να μην απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αξιόλογο αναφοράς κρίνεται ότι ο Μίκι Μάους (7), η Μίννι (5), ο Ντόναλντ (4) κι ο Ποπάι (4) συνιστούν τους πιο δημοφιλείς αγαπημένους ήρωες των μαθητών, τους οποίους ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά και πλήθος άλλων. Η ποικιλία των ηρώων που θαυμάζουν οι μαθητές, καθώς και οι αιτιολογίες των παραπάνω επιλογών είναι φανερή από τα στοιχεία που παρατίθενται, γεγονός που επιτρέπει την ομαδοποίησή τους. Κατά πρώτο λόγο, από τις ομαδοποιήσεις των ηρώων παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των μαθητών (22) είναι επηρεασμένη από τις ιστορίες των αγαπημένων τους κόμικς. Σημαντική μειοψηφία (19) αναφέρει αγαπημένους ήρωες διαφορετικούς απ' αυτούς των αγαπημένων κόμικς. Γι' αυτό, άλλωστε, στην πρώτη περίπτωση οι ήρωες που θαυμάζουν ταυτίζονται μ' εκείνους του αγαπημένου τους κόμικ, ενώ στη δεύτερη είναι εντελώς διαφορετικοί. Πάντως, και στις δυο περιπτώσεις οι επιλογές των μαθητών συμβαδίζουν με τα

ατομικά χαρακτηριστικά τους, τα ενδιαφέροντα, τις προτιμήσεις τους. Κατά δεύτερο λόγο, από τις ομαδοποιήσεις των αιτιολογιών προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μαθητών (24) αναφέρεται σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στα χαρακτηριστικά των ηρώων, σωματικά, ψυχικά, πνευματικά. Ωστόσο, η μειοψηφία των μαθητών προβαίνει σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται είτε αποκλειστικά και μόνο σε σκηνές της ιστορίας (8) είτε στο ρόλο των ηρώων στις ιστορίες των κόμικς (6). Κανένας μαθητής από τους 39 που αιτιολογούν την επιλογή τους δεν αναφέρεται σε αιτιολογίες που συνδυάζουν τα παραπάνω ή σε αιτιολογίες με γενικευμένο χαρακτήρα. Συμπερασματικά, οι μαθητές της Γ' τάξης στρέφουν όλη τους την προσοχή στον ήρωα αυτό καθαυτό και λιγότερο στο περιεχόμενο των κόμικς. Ακόμα κι όταν αναφέρονται σ' αυτό, υποδηλώνονται χαρακτηριστικά του ίδιου του ήρωα. Συνοπτικά, οι μαθητές απαντούν στο ερώτημα με αυθορμητισμό κι ειλικρίνεια, εκφράζοντας τις προσωπικές τους απόψεις για τον ήρωα που θαυμάζουν.

- 24) Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Ναι. - 16 παιδιά, 11 αγόρια, 5 κορίτσια
β. Όχι. - 23 παιδιά, 15 αγόρια, 8 κορίτσια
γ. Δεν απαντώ. - 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 39 δίνουν σαφείς απαντήσεις κι οι υπόλοιποι 5 προτιμούν να μην απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Η απάντηση που συγκεντρώνει τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών (23) είναι η β. Σύμφωνα μ' αυτήν, οι μαθητές πιστεύουν ότι δεν παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής, διαβάζοντας κόμικς. Έπειτα, ακολουθεί με διαφορά 7 μαθητών η α, κατά την οποία οι 16 μαθητές έχουν την πεποίθηση ότι παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς διαβάζοντάς τα. Αναμενόμενες είναι οι παραπάνω απαντήσεις λόγω της μέσης σχολικής ηλικίας τους. Οι μαθητές της Γ' τάξης που έχουν καλλιεργήσει σε ικανοποιητικό βαθμό την αναγνωστική τους ικανότητα, δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν το γνωστικό χαρακτήρα των κόμικς, με

δεδομένο ότι τα διαβάζουν προς ευχαρίστηση τον ελεύθερο χρόνο τους (βλ. Παράρτημα εικ.3).

- 25) Εάν ναι, αυτές οι πληροφορίες με ποιους τομείς είναι σχετικές; (Σύνολο: 16 παιδιά, 11 αγόρια, 5 κορίτσια)

A. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 11 παιδιά, 7 αγόρια, 4 κορίτσια)

1. Συγκεκριμένοι τομείς της ανθρώπινης ζωής: ομορφιά, αθλητισμός (κολύμπι, αγώνες...), ιστορία, τέχνη, τεχνολογία, γεωγραφία, πολιτισμός, μαγειρική, επικαιρότητα (ειδήσεις), αναγνώσματα (βιβλία, κόμικς, εφημερίδες...), θέματα αναγνωσμάτων (περιπέτειες, χιουμοριστικές ιστορίες...), πολιτική, ιατρική, οικολογία, οικονομία (φτώχεια, πλούτος, τσιγγουνιά...) - 11 παιδιά, 7 αγόρια, 4 κορίτσια

B. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

1. Χιούμορ και προβλήματα στη ζωή. - 1 παιδί, 1 αγόρι
2. Τρόπος ζωής των ανθρώπων. - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Γ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:

(Σύνολο: 3 παιδιά, 3 αγόρια)

1. Συγκεκριμένοι τομείς της ανθρώπινης ζωής και θέματα ζωής με γενικευμένο χαρακτήρα (π.χ. ιστορία, χιούμορ και προβλήματα στη ζωή) - 3 παιδιά, 3 αγόρια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 16 απαντούν, με δεδομένο ότι στο προηγούμενο ερώτημα αυτοί οι 16 υποστηρίζουν πως παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής, διαβάζοντας κόμικς. Η πλειοψηφία των μαθητών (11) που απαντά, αναφέρεται σε συγκεκριμένους τομείς της ανθρώπινης ζωής, δείχνοντας ότι έχει κατανοήσει πλήρως το ερώτημα. Η μειοψηφία των μαθητών (5) αναφέρεται, είτε σε γενικευμένα στοιχεία αποκλειστικά είτε συνδυαστικά σε συγκεκριμένα και

γενικευμένα στοιχεία. Κάτι τέτοιο δε σημαίνει, βέβαια, ότι οι μαθητές αυτοί δεν έχουν κατανοήσει το ερώτημα, αλλά ότι ο συλλογισμός τους κινείται σ' ένα πιο αφηρημένο επίπεδο.

- 26) Τι είδους θέματα θα πρότεινες για να εμπλουτίσεις τα κόμικς και να τα κάνεις πιο ενδιαφέροντα;
(Σύνολο: 39 παιδιά, 22 αγόρια, 17 κορίτσια)

A. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 19 παιδιά, 11 αγόρια, 8 κορίτσια)

1. **ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ:** τέχνη (ζωγραφική, μουσική, χορός), αθλητισμός (κολύμπι, γυμναστήριο), ταξίδια, ζώα, ενημέρωση. - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
2. **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ :** ανέκδοτα, παροιμίες, ιστορίες με χιούμορ, περιπέτειες, διαγωνισμοί, καλύτερες εικόνες. - 12 παιδιά, 7 αγόρια, 5 κορίτσια
3. **ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ:** γέλιο, περισσότεροι ήρωες, αγάπη, σκέψη, κακία, αγωνία, δράση, γενναιότητα. - 3 παιδιά, 3 αγόρια

➤ *Συνδυασμοί που αφορούν την κατηγορία των συγκεκριμένων απαντήσεων:*

(Σύνολο: 13 παιδιά, 9 αγόρια, 4 κορίτσια)

4. 1 + 2 - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
5. 2 + 3 - 5 παιδιά, 4 αγόρια, 1 κορίτσι
6. 1 + 2 + 3 - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

B. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 6 παιδιά, 1 αγόρι, 5 κορίτσια)

7. Χιούμορ στη ζωή - 1 παιδί, 1 αγόρι
8. Ζωή των ανθρώπων - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
9. Πράγματα (περισσότερα, πιο ενδιαφέροντα, πιο χιουμοριστικά) - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 39 δίνουν απάντηση. Απ' αυτούς οι 33 προβαίνουν σε συγκεκριμένες απαντήσεις και οι 6 σε γενικευμένες. Η πλειονότητα των μαθητών που απαντούν στο ερώτημα κάνει συγκεκριμένες προτάσεις για τον εμπλουτισμό των κόμικς, δείχνοντας ότι έχει κατανοήσει το ερώτημα. Ωστόσο, υπάρχουν και μαθητές που αναφέρονται σε γενικευμένες προτάσεις, χωρίς απαραίτητα να σημαίνει ότι δεν έχουν κατανοήσει το ερώτημα. Είναι φανερό ότι η σκέψη τους προσανατολίζεται στον εμπλουτισμό των κόμικς με αφηρημένο τρόπο. Συμπερασματικά, οι μαθητές που δίνουν συγκεκριμένες απαντήσεις διευκρινίζουν τα θέματα αυτά, χωρίς να προβαίνουν σε χαρακτηρισμούς αυτών. Αντίθετα, εκείνοι που δίνουν γενικευμένες απαντήσεις αναφέρονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των θεμάτων, χωρίς, όμως, να διευκρινίζουν ποια είναι αυτά. Όπως είναι φανερό, κι οι μν κι οι δε είναι επηρεασμένοι από κάθε είδους ανάγνωση (σχολικά και εξωσχολικά βιβλία, περιοδικά ποικίλης ύλης, εφημερίδες κ.α.) και πάνω απ' όλα από τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα.

- 27) Θα ήθελες να δημιουργήσεις κόμικς και με ποιο θέμα:
(Σύνολο: 44 παιδιά, 28 αγόρια, 16 κορίτσια)
α. Ναι. - 34 παιδιά, 20 αγόρια, 14 κορίτσια
β. Όχι. - 10 παιδιά, 8 αγόρια, 2 κορίτσια

ΜΕ ΘΕΜΑ:

(Σύνολο: 33 παιδιά, 20 αγόρια, 13 κορίτσια)

A. ΧΙΟΥΜΟΡ ΣΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΘΕΜΑ:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

1. Αστείους ήρωες - 1 παιδί, 1 αγόρι
2. Αστεία αθλητικά - 1 παιδί, 1 αγόρι

B. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ ΉΡΩΑΣ:

(Σύνολο: 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια)

Απλή παράθεση του ήρωα:

(Σύνολο: 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια)

3. Ένα παιδί - 1 παιδί, 1 κορίτσι

4. Λούκι Λουκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
5. Μίκι, ποδόσφαιρο - 1 παιδί, 1 αγόρι
6. Μίννι κι η παρέα τους - 1 παιδί, 1 κορίτσι
7. Νταίζη - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Με τη μορφή τίτλου: (Σύνολο: 3 παιδιά, 3 αγόρια)

8. «Ο Ντόναλντ παίζει αγώνες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
9. «Ο Μπάτμαν και ο γρίφος.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
10. «Ένα ταξίδι της Μίννι και του Μίκι στην Ινδία.» - 1 παιδί,
1 αγόρι

Γ. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ:
(Σύνολο: 10 παιδιά, 6 αγόρια, 4 κορίτσια)

11. Ενδιαφέρον και ιστορίες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
12. Ιστορίες, ανέκδοτα, ποιηματάκια - 1 παιδί, 1 κορίτσι
13. Πολλά ανέκδοτα. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
14. Περιπέτειες. - 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι
15. Περιπέτειες, ιστορίες, ανέκδοτα, διαγωνισμοί, τεχνικά.
- 1 παιδί, 1 κορίτσι

**Δ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΖΩΗΣ:** (Σύνολο: 4 παιδιά, 4 κορίτσια)

Απλή παράθεση: (Σύνολο: 4 παιδιά, 4 κορίτσια)

16. Περιβάλλον (ζώα, σχέση ζώων ανθρώπων) - 2 παιδιά,
2 κορίτσια
17. Ομορφιά - 1 παιδί, 1 κορίτσι
18. Μπαλέτο - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Με τη μορφή τίτλου: (Σύνολο: 0)

**Ε. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ:** (Σύνολο: 6 παιδιά, 6 αγόρια)

19. Χιούμορ, περιπέτεια*, δράση, κακία - 1 παιδί, 1 αγόρι
20. Δράση, αγωνία - 1 παιδί, 1 αγόρι
21. Γέλιο, δράση - 1 παιδί, 1 αγόρι
22. Εντύπωση - 1 παιδί, 1 αγόρι
23. Φαντασία - 1 παιδί, 1 αγόρι
24. Περιπέτεια*, φαντασία - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Η περιπέτεια, εδώ, έχει περισσότερο το ρόλο ενός επιμέρους χαρακτηριστικού των ιστοριών με δεδομένο ότι συνοδεύεται και με άλλα επιμέρους στοιχεία, όπως δράση, χιούμορ, φαντασία κ.λ.π.

**ΣΤ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΖΩΗΣ (Δ) ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ (Ε):
(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)**

25. Ομορφιά, ταξίδι, φαντασία - 1 παιδί, 1 κορίτσι

26. Ταξίδι, φαντασία - 1 παιδί, 1 αγόρι

**Ζ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΗ ΑΤΤΑΝΤΗΣΗ:
(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)**

27. Ζωή - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 34 απαντούν ότι θα ήθελαν να δημιουργήσουν κόμικς, επιλέγοντας την απάντηση α. Οι υπόλοιποι 10 απαντούν ότι δε θα το ήθελαν, επιλέγοντας τη β, γι' αυτό, άλλωστε, και δεν προτείνουν θέμα. Τα θέματα που παρατίθενται ομαδοποιημένα είναι 27 και προτείνονται από 33 μαθητές. Η κατηγορία των θεμάτων που συγκεντρώνει τις περισσότερες προτιμήσεις (10) είναι αυτή που αφορά τα περιεχόμενα περιοδικών ποικίλης ύλης (Γ). Ακολουθούν αυτά που σχετίζονται με το συγκεκριμένο ήρωα (Β) και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των ιστοριών στα κόμικς (Ε) με διαφορά 2 και 4 μαθητών, αντίστοιχα. Επιπλέον, και οι υπόλοιπες κατηγορίες θεμάτων συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις λιγότερων μαθητών. Ως επιστέγασμα των παραπάνω προκύπτει ότι οι μαθητές προτείνουν θέματα σύμφωνα με τα προσωπικά ενδιαφέροντά τους και τις προσδοκίες τους από τα κόμικς, επηρεασμένοι για μια ακόμη φορά από τα αναγνώσματά τους.

- 28) Πιστεύεις ότι θα μπορούσες να το κάνεις και γιατί;
(Σύνολο: 43 παιδιά, 28 αγόρια, 15 κορίτσια)
α. Ναι. - 30 παιδιά, 20 αγόρια, 10 κορίτσια
β. Όχι. - 13 παιδιά, 8 αγόρια, 5 κορίτσια

γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών των μαθητών: 37, 24 αγοριών,
13 κοριτσιών)

ΟΣΟΙ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΝΑΙ

(ΣΥΝΟΛΟ: 30 παιδιά, 20 αγόρια, 10 κορίτσια), γιατί...

**A. ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ, ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΝΟΗΤΙΚΕΣ
ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ, ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:**

(Σύνολο: 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια)

1. «πιστεύω ότι έχω φαντασία.» - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
2. «έχω πολλές ιδέες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
3. «ξέρω τι αρέσει στα παιδιά / Θα είχε ενδιαφέρον για τα παιδιά.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
4. «όποιος διασκεδάζει κι έχει χιούμορ μπορεί να φτιάξει εύκολα κόμικς.» - 0
5. «θα συνεργαζόμουν και με άλλα παιδιά.» - 0

➤ *Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία αυτή: (Σύνολο: 0)*

**B. ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΟ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ: (Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)**

6. «έχω χρόνο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

**Γ. ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΗ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:**

(Σύνολο: 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια)

7. «(θέλω) να χαίρονται οι άλλοι / να διασκεδάζω τους άλλους.» - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
8. «(θέλω) να βγάλω λεφτά.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
9. «θα γινόμουν γνωστός σ' όλο τον κόσμο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

➤ *Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία αυτή: (Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)*

10. 7 + 8 - 1 παιδί, 1 αγόρι

Δ. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο: 12 παιδιά, 8 αγόρια, 4 κορίτσια)

11. «μου αρέσει.» - 7 παιδιά, 6 αγόρια, 1 κορίτσι
12. «μου αρέσει να ζωγραφίζω.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
13. «μου αρέσει να γράφω.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
14. «όλοι μπορούν να κάνουν κόμιξ αρκεί να το θέλουν και να μην απογοητευτούν, αν και το πρώτο τεύχος δεν είναι σαν τα άλλα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
15. «με κάνει να γελώ.» - 0

Ε. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ (Δ): (Σύνολο: 0)

ΣΤ. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ (Γ) ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ (Δ):

(Σύνολο: 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι)

	<u>ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ</u>	<u>+</u>	<u>ΣΤΑΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ</u>	<u>ΣΥΝ. ΜΑΘΗΤΩΝ</u>
16.	7	+	11	1 παιδί, 1 κορίτσι
17.	8	+	11	2 παιδιά, 2 αγόρια
18.	7	+	15	1 παιδί, 1 αγόρι

Ζ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΕΣ:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

19. «θα ήμουν ικανός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
20. «δε γίνεται να γίνουν.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Η. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ (Γ) ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ (Ζ): (Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)

	<u>ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ</u>	<u>+</u>	<u>ΓΕΝΙΚ. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΕΣ</u>	<u>ΣΥΝ. ΜΑΘ.</u>
21.	7	+	19	1 παιδί, 1 αγόρι

ΟΣΟΙ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΟΧΙ

(ΣΥΝΟΛΟ: 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια), γιατί...

**Α. ΕΛΛΕΙΨΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ, ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ
ΝΟΗΤΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ, ΓΝΩΣΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΟΜΙΚΣ:**

(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

1. «είμαι ακόμα μικρή.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

➤ *Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία
αυτή: (Σύνολο: 0)*

**Β. ΕΛΛΕΙΨΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΡΑΚΤΙΚΗ
ΑΠΟΨΗ: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)**

2. «δεν έχω πολύ ελεύθερο χρόνο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

3. «μπορεί να μην είχα χρώματα για τέτοιες περιπτώσεις.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι

**Γ. ΕΛΛΕΙΨΗ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ
ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:
(Σύνολο: 0)**

**Δ. ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:
(Σύνολο: 0)**

**Ε. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α)
ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ (Β):
(Σύνολο: 0)**

ΣΤ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια)

4. «δε θα μπορούσα / μου είναι δύσκολο.» - 4 παιδιά,
2 αγόρια, 2 κορίτσια

**Ζ. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α) ΚΑΙ
ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΩΝ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ (ΣΤ): (Σύνολο: 0)**

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 44 μαθητών οι 43 απαντούν. Ειδικότερα, οι 30 επιλέγουν την απάντηση α, δηλώνοντας ότι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς, δικαιολογώντας την απάντησή τους και οι 30. Οι 13 μαθητές επιλέγουν την απάντηση β, δηλώνοντας ότι δε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς, δικαιολογώντας την απάντησή τους 7 απ' αυτούς. Η ποικιλία των αιτιολογιών επιβάλλει την κατηγοριοποίησή τους σύμφωνα με το περιεχόμενό τους. Κατά πρώτο λόγο, οι περισσότερες αιτιολογίες (12) όσων απαντούν ότι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς αφορούν την κατηγορία της στάσης των μαθητών απέναντι στη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς (Δ) κι ακολουθούν με διαφορά αρκετή οι υπόλοιπες κατηγορίες. Κατά δεύτερο λόγο, οι αιτιολογίες όσων απαντούν ότι δε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς είναι κατηγοριοποιημένες στον ίδιο άξονα μ' αυτές των παραπάνω. Οι περισσότερες αιτιολογίες (4) διαθέτουν γενικευμένο χαρακτήρα κι ακολουθούν οι υπόλοιπες με ελάχιστη διαφορά κι από την πρώτη και μεταξύ τους. Συμπερασματικά, οι απαντήσεις κι αιτιολογίες των μαθητών χαρακτηρίζονται από ειλικρίνεια κι αυθορμητισμό, γι' αυτό και παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Αξιόλογο επισήμανσης, τέλος, θεωρείται το γεγονός ότι από τους μαθητές (34) που επιθυμούν να δημιουργήσουν κόμικς δεν έχουν όλοι και την πεποίθηση ότι μπορούν να το κάνουν.

4.8 ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ (3^{ου}, 15^{ου}, 21^{ου} Δημοτικού Σχολείου)

Σύνολο μαθητών: 51
Αγόρια: 29 Κορίτσια: 22
Ηλικία: 11-12 ετών

- 1) Διαβάζεις κόμικς; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Ναι. - 46 παιδιά, 26 αγόρια, 20 κορίτσια
β. Όχι. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
γ. Δεν απαντώ. - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό απαντούν και οι 51 μαθητές. Ειδικότερα η πλειονότητα των μαθητών της ΣΤ' τάξης διαβάζει κόμικς και συγκεκριμένα από τα 29 αγόρια τα 26 και από τα 22 κορίτσια τα 20. Γι' αυτό, επιλέγει την απάντηση α. Ελάχιστοι μαθητές, μόνο 4, δε διαβάζουν κι ένας προτιμά να μην απαντήσει (βλ. Παράρτημα εικ.4).

- 2) Σε ποια έντυπα διαβάζεις κόμικς;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Σε εφημερίδες. - 0
β. Σε περιοδικά. - 37 παιδιά, 23 αγόρια, 14 κορίτσια
γ. Και στα δύο. - 8 παιδιά, 3 αγόρια, 5 κορίτσια
δ. Δεν απαντώ. - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από τους 51 μαθητές οι 45 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι υπόλοιποι 6 αποφεύγουν να απαντήσουν. Οι περισσότεροι μαθητές, 37 στον αριθμό, συναντούν τα κόμικς σε περιοδικά και σημαντικά λιγότεροι, 8 στον αριθμό, σε εφημερίδες και σε περιοδικά. Γι' αυτό, οι μεν επιλέγουν την απάντηση β και οι δε τη γ. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι κανένας από τους 51 μαθητές δεν επιλέγει την απάντηση α και συνεπώς δεν υποστηρίζει ότι συναντά τα κόμικς αποκλειστικά και μόνο σε εφημερίδες.

- 3) Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Με αγορά. - 36 παιδιά, 21 αγόρια, 15 κορίτσια
β. Με δανεισμό από βιβλιοθήκη. - 1 παιδί, 1 αγόρι
γ. Με ανταλλαγή. - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
δ. Με όλους τους παραπάνω τρόπους. - 9 παιδιά, 6 αγόρια,
3 κορίτσια
ε. Δεν απαντώ. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 49 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι υπόλοιποι 2 προτιμούν να μην απαντήσουν. Η πλειοψηφία των μαθητών αποκτά τα κόμικς με αγορά με δεδομένο ότι επιλέγει την απάντηση α. Ελάχιστοι μαθητές τη β, τη γ και τη δ. Συγκεκριμένα μια σημαντική μειοψηφία των 9 μαθητών δείχνει προτίμηση στην απάντηση δ, που σημαίνει ότι αποκτούν τα κόμικς με όλους τους τρόπους που παρατίθενται. Δε θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι 3 μαθητές τα αποκτούν με ανταλλαγή και 1 με δανεισμό από βιβλιοθήκη. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι ο δημοφιλέστερος τρόπος απόκτησης των κόμικς είναι η αγορά. Συνολικά, οι 45 μαθητές καταφεύγουν στην αγορά των κόμικς από τους 49 που δίνουν σαφείς απαντήσεις, αν λάβουμε υπόψη μας και την απάντηση δ (βλ. Παράρτημα εικ.4).

- 4) Από πού συνήθως κάνεις την αγορά τους, αν πριν απάντησες ότι τα αγοράζεις; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Από το βιβλιοπωλείο. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
β. Από το περίπτερο. - 22 παιδιά, 14 αγόρια, 8 κορίτσια
γ. Από την έκθεση βιβλίου. - 1 παιδί, 1 αγόρι
δ. Από το κατάστημα περιοδικού τύπου. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
ε. Απ' όλα τα παραπάνω. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
στ. Από το βιβλιοπωλείο και το περίπτερο. - 6 παιδιά,
4 αγόρια, 2 κορίτσια
ζ. Από το βιβλιοπωλείο και την έκθεση βιβλίου. - 0
η. Από το βιβλιοπωλείο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.-0
θ. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου.
- 1 παιδί, 1 κορίτσι
ι. Από το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου. - 0
ια. Από το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- 3 παιδιά, 3 αγόρια

ιβ. Από την έκθεση βιβλίου και το κατάστημα περιοδικού τύπου. - 0

ιγ. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου. - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια

ιδ. Δεν απαντώ. - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 45 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 6 προτιμούν να μην απαντήσουν. Το γεγονός αυτό είναι αναμενόμενο με δεδομένο ότι 45 μαθητές δηλώνουν στο προηγούμενο ερώτημα ότι αγοράζουν κόμικς. Η ποικιλία των απαντήσεων κρίνεται, λοιπόν, δεδομένη. Ωστόσο, η επικρατέστερη απάντηση είναι η β από το περίπτερο που την επιλέγουν οι 22. Έπειτα, ακολουθούν με σημαντική διαφορά 16 μαθητών η στ από το βιβλιοπωλείο και το περίπτερο και η ιγ από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου. Δε θα πρέπει, όμως, να παραγκωνιστούν και οι υπόλοιπες απαντήσεις, ια, α, δ, ε, γ και θ, οι οποίες συγκεντρώνουν από 3 έως 1 προτιμήσεις των μαθητών. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι οι απαντήσεις ζ, η, ι και ιβ δεν επιλέχθηκαν από κανένα μαθητή. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι 27 μαθητές καταφεύγουν για την αγορά κόμικς σ' ένα μόνο σημείο πώλησής τους (βιβλιοπωλείο, περίπτερο, έκθεση βιβλίου, κατάστημα περιοδικού τύπου) και οι υπόλοιποι 18 σε περισσότερα από ένα. Κατά συνέπεια, το δημοφιλέστερο σημείο πώλησης σύμφωνα με τις παραπάνω προτιμήσεις, 40 στον αριθμό, είναι το περίπτερο.

5) Κάθε πότε αγοράζεις κόμικς;

(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)

α. Κάθε μέρα. - 1 παιδί, 1 αγόρι

β. Κάθε βδομάδα. - 16 παιδιά, 9 αγόρια, 7 κορίτσια

γ. Κάθε μήνα. - 22 παιδιά, 14 αγόρια, 8 κορίτσια

δ. Κάθε τρεις μήνες. - 0

ε. Κάθε έξι μήνες. - 0

στ. Κάθε χρόνο. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

ζ. Δεν απαντώ. - 9 παιδιά, 4 αγόρια, 5 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 42 απαντούν με σαφήνεια κι οι υπόλοιποι 9 προτιμούν να μην απαντήσουν. Άλλωστε, από τους 9, που δεν απαντούν, οι 6 δεν αγοράζουν κόμικς στο ερώτημα 3, με αποτέλεσμα να μην τους αφορά το ερώτημα, κι οι υπόλοιποι 3 ενδεχόμενα να μην μπορούν να υπολογίσουν ανά ποιο χρονικό διάστημα αγοράζουν κόμικς ή να μην επιθυμούν να το δηλώσουν, αν και το γνωρίζουν. Οι 22 μαθητές υποστηρίζουν ότι αγοράζουν κόμικς *κάθε μήνα*, καθιστώντας με την επιλογή τους την απάντηση γ ως τη δημοφιλέστερη. Επίσης, οι 16 μαθητές δηλώνουν ότι τα αγοράζουν *κάθε εβδομάδα*, επιλέγοντας την απάντηση β που ακολουθεί με διαφορά 6 μαθητών τη γ. Πρόκειται για απαντήσεις αναμενόμενες με βάση το διάστημα κυκλοφορίας των εντύπων (μηνιαία κι εβδομαδιαία). Ωστόσο, παρατηρούνται κι ελάχιστες περιπτώσεις μαθητών που τα αγοράζουν είτε σε καθημερινή είτε σε ετήσια βάση, επιλέγοντας την απάντηση α και στ, αντίστοιχα. Συμπερασματικά, οι περισσότεροι μαθητές (39) της ΣΤ΄ τάξης αγοράζουν κόμικς τακτικά, γεγονός που τους καθιστά συστηματικούς αναγνώστες.

- 6) Πόσα κόμικς αγοράζεις το μήνα:
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Ένα έως τρία. - 25 παιδιά, 13 αγόρια, 12 κορίτσια
 - β. Τρία έως πέντε. - 9 παιδιά, 8 αγόρια, 1 κορίτσι
 - γ. Πέντε έως εφτά. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 - δ. Εφτά έως δέκα. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
 - ε. Πάνω από δέκα. - 0
 - στ. Δεν απαντώ. - 11 παιδιά, 5 αγόρια, 6 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από τους 51 μαθητές οι 40 δίνουν σαφείς απαντήσεις στο ερώτημα. Οι υπόλοιποι 11 προτιμούν να μην απαντήσουν, εκ των οποίων οι 6 δεν αγοράζουν κόμικς και το ερώτημα δε τους αφορά κι οι 5 ενδεχόμενα να μην μπορούν να υπολογίσουν πόσα κόμικς αγοράζουν ή να μη επιθυμούν να το δηλώσουν. Κι εδώ η ποικιλία των απαντήσεων είναι δεδομένη. Πρώτη στις προτιμήσεις τους (25) είναι η α 1 - 3 και δεύτερη (9) η β 3 - 5. Έπειτα, ακολουθούν με διαφορά 5 και 7 μαθητών οι απαντήσεις δ 7 - 10 και γ 5 - 7, αντίστοιχα. Οι απαντήσεις

αυτές είναι σύμφωνες μ' εκείνες του προηγούμενου ερωτήματος, δηλαδή ο αριθμός των κόμικς που τα παιδιά αγοράζουν σχετίζεται με το χρονικό διάστημα αγοράς τους.

- 7) Περίπου πόσα χρήματα ξοδεύεις το μήνα για κόμικς;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Από 400 έως 1500 δρχ. - 22 παιδιά, 13 αγόρια, 9 κορίτσια
 - β. Από 1600 έως 3000 δρχ. - 15 παιδιά, 11 αγόρια, 4 κορίτσια
 - γ. Από 3100 έως 5000 δρχ. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
 - δ. Πάνω από 5000 δρχ. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 - ε. Δεν απαντώ. - 10 παιδιά, 4 αγόρια, 6 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 41 απαντούν με σαφήνεια κι οι υπόλοιποι 10 προτιμούν να μην απαντήσουν για τους λόγους που και στο προηγούμενο ερώτημα αναφέρθηκαν. Για μια ακόμη φορά η ποικιλία των απαντήσεων είναι φανερή. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών(22) είναι η απάντηση α *από 400 έως 1500 δρχ.* και δεύτερη (15) η β *από 1600 - 3000 δρχ.* Έπειτα, ακολουθούν με διαφορά 20 και 13 μαθητών από την πρώτη και τη δεύτερη απάντηση, αντίστοιχα, οι γ *από 3100 έως 5000 δρχ.* και δ *πάνω από 5000 δρχ.* Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι οι περισσότεροι μαθητές της ΣΤ' τάξης διαθέτουν λογικά ποσά για την αγορά των κόμικς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιπτώσεις μαθητών που διαθέτουν μεγαλύτερα ποσά. Το τελευταίο γεγονός, ενδεχόμενα, οφείλεται στις κυμαινόμενες τιμές των κόμικς που ξεκινούν από 400 δρχ. ως 3000 το ένα.

- 8) Ποια κόμικς γνωρίζεις;
(Σύνολο: 50 παιδιά, 29 αγόρια, 21 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 101, 52 αγόρια, 49 κορίτσια)

Αλμανάκο - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Ανιμάνιακς - 1 παιδί, 1 αγόρι
Βασιλιάς των Λιονταριών - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γκούφι - 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι
Ζουζούνια - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μεγάλα Κλασικά - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Μίκι Μάους - 41 παιδιά, 21 αγόρια, 20 κορίτσια
Μίννι - 10 παιδιά, 2 αγόρια, 8 κορίτσια
Μπαγκς Μπάνι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Ντάκουιν Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντάφι Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ Ντακ - 16 παιδιά, 7 αγόρια, 9 κορίτσια
Ροζ Πάνθηρας - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
Σεραφίνο - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τιραμόλα - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τομ και Τζέρρι - 5 παιδιά, 5 κορίτσια
Τσιπ και Ντέιλ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Μίκι Μάους (41)
2. Ντόναλντ Ντακ (16)
3. Μίννι (10)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 111, 57 αγόρια, 54 κορίτσια)

Αστερίξ - 41 παιδιά, 23 αγόρια, 18 κορίτσια
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Πινόκιο, Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ κ.λ.π.) - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Έξαλλη μαμά - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Η μικρή γοργόνα (Άριελ) - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λούκι Λουκ - 23 παιδιά, 13 αγόρια, 10 κορίτσια
Μεγάλα Αριστουργήματα (π.χ. Μόμπι Ντικ κ.λ.π.) - 0
Μικρή Λουλού - 6 παιδιά, 2 αγόρια, 4 κορίτσια
Μπάρμπι - 9 παιδιά, 2 αγόρια, 7 κορίτσια
Νοσοκόμες* - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ποπάϊ - 15 παιδιά, 9 αγόρια, 6 κορίτσια
Πόπι - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Σίσσι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Σπιρρού και Φαντάζιο - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Τεν-Τεν - 8 παιδιά, 8 αγόρια
Τσάρλι και Μίμο - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*Πρόκειται για ένα κόμικ που απευθύνεται σε ενήλικα άτομα.

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Αστερίξ (41)
2. Λούκι Λουκ (23)
3. Ποπάι (15)

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 50, 28 αγόρια, 22 κορίτσια)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 43, 25 αγόρια, 18 κορίτσια)

Άκσιονμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γούλβεριν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Δολοφονίες - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ζήνα - 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια

Η απαγωγή - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ηρακλής - 5 παιδιά, 5 αγόρια

Λάρα Κροφτ - 14 παιδιά, 5 αγόρια, 9 κορίτσια

Μπάτμαν και Ρόμπιν - 10 παιδιά, 7 αγόρια, 3 κορίτσια

Ντράγκο Μπόλ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ο κρυμμένος θησαυρός - 1 παιδί, 1 αγόρι

Περιπέτεια - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ταρζάν - 1 παιδί, 1 αγόρι

▪ Με ήρωες ομιλούντα ζώα:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 7, 3 αγόρια, 4 κορίτσια)

Ροζ Πάνθηρας - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια

Χελώνες Νίντζα - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Λάρα Κροφτ (14)
2. Μπάτμαν και Ρόμπιν (10)
3. Ροζ Πάνθηρας (6)

**ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ
ΖΩΑ:**

*(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 4, 2 αγόρια,
2 κορίτσια)*

Μοναχούλης - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ράντανπλαν - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ της κατηγορίας είναι το εξής:

1. Ράντανπλαν (3)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:

*(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 12, 6 αγόρια,
6 κορίτσια)*

Πόκεμον - 11 παιδιά, 6 αγόρια, 5 κορίτσια

Στρουμφάκια - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ της κατηγορίας είναι το εξής:

1. Πόκεμον (11)

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:

*(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 25, 18 αγόρια, 7
κορίτσια)*

Μάτριξ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σούπερμαν - 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια

Σπάιντερμαν - 15 παιδιά, 11 αγόρια, 4 κορίτσια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Σπάιντερμαν (15)

2. Σούπερμαν (8)

**ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:**

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 2 κορίτσια)

Αρκάς - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Σημείωση: Σ' αυτή την κατηγορία, σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών, το μοναδικό κόμικ που συγκαταλέγεται είναι ο *Αρκάς*, το οποίο απευθύνεται σε ενηλίκους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 18, 10 αγόρια, 8 κορίτσια)

▪ Για παιδιά:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 16, 9 αγόρια, 7 κορίτσια)

Τα σαΐνια - 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια

Τζίνι - 7 παιδιά, 3 αγόρια, 4 κορίτσια

Τζίνιους* - 1 παιδί, 1 αγόρι

▪ Για εφήβους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 2, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

Μπλεκ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Νατάσα - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*Το παιδί αυτό, ίσως, εννοεί το περιοδικό *Τζίνι* και απλά το γράφει λανθασμένα λόγω επιπολαιότητας.

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας είναι τα εξής:

1. Σαΐνια (8)

2. Τζίνι (7)

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 50 αναφέρουν τα κόμικς που γνωρίζουν. Αναλυτικότερα, δυο κορίτσια αναφέρουν τίτλους περιοδικών με κόμικς που δεν είναι καταγεγραμμένα στα μέρη πώλησης και δανεισμού στην περιοχή του Βόλου και είναι δύσκολο να ενταχθούν σε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία τους εντάχθουν. Αυτοί είναι οι εξής: *Λούλλα κι Άμλετ*. Επίσης, τέσσερα παιδιά, 2 αγόρια και 2 κορίτσια, αναφέρουν στην απάντησή τους τίτλου εικονογραφημένων βιβλίων. Αυτοί είναι οι εξής: *Μικροί κύριοι και κυρίες*, *Μιλάμε για τα χρώματα*. Ένα παιδί δηλώνει ως κόμικ *Πλούτο* (1 κορίτσι). Ωστόσο, αυτός ο τίτλος που

γράφει το παιδί ως κόμικ δεν υφίσταται. Πρόκειται για το ονόμα του πιστού συντρόφου (δηλαδή, των σκυλιού) του ηρώα *Μίκι Μάους*. Παράλληλα, το παιδί αυτό αναφέρει το κόμικ *Μίκι Μάους*. Συνεπώς, ο τίτλος αυτός δε συγκαταλέγεται σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες.

Σχεδόν όλα τα παιδιά (ακόμα κι εκείνα που δε διαβάζουν) γράφουν όσα κόμικς τους είναι γνωστά, άλλα περισσότερα κι άλλα λιγότερα ανάλογα με τις προσωπικές τους εμπειρίες. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κόμικς κυμαίνεται από:

1 έως 3 - 8 παιδιά, 7 αγόρια, 1 κορίτσι
4 έως 7 - 25 παιδιά, 12 αγόρια, 13 κορίτσια
8 έως 10 - 7 παιδιά, 5 αγόρια, 2 κορίτσια
πάνω από 10 - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης θεωρείται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν και τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. *Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (111)*
2. *Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (101)*
3. *Περιπετειώδη κόμικς (50)*

- 9) Ποια κόμικς προτιμάς να αγοράζεις;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 25 αγόρια, 19 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 52, 23 αγόρια, 29 κορίτσια)

Αλμανάκο - 0
Ανιμάνιακς - 0
Βασιλιάς των Λιονταριών - 0
Γκούφι - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Ζουζούνια - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μεγάλα Κλασικά - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Μίκι Μάους - 22 παιδιά, 9 αγόρια, 13 κορίτσια
Μίνι - 8 παιδιά, 8 κορίτσια
Μπαγκς Μπάνι - 0
Ντάκουιν Ντακ - 0

Ντάφι Ντακ - 0
Ντόναλντ Ντακ - 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια
Ροζ Πάνθηρας - 1 παιδί, 1 αγόρι
Σεραφίνο - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τραμόλα - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τομ και Τζέρρι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Τσιπ και Ντέιλ - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Μίκι Μάους (22)
2. Μίννι (8)
3. Ντόναλντ Ντακ (7)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 45, 19 αγόρια, 26 κορίτσια)

Αστερίξ - 16 παιδιά, 11 αγόρια, 5 κορίτσια
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Πινόκιο, Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ κ.λ.π.) - 0
Έξαλλη μαμά - 0
Η μικρή γοργόνα (Άριελ) - 0
Λούκι Λουκ - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Μεγάλα Αριστουργήματα (π.χ. Μόμπι Ντικ κ.λ.π.) - 0
Μικρή Λουλού - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μπάρμπι - 10 παιδιά, 10 κορίτσια
Νοσοκόμες* - 0
Ποπάι - 9 παιδιά, 5 αγόρια, 4 κορίτσια
Πόπι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σίσσι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Σπιρρού και Φαντάζιο - 0
Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τσάρλι και Μίμο - 0

*Πρόκειται για ένα κόμικ που απευθύνεται σε ενήλικα άτομα.

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Αστερίξ (16)
2. Μπάρμπι (10)

3. Ποπάι (9)

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 19, 10 αγόρια,
9 κορίτσια)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 18, 9 αγόρια, 9 κορίτσια)

Αξιονμαν - 0

Γούλβερν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Δολοφονίες - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ζήνα - 4 παιδιά, 4 κορίτσια

Η απαγωγή - 0

Ηρακλής - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Λάρα Κροφτ - 6 παιδιά, 2 αγόρια, 4 κορίτσια

Μπάτμαν και Ρόμπιν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ντράγκο Μπόλ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ο κρυμμένος θησαυρός - 0

Περιπέτεια - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ταρζάν - 1 παιδί, 1 αγόρι

▪ Με ήρωες ομιλούντα ζώα:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

Ροζ Πάνθηρας - 1 παιδί, 1 αγόρι

Χελώνες Νίντζα - 0

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Λάρα Κροφτ (6)

2. Ζήνα (4)

3. Ηρακλής (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 κορίτσι)

Μοναχούλης - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ράντανπλαν - 0

Σημείωση: Σ' αυτή την κατηγορία από τα δύο κόμικς που συγκαταλέγονται, το ένα αγοράζεται από μια μόνο μαθήτρια κι είναι ο *Μοναχούλης*.

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 8, 3 αγόρια, 5 κορίτσια)

Πόκεμον - 7 παιδιά, 3 αγόρια, 4 κορίτσια

Στρομφάκια - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ της κατηγορίας αυτής είναι το εξής:

1. Πόκεμον (7)

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 5, 3 αγόρια, 2 κορίτσια)

Μάτριξ - 0

Σούπερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σπάιντερμαν - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών το δημοφιλέστερο κόμικ της κατηγορίας αυτής είναι το εξής:

1. Σπάιντερμαν (4)

ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 κορίτσι)

Αρκάς - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σ' αυτή την κατηγορία το μοναδικό κόμικ που συγκαταλέγεται και επιλέγεται από μια μόνο μαθήτρια είναι ο *Αρκάς*. Το κόμικ αυτό, επίσης, απευθύνεται σε ενήλικους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 7, 6 αγόρια,
1 κορίτσι)

▪ Για παιδιά:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 6, 6 αγόρια)

Τα σαΐνια - 4 παιδιά, 4 αγόρια

Τζίνι - 2 παιδιά, 2 αγόρια

▪ Για εφήβους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 κορίτσι)

Μπλεκ - 0

Νατάσα - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δύο δημοφιλέστερα κόμικς σ' αυτήν την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Σαΐνια (4)

2. Τζίνι (2)

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 44 απαντούν κι οι υπόλοιποι 7 το αποφεύγουν είτε γιατί δεν αγοράζουν κόμικς είτε για άλλους προσωπικούς λόγους. Τέσσερα παιδιά διαφοροποιούνται ως προς τις απαντήσεις τους σε σχέση μ' εκείνες των υπολοίπων που απαντούν με σαφήνεια. Αναλυτικότερα, 2 αγόρια κι 1 κορίτσι δεν απαντούν συγκεκριμένα («τα κόμικς γενικά που είναι φτηνά, αλλά και καλής ποιότητας», «τα κόμικς που έχουν γέλιο και περιπέτεια», «κωμικά και με σάτιρα»). Επίσης, το ένα αγόρι παραθέτει τον αριθμό 7. Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν απαντά στο ερώτημα ποια, αλλά στο πόσα. Μια ακόμη απάντηση που παρουσιάζει μια επιπλέον ιδιαιτερότητα είναι αυτή που ένα αγόρι αναφέρει μερικά συγκεκριμένα κόμικς, καθώς και στο τέλος τη λέξη όλα, η οποία προσθέτει κι ένα γενικευμένο χαρακτήρα στην απάντηση.

Τα 40 παιδιά από τα 44 που απαντούν σαφώς στο ερώτημα γράφουν όσα κόμικς προτιμούν να αγοράζουν, άλλα περισσότερα κι άλλα λιγότερα. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κυμαίνεται από 1 έως 5. Πιο συγκεκριμένα:

- 1 κόμικ - 9 παιδιά, 7 αγόρια, 2 κορίτσια
- 2 κόμικς - 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια
- 3 κόμικς - 13 παιδιά, 6 αγόρια, 7 κορίτσια
- 4 κόμικς - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
- 5 κόμικς - 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης κρίνεται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. *Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (52)*
2. *Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (45)*
3. *Περιπετειώδη κόμικς (19)*

Οι παραπάνω κατηγορίες είναι οι τρεις δημοφιλέστερες και στο προηγούμενο ερώτημα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές όχι μόνο γνωρίζουν τα περισσότερα κόμικς απ' αυτές, αλλά και αγοράζουν ορισμένα απ' αυτά.

- 10) Ποια κόμικς προτιμάς να δανείζεσαι;
(Σύνολο: 24 παιδιά, 15 αγόρια, 9 κορίτσια)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 13, 7 αγόρια, 6 κορίτσια)

- Αλμανάκο - 0
- Ανιμάνιακς - 0
- Βασιλιάς των Λιονταριών - 0
- Γκούφι - 0
- Ζουζούνια - 0
- Μεγάλα Κλασικά - 0
- Μίκι Μάους - 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια
- Μίννι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
- Μπαγκς Μπάνι - 0
- Ντάκουιν Ντακ - 0
- Ντάφι Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- Ντόναλντ Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- Ροζ Πάνθηρας - 1 παιδί, 1 αγόρι
- Σεραφίνο - 0

Τιραμόλα - 0
Τομ και Τζέρρι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Τσιπ και Ντέιλ - 0

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δυο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

1. Μίκι Μάους (7)
2. Μίννι (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 14, 6 αγόρια, 8 κορίτσια)

Αστερίξ - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Εικονογραφημένα παραμύθια (π.χ. Πινόκιο, Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ κ.λ.π.) - 0
Έξαλλη μαμά - 0
Η μικρή γοργόνα (Άριελ) - 0
Λούκι Λουκ - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
Μεγάλα Αριστουργήματα (π.χ. Μόμπι Ντικ κ.λ.π.) - 0
Μικρή Λουλού - 0
Μπάρμπι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Νοσοκόμες* - 0
Ποπάι - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Πόπι - 0
Σίσι - 0
Σπιρρού και Φαντάζιο - 0
Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τσάρλι και Μίμο - 0

*Πρόκειται για ένα κόμικ που απευθύνεται σε ενήλικα άτομα.

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα τρία δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

1. Αστερίξ (4)
2. Λούκι Λουκ (4)
3. Ποπάι (4)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΗΡΩΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ ΖΩΑ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Μοναχούλης - 0

Ράντανπλαν - 0

Σημείωση: Σ' αυτήν την κατηγορία από τα δυο κόμικς που συγκαταλέγονται κανένα δε δανείζονται οι μαθητές.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 7, 5 αγόρια, 2 κορίτσια)

▪ Με ήρωες ανθρώπους:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 6, 4 αγόρια, 2 κορίτσια)

Άξιονμαν - 0

Γούλβεριν - 0

Δολοφονίες - 0

Ζήνα - 1 παιδί, 1 αγόρι

Η απαγωγή - 0

Ηρακλής - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Λάρα Κροφτ - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Μπάτμαν και Ρόμπιν - 0

Ντράγκο Μπόλ - 0

Ο κρυμμένος θησαυρός - 0

Περιπέτεια - 0

Ταρζάν - 0

▪ Με ήρωες ομιλούντα ζώα:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

Ροζ Πάνθηρας - 1 παιδί, 1 αγόρι

Χελώνες Νίντζα - 0

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δυο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

1. Λάρα Κροφτ (3)

2. Ηρακλής (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΜΕ ΨΙΓΟΥΡΕΣ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Πόκεμον - 0

Στρουμφάκια - 0

Σημείωση: Σ' αυτήν την κατηγορία από τα δυο κόμικς που συγκαταλέγονται κανένα δε δανείζονται οι μαθητές.

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 4, 4 αγόρια)

Μάτριξ - 0

Σούπερμαν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σπάιντερμαν - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Σημείωση: Σύμφωνα με τις προτιμήσεις των μαθητών τα δυο δημοφιλέστερα κόμικς της κατηγορίας αυτής είναι τα εξής:

1. Σούπερμαν (2)
2. Σπάιντερμαν (2)

ΚΟΜΙΚΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

Αρκάς - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Σ' αυτή την κατηγορία το μοναδικό κόμικ που συγκαταλέγεται και το αποκτά μέσω του δανεισμού μια μαθήτρια είναι ο *Αρκάς*. Το κόμικ αυτό, επίσης, απευθύνεται σε ενηλίκους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ ΜΕ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

▪ Για παιδιά:

(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 1, 1 αγόρι)

Τα σαΐνια - 1 παιδί, 1 αγόρι

Τζίνι - 0

Τζίνιους* - 0

- Για εφήβους:
(Σύνολο προτιμήσεων των μαθητών: 0)

Μπλεκ - 0

Νατάσα - 0

Το μαγεμένο σπίτι* - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*Δεν γνωρίζω σε ποια κατηγορία να το εντάξω, επειδή δεν ξέρω αν κυκλοφορεί στα μέρη πώλησης ή δανεισμού ως περιοδικό με κόμικς ή αν αποτελεί ιστορία με τη μορφή κόμικς σε κάποιο περιοδικό ποικίλης ύλης.

Σημείωση: Σ' αυτήν την κατηγορία από τα πέντε κόμικς που συγκαταλέγονται το μοναδικό που αποκτά ένας μαθητής είναι τα *Σαΐνια*.

Σημείωση: Σ' αυτό το ερώτημα από το σύνολο των 51 μαθητών οι 24 αναφέρουν τα κόμικς που δανείζονται. Ωστόσο, υπάρχουν και 4 μαθητές που δεν απαντούν συγκεκριμένα ποια κόμικς δανείζονται. Χαρακτηριστικά γράφουν «με δράση κι αστυνομικά», «όλα αρκεί να είναι κόμικς», «όλα δεν έχουν πρόβλημα», «περιπετειώδεις». Μια μαθήτρια, επίσης, δηλώνει ως κόμικς που δανείζεται τα *Μικροί κύριοι και κυρίες και Μιλάμε για τα χρώματα* (εικονογραφημένα βιβλία).

Τα δεκαεννιά παιδιά γράφουν συγκεκριμένα όσα κόμικς προτιμούν να δανείζονται, άλλα περισσότερα άλλα λιγότερα. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων κυμαίνεται από 1 έως 4. Πιο συγκεκριμένα:

1 κόμικ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

2 κόμικς - 9 παιδιά, 5 αγόρια, 4 κορίτσια

3 κόμικς - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια

4 κόμικς - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

Τέλος, αξιόλογο επισήμανσης κρίνεται ότι οι τρεις δημοφιλέστερες κατηγορίες των κόμικς, που συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών, είναι οι εξής:

1. Κόμικς με ήρωες ανθρώπους (14)
2. Κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα (13)
3. Περιπετειώδη κόμικς (7)

Οι παραπάνω κατηγορίες είναι οι τρεις δημοφιλέστερες και στα δυο προηγούμενα ερωτήματα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές όχι μόνο γνωρίζουν τα περισσότερα κόμικς απ' αυτές, αλλά και αγοράζουν και δανείζονται ορισμένα απ' αυτά.

- 11) Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Μόνος μου τα επιλέγω. - 33 παιδιά, 20 αγόρια, 13 κορίτσια
 - β. Οι γονείς μου τα επιλέγουν. - 0
 - γ. Κι εγώ κι οι γονείς μου τα επιλέγουν. - 12 παιδιά, 5 αγόρια, 7 κορίτσια
 - δ. Δεν απαντώ. - 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 45 δίνουν σαφή απάντηση, ενώ οι 6 προτιμούν να μην απαντήσουν είτε γιατί δε διαβάζουν κόμικς είτε γιατί δεν το επιθυμούν. Η πλειοψηφία των μαθητών (33) επιλέγει μόνη της τα κόμικς που θα διαβάσει και μια σημαντική μειοψηφία (12) επιλέγει τα κόμικς σε συνεργασία με τους γονείς της. Συμπερασματικά, οι περισσότεροι μαθητές επιλέγουν τα κόμικς μόνοι τους, χωρίς οι γονείς τους να καθορίζουν τις επιλογές τους. Ωστόσο, υπάρχουν μαθητές λιγότεροι, βέβαια, που στις επιλογές τους συμμετέχουν και οι γονείς τους, όταν πρόκειται για εκπαιδευτικούς ή μητέρες που ασχολούνται με τα οικιακά (βλ. Παράρτημα εικ.4).

- 12) Πόσο χρόνο αφιερώνεις για την ανάγνωση των κόμικς;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Τριάντα λεπτά. - 18 παιδιά, 8 αγόρια, 10 κορίτσια
 - β. Μια ώρα. - 15 παιδιά, 11 αγόρια, 4 κορίτσια
 - γ. Περισσότερο από μια ώρα. - 10 παιδιά, 6 αγόρια, 4 κορίτσια
 - δ. Δεν απαντώ. - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 43 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 8 αποφεύγουν να απαντήσουν. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η επικρατέστερη είναι η α, την οποία επιλέγουν οι 18 μαθητές κι ακολουθεί με μικρή διαφορά 3 και 8 μαθητών, αντίστοιχα, η β και η γ. Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των μαθητών (33) δεν αφιερώνει περισσότερο από μία ώρα για την ανάγνωση των κόμικς, γεγονός που δικαιολογείται από την σχολική ηλικία τους (τελευταία). Σημαντική, επίσης, είναι η μειοψηφία των 10 μαθητών που αφιερώνει περισσότερο από μια ώρα για την ανάγνωσή τους. Ενδεχομένως, η καθυστέρηση αυτή να μην οφείλεται αποκλειστικά και μόνο σε δυσκολίες των μαθητών πάνω στην ανάγνωση, αλλά και στην υψηλότερη ποιότητα της ανάγνωσης.

- 13) Διαβάζεις κόμικς, όταν έχεις ελεύθερο χρόνο ή όταν πρέπει να ασχοληθείς με τα μαθήματά σου ή και με άλλες δραστηριότητες; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Όταν έχω ελεύθερο χρόνο. - 42 παιδιά, 24 αγόρια, 18 κορίτσια
 - β. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματα μου. - 2 παιδιά, 2 κορίτσια
 - γ. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - δ. Και στις τρεις περιπτώσεις. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
 - ε. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματά μου. - 0
 - στ. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες. - 1 παιδί, 1 αγόρι
 - ζ. Όταν πρέπει να ασχοληθώ και με τα μαθήματά μου και με άλλες δραστηριότητες. - 0
 - η. Δεν απαντώ. - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 47 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 4 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (42) επιλέγει την απάντηση α, σύμφωνα με την οποία διαβάζει κόμικς κατά τον ελεύθερο χρόνο της. Ελάχιστοι μαθητές δείχνουν προτίμηση στις απαντήσεις β, γ,

δ, στ, σύμφωνα με τις οποίες διαβάζουν κόμικς όχι μόνο κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, αλλά κι όταν πρέπει να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες ή και με τα μαθήματά τους. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο ελεύθερος χρόνος παρουσιάζεται ως ο κατεξοχήν κατάλληλος χρόνος για την ανάγνωση των κόμικς σχεδόν απ' όλους τους μαθητές (44).

- 14) Σου αρέσει περισσότερο να διαβάζεις κόμικς ή να βλέπεις τηλεόραση; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Να διαβάζω κόμικς. - 34 παιδιά, 18 αγόρια, 16 κορίτσια
 - β. Να βλέπω τηλεόραση. - 14 παιδιά, 10 αγόρια, 4 κορίτσια
 - γ. Δεν απαντώ. - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 48 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 3 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η δημοφιλέστερη απάντηση είναι η α, σύμφωνα με την οποία στην πλειοψηφία των 34 μαθητών αρέσει περισσότερο να διαβάζει κόμικς από το να παρακολουθεί τηλεόραση. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι μια σημαντική μειοψηφία 14 μαθητών επιλέγει την β απάντηση, σύμφωνα με την οποία της αρέσει περισσότερο να παρακολουθεί τηλεόραση από το να διαβάζει κόμικς.

- 15) Διακόπτεις το διάβασμα των κόμικς για να κάνεις κάτι άλλο; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Ναι, πάντα. - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
 - β. Ναι, μερικές φορές. - 14 παιδιά, 5 αγόρια, 9 κορίτσια
 - γ. Ναι, αλλά σπάνια. - 16 παιδιά, 8 αγόρια, 8 κορίτσια
 - δ. Όχι, ποτέ. - 13 παιδιά, 10 αγόρια, 3 κορίτσια
 - ε. Δεν απαντώ. - 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 45 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 6 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αναμφισβήτητη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Η δημοφιλέστερη (16) είναι η γ, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές υποστηρίζουν ότι διακόπτουν σπάνια την ανάγνωση των κόμικς για να κάνουν κάτι άλλο. Επακολουθεί η απάντηση β, κατά την οποία οι 14

μαθητές διακόπτουν το διάβασμά τους μερικές φορές. Με διαφορά μόλις 1 μαθητού από την προηγούμενη έπεται η δ, σύμφωνα με την οποία οι 13 μαθητές δε διακόπτουν ποτέ το διάβασμα των κόμικς. Τέλος, η απάντηση που συγκεντρώνει μόνο 2 προτιμήσεις μαθητών είναι η α, κατά την οποία διακόπτουν το διάβασμά τους πάντα. Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι η προσοχή της πλειοψηφίας των μαθητών (32) αποσπάται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης των κόμικς, με διαφορετική συχνότητα για την κάθε περίπτωση μαθητή. Ωστόσο, η προσοχή μιας εξίσου σημαντικής μειοψηφίας μαθητών (13) είναι αναπόσπαστη κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης αυτών.

- 16) Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;
- (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
- α. Τις εικόνες. - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
- β. Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται.
- 7 παιδιά, 5 αγόρια, 2 κορίτσια
- γ. Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια. - 33 παιδιά, 17 αγόρια, 16 κορίτσια
- δ. Δεν απαντώ. - 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 44 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 7 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Δεδομένη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών (33), είναι η απάντηση γ, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές υποστηρίζουν ότι για να καταλαβαίνουν ευκολότερα την ιστορία, προσέχουν τόσο τις εικόνες όσο και τα μπαλονάκια. Δεύτερη στις προτιμήσεις τους (7) είναι η β, στα πλαίσια της οποίας υποστηρίζουν ότι προσέχουν μόνο τα μπαλονάκια. Τρίτη (4) είναι η α, κατά την οποία αναφέρουν ότι προσέχουν μόνο τις εικόνες. Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των μαθητών (33) αναγνωρίζει το λειτουργικό ρόλο της εικόνας και του λόγου για την κατανόηση της ιστορίας και κατ' επέκταση της σχέσης των δύο, γεγονός αναμενόμενο σύμφωνα με την αναγνωστική ηλικία τους. Ωστόσο, μια σημαντική μειοψηφία (11) επικεντρώνει την προσοχή της στο ένα από τα

δύο, μην έχοντας συνειδητοποιήσει την αμφίδρομη σχέση λόγου - εικόνας (βλ. Παράρτημα εικ.4).

- 17) Το τέλος των ιστοριών, συνήθως, είναι αναμενόμενο για σένα σύμφωνα με όσα έως τότε έχεις διαβάσει:
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Ναι. - 27 παιδιά, 19 αγόρια, 8 κορίτσια
β. Όχι. - 12 παιδιά, 4 αγόρια, 8 κορίτσια
γ. Δεν απαντώ. - 12 παιδιά, 6 αγόρια, 6 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 39 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 12 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Η πλειοψηφία των μαθητών (27) δηλώνει ότι το τέλος των ιστοριών, συνήθως, είναι αναμενόμενο γι' αυτή σύμφωνα με όσα ως τότε έχει διαβάσει. Συνεπώς, επιλέγει την απάντηση α, που την καθιστά ως τη δημοφιλέστερη. Δεν είναι αμελητέα η μειοψηφία (12) που επιλέγει την απάντηση β και δηλώνει ότι το τέλος των ιστοριών γι' αυτή δεν είναι αναμενόμενο σύμφωνα με όσα ως τότε έχει διαβάσει.

- 18) Προτιμάς να διαβάζεις ιστορίες με τέλος ή ιστορίες με συνέχεια; (Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Ιστορίες με τέλος. - 25 παιδιά, 16 αγόρια, 9 κορίτσια
β. Ιστορίες με συνέχεια. - 13 παιδιά, 9 αγόρια, 4 κορίτσια
γ. Δεν έχω ιδιαίτερη προτίμηση. - 9 παιδιά, 2 αγόρια, 7 κορίτσια
δ. Δεν απαντώ. - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 47 δίνουν σαφή απάντηση κι οι υπόλοιποι 4 αποφεύγουν να απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Δεδομένη κι εδώ είναι η ποικιλία των απαντήσεων. Πρώτη στις προτιμήσεις των μαθητών είναι η απάντηση α, σύμφωνα με την οποία οι 25 μαθητές δείχνουν προτίμηση στις ιστορίες με τέλος κατά την ανάγνωση των κόμικς. Δεύτερη στις προτιμήσεις τους παρουσιάζεται η β με διαφορά 12 μαθητών από την πρώτη, σύμφωνα με την οποία οι 13 μαθητές προτιμούν να διαβάζουν ιστορίες με συνέχεια. Τρίτη αποδεικνύεται από τα παραπάνω η

απάντηση γ, στα πλαίσια της οποίας οι 9 μαθητές δηλώνουν ότι δεν έχουν ιδιαίτερη προτίμηση σε κάποια από τις παραπάνω ιστορίες, γεγονός που τους επιτρέπει να τις διαβάζουν με το ίδιο ενδιαφέρον. Ως επιστέγασμα των παραπάνω προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μαθητών δείχνει προτίμηση σε *ιστορίες με τέλος*, όπου εκεί το νόημα παρουσιάζεται ολοκληρωμένο και η πλοκή σύντομη. Αμελητέα δεν μπορεί να θεωρηθεί η μειοψηφία με προτίμηση σε *ιστορίες με συνέχεια*, των οποίων η πλοκή είναι πιο σύνθετη λόγω του μεγαλύτερου μήκους τους κι ανακόπτεται σ' ένα ενδιαφέρον κάθε φορά σημείο για να συνεχιστεί στο επόμενο τεύχος του εντύπου, κορυφώνοντας την αγωνία των αναγνωστών.

19) Διαβάζεις ξανά την ιστορία;

(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)

α. Ναι. - 30 παιδιά, 16 αγόρια, 14 κορίτσια

β. Όχι. - 21 παιδιά, 13 αγόρια, 8 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών απαντούν με σαφήνεια όλοι ανεξαιρέτως, ακόμη κι αυτοί που δε διαβάζουν κόμικς. Η πλειοψηφία των μαθητών (30) διαβάζει την ιστορία ξανά, γι' αυτό κι επιλέγει την απάντηση α. Μια, επίσης, σημαντική μειοψηφία (21) δεν τη διαβάζει ξανά, γι' αυτό κι επιλέγει την απάντηση β.

20) Εάν ναι, πόσες φορές και γιατί;

(Σύνολο: 29 απαντήσεις, 15 αγόρια, 14 κορίτσια)

α. Μια φορά, - 9 παιδιά, 6 αγόρια, 3 κορίτσια

β. Δυο ή τρεις φορές, - 8 παιδιά, 3 αγόρια, 5 κορίτσια

γ. Πάνω από τρεις φορές, - 12 παιδιά, 6 αγόρια, 6 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών απαντούν με σαφήνεια οι 29, με δεδομένο ότι μόνο οι 30 δηλώνουν στο ερώτημα 19 ότι διαβάζουν ξανά την ιστορία (βέβαια ένας μαθητής από τους 30 δεν απαντά τελικά). Η ποικιλία των απαντήσεων είναι δεδομένη. Η επικρατέστερη απάντηση είναι η γ, σύμφωνα με την οποία οι 12 μαθητές διαβάζουν ξανά την ιστορία πάνω από τρεις φορές. Έπειτα, ακολουθούν με μικρή διαφορά οι α και β, σύμφωνα με τις οποίες οι 9 μαθητές διαβάζουν μια φορά ακόμη την ιστορία κι

οι 8 δύο ή τρεις φορές, αντίστοιχα. Τέλος, και οι 29 μαθητές αιτιολογούν τις απαντήσεις τους, όπως άλλωστε τους ζητείται.

γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ
(Σύνολο αιτιολογιών: 29 παιδιών, 15 αγοριών,
14 κοριτσιών)

A. Αιτιολογίες που αφορούν το περιεχόμενο των ιστοριών στα κόμικς: (Σύνολο: 9 παιδιά, 7 αγόρια, 2 κορίτσια)

1. «μου αρέσει (εννοείται η ιστορία)/ είναι ωραία η ιστορία.»
- 6 παιδιά, 5 αγόρια, 1 κορίτσι
2. «πολλές φορές ξεχνάω το τέλος της ιστορίας και θέλω να το θυμάμαι ξανά.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
3. «θέλω να καταλάβω καλύτερα την ιστορία.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
4. «μπορεί να θέλω να γράψω την περίληψή της.» - 0
5. «βλέπω και διαβάζω τους αγαπημένους μου ήρωες.» - 0
6. «θέλω να τα διηγούμαι στους άλλους.» - 0

➤ **Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία αυτή: (Σύνολο: 6 παιδιά, 1 αγόρι, 5 κορίτσια)**

7. 1 + 2 - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
8. 1 + 3 - 1 παιδί, 1 κορίτσι
9. 1 + 2 + 3 - 1 παιδί, 1 αγόρι
10. 1 + 2 + 6 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

B. Αιτιολογίες που αφορούν τη μορφή των ιστοριών στα κόμικς: (Σύνολο 0)

11. «έχει ωραίες εικόνες.» - 0
12. «συνδυάζω με ιδιαίτερο τρόπο τις εικόνες και τα μπαλονάκια.» - 0
13. «ήταν ωραίος ο εκφραστικός λόγος.» - 0

Γ. Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία του περιεχομένου (A) και την κατηγορία της μορφής των ιστοριών στα κόμικς (B): (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 κορίτσια)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ + ΜΟΡΦΗ ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ

14. 1 + 12, 13 1 παιδί, 1 κορίτσι
15. 1, 5 + 11 1 παιδί, 1 κορίτσι

Δ. Αιτιολογίες με πρακτική διάσταση:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

16. «δεν έχω τίποτε άλλο να κάνω και τη διαβάζω ξανά για να περάσει η ώρα.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
17. «δε δίνω λεφτά κάθε μέρα για να πάρω καινούρια κόμικς.»
- 0

Ε. Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία του περιεχομένου (Α) και την κατηγορία της πρακτικής διάστασης (Δ): (Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ + ΠΡ.ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΥΝ. ΜΑΘΗΤΩΝ

18.	1	+	17	1 παιδί, 1 αγόρι
19.	4	+	16	1 παιδί, 1 κορίτσι

ΣΤ. Αιτιολογίες που αφορούν την ψυχική διάθεση των παιδιών: (Σύνολο: 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια)

20. «τα κόμικς με διασκεδάζουν πάρα πολύ όσες φορές και να τα διαβάσω.» - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
21. «μου αρέσει να διαβάζω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
22. «μπορώ να εκφράζομαι εύκολα και να φαντάζομαι.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι

Ζ. Συνδυασμός αιτιολογιών που αφορά την κατηγορία του περιεχομένου των ιστοριών στα κόμικς (Α) και της ψυχικής διάθεσης των παιδιών (ΣΤ):

(Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ + ΨΥΧ.ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΥΝ. ΜΑΘΗΤΩΝ

23.	3	+	21	1 παιδί, 1 αγόρι

Η. Έλλειψη αιτιολογίας: (Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

24. «μερικές φορές δυο ή και τρεις φορές.» - 1 παιδί,
1 κορίτσι

Σημείωση: Η δημοφιλέστερη κατηγορία αιτιολογιών είναι αυτή που αφορά το περιεχόμενο των ιστοριών (Α), κι οι επόμενες ακολουθούν με σημαντική διαφορά από την παραπάνω. Είναι εύλογο οι μαθητές να αιτιολογούν την πράξη τους, επηρεασμένοι από το περιεχόμενο των ιστοριών που διαβάζουν.

- 21) Κατά τη γνώμη σου, σε τι διαφέρουν όσα διαβάζεις στα κόμικς
- από τον τρόπο που μιλάς;
 - από την εκφώνηση της είδησης που έχεις μπροστά σου;

Α ΣΚΕΛΟΣ

(ΣΥΝΟΛΟ: 43 παιδιά, 24 αγόρια, 19 κορίτσια)

Απαντήσεις που εκφράζουν 1 διαφορά:

(Σύνολο: 20 παιδιά, 11 αγόρια, 9 κορίτσια)

A. Διαφορές που αναφέρονται στο περιεχόμενο μεταξύ όσων οι μαθητές διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας: (Σύνολο: 9 παιδιά, 6 αγόρια, 3 κορίτσια)

1. «Στα κόμικς χαρακτηριστικό είναι το χιούμορ (γκάφες, αστείες καταστάσεις), ενώ στον προφορικό λόγο δεν είναι πάντα.» - 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια
2. «Από τα κόμικς δε λείπουν οι περιπέτειες με αναπάντεχο τέλος και το μυστήριο, πράγμα που δε συμβαίνει στον προφορικό λόγο.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
3. «Τα κόμικς περιγράφουν εξωπραγματικές καταστάσεις, που στον προφορικό λόγο δεν είναι πιστευτές.» - 0
4. «Οι ήρωες δεν είναι άνθρωποι στα κόμικς, αλλά τα ζώα που βγαίνουν πάντα κερδισμένα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
5. «Από τα κόμικς μπορούμε να αποκτήσουμε επιπρόσθετες γνώσεις για τους ήρωες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
6. «Όταν διαβάζουμε κόμικς, διασκεδάζουμε.» - 0
7. «Δεν έχουν και πλούσιο λεξιλόγιο.» - 0

B. Διαφορές που αναφέρονται στη μορφή μεταξύ όσων οι μαθητές διαβάζουν στα κόμικς και του τρόπου ομιλίας: (Σύνολο: 9 παιδιά, 4 αγόρια, 5 κορίτσια)

8. «Όσα διαβάζουμε στα κόμικς βοηθούν στην ορθογραφία, ενώ δε συμβαίνει το ίδιο μ' αυτά που λέμε.» - 0
9. «Εμείς μιλάμε με το στόμα, αλλά τα κόμικς με τα μπαλονάκια και με τα πλαίσια.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
10. «Στα κόμικς υπάρχουν και εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ στον προφορικό λόγο δεν υπάρχουν.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

11. «Μερικές λέξεις (γκασπ, βρααμ) που μας βοηθούν να καταλάβουμε τις εικόνες δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε.» - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
12. «Στα κόμικς διαβάζουμε ονόματα ασυνήθιστα (Τιραμόλα), ήχους από το περιβάλλον, κραυγές ζώων και βλέπουμε διασκεδαστικά επιφωνήματα, όλα αυτά δεν υπάρχουν στον προφορικό λόγο.» - 0
13. «Τα ζώα μιλάνε κι οι άνθρωποι δε μιλάνε στα κόμικς.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι
14. «Στα κόμικς υπάρχουν γράμματα (άσπρα και μαύρα), ενώ στον προφορικό λόγο δεν υπάρχουν.» - 0
15. «Οι προτάσεις στα κόμικς είναι αστείες, μεγαλύτερες και δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε (πιο σύντομες, λιγότερο αστείες).» - 0
16. Άλλο.* - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

*Οι απαντήσεις που ανήκουν στην κατηγορία αυτή είναι απαντήσεις που το νόημά τους δε συνδέεται μ' εκείνο του ερωτήματος και συνεπώς δεν μπορούν να ενταχθούν σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες:

π.χ.

«Εκφράζεσαι καλύτερα και μπορείς να διηγηθείς τις ιστορίες του περιοδικού στους φίλους σου και σ' άλλους στον προφορικό λόγο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

«Τα σκυλιά λένε νιάου, ενώ κανονικά έπρεπε να πουν γαβ. Λέει ότι έχουμε το τελευταίο χαρτί, ενώ λέμε ότι έχουμε την τελευταία ευκαιρία.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές:
(Σύνολο: 23 παιδιά, 13 αγόρια, 10 κορίτσια)

*Α. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο
(1-7): (Σύνολο: 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια)*

17. 1 + 2 - 1 παιδί, 1 κορίτσι
18. 1 + 6 - 1 παιδί, 1 αγόρι
19. 2 + 4 - 1 παιδί, 1 αγόρι
20. 2 + 5 - 1 παιδί, 1 αγόρι
21. 5 + 6 - 1 παιδί, 1 αγόρι
22. 1 + 5 + 6 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

*B. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν τη μορφή (8 - 15):
(Σύνολο: 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια)*

- 23. $9 + 10$ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- 24. $9 + 12$ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- 25. $11 + 14$ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- 26. $14 + 15$ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- 27. $9 + 13 + 14$ - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Γ. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο και τη μορφή (1 - 15):
(Σύνολο: 12 παιδιά, 6 αγόρια, 6 κορίτσια)*

- 28. $1 + 10$ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
- 29. $1 + 12$ - 4 παιδιά, 4 κορίτσια
- 30. $2 + 10$ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- 31. $1 + 3 + 12$ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- 32. $1 + 8 + 12$ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- 33. $2 + 9 + 11$ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- 34. $1 + 7 + 9 + 14$ - 1 παιδί, 1 αγόρι
- 35. $1 + 7 + 11 + 14$ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Από το σύνολο των 51 μαθητών απαντούν στο α' σκέλος του ερωτήματος οι 43. Πιο συγκεκριμένα, περίπου οι μισοί μαθητές (20) από τους 43 δίνουν απαντήσεις που εκφράζουν μια διαφορά μεταξύ των κόμικς και του τρόπου ομιλίας, η οποία είτε αναφέρεται στην κατηγορία του περιεχομένου είτε σ' εκείνη της μορφής αυτών. Η ποικιλία των απαντήσεων κι εδώ είναι προφανής. Στην κατηγορία των σχετικών με τη μορφή διαφορών αναφέρονται οι 9 από τους 20 μαθητές, ενώ σ' εκείνη του περιεχομένου οι υπόλοιποι 9. Επιπλέον, ένας μαθητής και μια μαθήτρια δίνουν απαντήσεις που δεν είναι δυνατό να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες. Η επικρατέστερη διαφορά που αναφέρεται στην κατηγορία του περιεχομένου από 5 μαθητές είναι ότι στα κόμικς είναι χαρακτηριστικό το χιούμορ, ενώ στον προφορικό λόγο δεν είναι πάντα. Η επικρατέστερη διαφορά που αφορά την κατηγορία της μορφής σύμφωνα με την άποψη 6 μαθητών είναι ότι μερικές λέξεις που μας βοηθούν να καταλάβουμε τις εικόνες δεν είναι ίδιες μ' αυτές που λέμε. Οι υπόλοιποι μισοί μαθητές (23) δίνουν ποικίλες απαντήσεις που εκφράζουν

περισσότερες διαφορές. Αυτές είτε σχετίζονται αποκλειστικά και μόνο με μια από τις παραπάνω κατηγορίες (μορφής και περιεχομένου) είτε και με τις δύο, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η δημιουργία μιας τρίτης νέας κατηγορίας που τις συνδυάζει. Η νέα αυτή κατηγορία, μάλιστα, είναι και η πιο δημοφιλής όλων, με δεδομένο ότι σ' αυτήν αναφέρονται οι 12 από τους 23 μαθητές. Ο επικρατέστερος συνδυασμός σ' αυτήν είναι ο 29ος, σύμφωνα με τον οποίο στα κόμικς χαρακτηριστικό είναι το χιούμορ (περιεχόμενο) και τα ασυνήθιστα ονόματα, οι ήχοι από το περιβάλλον, οι κραυγές ζώων, τα επιφωνήματα, ενώ στον προφορικό λόγο δεν υπάρχουν αυτά. Συμπερασματικά, το σύνολο των μαθητών που απαντούν στηρίζει τους ισχυρισμούς του σε στοιχεία περιεχομένου και μορφής, των οποίων η αναγνώριση είναι αμεσότερη. Επίσης, είναι αυτά που προσελκύουν την προσοχή τους κατά την ανάγνωση των κόμικς.

Β ΣΚΕΛΟΣ

(ΣΥΝΟΛΟ: 42 παιδιά, 23 αγόρια, 19 κορίτσια)

Απαντήσεις που εκφράζουν 1 διαφορά:

(Σύνολο: 26 παιδιά, 13 αγόρια, 13 κορίτσια)

*A. Διαφορές που αναφέρονται στο περιεχόμενο μεταξὺ
όσων διαβάζουν στα κόμικς και της εκφώνησης των
ειδήσεων:
(Σύνολο: 24 παιδιά, 11 αγόρια, 13 κορίτσια)*

1. «Στα κόμικς τα λόγια είναι χιουμοριστικά και γεμάτα σάτιρα, ενώ στις ειδήσεις είναι σοβαρά.» - 10 παιδιά, 4 αγόρια, 6 κορίτσια
2. «Τα κόμικς αναφέρονται σε φανταστικές καταστάσεις, ενώ οι ειδήσεις σε πραγματικές και κυρίως σε προβλήματα.» - 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια
3. «Στα κόμικς κατανοούμε καλύτερα όσα διαβάζουμε, επειδή υπάρχει δυνατότητα για δεύτερη ανάγνωση, ενώ στις ειδήσεις δυσκολευόμαστε να τις κατανοήσουμε, επειδή δεν υπάρχει περιθώριο για δεύτερη ακρόαση.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
4. «Η ανάγνωση του κόμικ είναι ευχάριστη, ενώ η ακρόαση των ειδήσεων σε επιφορτίζει με αρνητικά συναισθήματα.» - 0
5. «Δεν είναι το ίδιο το ενδιαφέρον του κόσμου για τα κόμικς μ' εκείνο των ειδήσεων.» - 0
6. «Τα κόμικς αποβλέπουν στην ψυχαγωγία μας, ενώ οι ειδήσεις στην ενημέρωσή μας.» - 0
7. «Στα κόμικς οι ήρωες είναι ψεύτικοι, ενώ στις ειδήσεις αληθινοί.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
8. «Στα κόμικς γίνεται λόγος για διαφορετικά θέματα (π.χ. ομορφιά) από εκείνα των ειδήσεων (π.χ. καιρός, πολιτική)» - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια

B. Διαφορές που αναφέρονται στη μορφή μεταξύ όσων διαβάζουν στα κόμικς και της εκφώνησης των ειδήσεων: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

9. «Στα κόμικς υπάρχουν εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ στις ειδήσεις δεν υπάρχουν.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια
10. «Στα κόμικς υπάρχουν μπαλονάκια που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ οι ειδήσεις αποτελούν ένα ενιαίο κείμενο.» - 0
11. «Στα κόμικς υπάρχουν μικρότερες προτάσεις και περισσότερα επιφωνήματα.» - 0
12. «Στα κόμικς οι εικόνες είναι διαφορετικές από εκείνες των ειδήσεων. Δείχνουν τον παράδεισο, ενώ ορισμένες φορές εκείνες των ειδήσεων την κόλαση.» - 0
13. «Στα κόμικς δεν υπάρχουν παράγραφοι, ενώ στο κείμενο των ειδήσεων υπάρχουν.» - 0
14. «Τα κόμικς περιλαμβάνουν πιο ασυνήθιστες λέξεις, ενώ οι ειδήσεις λέξεις που είναι πολύ πιο σημαντικές, γιατί αναφέρονται στα νέα.» - 0
15. «Στα κόμικς όλα είναι γραμμένα με αστεία χρώματα, ενώ στις ειδήσεις χωρίς αστεία χρώματα.» - 0
16. «Στα κόμικς τα γράμματα είναι κεφαλαία, ενώ στις ειδήσεις μικρά.» - 0

17. Άλλο*. - 0

*Οι απαντήσεις που ανήκουν στην κατηγορία αυτή είναι απαντήσεις που το νόημά τους δε συνδέεται μ' εκείνο του ερωτήματος και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να ενταχθούν σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες.

Απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές:
(Σύνολο: 16 παιδιά, 10 αγόρια, 6 κορίτσια)

A. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο (1 - 8): (Σύνολο: 5 παιδιά, 2 αγόρια, 3 κορίτσια)

18. 2 + 4 - 1 παιδί, 1 κορίτσι
19. 2 + 6 - 1 παιδί, 1 κορίτσι
20. 2 + 8 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

21. $6 + 8 - 1$ παιδί, 1 αγόρι
22. $1 + 6 + 8 - 1$ παιδί, 1 αγόρι

***B. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν τη μορφή (9 - 16):
(Σύνολο: 3 παιδιά, 3 αγόρια)***

23. $9 + 11 - 1$ παιδί, 1 αγόρι
24. $10 + 13 - 2$ παιδιά, 2 αγόρια

***Γ. Συνδυασμοί διαφορών που αφορούν το περιεχόμενο και τη μορφή (1 - 16):
(Σύνολο: 8 παιδιά, 5 αγόρια, 3 κορίτσια)***

25. $1 + 10 - 1$ παιδί, 1 κορίτσι
26. $8 + 9 - 2$ παιδιά, 2 αγόρια
27. $8 + 14 - 1$ παιδί, 1 αγόρι
28. $1 + 5 + 11 - 1$ παιδί, 1 αγόρι
29. $1 + 9 + 14 - 1$ παιδί, 1 κορίτσι
30. $2 + 8 + 9 - 1$ παιδί, 1 κορίτσι
31. $1 + 2 + 9 + 10 - 1$ παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στην κατηγορία της μορφής και του περιεχομένου δε συμπεριλαμβάνεται η απάντηση 17, δηλαδή το *άλλο*, γιατί είναι πιθανό να μην αναφέρεται σ' αυτές.

Σημείωση: Από το σύνολο των 51 μαθητών οι 42 απαντούν στο β' σκέλος του ερωτήματος, λιγότεροι δηλαδή από τους 43 που απαντούν στο σκέλος α'. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των μαθητών (26) δίνει απαντήσεις που εκφράζουν μια διαφορά μεταξύ των κόμικς και του τρόπου ομιλίας, η οποία είτε αναφέρεται στην κατηγορία του περιεχομένου είτε σ' εκείνη της μορφής αυτών. Η ποικιλία των απαντήσεων κι εδώ είναι δεδομένη. Στην κατηγορία των σχετικών με το περιεχόμενο διαφορών αναφέρονται οι 24 από τους 26 μαθητές και μόνο 2 σε εκείνη της μορφής. Η επικρατέστερη διαφορά της κατηγορίας του περιεχομένου που επισημαίνεται από 10 μαθητές είναι ότι στα κόμικς τα λόγια είναι χιουμοριστικά και γεμάτα σάτιρα, ενώ στις ειδήσεις είναι σοβαρά. Η μοναδική διαφορά που βρίσκει σύμφωνους και τους 2 μαθητές που αναφέρονται στη μορφή είναι ότι στα κόμικς υπάρχουν εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα

διαβάζουμε, ενώ στις ειδήσεις δεν υπάρχουν. Μια σημαντική μειοψηφία, επίσης, δίνει απαντήσεις που εκφράζουν περισσότερες διαφορές. Αυτές είτε αφορούν αποκλειστικά και μόνο μια από τις παραπάνω κατηγορίες (μορφής και περιεχομένου) είτε και τις δυο, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η δημιουργία μιας τρίτης νέας κατηγορίας που τις συνδυάζει. Η νέα αυτή κατηγορία, μάλιστα, είναι η πιο δημοφιλής όλων, με δεδομένο ότι αναφέρονται σ' αυτή οι 8 από τους 16 μαθητές. Ο επικρατέστερος συνδυασμός αυτής είναι ο 26ος, σύμφωνα με τον οποίο στα κόμικς γίνεται λόγος για θέματα, όπως ομορφιά, ταξίδια και υπάρχουν κυρίως εικόνες που μας βοηθούν να καταλάβουμε όσα διαβάζουμε, ενώ στις ειδήσεις τα θέματα είναι σχετικά με πολιτική, καιρό και δεν υπάρχουν εικόνες. Δε θα πρέπει να παραληφθεί ότι δεν παρατίθενται οι υπόλοιποι συνδυασμοί, με δεδομένο ότι ο κάθε μαθητής αναφέρεται και σ' έναν διαφορετικό. Συμπερασματικά, στα πλαίσια της σύγκρισης των κόμικς και των ειδήσεων η σκέψη των περισσότερων προσανατολίζεται στο περιεχόμενο των δυο και λιγότερο στη μορφή, γιατί τα χαρακτηριστικά του επιφορτίζουν με ανάλογα συναισθήματα τους μαθητές, τα οποία εγχαράσσονται στη μνήμη τους.

- 22) Ποιο είναι το αγαπημένο σου κόμικ και γιατί;
(Σύνολο: 46 παιδιά, 26 αγόρια, 20 κορίτσια)

Το αγαπημένο μου κόμικ είναι

Αστερίξ και Οβελίξ - 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια

Γκούφι - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

Δολοφονίες - 1 παιδί, 1 αγόρι

Λάρα Κροφτ - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Λούκι Λουκ - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι

Μεγάλα Κλασικά - 1 παιδί, 1 αγόρι

Μίκι Μάους - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι

Μίκι Μάους, Μίννι - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

Μίκι Μάους, Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μικρή Λουλού - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μίννι - 3 παιδιά, 3 κορίτσια

Μοναχούλης - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Μπάτμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι

Πόκεμον - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Ποπάι - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Πόπι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σαΐνια - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Σπάιντερμαν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τεν-Τεν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Τζίνι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τζίνιους - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τσιπ και Ντέιλ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Χ-μαν - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

Γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών των μαθητών: 45, 26 αγοριών,
19 κοριτσιών)

Α. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο περιεχόμενο του αγαπημένου τους κόμικ:
(Σύνολο: 29 παιδιά, 16 αγόρια, 13 κορίτσια)

ΑΣΤΕΡΙΞ ΚΑΙ ΟΒΕΛΙΞ, γιατί...

- «μας παρουσιάζει δυνατούς κι αστείους ανθρώπους.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΑΡΑ ΚΡΟΦΤ, γιατί...

- «έχει πολλή δράση κι αγωνία.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

- «έχει πολλή περιπέτεια με τους Νάλτονς που κάθε φορά τελικά μπαίνουν φυλακή.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «είναι καουμπόϊκο και δεν έχει βία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΕΓΑΛΑ ΚΛΑΣΙΚΑ, γιατί...

- «έχουν ωραίες ιστορίες και πολλή περιπέτεια.» - 1 παιδί,
1 αγόρι

ΜΙΚΙ ΜΑΟΥΣ, γιατί...

- «δεν έχει μόνο περιπέτειες από το Μίκι και τη Μίννι, αλλά κι από τους άλλους ήρωες της Ντίσνεϊ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «περιέχει αστεία πράγματα μέσα και ιστορίες με γκάφες, τύχη, ατυχία κ.α.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

- «γράφει πάρα πολλά αστεία μέσα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ ΜΑΟΥΣ, ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «είναι πολύ αστεία, έχει ωραίες ιστορίες κι έχει όλους τους ήρωες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «έχει πολλή φάση.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΡΗ ΛΟΥΛΟΥ, γιατί...

- «έχει ωραίες ιστορίες, διαγωνισμούς με δώρα κι ωραία κουίζ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «είναι πολύ διασκεδαστικό, με πολύ γέλιο, γκάφες και μικρές όμορφες περιπέτειες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «έχει πολλές και μεγάλες ιστορίες, έχει και μουσικά νέα για τους αγαπημένους μας τραγουδιστές, τοπ 10, πολλά όμορφα χτενίσματα και προτάσεις αγοράς.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΟΝΑΧΟΥΛΗΣ, γιατί...

- «μέσα απ' αυτό το κόμικ βγαίνει η αγάπη, αλλά κι η φροντίδα γι' αυτό το μικρό σκυλάκι.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΠΟΚΕΜΟΝ, γιατί...

- «έχουν περιπέτεια και δράση.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «λέει για τα Πόκεμον που ήρθαν από το Διάστημα και τα πιάνουν οι εκπαιδευτές.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

- «με κάνει να γελάω με την υπόθεση και συνήθως και με τα σκίτσα και τους πρωταγωνιστές.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «έχει μυστήρια πάντα και κάνουν κάτι αστείο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΠΙ, γιατί...

- «μέσα έχει πολλά αστεία και πολλές φορές μέρη που πάντα με κάνουν να γελώ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΣΑΪΝΙΑ, γιατί...

- «έχουν πολλά αστεία, αλλά και μπορείς να μάθεις κάτι απ' αυτό.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΣΠΑΪΝΤΕΡΜΑΝ, γιατί...

- «είναι ένα περιοδικό με δράση και περιπέτεια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει πολλές δράσεις και μου αρέσει.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

TEN-TEN, γιατί...

- «μου αρέσει η περιπέτεια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει πάρα πολλή περιπέτεια, αγωνία και φαντασία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΖΙΝΙ, γιατί...

- «γράφει πολλά για όλα τα Πόκεμον.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΖΙΝΙΟΥΣ, γιατί...

- «έχει πολλές πληροφορίες για τα αθλητικά, τα βίντεο κέϊμς κ.λ.π.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΣΙΠ ΚΑΙ ΝΤΕΪΛ, γιατί...

- «λένε ιστορίες διασκεδαστικές κι ωραίες και γελάς για πάντα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Χ - ΜΑΝ, γιατί...

- «είναι περιπετειώδεις.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «έχει μέσα δράση και πολλή φαντασία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

B. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στη μορφή του αγαπημένου τους κόμικ: (Σύνολο: 0)

Γ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στους ήρωες ή στις ηρωίδες (χαρακτηριστικά, ρόλο τους), όπως παρουσιάζονται μέσα στις ιστορίες των κόμικς: (Σύνολο: 14 παιδιά, 8 αγόρια, 6 κορίτσια)

ΑΣΤΕΡΙΞ ΚΑΙ ΟΒΕΛΙΞ, γιατί...

- «μου αρέσει που πολεμάνε τους Ρωμαίους και που πίνουν το μαγικό ζυμό.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «μου κρατούν συντροφιά με το ατελείωτο χιούμορ τους.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «είναι διαφορετικοί άνθρωποι και κάνουν διάφορα και τρελά πράγματα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
- «όταν κοιτάω τις εικόνες ή διαβάζω, μου προκαλεί γέλιο και μου αρέσει ο τρόπος που σκέφτονται.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

- «ζουν σ' ένα χωριό που είναι ελεύθερο, παρ' όλο που η ρωμαϊκή αυτοκρατορία κυριαρχούσε. Ακόμη αυτοί οι δύο είναι οι αγαπημένοι μου ήρωες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΓΚΟΥΦΙ, γιατί...

- «κάνει πολλές ζημιές και στο τέλος κάνει καταστροφές»
- 1 παιδί, αγόρι
- «με τις γκάφες και τα αστεία του ξεκαρδίζει τους αναγνώστες στα γέλια.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΑΡΑ ΚΡΟΦΤ, γιατί...

- «κάνει πολύ δύσκολα και συναρπαστικά πράγματα. Κι εμένα μου αρέσουν τα συναρπαστικά και τα δύσκολα πράγματα.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι
- «εμένα μου αρέσουν αυτές οι κοπέλες που είναι δυνατές και πολεμάνε.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΙ ΜΑΟΥΣ, γιατί...

- «είναι πολύ αστείος.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

- «κάνουν φοβερά αστεία στις ωραίες ιστορίες τους.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

- «έχει πολλή πλάκα, έχει πολλούς φίλους και σε ταξιδεύει σε πολλά μέρη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΠΑΤΜΑΝ, γιατί...

- «σκαρφαλώνει τους τοίχους.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

- «ο Ποπαί τσακώνεται με το Βρούτο κι έχει πολλή πλάκα.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι

Δ. Γενικευμένες απαντήσεις: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ, γιατί...

- «μου αρέσουν οι δολοφονίες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΑΪΝΙΑ, γιατί...

- «μου αρέσει κι ό,τι είναι ωραίο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 46 δηλώνουν ένα κόμικ ως το αγαπημένο τους και οι 45 απ' αυτούς δικαιολογούν την επιλογή τους. Ένας μαθητής, ενώ αναφέρει ως αγαπημένο του κόμικ τον *Λούκι Λουκ*, δε δικαιολογεί τη συγκεκριμένη επιλογή. Οι υπόλοιποι 5 αποφεύγουν να δώσουν σαφή απάντηση είτε γιατί δεν το επιθυμούν, είτε γιατί δε διαβάζουν κόμικς. Αξιόλογο αναφοράς είναι ότι 3 μαθήτριες δηλώνουν δύο κόμικς ως αγαπημένα τους, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους 43. Οι προτιμήσεις των μαθητών ποικίλουν. Πιο συγκεκριμένα, πρώτο σε αυτές είναι το κόμικ *Αστερίξ* (6). Στη δεύτερη θέση των προτιμήσεών τους είναι ο *Μίκι Μάους* (4) και με διαφορά μόλις ενός μαθητή στην τρίτη θέση βρίσκονται περισσότερα από ένα κόμικς, όπως *Λάρα Κροφτ*, *Λούκι Λουκ*, *Μίνι* και *Ποπάι*. Ακολουθούν, επίσης, κι άλλα κόμικς με ελάχιστη διαφορά μαθητών που τα προτιμούν από τα τελευταία. Όσον αφορά τις αιτιολογίες, η ποικιλία τους είναι δεδομένη, με αποτέλεσμα η ομαδοποίησή τους να καθίσταται αναγκαία. Σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο περιεχόμενο του αγαπημένου τους κόμικ προβαίνει η πλειονότητα των μαθητών (29), χωρίς να είναι αμελητέα η μειοψηφία των 14 μαθητών, η οποία αναφέρεται σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στους ήρωες ή στις ηρωίδες των κόμικς. Ελάχιστοι μαθητές, τέλος, αιτιολογούν με ένα πιο γενικευμένο τρόπο τις επιλογές τους. Ως επί το πλείστον, το περιεχόμενο του κόμικ συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας θετικής στάσης προς αυτό από την πλευρά των μαθητών. Χαρακτηριστικό είναι ότι η σκέψη των περισσότερων μαθητών προσανατολίζεται σε επιμέρους χαρακτηριστικά των ιστοριών που διαβάζουν στα κόμικς και μιας μικρής μερίδας στα περιεχόμενα περιοδικών ποικίλης ύλης που περιέχουν και κόμικς.

- 23) Ποιον ήρωα ή ποια ηρωίδα των κόμικς θαυμάζεις και γιατί;
(Σύνολο: 49 παιδιά, 26 αγόρια, 23 κορίτσια)

Θαυμάζω

Άριελ - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ας(από τα Πόκεμον) - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Αστερίξ - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Αστερίξ, Οβελίξ, Ποπάϊ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Γκούφι - 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια
Γκούφι, Μίννι, Μίκι, Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Γούλβερν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Εκτελεστής - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ζίνα - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Η γυναίκα του Πόπι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Κύρος Γρανάζης - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λάρα Κροφτ - 4 παιδιά, 4 κορίτσια
Λούκι Λουκ - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Μίκι Μάους - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
Μίκι, Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι, Μίκι Μάους - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μπάτμαν - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Ντόναλντ - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Οβελίξ - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Ποπάϊ - 4 παιδιά, 3 αγόρια, 1 κορίτσι
Σάντρα - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Σκρουτζ Μακ Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Σούπερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τομ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τουίτι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Τσιπ και Ντέιλ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Τρία παιδιά και συγκεκριμένα τρία κορίτσια γράφουν περισσότερους από έναν αγαπημένους ήρωες, τέσσερις, τρεις και δυο, αντίστοιχα . Αυτό διαφαίνεται και στις παρακάτω ομαδοποιήσεις.

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΗΡΩΩΝ

(Σύνολο ομαδοποιημένων ηρώων: 48)

Αγαπημένοι ήρωες ίδιοι με τους ήρωες των αγαπημένων κόμικς: (Σύνολο: 28 παιδιά, 13 αγόρια, 15 κορίτσια)

Ας - 2 παιδιά, 2 αγόρια
Αστερίξ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Αστερίξ, Οβελίξ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Γκούφι - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
Γκούφι, Μίννι, Μίκι, Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Εκτελεστής - 1 παιδί, 1 αγόρι
Η γυναίκα του Πόπι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λάρα Κρόφτ - 3 παιδιά, 3 κορίτσια
Λούκι Λουκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μίκι - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
Μίκι, Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μίννι, Μίκι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Οβελίξ - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Ποπάι - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
Σάντρα - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τσιπ και Ντέιλ - 1 παιδί, 1 αγόρι

Αγαπημένοι ήρωες διαφορετικοί από τους ήρωες των κόμικς: (Σύνολο: 20 παιδιά, 13 αγόρια, 7 κορίτσια)

Άριελ - Μικρή Λουλού - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Αστερίξ - Τεν-Τεν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Γκούφι - Τζίνιους - 1 παιδί, 1 αγόρι
Γκούφι - Ντόναλντ - Μίκι, Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Γούλβερν - Χ-μαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ζίνα - Χ-μαν - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Κύρος Γρανάζης - Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λάρα Κροφτ - Λούκι Λουκ - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Λούκι Λουκ - Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μίκι - Μπάτμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μίκι - Σαΐνια - 1 παιδί, 1 κορίτσι
Μπάτμαν - Αστερίξ, Οβελίξ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Μπάτμαν - Σπάιντερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ Ντακ - Τα σαΐνια - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ Ντακ - Λούκι Λουκ - 1 παιδί, 1 αγόρι
Ντόναλντ Ντακ - Σπάιντερμαν - 1 παιδί, 1 αγόρι
Σκρουτζ Μακ Ντακ - Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Σούπερμαν - Πόκεμον - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τομ - Μίκι - 1 παιδί, 1 αγόρι
Τουίτι - Μίκι, Μίννι - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών: 44 παιδιά, 22 αγόρια,
22 κορίτσια)

Α. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στα χαρακτηριστικά των ηρώων:
(Σύνολο: 28 παιδιά, 11 αγόρια, 17 κορίτσια)

ΑΡΙΕΛ, γιατί...

«είναι γλυκιά, όμορφη και πάντα η αγαπημένη μου.» - 1 παιδί,
1 κορίτσι

ΑΣΤΕΡΙΞ, γιατί...

«είναι πολύ δυνατός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
«είναι πολύ δυνατός και πάντα νικάει τους Ρωμαίους.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι

ΑΣΤΕΡΙΞ, ΟΒΕΛΙΞ, ΠΟΠΑΪ, γιατί... - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Αστερίξ, γιατί ...

«μου φαίνεται πολύ έξυπνος κι ευφυής.»

Οβελίξ, γιατί...

«μου αρέσει που είναι πολύ αστείος και γλυκός.»

Ποπαί, γιατί...

«είναι πολύ γενναίος, τρυφερός και δυνατός.»

ΓΚΟΥΦΙ, γιατί...

«είναι πολύ αστείος.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«όλο κάνει πλάκες.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΓΚΟΥΦΙ, ΜΙΝΝΙ, ΜΙΚΙ, ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

«είναι πολύ αστείοι, κάνουν πολλές αστείες γκριμάτσες κι είναι μεταξύ τους φίλοι.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΓΟΥΛΒΕΡΙΝ, γιατί...

«είναι έξυπνος, γρήγορος και πολύ δυνατός και μου αρέσουν τα νύχια του που είναι από αδαμάντιο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΖΙΝΑ, γιατί...

«είναι πάρα πολύ δυνατή, είναι η καλύτερη γυναίκα στον κόσμο και είναι πολύ ξεκούραστη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΠΙ, γιατί...

«σε πολλά κόμικς μιλάει λίγο απότομα στον Πόπι κι έχει πολλή πλάκα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΛΑΡΑ ΚΡΟΦΤ, γιατί...

«κάνει πολύ δύσκολα και συναρπαστικά πράγματα...» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«είναι μια κοπέλα όμορφη, δυνατή, και πολύ γενναία.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι

«είναι μια κοπέλα που δε φοβάται κι είναι θαρραλέα.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι

«είναι ωραία, δυναμική και γυναίκα και καταφέρνει να τα βγάλει πέρα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΙ, γιατί...

«σε όσα έχω διαβάσει είναι γενναίος, σκοτώνει τα πάντα κι είναι πολύ διασκεδαστικός.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«κάνει γκάφες και καταφέρνει να τις διορθώνει.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΚΙ, ΝΤΟΝΑΛΝΤ, γιατί...

«είναι διασκεδαστικοί και πολύ γλυκούληδες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΙΝΝΙ, γιατί...

«είναι όμορφη, γλυκιά, και κάνει γκάφες, όταν κάνει δουλειές και ταξιδεύει στα κόμικς.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΝΤΟΝΑΛΝΤ ΝΤΑΚ, γιατί...

«είναι μια πάπια με πολύ χιούμορ σε μερικά σημεία και με περιπέτεια.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΟΒΕΛΙΞ, γιατί...

«είναι πάρα πολύ αστείος, δυνατός και χαζούλης.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

«με τις γκάφες του όλο με κάνει να γελώ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

«είναι ο πιο δυνατός ήρωας στα κόμικς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
«φαίνεται πολύ δυνατός, που παίρνει συνέχεια σπανάκι και που τσακώνεται με τον Μπλούτο για την Όλιβ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
«όταν τρώει σπανάκι, γίνεται δυνατός.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΚΡΟΥΤΖ ΜΑΚ ΝΤΑΚ, γιατί...

«απ' όλα τα πλούτη του είναι πάρα πολύ τσιγκούνης και μου αρέσει πολύ αυτό.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΟΜ, γιατί...

«είναι αστείος.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΤΟΥΙΤΙ, γιατί...

«παρ' όλο που είναι ένα μόνο πουλί είναι πανέξυπνο κι αποφεύγει το γάτο.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΤΣΙΠ ΚΑΙ ΝΤΕΪΛ, γιατί...

«σκέφτονται με μυαλό και πολύ ωραία και διασκεδάζουν μαζί τους.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

***B. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται στο ρόλο των ηρώων:
(Σύνολο: 5 παιδιά, 3 αγόρια, 2 κορίτσια)***

ΑΣ, γιατί...

«έχει πολλά Πόκεμον.» (με δεδομένο ότι είναι ένας από τους εκπαιδευτές των Πόκεμον) - 1 παιδί, 1 αγόρι
«είναι ο καλύτερος εκπαιδευτής των Πόκεμον.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΚΥΡΟΣ ΓΡΑΝΑΖΗΣ, γιατί...

«μου αρέσουν οι εφευρέσεις του κι ο τρόπος που σκέφτεται. Θα ήθελα να είμαι σαν τον Κύρο.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΠΟΠΑΪ, γιατί...

«καταφέρνει με μπουιές να σώσει από τον εχθρό την καρδιά της γυναίκας του, Όλιβ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΑΝΤΡΑ, γιατί...

«παρ' όλο που είναι μικρό κορίτσι και πέρασε πάρα πολλές περιπέτειες, κατάφερε να μεγαλώσει και να φροντίσει το σκυλάκι του Μοναχούλη.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Γ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται σε σκηνές της ιστορίας στα κόμικς: (Σύνολο: 0)

Δ. Αιτιολογίες που επικεντρώνονται τόσο σε χαρακτηριστικά όσο και στο ρόλο των ηρώων: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

ΜΠΑΤΜΑΝ, γιατί...

«είναι παντοδύναμος, σώζει τους ανθρώπους που κινδυνεύουν και δίνει βοήθεια σε όσους ανθρώπους χρειάζονται κάτι.»

- 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΟΥΠΕΡΜΑΝ, γιατί...

«ήταν πολύ δυνατός και προσάτευε τους αθώους ανθρώπους από τους κακούς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Ε. Αιτιολογία που επικεντρώνεται τόσο σε χαρακτηριστικά όσο και στις σκηνές της ιστορίας: (Σύνολο: 1 παιδί, 1 αγόρι)

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

«πυροβολάει στα πιστόλια κι είναι το γρηγορότερο πιστόλι της Δύσης.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΤ. Αιτιολογίες με γενικευμένο χαρακτήρα: (Σύνολο: 8 παιδιά, 4 αγόρια, 4 κορίτσια)

ΕΚΤΕΛΕΣΤΗΣ, γιατί...

«μ' αρέσουν οι εκτελεστές.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΛΟΥΚΙ ΛΟΥΚ, γιατί...

«περνάω ωραία, όταν το διαβάζω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΜΙΚΙ, γιατί...

«μου αρέσει.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

«παίρνει μέρος και σε κωμικές ιστορίες και σε περιπέτειες.»

- 1 παιδί, 1

ΜΙΚΙ, ΜΙΝΝΙ, γιατί...

«έχουν πάρα πολλές περιπέτειες.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

ΜΠΑΤΜΑΝ, γιατί...

«είναι ο αγαπημένος μου ήρωας.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

TEN-TEN, γιατί...

«έχει πάρα πολλή περιπέτεια, αγωνία και φαντασία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από τους 51 μαθητές οι 49 δηλώνουν ποιον ή ποια ηρωίδα των κόμικς θαυμάζουν και οι 48 τελικά δικαιολογούν την επιλογή τους. Στο σύνολο αυτών συγκαταλέγονται ακόμα και ορισμένοι μαθητές που δε διαβάζουν κόμικς, σύμφωνα με το ερώτημα 1 κι απαντούν ενδεχομένως επηρεασμένοι από τα κινούμενα σχέδια ή από κόμικς με τα οποία ευκαιριακά ήρθαν σε επαφή. Ωστόσο, 2 μαθητές για μια ακόμη φορά προτιμούν να μην απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Αξιόλογο αναφοράς κρίνεται ότι ο Μίκι (7), ο Ντόναλντ (6) κι ο Γκούφι (5) συνιστούν τους πιο δημοφιλείς αγαπημένους ήρωες των μαθητών, τους οποίους ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά και πλήθος άλλων. Η ποικιλία των ηρώων που θαυμάζουν οι μαθητές, καθώς και οι αιτιολογίες των παραπάνω επιλογών είναι φανερή από τα στοιχεία που παρατίθενται, γεγονός που επιτρέπει την ομαδοποίησή τους. Κατά πρώτο λόγο, από τις ομαδοποιήσεις των ηρώων παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των μαθητών (28) είναι επηρεασμένη από τις ιστορίες των αγαπημένων τους κόμικς, ενώ δε συμβαίνει το ίδιο με μια σημαντική μειοψηφία (20). Γι' αυτό, άλλωστε, στην πρώτη περίπτωση οι ήρωες που θαυμάζουν ταυτίζονται μ' εκείνους του αγαπημένου τους κόμικ, ενώ στη δεύτερη είναι εντελώς διαφορετικοί. Πάντως, και στις δυο περιπτώσεις οι επιλογές των μαθητών συμβαδίζουν με τα ατομικά χαρακτηριστικά τους, τα ενδιαφέροντα, τις προτιμήσεις τους. Κατά δεύτερο λόγο, από τις ομαδοποιήσεις των αιτιολογιών προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μαθητών (28) αναφέρεται σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται στα χαρακτηριστικά των ηρώων, σωματικά, ψυχικά, πνευματικά. Ωστόσο, η μειοψηφία των μαθητών προβαίνει σε αιτιολογίες που επικεντρώνονται είτε αποκλειστικά και μόνο στο ρόλο των ηρώων στις ιστορίες των

κόμικς είτε συνδυαστικά, δηλαδή ή στα χαρακτηριστικά και το ρόλο, ή στα χαρακτηριστικά και τις σκηνές της ιστορίας. Δε θα πρέπει να παραληφθεί, επίσης, ότι υπάρχουν μαθητές που αιτιολογούν την επιλογή τους με γενικευμένο τρόπο. Είναι φανερά επηρεασμένοι από το περιεχόμενο του αγαπημένου τους κόμικ, με αποτέλεσμα να μην κάνουν λόγο για τον ήρωα αυτό καθαυτό (χαρακτηριστικά, ρόλος, συμπεριφορά σε συγκεκριμένη σκηνή της ιστορίας). Συνοπτικά, οι μαθητές απαντούν στο ερώτημα με αυθορμητισμό κι ειλικρίνεια, εκφράζοντας τις προσωπικές τους απόψεις για τον ήρωα που θαυμάζουν.

- 24) Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς;
(Σύνολο: 51 παιδιά, 29 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Ναι. - 16 παιδιά, 11 αγόρια, 5 κορίτσια
β. Όχι. - 25 παιδιά, 12 αγόρια, 13 κορίτσια
γ. Δεν απαντώ. - 10 παιδιά, 6 αγόρια, 4 κορίτσια

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 41 δίνουν σαφείς απαντήσεις κι οι υπόλοιποι 10 προτιμούν να μην απαντήσουν για προσωπικούς λόγους. Η απάντηση που συγκεντρώνει τις περισσότερες προτιμήσεις των μαθητών (25) είναι η β. Σύμφωνα μ' αυτήν, οι μαθητές πιστεύουν ότι δεν παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής, διαβάζοντας κόμικς. Έπειτα, ακολουθεί με διαφορά 9 μαθητών η α, κατά την οποία οι 16 μαθητές έχουν την πεποίθηση ότι παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς διαβάζοντάς τα. Οι μαθητές που έχουν καλλιεργήσει σε ικανοποιητικό βαθμό την αναγνωστική τους ικανότητα, δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν το γνωστικό χαρακτήρα των κόμικς, με δεδομένο ότι τα διαβάζουν προς ευχαρίστηση τον ελεύθερο χρόνο τους (βλ. Παράρτημα εικ.4).

- 25) Εάν ναι, αυτές οι πληροφορίες με ποιους τομείς είναι σχετικές; (Σύνολο: 15 παιδιά, 10 αγόρια, 5 κορίτσια)

A. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 7 παιδιά, 6 αγόρια, 1 κορίτσι)

1. Συγκεκριμένοι τομείς της ανθρώπινης ζωής: ομορφιά, αθλητισμός (κολύμπι, αγώνες...), ιστορία, τέχνη, τεχνολογία, γεωγραφία, πολιτισμός, μαγειρική, επικαιρότητα (ειδήσεις), αναγνώσματα (βιβλία, κόμικς, εφημερίδες...), θέματα αναγνωσμάτων (περιπέτειες, χιουμοριστικές ιστορίες...), πολιτική, ιατρική, οικολογία, οικονομία (φτώχεια, πλούτος, τσιγγουνιά...) - 7 παιδιά, 6 αγόρια, 1 κορίτσι

B. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια)

1. Ζωή των ανθρώπων (τρόπος ζωής, χαρακτήρας και συμπεριφορά των ανθρώπων) - 6 παιδιά, 3 αγόρια, 3 κορίτσια
2. Ανθρώπινη ζωή των ζώων - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:

(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

1. Συγκεκριμένοι τομείς της ανθρώπινης ζωής και θέματα ζωής με γενικευμένο χαρακτήρα (π.χ. καθημερινή ζωή των ανθρώπων, φτώχεια ή πλούτος...) - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 16 απαντούν, με δεδομένο ότι στο προηγούμενο ερώτημα αυτοί οι 16 υποστηρίζουν πως παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής, διαβάζοντας κόμικς. Το ήμισυ σχεδόν του συνόλου των μαθητών (7) που απαντά, αναφέρεται σε συγκεκριμένους τομείς της ανθρώπινης ζωής, δείχνοντας ότι έχει κατανοήσει πλήρως το ερώτημα. Το άλλο μισό (7), δεν κάνει λόγο για τους παραπάνω τομείς και δίνει γενικευμένες απαντήσεις. Ωστόσο, υπάρχει ένας μαθητής που στην απάντησή του ενσωματώνει τόσο συγκεκριμένα όσο και γενικευμένα στοιχεία. Κάτι τέτοιο δε σημαίνει, βέβαια, ότι οι

μαθητές αυτοί δεν έχουν κατανοήσει το ερώτημα, αλλά ότι ο συλλογισμός τους κινείται σ' ένα πιο αφηρημένο επίπεδο.

- 26) Τι είδους θέματα θα πρότεινες για να εμπλουτίσεις τα κόμικς και να τα κάνεις πιο ενδιαφέροντα;
(Σύνολο: 44 παιδιά, 25 αγόρια, 19 κορίτσια)

A. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 38 παιδιά, 21 αγόρια, 17 κορίτσια)

1. **ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ:** τέχνη (ζωγραφική, μουσική, χορός), αθλητισμός (κολύμπι, γυμναστήριο), ταξίδια, ζώα, ενημέρωση. - 4 παιδιά, 1 αγόρι, 3 κορίτσια
 2. **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ :** ανέκδοτα, παροιμίες, ιστορίες με χιούμορ, περιπέτειες, διαγωνισμοί, καλύτερες εικόνες. - 12 παιδιά, 7 αγόρια, 5 κορίτσια
 3. **ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ:** γέλιο, περισσότεροι ήρωες, αγάπη, σκέψη, κακία, αγωνία, δράση, γενναιότητα. - 3 παιδιά, 3 αγόρια
- **Συνδυασμός που αφορά την κατηγορία των συγκεκριμένων απαντήσεων:**
(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)
4. 2 + 3 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

B. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 5 παιδιά, 4 αγόρια, 1 κορίτσι)

5. εγκυκλοπαιδικά θέματα - 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι
6. παιδικά θέματα - 1 παιδί, 1 αγόρι
7. πιο περιπετειώδη και πιο χαρούμενα θέματα - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 44 δίνουν απάντηση. Απ' αυτούς οι 38 προβαίνουν σε συγκεκριμένες απαντήσεις και οι 5 σε γενικευμένες. Η πλειονότητα των μαθητών που απαντούν στο ερώτημα κάνει

συγκεκριμένες προτάσεις για τον εμπλουτισμό των κόμικς, δείχνοντας ότι έχει κατανοήσει το ερώτημα. Ωστόσο, υπάρχουν και μαθητές που αναφέρονται σε γενικευμένες προτάσεις, χωρίς απαραίτητα να σημαίνει ότι δεν έχουν κατανοήσει το ερώτημα. Είναι φανερό ότι η σκέψη τους προσανατολίζεται στον εμπλουτισμό των κόμικς με αφηρημένο τρόπο. Αξιόλογο επισήμανσης κρίνεται το γεγονός ότι ένας μαθητής δε θα ήθελε να προτείνει θέματα για τον εμπλουτισμό των κόμικς, γιατί του αρέσουν όπως είναι, πράγμα που το δηλώνει. Αυτή είναι η μοναδική απάντηση με μια τέτοια άποψη στο σύνολο των ερωτηματολογίων. Συμπερασματικά, οι μαθητές που δίνουν συγκεκριμένες απαντήσεις διευκρινίζουν τα θέματα αυτά, χωρίς να προβαίνουν σε χαρακτηρισμούς αυτών. Αντίθετα, εκείνοι που δίνουν γενικευμένες απαντήσεις αναφέρονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των θεμάτων, χωρίς, όμως, να διευκρινίζουν ποια είναι αυτά. Όπως είναι φανερό, κι οι μεν κι οι δε είναι επηρεασμένοι από κάθε είδους ανάγνωσμα (σχολικά και εξωσχολικά βιβλία, περιοδικά ποικίλης ύλης, εφημερίδες κ.α.) και πάνω απ' όλα από τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα.

- 27) Θα ήθελες να δημιουργήσεις κόμικς και με ποιο θέμα;
(Σύνολο: 50 παιδιά, 28 αγόρια, 22 κορίτσια)
α. Ναι. - 37 παιδιά, 22 αγόρια, 15 κορίτσια
β. Όχι. - 13 παιδιά, 6 αγόρια, 7 κορίτσια

ΜΕ ΘΕΜΑ:

(Σύνολο: 35 παιδιά, 21 αγόρια, 14 κορίτσια)

A. ΧΙΟΥΜΟΡ ΣΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΘΕΜΑ:

(Σύνολο: 0)

B. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ ΗΡΩΑΣ:

(Σύνολο: 17 παιδιά, 9 αγόρια, 8 κορίτσια)

Απλή παράθεση του ήρωα:

(Σύνολο: 13 παιδιά, 7 αγόρια, 6 κορίτσια)

1. Ντόναλντ - 1 παιδί, 1 αγόρι
2. Οι καλοί και οι κακοί των κόμικς - 1 παιδί, 1 κορίτσι
3. Οι ήρωες τη Ντίσνεϊ σε καινούριες και με πιο πολύ χιούμορ περιπέτειες. - 1 παιδί, 1 κορίτσι

4. Οι περιπέτειές μου μαζί με τους φίλους μου. - 1 παιδί, 1 αγόρι
5. Οι περιπέτειες του Σκρουτζ Μακ Ντακ - 1 παιδί, 1 αγόρι
6. Η ζωή των Πόκεμον. - 1 παιδί, 1 αγόρι*
7. Πόκεμον - 1 παιδί, 1 αγόρι
8. Ένα κορίτσι που είναι τσαπατσούλα. - 1 παιδί, 1 κορίτσι
9. Η καθημερινή ζωή των παιδιών. - 3 παιδιά, 3 κορίτσια*
10. Ο τρόπος ζωής των Αρχαίων Ελλήνων - 1 παιδί, 1 αγόρι*
11. Η γελοιοποίηση των ανθρώπων που θέλουν τον πόλεμο. - 1 παιδί, 1 αγόρι

Με τη μορφή τίτλου: (Σύνολο: 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια)

12. «Οι δυο πεινασμένες αλεπούδες και το αμπέλι.» - «Η αλεπού και το πάθημα του λύκου.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
13. «Ο Ντόναλντ Ντακ στο Διάστημα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
14. «Οι καλοκαιρινές διακοπές της Μίννι.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
15. «Ο Γκούφι και οι γκάφες του.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

*Τα θέματα αυτά (6, 9 και 10) θα μπορούσαν να ενταχθούν και στην κατηγορία των γενικευμένων θεμάτων. Λόγω της διευκρίνισης του προσώπου που αφορούν, όμως, επιλέχθηκαν για την κατηγορία αυτή.

Γ. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

16. Περιπέτειες - 1 παιδί, 1 αγόρι
17. Πώληση παιχνιδιών και βιβλίων (διαφημίσεις - αγγελίες) - 1 παιδί, 1 αγόρι

Δ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ: (Σύνολο: 10 παιδιά, 6 αγόρια, 4 κορίτσια)

Απλή παράθεση: (Σύνολο: 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια)

18. Περιβάλλον (ζώα, φυτά, φύση, δάσος) - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
19. Θανατηφόρα γεγονότα (κρεμάλες, δολοφονίες) - 2 παιδιά, 2 αγόρια
20. Τεχνολογία (αυτοκίνητα) - 1 παιδί, 1 αγόρι

Με τη μορφή τίτλου: (Σύνολο: 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια)

Περιβάλλον

21. «Μια τρομακτική εξερεύνηση στο δάσος.» - 1 παιδί,
1 κορίτσι
 22. «Η καταστροφή του πλανήτη μας.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
- Επιστημονική φαντασία**
23. «Η κατάκτηση του Σύμπαντος.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια

**Ε. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ: (Σύνολο: 0)**

**ΣΤ. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΖΩΗΣ (Δ) ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΣΤΑ ΚΟΜΙΚΣ (Ε): (Σύνολο: 0)**

Ζ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 6 παιδιά, 4 αγόρια, 2 κορίτσια)

Με τη μορφή τίτλου:

24. «Η ζωή και τα προβλήματα στον κόσμο.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
25. «Η ζωή στην πόλη μας.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
26. «Ο κόσμος τρελάθηκε.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
27. «Ο κόσμος χωρίς παθήματα και χωρίς γηρατειά.»
- 1 παιδί, 1 κορίτσι
28. «Πώς θα ήταν η ζωή στον παράδεισο;» - «Μια πρακτική
πράξη.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
29. «Οι άνθρωποι και η εξέλιξη.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 37 απαντούν ότι θα ήθελαν να δημιουργήσουν κόμικς, επιλέγοντας την απάντηση α. Οι υπόλοιποι 13 απαντούν ότι δε θα το ήθελαν, επιλέγοντας τη β, γι' αυτό, άλλωστε, και δεν προτείνουν θέμα. Επιπλέον, ένας μαθητής αποφεύγει να απαντήσει στο ερώτημα και συνεπώς οι απαντήσεις μειώνονται στις 50. Τα προτεινόμενα θέματα που παρατίθενται ομαδοποιημένα είναι 35. Η κατηγορία των θεμάτων που συγκεντρώνει τις περισσότερες προτιμήσεις (17) είναι αυτή που αφορά κάποιο συγκεκριμένο ήρωα (β). Ακολουθούν αυτά που σχετίζονται με τους συγκεκριμένους τομείς της ανθρώπινης ζωής (Δ) και οι γενικευμένες απαντήσεις (Ζ) με διαφορά 7 και 11 μαθητών, αντίστοιχα. Τέλος, η κατηγορία που

συγκεντρώνει μόνο 2 προτιμήσεις μαθητών είναι η σχετική με τα περιεχόμενα περιοδικών ποικίλης ύλης (Γ). Ως επιστέγασμα των παραπάνω προκύπτει ότι οι μαθητές προτείνουν θέματα σύμφωνα με τα προσωπικά ενδιαφέροντά τους και τις προσδοκίες τους από τα κόμικς, επηρεασμένοι για μια ακόμη φορά από τα αναγνώσματά τους.

28) Πιστεύεις ότι θα μπορούσες να το κάνεις και γιατί;

(Σύνολο: 50 παιδιά, 28 αγόρια, 22 κορίτσια)

α. Ναι. - 26 παιδιά, 13 αγόρια, 13 κορίτσια

β. Όχι.- 24 παιδιά, 15 αγόρια, 9 κορίτσια

γιατί

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ

(Σύνολο αιτιολογιών: 38 παιδιών, 21 αγοριών,
17 κοριτσιών)

ΟΣΟΙ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΝΑΙ

(ΣΥΝΟΛΟ: 23 παιδιά, 13 αγόρια, 10 κορίτσια), γιατί...

Α. ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ, ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΝΟΗΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ, ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο: 4 παιδιά, 2 αγόρια, 2 κορίτσια)

1. «πιστεύω ότι έχω φαντασία.» - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι
2. «έχω πολλές ιδέες.» - 0
3. «ξέρω τι αρέσει στα παιδιά.» - 0
4. «όποιος διασκεδάζει κι έχει χιούμορ μπορεί να φτιάξει εύκολα κόμικς.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
5. «θα συνεργαζόμουν και με άλλα παιδιά.» - 1 παιδί,
1 κορίτσι

➤ **Συνδυασμοί αιτιολογιών που αφορούν την κατηγορία
αυτή: (Σύνολο: 3 παιδιά, 3 κορίτσια)**

6. 2 + 5 - 2 παιδιά, 2 κορίτσια

7. 3 + 5 - 1 παιδί, 1 κορίτσι

B. ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

ΑΠΟΨΗ: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

8. «έχω υπολογιστή κι εκτυπωτή κι έτσι, μπορώ να μπω στο 'Ιντερνετ και να πάρω πληροφορίες. Θα έχει πλάκα.»
- 1 παιδί, 1 αγόρι
9. «θα έχεις χρόνο να σκεφτείς τι να γράψεις κι αν θα αρέσει στους άλλους.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

Γ. ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΗ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο: 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι)

10. «θα ήθελα και τα πιο μικρά παιδιά να μαθαίνουν για τα αρχαία.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
11. «θα το διάβαζαν οι μικροί και δε θα έκαναν ό,τι κάνουν οι μεγάλοι.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
12. «θα έπρεπε να μάθουμε περισσότερα πράγματα για τα ζώα.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Δ. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο: 7 παιδιά, 4 αγόρια, 3 κορίτσια)

13. «μου αρέσει.» - 3 παιδιά, 3 αγόρια
14. «αγαπώ τα κόμικς.» - 0
15. «αν το πιστεύω αληθινά και προσπαθώ να το πετύχω, στο τέλος θα το πετύχω.» - 3 παιδιά, 1 αγόρι, 2 κορίτσια
16. «μου αρέσει να γράφω θέματα που θέλω κι επίσης να γράφω και πολλές εκθέσεις.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

E. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ

ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΤΑ

ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ (Δ):

(Σύνολο: 1 παιδί, 1 κορίτσι)

	<u>ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ</u>	+	<u>ΣΤΑΣΗ</u>	<u>ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ</u>
17.	1	+	14	1 παιδί, 1 κορίτσι

ΣΤ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΕΣ:

(Σύνολο: 3 παιδιά, 3 αγόρια)

18. «είναι εύκολο να γράψεις ένα κόμικ.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
19. «μπορώ να το φτιάξω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
20. «όλοι το θέλουν.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

ΟΣΟΙ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΟΧΙ

(ΣΥΝΟΛΟ: 15 παιδιά, 9 αγόρια, 6 κορίτσια), γιατί...

A. ΕΛΜΕΙΨΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ, ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΝΟΗΤΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ, ΓΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΟΜΙΚΣ:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 2 κορίτσια)

1. «πιστεύω ότι δεν έχω φαντασία.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
2. «δεν έχω πολλές ιδέες.» - 0
3. «δεν έχω χιούμορ.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
4. «δε ζωγραφίζω και τόσο καλά.» - 0

➤ *Συνδυασμός αιτιολογιών που αφορά την κατηγορία αυτή:*
(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

5. 1 + 3 - 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι

B. ΕΛΜΕΙΨΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ: (Σύνολο: 3 παιδιά, 2 αγόρια, 1 κορίτσι)

6. «δεν έχω δικό μου τυπογραφείο και προσωπικό.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
7. «δεν είμαι μεγάλος.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
8. «για να δημιουργήσεις κόμικς χρειάζεται λεφτά.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι
9. «δε θα έχω τα κατάλληλα υλικά.» - 0

Γ. ΕΛΜΕΙΨΗ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ: (Σύνολο: 0)

Δ. ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ: (Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

10. «μου αρέσει να τα διαβάζω κι όχι να τα γράφω.» - 2 παιδιά, 2 αγόρια

Ε. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ (Β) :

(Σύνολο: 2 παιδιά, 2 αγόρια)

	<u>ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ</u>	+	<u>ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ</u>	<u>ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ</u>
11.	4	+	9	1 παιδί, 1 αγόρι
12.	2	+	7	1 παιδί, 1 αγόρι

ΣΤ. ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

13. «είναι πολύ δύσκολο να φτιάξει κανείς κόμικς.» - 0
14. «δεν μπορώ να το φτιάξω.» - 1 παιδί, 1 αγόρι
15. «σίγουρα κανείς δε θα δεχόταν να το δημοσιεύσει για διάφορους λόγους.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Ζ. ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ (ΣΤ):

(Σύνολο: 2 παιδιά, 1 αγόρι, 1 κορίτσι)

	<u>ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ</u>	+	<u>ΓΕΝΙΚΕΥΣΕΙΣ</u>	<u>ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ</u>
16.	1	+	13	1 παιδί, 1 αγόρι
17.	3	+	13	1 παιδί, 1 κορίτσι

Σημείωση: Στο ερώτημα αυτό από το σύνολο των 51 μαθητών οι 50 απαντούν. Ειδικότερα, οι 26 επιλέγουν την απάντηση α, δηλώνοντας ότι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς και δικαιολογούν την απάντησή τους οι 23 απ' αυτούς. Οι 24 μαθητές επιλέγουν την απάντηση β, δηλώνοντας ότι δε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς και δικαιολογούν την απάντησή τους οι 15 απ' αυτούς. Υπάρχουν, επίσης, 2 περιπτώσεις παιδιών, τα οποία, ενώ αρχικά απαντούν ότι δεν μπορούν να δημιουργήσουν κόμικς και το δικαιολογούν, δηλώνουν και μια προϋπόθεση υπό την οποία θα μπορούσαν να το κάνουν. Είναι οι μοναδικές περιπτώσεις μαθητών που αντιλαμβάνονται το ερώτημα με μια διαφορετική οπτική γωνία. Αυτές είναι οι εξής:

1. «Όχι, γιατί δεν μπορώ να ζωγραφίσω, όμως, θα μπορούσα να γράψω ένα κείμενο σχετικά με το θέμα.» - 1 παιδί, 1 αγόρι

2. «Όχι, γιατί όταν κάποιος είναι μόνος του δεν μπορεί να κάνει και πολλά πράγματα. Αν, όμως, όλοι οι συμμαθητές μου βοηθούσαν, τότε θα μπορούσαμε να είχαμε κάνει μια πολύ καλή δουλειά, όπως κάνουμε και στην εφημερίδα *ΑΡΓΩ*.» - 1 παιδί, 1 κορίτσι

Η ποικιλία των αιτιολογιών επιβάλλει την κατηγοριοποίηση τους σύμφωνα με το περιεχόμενό τους. Κατά πρώτο λόγο, οι περισσότερες αιτιολογίες (7) όσων απαντούν ότι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς αφορούν την κατηγορία της στάσης των μαθητών απέναντι στη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς και ακολουθούν με ελάχιστη διαφορά μεταξύ τους οι υπόλοιπες κατηγορίες. Κατά δεύτερο λόγο, οι αιτιολογίες όσων απαντούν ότι δε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς είναι κατηγοριοποιημένες στον ίδιο άξονα μ' αυτές των παραπάνω. Οι περισσότερες αιτιολογίες (3) σχετίζονται με την κατηγορία της έλλειψης δυνατοτήτων από πρακτική άποψη κι ακολουθούν οι υπόλοιπες με ελάχιστη διαφορά κι από την πρώτη και μεταξύ τους. Συμπερασματικά, οι απαντήσεις κι αιτιολογίες των μαθητών χαρακτηρίζονται από ειλικρίνεια κι αυθορμητισμό, γι' αυτό και παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Αξιόλογο επισήμανσης, τέλος, θεωρείται το γεγονός ότι όσοι μαθητές (26) επιθυμούν να δημιουργήσουν κόμικς έχουν την πεποίθηση ότι μπορούν να το κάνουν, καθώς κι όσοι (24) δεν το επιθυμούν ότι δεν μπορούν να το κάνουν.

4.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

• ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΑ ΚΟΜΙΚΣ

Όλοι σχεδόν οι μαθητές τόσο της Γ΄ όσο και της ΣΤ΄ τάξης, μέσης και τελευταίας σχολικής ηλικίας, αντίστοιχα, έχουν αναπτύξει μια επαφή με τα κόμικς, διαβάζοντάς τα. Αξίζει ν' αναφερθεί ότι οι περισσότεροι μαθητές είναι τακτικοί αναγνώστες των κόμικς κι όχι ευκαιριακοί, γεγονός που διαφαίνεται και από την αγοραστική συμπεριφορά τους (μικρό το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από τη μια στην άλλη αγορά, αριθμός των κόμικς που αγοράζουν εβδομαδιαίως, μηνιαίο χρηματικό ποσό που διαθέτουν για την αγορά τους, ακόμη κι από το σημείο πώλησης-περίπτερο- που προτιμούν να μεταβαίνουν). Συνεπώς, το φαινόμενο αυτό είναι μια πραγματικότητα που θα πρέπει να εκτιμηθεί στις σωστές του διαστάσεις.

Είναι δυνατόν, επίσης, ορισμένοι μαθητές να συνδυάζουν την ανάγνωση των κόμικς μ' εκείνη των λογοτεχνικών βιβλίων και μερικοί άλλοι να διαβάζουν αποκλειστικά και μόνο κόμικς. Στη μεν πρώτη περίπτωση, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διαφορετικούς τρόπους έκφρασης κι επικοινωνίας που προβάλλονται από διαφορετικά επικοινωνιακά μέσα, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η ανάπτυξη των μαθητών σε πνευματικό, συναισθηματικό, ηθικό και κοινωνικό επίπεδο. Στη δε δεύτερη περίπτωση, εξοικειώνονται μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο έκφρασης κι επικοινωνίας, αυτόν που προβάλλουν τα κόμικς, με αποτέλεσμα να διαρκεί περισσότερη ανάπτυξη των μαθητών στα παραπάνω επίπεδα.

Η συμβολή και η ευθύνη των εκπαιδευτικών και των γονέων, λοιπόν, κρίνεται επιτακτική. Αναλυτικότερα και οι δύο πλευρές οφείλουν να βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν τα μηνύματα των κόμικς, κι αν χρειαστεί, να τα αντιπαραβάλλουν μ' εκείνα άλλων αναγνωσμάτων. Τέλος, πρέπει να καλλιεργήσουν σ' αυτούς μια εκλεκτική αναγνωστική συμπεριφορά και να τους κατευθύνουν σε σωστές εναλλακτικές λύσεις (δηλαδή σε ποιοτικά κόμικς).

• ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

Από τη συνολική καταγραφή των απαντήσεων προκύπτει ότι οι μαθητές τόσο της Γ΄ όσο και της ΣΤ΄ τάξης είναι ενημερωμένοι σχετικά με τα κόμικς ευρείας κυκλοφορίας. Απ' αυτά μερικά αγοράζουν και δανείζονται. Σαφής είναι η προτίμησή τους σε χιουμοριστικά κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα κι ανθρώπους, καθώς και σε περιπετειώδη.

Τα κριτήρια της επιλογής και της προτίμησης φαίνεται ότι διαμορφώνονται χωρίς την παρέμβαση των γονιών κι ανεξάρτητα από το επάγγελμα και τις

γραμματικές γνώσεις τους. Ωστόσο, δεν αποκλείονται και μεμονωμένες περιπτώσεις γονιών που συμμετέχουν στην επιλογή των κόμικς που απευθύνονται στα παιδιά τους. Αυτοί οι γονείς είτε είναι εκπαιδευτικοί και οι δύο είτε ο ένας εκ των δύο (μητέρα) ασχολείται με τα οικιακά. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι οι γονείς που δεν παρεμβαίνουν στις επιλογές των παιδιών τους δεν αδιαφορούν για το τι διαβάζουν τα παιδιά και δεν αγνοούν πόσο επιδρούν τα έντυπα που περιέχουν κόμικς στην προσωπικότητα των παιδιών.

Η ανάγνωση των κόμικς είναι συνδεδεμένη με τα ενδιαφέροντα των μαθητών της Γ' και της Στ' τάξης του Δημοτικού, καθώς και με τη σχολική ηλικία τους, μεσαία και τελευταία, αντίστοιχα. Σύμφωνα με τα παραπάνω οι μαθητές της μέσης σχολικής ηλικίας εγκαταλείπουν την εγωκεντρική έκφραση και μεταβαίνουν στην κοινωνική. Το ενδιαφέρον τους αρχίζει να στρέφεται προς τον κόσμο, για παράδειγμα τους άλλους λαούς. Οι μαθητές της τελευταίας σχολικής ηλικίας έχουν αναπτύξει περισσότερο την κοινωνικότητά τους από τους προηγούμενους. Η περιέργειά τους για το φυσικό κόσμο, την κοινωνική ζωή και τον τεχνικό πολιτισμό διατηρείται έντονη, όπως και η ανάγκη τους για ψυχαγωγία μέσω της φαντασίας.

Στο σημείο αυτό η συμβολή των γονιών και των εκπαιδευτικών είναι σημαντική. Και οι δύο πλευρές έχουν την υποχρέωση να προσεγγίσουν με μια ζεστή και φιλική συζήτηση τα παιδιά, στην οποία θα έχουν τη δυνατότητα ν' ανταλλάξουν τις απόψεις τους σχετικά με τα κριτήρια επιλογής των εντύπων που περιέχουν κόμικς. Οφείλουν, δηλαδή, να καθοδηγήσουν κατά τέτοιο τρόπο τους μαθητές, ώστε να επιλέξουν κόμικς που ταυτόχρονα τους προσφέρουν ψυχαγωγία και ικανοποιούν την περιέργειά τους για το γύρω κόσμο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές παύουν να είναι προσηλωμένοι στο φανταστικό κόσμο κι ενισχύεται η ωρίμανση και η κοινωνικοποίησή τους, ώστε να είναι ικανοί να δουν την σύγχρονη πραγματικότητα και ν' αναλάβουν ρόλους σύμφωνα με τις απαιτήσεις του περιβάλλοντος.

• ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

➤ Διάρκεια ανάγνωσης

Η πλειοψηφία των μαθητών της Γ' όσο και της Στ' τάξης του Δημοτικού, παρ' όλο που ανήκουν σε διαφορετικές σχολικές ηλικίες και η αναγνωστική τους ικανότητα δεν είναι στο ίδιο βαθμό καλλιεργημένη, αφιερώνουν γύρω στη μια ώρα για την ανάγνωση των κόμικς. Αυτό συμβαίνει, γιατί παρασύρονται από την ταχύρρυθμη εξέλιξη των γεγονότων και δε χρονοτριβούν σε λεπτομερειακούς σχολιασμούς των κόμικς. Δε θα πρέπει να παραληφθεί, επίσης, μια σημαντική μειοψηφία μαθητών, η οποία προβαίνει σε μια πιο προσεκτική ανάγνωση των κόμικς, αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο. Βέβαια,

το γεγονός αυτό είναι δυνατό να οφείλεται είτε σε πιθανές αναγνωστικές δυσκολίες των μαθητών είτε σε μια πιο σχολαστική επεξεργασία του λόγου και της εικόνας των κόμικς.

➤ Κατάλληλος χρόνος για ανάγνωση

Κατά τον ελεύθερο χρόνο τους οι περισσότεροι μαθητές τόσο της Γ΄ όσο και της Στ΄ τάξης του Δημοτικού προτιμούν να διαβάζουν κόμικς παρά να παρακολουθούν τηλεόραση, σε αντίθεση με ελάχιστους μαθητές, οι οποίοι δεν διαβάζουν καθόλου κόμικς και προτιμούν να παρακολουθούν τηλεόραση. Συνεπώς, ο πλέον κατάλληλος χρόνος για την ανάγνωση των κόμικς είναι ο ελεύθερος, πράγμα που σημαίνει ότι η τελευταία δε γίνεται σε βάρος άλλων δραστηριοτήτων ή σχολικών μαθημάτων.

Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου με την ανάγνωση των κόμικς συμβαδίζει με το σύγχρονο τρόπο ζωής, ο οποίος τείνει ν' αστικοποιηθεί ακόμα και στις επαρχιακές περιοχές. Σύμφωνα μ' αυτόν τον σύγχρονο τρόπο ζωής, η αναζήτηση του ελεύθερου χρόνου είναι διαρκής, με δεδομένο ότι ο φόρτος εργασίας σε καθημερινή βάση ολοένα και μεγαλώνει, υποχρεώνοντας τους να δραστηριοποιούνται σ' ένα συγκεκριμένο χώρο (σπίτι, σχολείο, φροντιστήριο για τους μαθητές). Έτσι, δικαιολογείται το γεγονός ότι αρκετοί μαθητές του Δημοτικού διαβάζουν κόμικς ακόμα και στη διάρκεια των σχολικών διαλειμμάτων.

Με την ανάγνωση των κόμικς κατά τον ελεύθερο χρόνο αποσπώνται από τον καταναγκασμό της διαδικασίας παραγωγής, με σκοπό να οδηγηθούν στην αυτοπραγμάτωση και τη διασκέδασή τους. Επομένως, τα κόμικς συνιστά γι' αυτούς ένα μέσο ψυχαγωγίας που τους βοηθάει να ξεφεύγουν από την πραγματικότητα, όταν πραγματικά το έχουν ανάγκη.

➤ Προσοχή των μαθητών κατά την ανάγνωση

Αν και οι μαθητές της Γ΄ και της Στ΄ τάξης του Δημοτικού διαβάζουν κόμικς με τη θέλησή τους χωρίς να δέχονται τις πιέσεις των γονιών τους, η προσοχή τους αποσπάται κάποιες στιγμές κατά την ανάγνωση αυτών, όπως συμβαίνει με τη μελέτη κάθε αναγνώσματος. Δεν καταβάλλουν προσπάθεια ν' αποκρυπτογραφήσουν τις λεπτομέρειες των εικόνων, ώστε ν' αποκατασταθεί η σωστή σχέση μεταξύ τους και τελικά παρεμποδίζεται η ολοκληρωτική κατανόηση της ιστορίας από μέρος τους. Πολλές φορές και οι ίδιοι δεν είναι ικανοποιημένοι από την ποιότητα της ανάγνωσής τους, με δεδομένο ότι προσδοκούν να κατανοήσουν όσο το δυνατό περισσότερο το περιεχόμενο των ιστοριών και ν' αποκομίσουν κάτι απ' αυτό είτε μήνυμα είτε γνώση. Συνεπώς, όταν οι προσδοκίες τους δεν ικανοποιούνται, προβαίνουν σε μια δεύτερη ή και τρίτη ανάγνωση των κόμικς για καλύτερα αποτελέσματα.

Η προσοχή των περισσότερων μαθητών, όταν είναι τεταμένη, επικεντρώνεται τόσο στα μπαλονάκια όσο και στις εικόνες και λιγότερο σ' ένα από τα δύο για να κατανοήσουν το περιεχόμενο της ιστορίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι περισσότεροι αναγνωρίζουν το λειτουργικό ρόλο της εικόνας και του λόγου και κατ' επέκταση την αμφίδρομη σχέση των δύο, η οποία συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορίας των κόμικς. Ουσιαστικά, η γλώσσα και η εικόνα αποτελούν το κανάλι επικοινωνίας μεταξύ του δημιουργού των κόμικς και των αναγνωστών. Ειδικά στην περίπτωση των κόμικς η συνύπαρξη και των δύο είναι αυτή που διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών και καλλιεργεί τη φιλαναγνωσία. Επιπρόσθετα, μπαίνουν στη θέση των ηρώων και συμμετέχουν προσωπικά στην ιστορία του κόμικ μέσω της φαντασίας, όταν είναι συγκεντρωμένοι κατά την ανάγνωση. Πολλές φορές, είναι σε θέση να προβλέπουν το τέλος των ιστοριών, το ζητούμενό τους, με αποτέλεσμα να ικανοποιούν τις προσδοκίες που προαναφέρθηκαν.

- **ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ - ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΕΙΔΩΝ ΛΟΓΟΥ**

Οι μαθητές τόσο της Γ' όσο και της Στ' τάξης του Δημοτικού παρουσιάζουν δυσκολίες στη συνειδητοποίηση των διαφορών μεταξύ των κόμικς και του τρόπου ομιλίας, καθώς και μεταξύ των πρώτων με την εκφώνηση της είδησης, παρ' όλο που τους δίνονται τα αντίστοιχα ερεθίσματα (φύλλο από αυθεντικό κόμικ, φύλλο με απομαγνητοφωνημένο κείμενο του δελτίου ειδήσεων). Το παραπάνω γεγονός οφείλεται σε τρεις παράγοντες, οι οποίοι πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη, προκειμένου τα κόμικς να εισαχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία:

1. Οι μαθητές δεν έχουν συνειδητοποιήσει τα χαρακτηριστικά των κόμικς με την κατάλληλη καθοδήγηση από εκπαιδευτικούς και γονείς, αν και τα αναγνωρίζουν μεμονωμένα.
2. Ενδεχομένως α) οι σκέψεις τους σχετικά με το ζητούμενο δεν είναι ξεκαθαρισμένες στο νου τους, β) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην γραπτή έκφραση των σκέψεών τους.
3. Δεν είναι δυνατό ν' ανταποκριθούν επαρκώς στο ερώτημα που απαιτεί ένα αφαιρετικό πνεύμα, με αποτέλεσμα ο βαθμός δυσκολίας του να είναι υψηλός για τους μαθητές της τελευταίας και κυρίως της μέσης σχολικής ηλικίας.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι παρεμποδίζεται η καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας των μαθητών με δεδομένο ότι δεν τους έχει δοθεί το έναυσμα για προβληματισμό πάνω στη μορφή και το περιεχόμενο των κόμικς και γενικότερα των αναγνωσμάτων τους. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι δεν αναφέρονται από την πλευρά τους διαφορές που αφορούν τη μορφή ή το

περιεχόμενο μεμονωμένα ή και απαντήσεις που συνδυάζουν διαφορές κι από τις δύο κατηγορίες. Άλλωστε, η μορφή και το περιεχόμενο είναι στοιχεία, στα οποία αμέσως προσανατολίζεται η σκέψη των μαθητών, επειδή η παρατήρησή τους είναι αμεσότερη κατά την ανάγνωση. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές, συγκρίνοντας τα κόμικς με τον προφορικό λόγο, επικεντρώνονται στη μορφή λόγω της ύπαρξης των πολύχρωμων εικόνων και των μπαλονιών. Συγκρίνοντας, όμως, τα κόμικς με την εκφώνηση της είδησης, δίνουν έμφαση στο περιεχόμενο, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις τους. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται, αν λάβουμε υπόψη ότι σε καθημερινή βάση είναι ακροατές ή τηλεθεατές δελτίου ειδήσεων και εκτίθενται σ' ένα καταιγισμό πληροφοριών, ορισμένες από τις οποίες αποτυπώνονται στο νου τους.

Αξίζει τον κόπο, λοιπόν, να έχουν κατά νου εκπαιδευτικοί και γονείς τέτοιου είδους απαντήσεις, οι οποίες όχι μόνο θα τους προβληματίσουν αλλά και θα τους οδηγήσουν σε ανάλογη δραστηριοποίηση. Η τελευταία θα επιτρέψει την σταδιακή εισαγωγή των κόμικς στη διδακτική πράξη προς όφελος των μαθητών.

• ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΣ ΗΡΩΑΣ - ΑΓΑΠΗΜΕΝΟ ΚΟΜΙΚ

Οι μαθητές τόσο της Γ' όσο και της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού, δηλώνουν ποια είναι τα αγαπημένα κόμικς τους (οι τίτλοι τους ποικίλουν, αν αναλογιστεί κανείς την πληθώρα αυτών), καθώς και ποιοι είναι οι αγαπημένοι τους ήρωες. Τα κριτήρια επιλογής των αγαπημένων τους κόμικς, όπως διαφαίνονται από τις αιτιολογίες τους, αφορούν περισσότερο το περιεχόμενο των ιστοριών (περιπέτεια, δράση, χιούμορ) και λιγότερο τους ήρωες (ρόλος, χαρακτηριστικά και γενικότερη συμπεριφορά), ενώ το αντίστροφο ισχύει για τα κριτήρια επιλογής των αγαπημένων τους ηρώων.

Ενώ οι προτιμήσεις των μαθητών τόσο της Γ' όσο και της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού σχετικά με τα αγαπημένα τους κόμικς διαφέρουν, ταυτίζονται ανεξάρτητα από το φύλο όσον αφορά το χαρακτήρα του ήρωα ή της ηρωίδας, που του ή την θέλουν, δραστήριο ή δραστήρια, ευφυή, θαρραλέο ή θαρραλέα, δυνατό ή δυνατή και σε ορισμένες περιπτώσεις γοητευτικό ή γοητευτική. Αξιοσημείωτο, επίσης, είναι ότι οι μαθητές δείχνουν σαφή προτίμηση αποκλειστικά και μόνο σε ανδρικά πρότυπα, ενώ οι μαθήτριες σε ανδρικά και γυναικεία, προσδίδοντας όλοι τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Σε γενικές γραμμές, προκύπτει ότι αυτές οι προτιμήσεις των μαθητών αναφορικά είτε με το κόμικ είτε με τον ήρωα συμβαδίζουν με το γενικότερο πνεύμα της σύγχρονης κοινωνίας, το οποίο προωθεί τον ανταγωνισμό, την επιβολή, την κατάκτηση, την επίδειξη δύναμης στις σχέσεις των μελών της. Επιπρόσθετα, ενθαρρύνονται κι από τις τηλεοπτικές σειρές που καθημερινά προβάλλουν ήρωες με υπεράνθρωπες δυνάμεις κι ιδιότητες φανταστικές μέσα

σε περιβάλλοντα που οι ισχυροί διαπρέπουν κι οι αδύναμοι παραγκωνίζονται. Και στο σημείο αυτό επιτακτική κρίνεται η προσοχή και η λεπτή παρέμβαση των εκπαιδευτικών και των γονιών. Πολλές φορές, μάλιστα, ο θαυμασμός των μαθητών προς τους ήρωες γεννά την ταύτιση και την επιθυμία να τους μιμηθούν. Αρκετά συχνό φαινόμενο είναι οι μαθητές να υποδύονται τους εξωπραγματικούς- φανταστικούς ρόλους των ηρώων με θλιβερές συνέπειες για τους ίδιους, πράγμα που εκπαιδευτικοί και γονείς οφείλουν να αποτρέψουν. Ας μην ξεχνούν, λοιπόν, οι τελευταίοι ότι οι μαθητές όχι μόνο επηρεάζονται από το ανταγωνιστικό πνεύμα της εποχής, αλλά ενδέχεται να το διαιωνίσουν χωρίς την έγκαιρη παρέμβασή τους.

- **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟ ΤΟΥΣ**

Η πλειοψηφία των μαθητών τόσο της Γ΄ όσο και της Στ΄ τάξης του Δημοτικού πιστεύουν ότι δεν παίρνουν πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής, διαβάζοντας κόμικς, σε αντίθεση με μια σημαντική μειοψηφία που έχει την αντίθετη άποψη. Στην πρώτη περίπτωση, οι μαθητές θεωρούν ότι η ανάγνωση των κόμικς διακρίνεται αποκλειστικά και μόνο για τον ψυχαγωγικό χαρακτήρα της, ενώ στη δεύτερη για τον γνωστικό χαρακτήρα της, ο οποίος απορρέει από την τέρψη που προσφέρει.

Με άλλα λόγια, οι περισσότεροι μαθητές έχουν την πεποίθηση ότι η πληροφόρηση δεν είναι δυνατό να συνυπάρξει με την ψυχαγωγία. Συσχετίζουν, δηλαδή, την ενημέρωση με αποκλειστικά το περιεχόμενο του δελτίου ειδήσεων και των εφημερίδων κι ουσιαστικά δεν αναγνωρίζουν τον πληροφοριακό χαρακτήρα αναγνωσμάτων κάθε είδους. Οι υπόλοιποι μαθητές έχουν την άποψη ότι η γνώση και η ψυχαγωγία μπορούν να συνδυαστούν, πράγμα που υποδηλώνει εμμέσως τη σχέση των κόμικς με την πραγματικότητα. Συνακόλουθα, συνειδητοποιούν ότι τα κόμικς αντλούν τα θέματα των ιστοριών τους απ' αυτήν την πραγματικότητα, την οποία και σχολιάζουν μ' ένα ιδιαίτερο τρόπο.

Ωστόσο, όλοι οι μαθητές ανταποκρίνονται στο ερώτημα που τους ζητά να προτείνουν θέματα για τον εμπλουτισμό των κόμικς. Τα θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος που προτείνονται είτε είναι συγκεκριμένα (αθλητικά, οικολογικά κλπ.) είτε αφορούν τα περιεχόμενα περιοδικών ποικίλης ύλης και τα επιμέρους στοιχεία των ιστοριών, εκτός απ' αυτά που έχουν γενικευμένο χαρακτήρα. Είναι φανερό, λοιπόν, η δίψα των μαθητών για μια ευρύτερη γνώση, που θα ικανοποιεί όλες τις γνωστικές και ψυχολογικές τους ανάγκες. Λόγω της σχολικής ηλικίας τους, μέσης ή τελευταίας, οι μικροί αναγνώστες απαιτούν να πληροφορηθούν και να μάθουν τον κόσμο μέσω του πιο προσιτού μέσου, που ανταποκρίνεται στην επιλογή τους, του κόμικ.

Με δεδομένο ότι στην αγορά κυκλοφορούν ποιοτικά και μη κόμικς κι από τα οποία καλούνται να επιλέξουν οι μαθητές σύμφωνα με τις παραπάνω ανάγκες τους, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς οφείλουν να βοηθήσουν τους μαθητές να διακρίνουν την ποιότητά τους, ώστε να προβούν στις σωστές επιλογές. Από κοινού θα έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν τα κριτήρια επιλογής των κόμικς που αφορούν το περιεχόμενο (πληροφορίες, πρότυπα, ιδέες, αξίες) και τη μορφή (αισθητική, γλωσσική έκφραση). Μ' αυτόν τον τρόπο, θα αποφύγουν μια μη αρμόζουσα αντιμετώπιση (απαγορεύσεις, αφορισμούς, κηρύγματα) και τελικά θα αφυπνίσουν τη φυσική αίσθηση του καλού (ωραίου) που έχουν οι μαθητές εσωτερικεύσει από πολύ μικρή ηλικία.

• ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

Οι απαντήσεις των περισσότερων μαθητών τόσο της Γ' όσο και της Στ' τάξης στα δύο τελευταία ερωτήματα (27,28) προμηνύουν μια ευνοϊκή στάση απέναντι στη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς. Βέβαια, αυτές διακρίνονται σε κατηγορίες, με δεδομένο ότι τα προσωπικά ενδιαφέροντα και ταλέντα των μαθητών διαφέρουν.

Κατά πρώτο λόγο, οι περισσότεροι μαθητές εκφράζουν την επιθυμία τους να δημιουργήσουν κόμικς, θεωρώντας τον εαυτό τους ικανό να το κάνει. Υπάρχουν και μερικοί, όμως, που ενώ εκφράζουν την παραπάνω επιθυμία, πιστεύουν ότι δεν είναι σε θέση να το κάνουν ή και το αντίστροφο, θέτοντας στη δεύτερη περίπτωση ορισμένες προϋποθέσεις (βλ. συνολική καταγραφή Στ' τάξης). Σε κάθε περίπτωση, πάντως δικαιολογούν την απάντησή τους.

Αν λάβει κανείς υπόψη τα παραπάνω, αξίζει τον κόπο να πραγματοποιηθούν δραστηριότητες που προάγουν τη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς και προσδίδουν στη διδακτική πράξη πρωτοτυπία. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία ν' ανακαλύψουν δεξιότητες, ταλέντα, κλίσεις που δε φαντάζονταν ότι είχαν, καθώς και να τα καλλιεργήσουν και να ικανοποιήσουν τις ψυχικές και κοινωνικές ανάγκες τους. Δεν αποκλείεται, επίσης, μια τέτοια διαδικασία δημιουργίας των κόμικς να τους δώσει το έναυσμα για μια περαιτέρω καλλιέργεια των δεξιοτήτων, κλίσεων, ταλέντων εντός κι εκτός σχολείου. Όλα αυτά, βέβαια, είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν, αν υπάρχει η ανάλογη διάθεση από τους εκπαιδευτικούς για προγραμματισμό και προετοιμασία των σχετικών δραστηριοτήτων, καθώς και για επιμόρφωση πάνω σ' αυτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

Εισαγωγή

Στο τελευταίο θεωρητικό μέρος της διπλωματικής μου εργασίας θεώρησα ως επιτακτική ανάγκη τη συνοπτική αναφορά μου στον τρόπο αντιμετώπισης των κόμικς από την πλευρά των εκπαιδευτικών -κυρίως-, καθώς κι από εκείνη των γονιών του σήμερα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μεταδίδεται ένα αισιόδοξο μήνυμα και προς τις δύο πλευρές που καθημερινά έρχονται αντιμέτωπες με την πραγματικότητα των αναγνωσμάτων των παιδιών.

Η ορθή αντιμετώπιση των κόμικς πραγματοποιείται σε τέσσερα βήματα, εκ των οποίων τα τρία πρώτα αφορούν και τις δύο πλευρές (εκπαιδευτικούς και γονείς) και το τελευταίο αποκλειστικά τους εκπαιδευτικούς (παιδαγωγούς και νηπιαγωγούς). Αναλυτικότερα, το πρώτο βήμα συνιστά τη γνωριμία με τα κόμικς, το δεύτερο τη συνειδητοποίηση της χρησιμότητας των κόμικς στη διδακτική πράξη και το τρίτο την προσέγγιση των παιδιών με μια φιλική και ζεστή συζήτηση με θέμα τα κόμικς. Το τέταρτο βήμα που παρουσιάζεται πιο διεξοδικά από τα προηγούμενα αναφέρεται στην αξιοποίηση των κόμικς στη διδακτική πράξη.

Τα κόμικς αποτελούν ένα από τα σημαντικά κοινωνικά γεγονότα του αιώνα μας, όπως υποστηρίχθηκε από πολλούς μελετητές. Είναι περιττό, λοιπόν, να αγνοείται ή να υποβαθμίζεται η παρουσία τους από εκπαιδευτικούς και γονείς. Πρέπει, αντίθετα, να αντιμετωπιστούν με τις σωστές διαστάσεις τους, δηλαδή ως «κοινωνικό φαινόμενο», προκειμένου ν' αποφευχθεί η καταπολέμησή τους με βίαιους τρόπους (απαγορεύσεις, αφορισμούς).¹ Καιρός είναι, λοιπόν, να καταβληθεί προσπάθεια για να τεθεί η παιδαγωγική στην υπηρεσία των κόμικς κι όχι τα κόμικς στην υπηρεσία της παιδαγωγικής²...

Σημειώσεις

1. Δελώνης Α., «Ο "μαγικός" κόσμος των Κόμικς», Σύγχρονο Σχολείο, τ. 2, Αθήνα, 1991, σελ. 43.
2. Didier Quella-Guyot, «Enseignants, encore un effort !», Les cahiers pédagogiques, τ. 382, Μάρτιος 2000, σελ. 21.

5.1 1^ο Βήμα: Γνωριμία με τα κόμικς

Στην Ελλάδα, γενικά, υπάρχουν τα κόμικς για τα παιδιά και τους νέους και τα κόμικς για τους ενήλικους. Ειδικότερα, τα πρώτα μπορούν να διακριθούν σε κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα, ανθρώπους, περιπετειώδη κλπ., όπως προκύπτει από τις κατηγοριοποιήσεις των συνολικών καταγραφών της έρευνας. Με βάση τα παραπάνω διλήμματα του τύπου «καλό» ή «κακό» προτιμότερο θα ήταν να μην τίθενται, γιατί η κατάληξη θα οδηγούσε σε ουτοπικές θέσεις.

Σε θεωρητικό επίπεδο, όμως, αρκετοί εκπαιδευτικοί θέτουν τα παραπάνω διλήμματα, με αποτέλεσμα να έχουν την πεποίθηση ότι τα κόμικς είναι «εχθροί» τόσο δικούς τους όσο και των μαθητών τους. Κι αυτό συμβαίνει, γιατί δεν προσπάθησαν ποτέ να τα κάνουν «φίλους» τους στην πράξη. Δεν έδειξαν, δηλαδή, ενδιαφέρον να τα γνωρίσουν. Ωστόσο, αν υπάρχει διάθεση από την πλευρά τους, η γνωριμία αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αγοράς ενός ή δύο κόμικς από το κάθε είδος της ανάγνωσής τους και του εντοπισμού των αρνητικών (π.χ. κακόηχες λέξεις, προβαλλόμενα πρότυπα: έλλειψη οικογενειακής συνοχής, βία) αλλά και θετικών στοιχείων (δράση, εικόνα, ψυχαγωγία).¹

Ύστερα από μια τέτοια γνωριμία, τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι γονείς της σημερινής εποχής θα αρχίσουν να σκέφτονται θετικά την προοπτική μιας συμμαχίας τους με τα κόμικς με σκοπό μια βελτιωμένη παιδεία όλων. Αρκεί να αποδεχτούν ότι το οικονομικό όφελος που επιφέρουν τα κόμικς δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με κακογραμμένες ιστορίες που προορίζονται για ένα εύκολο αναγνωστικό κοινό.² Ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί ας θυμηθούν ότι έργο τους είναι να πλάσουν τους αυριανούς πολίτες, κι ας καταλάβουν ότι οι σωστοί πολίτες είναι οι πληροφορημένοι πολίτες. Κάτι τέτοιο σημαίνει πως πρέπει να βρουν μεθόδους, ώστε να φωτίσουν τους μαθητές με κάθε πληροφορία, να τους αποκαλύψουν όλη την αλήθεια που υπάρχει στα κόμικς κι από εκεί και πέρα να βρουν, σε συνεργασία με τους μαθητές, τις εναλλακτικές λύσεις.³

Σημειώσεις

1. Δελώνης Α., «Ο "μαγικός" κόσμος των Κόμικς!», Σύγχρονο Σχολείο, τ. 2, Αθήνα, 1991, σελ. 44.
2. Κανατσούλη Μ., «Σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά περιοδικά», Διαδρομές, τ. 15, Αθήνα, 1989, σ. 226
3. Δελώνης Α., «Ο "μαγικός" κόσμος των Κόμικς!», ο.π., σελ. 44.

5.2 2^ο Βήμα: Συνειδητοποίηση της χρησιμότητας των κόμικς στη διδακτική πράξη

Ουσιαστικό βήμα πριν την αξιοποίηση των κόμικς στη διδακτική πράξη από μέρους των εκπαιδευτικών, νηπιαγωγών και κυρίων παιδαγωγών, είναι η συνειδητοποίηση της χρησιμότητας τους σ' αυτήν.

Έχει, άλλωστε, υποστηριχτεί ότι η «πολύ μικρή εικονική γνώση» στην πραγματικότητα συνιστά μια πολιτιστική γνώση που είναι ολοκληρωτικά θέμα εκμάθησης. Η φόρμουλα αυτή δεν έχει παλιώσει καθόλου, κι ακόμα και σήμερα για τον εκπαιδευτικό οποίος χρησιμοποιεί μηνύματα, που είναι δυνατό να εκφραστούν με πολλούς τρόπους μες την τάξη. Η τάξη είναι ένας χώρος, όπου η εικόνα διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο από τη γελοιογραφία μέχρι τις τηλεοπτικές εκπομπές. Γι' αυτό, σε πρώτη φάση ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συνειδητοποιήσει τα εξής:

1) Σ' αυτόν τον τύπο μηνυμάτων παρεμβαίνουν εικονικοί, γλωσσικοί και ηχητικοί τρόποι για να δώσουν το νόημα.

2) Οι παραπάνω τρόποι περιέχουν δυνατές πολιτιστικές αναφορές.

3) Η εφαρμογή παιδαγωγικών διαδικασιών πραγματοποιεί μια πιο «συνειδητή» και πιο «κριτική» ανάγνωση από την πλευρά των μαθητών κι επιτρέπει μια ανάλυση των προσλαμβανομένων μηνυμάτων, δηλαδή μια παραγωγή τέτοιων μηνυμάτων.

Απ' αυτήν την οπτική γωνία το κόμικ οικείο σε πολλά παιδιά φαίνεται να είναι ένα εκπληκτικό υλικό για να αναπτύξουν οι εκπαιδευτικοί αυτόν τον τρόπο σκέψης με τους μαθητές. Ξεκινώντας, λοιπόν, απ' αυτά που διάβασαν και είδαν θα τους βοηθήσουν ν' ανακαλύψουν βήμα-βήμα αυτό που τους ξέφυγε από τις περιπέτειες του αγαπημένου τους ήρωα.

Έχοντας συνειδητοποιήσει πόσο σημαντική είναι η αξιοποίηση των μηνυμάτων μέσα από τα κόμικς, οι εκπαιδευτικοί θα καθοδηγήσουν με τέτοιο τρόπο τους μαθητές στη διδακτική πράξη, ώστε να μην είναι απλοί καταναλωτές των κόμικς, αλλά ερευνητές αυτών, αποκομίζοντας παράλληλα γνώσεις από τα επιμέρους στοιχεία των ιστοριών.¹

Σημειώσεις

1. Anne - Laure Foucher, «Quoi de neuf en semiologie», Les Cahiers Pédagogiques (γαλλικό περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 12.

5.3 3^ο Βήμα: Προσέγγιση των παιδιών μέσω της συζήτησης

Οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί, έχοντας γνωρίσει τα κόμικς και συνειδητοποιήσει τη χρησιμότητά τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, αποφασίζουν να φέρουν σε πέρας την «Επιχείρηση Κόμικς», Μια συνταγή που αφορά και τους γονείς:

Για καλύτερα αποτελέσματα, η «Επιχείρηση Κόμικς» ξεκινάει ένα ωραίο πρωί, κατά προτίμηση Δευτέρα πρωί που όλου ξεκινούν τη βδομάδα τους με μια διάθεση ανανεωμένη ή ακόμα καλύτερα ένα πρωινό που αφιερώνεται εξ ολοκλήρου σ' ένα σχολικό περίπατο. Οι εκπαιδευτικοί ξεχνούν προσωρινά την Ν. Γλώσσα, τα Μαθηματικά, την Ιστορία και τόσα άλλα μαθήματα με τα οποία καθημερινά ασχολούνται οι ίδιοι κι οι μαθητές. Βγάζουν από τις τσέπες τους κόμικς, τα πετούν στον αέρα κι αφήνουν τους μαθητές να τ' αρπάξουν, να τα περιεργαστούν και να εκφράσουν ελεύθερα σκέψεις κι απορίες τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δίνεται το έναυσμα για μια ζεστή και φιλική συζήτηση μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, οι οποίοι ενδεχομένως, να είναι ξαπλωμένοι στο χορτάρι του πάρκου, όπου πραγματοποιήθηκε ο περίπατος. Στα πλαίσια της συζήτησης αυτής, οι εκπαιδευτικοί καλούν τους μαθητές ν' ακούσουν μια ιστορία από τους ίδιους κι έπειτα μια δεύτερη, μια τρίτη κ.ο.κ.

Ξεκινώντας από ιστορίες χιουμοριστικές με ήρωες ομιλούντα ζώα προχωρούν σε περιπετειώδεις, διαστημικές και τόσες άλλες.

Αρχικά, οι εκπαιδευτικοί ή και οι γονείς προωθούν το θέμα της συζήτησης αναφορικά με το «τι» τους άρεσε και «τι όχι» στη μορφή (π.χ. γλώσσα, εικόνα κλπ) και στο περιεχόμενο (π.χ. ιδέες, πρότυπα, αξίες κλπ.). Επιχειρούν, με άλλα λόγια, να προβληματίσουν τους μαθητές πάνω σε όσα άκουσαν από τους ίδιους και συχνά διαβάζουν στις ιστορίες των κόμικς.¹

Βέβαια, τα αποτελέσματα μπορεί να μην είναι θεαματικά από την πρώτη στιγμή, αλλά μια ζεστή και φιλική συζήτηση αποτελεί μια ευχάριστη εμπειρία για εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές. Παράλληλα, καταβάλλεται μια πρώτη φιλότιμη προσπάθεια τέτοιου είδους συζητήσεις να πραγματοποιηθούν και στη σχολική αίθουσα σε μια πιο συστηματική βάση στα πλαίσια των σχολικών μαθημάτων. Δημιουργούνται, επίσης, ευνοϊκές προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση ασκήσεων και δραστηριοτήτων σχετικών με τα κόμικς, απώτερος στόχος των οποίων είναι μια πιο πολυεπίπεδη ανάγνωση των κόμικς και μια πιο κριτική προσέγγιση του ύφους τους από την πλευρά των μαθητών.

Σημειώσεις

1. Δελώνης Α., «Ο "μαγικός" κόσμος των Κόμικς!», Σύγχρονο Σχολείο, τ. 2, Αθήνα, 1991, σελ. 45.

5.4 4^ο Βήμα: Ασκήσεις και δραστηριότητες μες την τάξη

Ήρθε η ώρα οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί να εντάξουν τα κόμικς μες τη διδακτική πράξη, έχοντας δώσει το έναυσμα στους μαθητές για παρατήρηση του λόγου και της εικόνας μέσω της δημιουργικής συζήτησης που προηγήθηκε. Με την πεποίθηση ότι τα κόμικς μπορούν ν' αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας και στήριγμα μάθησης επιλέγουν σχετικές ασκήσεις και δραστηριότητες, προσδίδοντας ταυτόχρονα πρωτοτυπία στο έργο τους.

Μια τέτοια πρωτοβουλία από την πλευρά των εκπαιδευτικών απαιτεί ν' αφιερώσουν λίγο περισσότερο χρόνο (απ' ότι συνήθως) για την προετοιμασία των ασκήσεων και την οργάνωση των δραστηριοτήτων. Πρωταρχικά, οι εκπαιδευτικοί θα ενσωματώσουν τις σχετικές με τα κόμικς ασκήσεις στα πλαίσια των σχολικών μαθημάτων π.χ. της Ν. Γλώσσας, με σκοπό οι μαθητές να κατανοήσουν σταδιακά τα χαρακτηριστικά και το ρόλο των κόμικς στην ανθρώπινη κοινωνία. Οι ασκήσεις αυτές παρουσιάζουν ποικίλους βαθμούς δυσκολίας, απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών και μπορούν να πραγματοποιηθούν κα σε μια διδακτική ώρα.

Από τη στιγμή που οι μαθητές θα έχουν εξοικειωθεί με τις παραπάνω ασκήσεις, οι εκπαιδευτικοί θα τους παροτρύνουν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που αφορούν τη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς. Η διεξαγωγή τέτοιου είδους δραστηριοτήτων αποβλέπει στη γνωριμία τους με την παραπάνω διαδικασία. Απαιτεί, επίσης, αρκετές διδακτικές ώρες, που δεν

είναι δυνατό να διατεθούν συνολικά σε καθημερινή βάση. Γι' αυτό, η διεξαγωγή των δραστηριοτήτων θα πρέπει να είναι εξαρχής προγραμματισμένη για όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους.

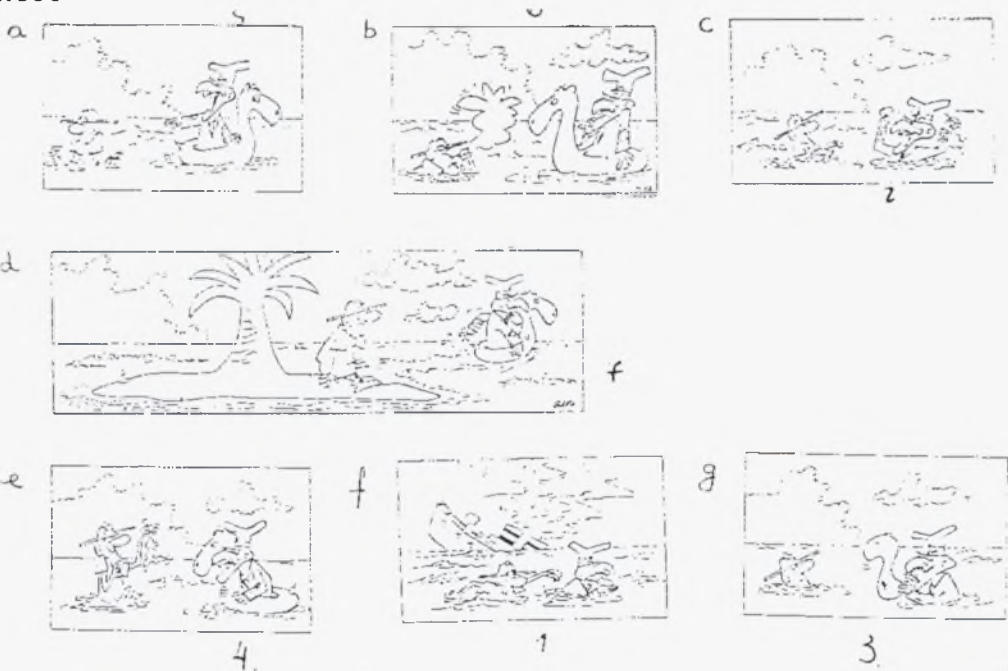
Ως επιστέγασμα των παραπάνω προκύπτει ότι απαιτείται αρκετή προσπάθεια από μέρους των εκπαιδευτικών για να μετασχηματίσουν σταδιακά τους μαθητές από «αναγνώστες» σε «δημιουργούς» των κόμικς. Σε πρώτη φάση, προτείνονται οι ασκήσεις προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά των κόμικς μεμονωμένα και το ρόλο των κόμικς κι έπειτα οι δραστηριότητες για να βιώσουν τη διαδικασία δημιουργίας των κόμικς, στην οποία εμπλέκονται όλα τα χαρακτηριστικά που μεμονωμένα έγιναν γνωστά μέσω των ασκήσεων. Βέβαια, προς την ίδια κατεύθυνση του μετασχηματισμού συμβάλλουν και οι συζητήσεις σχετικά με τα κόμικς μεταξύ των δύο πλευρών μες την τάξη καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Ασκήσεις μικρότερου βαθμού δυσκολίας

ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΟΜΙΚ

Στις παρακάτω ασκήσεις οι μαθητές επιδίδονται είτε ατομικά είτε συλλογικά:

(1) Τοποθέτηση των πλαισίων («πάνελς») στη σωστή σειρά σε ατομικό επίπεδο

Παραλλαγές της παραπάνω άσκησης:

(2) Διήγηση της ιστορίας και γραπτή αναφορά όσων συμβαίνουν στο κάθε πλαίσιο («πάνελ») σε ατομικό επίπεδο.

(3) Αναδόμηση ιστορίας. Η τάξη είναι χωρισμένη σε ομάδες. Ο δάσκαλος έχει διανείμει τα πλαίσια («πάνελς») αρκετών κόμικς. Τα πλαίσια είναι ανακατεμένα και διανεμημένα. Κάθε ομάδα έχει πλαίσια από διαφορετικές ιστορίες. Οι ομάδες πρέπει να διαπραγματευτούν, ν' ανταλλάξουν τα πλαίσια και ν' ανασκευάσουν την ιστορία.

(4) Σχεδιασμός του τέλους των ιστοριών

Σχεδιάζοντας τα παιδιά την τελευταία εικόνα συχνά φαντάζονται τον εαυτό τους στη θέση του ήρωα και διαμορφώνουν την έκβαση.

(5) Συμπλήρωση του δεδομένου κειμένου μέσα στα μπαλόνια πάνω στο σωστό χώρο

1. Κάντο τρεις μερίδες!
2. Δώσε του όλο το τσουκάλι! Το κατάλαβε!
3. Μακαρόνια, μπριζόλα και μια κόλα!
4. Δυο μερίδες μακαρόνια
5. Για το γάτο μου μια μερίδα μακαρόνια.

Παραλλαγές της παραπάνω άσκησης:

(6) Συμπλήρωση του κειμένου με τα μπαλόνια, το οποίο αρχικά δεν είναι δεδομένο

(7) Σχεδιασμό των σημαδιών της κίνησης

(8) Δημιουργία κόμικς χρησιμοποιώντας δαχτυλικά αποτυπώματα. Εδώ δεν είναι απαραίτητα τα σχέδια που χαρακτηρίζονται από εξαιρετική λεπτομέρεια.¹

ΧΙΟΥΜΟΡ

Ασκήσεις: Τι υπάρχει μες το όνομα;

Στις παρακάτω ασκήσεις οι μαθητές επιδίδονται σε ατομικό επίπεδο:

(1) Παρατήρηση των ονομάτων που βρίσκονται πάνω στα σκίτσα. Σχόλια αναφορικά μ' αυτά.

(2) Σκέψεις σχετικά με το επάγγελμα, τη σωματική κατάσταση...

Συναντιούνται: Πανοραμίξ, Ανθυγιεινίξ...

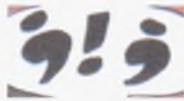
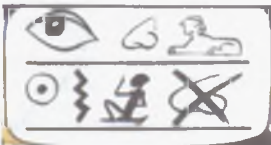
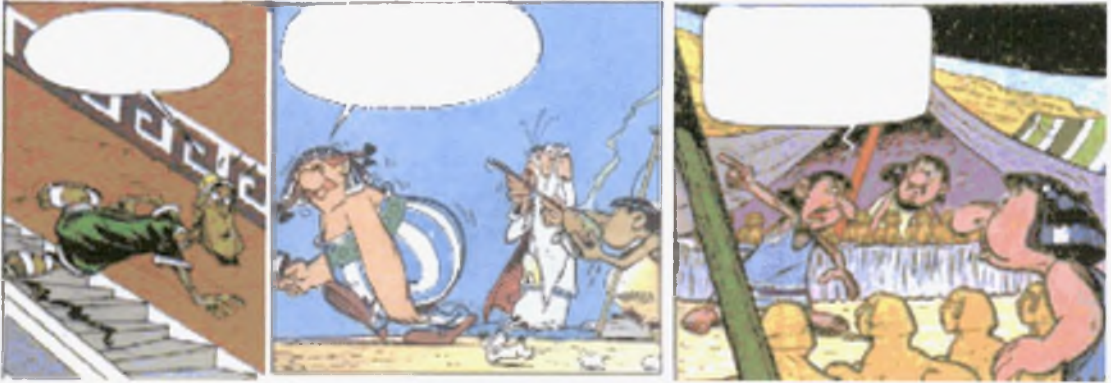
(3) Καταγραφή ενός αριθμητικού συνόλου επαγγελματιών. Πρόσδοση ονομάτων του τύπου Αστερίξ στα παραπάνω, καθώς επίσης στον εαυτό τους και τον δάσκαλό τους.

(4) Ζωγραφική ενός χαρακτήρα που ανήκει σ' ένα δεδομένο όνομα.²

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

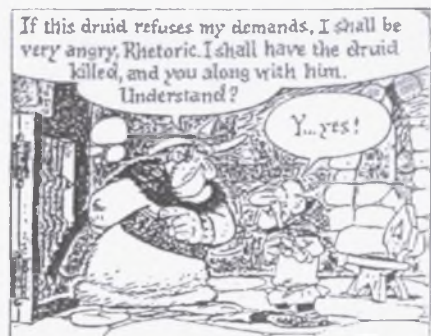
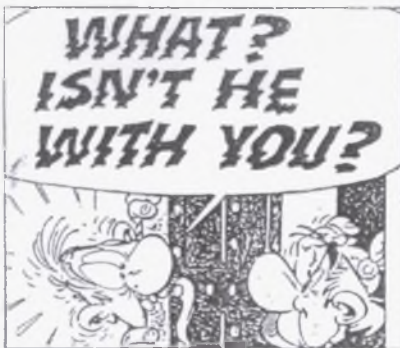
Στις παρακάτω ασκήσεις οι μαθητές επιδίδονται σε ατομικό επίπεδο:

(1) Αντιστοίχιση κειμένου με το μπαλόκι της εικόνας που ταιριάζει.

ΠΩΣ ΚΑΤΑΦΕΡΕ
ΝΑ ΜΕ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙ
ΜΑΔΥΤΗ ΤΗ
ΜΕΤΑΜΦΙΕΣΗ ;

(2) Παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο τα γράμματα χρησιμοποιούνται κι επισήμανση του αποτελέσματος

(3) Γραφή μ' έναν εκφραστικό τρόπο (χρησιμοποιώντας ένα ιδιαίτερο είδος γραμμάτων):

- ένα ομιλούν φάντασμα
- ένας που πέφτει κάτω, ενώ μιλάει
- ένας που μιλάει, ενώ ο καιρός είναι παγερός

(4) Συνδυασμός ήχου και σωστού πλαισίου («πάνελ»), λαμβάνοντας υπόψη ότι ως επί το πλείστον οι ήχοι είναι τοποθετημένοι στο σκίτσο του κόμικ.³

a R-RIP!
b /THU
c UFFOZ!

d ZIP!

f RRRRING

h SPOOSH!

e ROCKADOODLEDOO!

g ZZZ

i ASHOO!

Ασκήσεις μεγαλύτερου βαθμού δυσκολίας ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

Οι μαθητές επιδίδονται στις ασκήσεις του συγκεκριμένου τύπου σε ατομικό επίπεδο:

(1) Παρατήρηση των εκφράσεων του προσώπου του χαρακτήρα και περιγραφή των συναισθημάτων του.

(2) Σχεδιασμός των ματιών, των φρυδιών, της μύτης, του στόματος μ' ένα διαφορετικό τρόπο κάθε φορά. Περιγραφή δύο ή τριών χαρακτηριστικών σε λίγες προτάσεις.

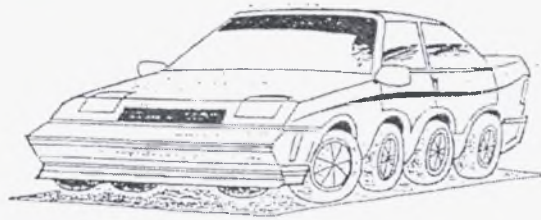
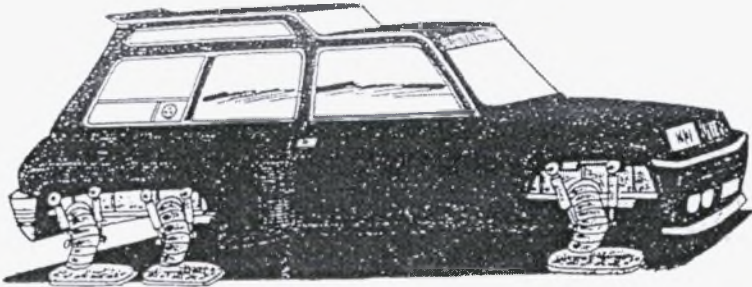
Παραλλαγή της παραπάνω άσκησης:

(3) Αποκοπή των χαρακτηριστικών που ζητούνται να σχεδιαστούν στην παραπάνω άσκηση (μύτης, στόματος κλπ), χρησιμοποιώντας εικόνες, φωτογραφίες περιοδικών και τοποθέτησή τους στο άδειο κεφάλι.

(4) Αποκοπή ενός ήρωα κι ενός «παλιανθρώπου» από τις εικόνες, τις φωτογραφίες εφημερίδων. Συγγραφή μιας ιστορίας, στην οποία και οι δύο χαρακτήρες θα πρωταγωνιστούν.⁴

(5) Δημιουργία ενός κόμικ στριπ, χρησιμοποιώντας εικόνες και φωτογραφίες από έντυπα.

(6) Συγγραφή μιας διαφήμισης με σκοπό να προωθηθούν τα προϊόντα της εικόνας π.χ. αυτά τα αυτοκίνητα του μέλλοντος.

ΜΟΡΦΗ ΕΙΚΟΝΑ

Οι μαθητές εργάζονται κατά ζεύγη στην παρακάτω άσκηση:

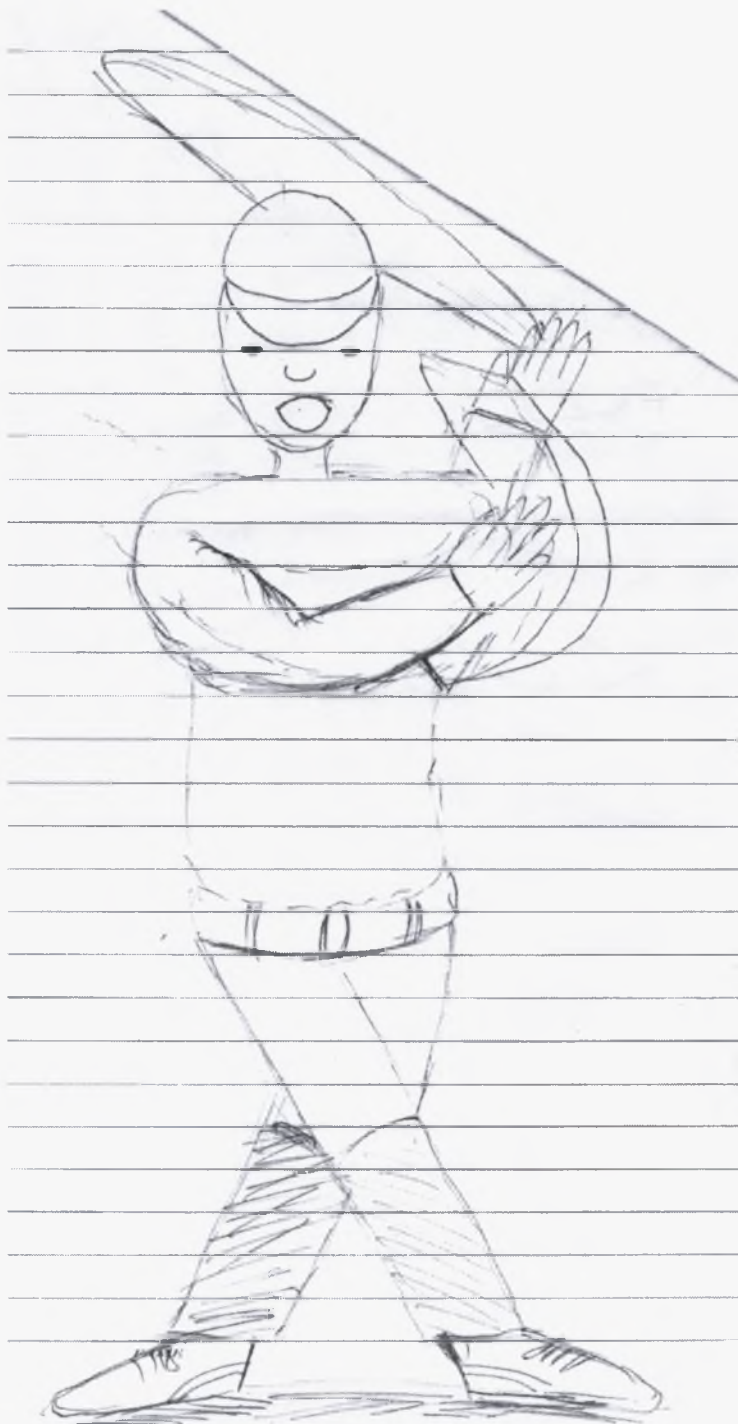
Έργο πρώτου μαθητή

Προφορική περιγραφή ενός σκίτσου στο δεύτερο μαθητή και παροχή συγκεκριμένων διευκρινίσεων σχετικά μ' αυτό σε περίπτωση ανάγκης.

Έργο δεύτερου μαθητή

Δημιουργία σκίτσου σύμφωνα με την περιγραφή του πρώτου μαθητή σε καθορισμένο χρόνο.

Έργο και των δύο μαθητών

Σύγκριση μεταξύ του σκίτσου που δημιούργησε ο δεύτερος μαθητής με το αυθεντικό του κόμικ.⁵

Δραστηριότητες σχετικές με τη δημιουργία των κόμικς **Εισαγωγική δραστηριότητα: Δραματοποίηση**

Υλικά: -

Διάρκεια: 1-2 διδακτικές ώρες

Συλλογική ή ατομική εργασία

Η εισαγωγική αυτή δραστηριότητα είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια της μιας διδακτικής ώρας, γι' αυτό και αποτελεί την εξαίρεση στο σύνολο των δραστηριοτήτων που ακολουθούν (με δεδομένο ότι χρειάζονται για τη διεξαγωγή τους περισσότερο από μια διδακτική ώρα).

Οι εκπαιδευτικοί, αρχικά, αξιοποιούν ένα «κόμικ στριπ» χωρίς λόγια. Θα καλέσουν τους μαθητές να παρατηρήσουν με προσοχή τα πλαίσια («πάνελς») του «κόμικ στριπ», προκειμένου να κατανοήσουν το περιεχόμενό του. Έπειτα, θα τους προτρέψουν ν' αποδώσουν τις σκηνές του «κόμικ στριπ» με την παντομίμα, παραχωρώντας τους όσο χρόνο χρειάζονται για να προετοιμαστούν. Στο τέλος, θα δώσουν την ευκαιρία σε όσους μαθητές το επιθυμούν να παίξουν παντομίμα ενώπιον της τάξης.⁶

Τι αποκομίζουν οι μαθητές από την εμπειρία που τους προσφέρει η παραπάνω δραστηριότητα;

- Αύξηση της παρατηρητικότητας
- Ανάπτυξη της φαντασίας, καθώς και όξυνση των υπόλοιπων νοητικών λειτουργιών (κρίση, μνήμη, αντίληψη)
- Αποτελεσματικότερη κατανόηση του «κόμικ στριπ» χωρίς λόγια
- Δυνατότητα αυτοσχεδιασμού
- Μεταφορά της δράσης και της κίνησης από το χαρτί στη σκηνή
- Ενεργοποίηση ενδιαφέροντος για καλλιέργεια της υποκριτικής ικανότητας

1^η Δραστηριότητα: Δημιουργία ενός φανταστικού ήρωα και ενσωμάτωση του σε ιστορία

Υλικά: Χαρτόνι, κόλλα, ψαλίδι, χρώματα, ξυλομπογιές ή μαρκαδόρους

Διάρκεια: 3-4 διδακτικές ώρες

Ατομική Εργασία

Έχει υποστηριχθεί ότι η συγκεκριμένη δραστηριότητα ενδείκνυται και για μαθητές του νηπιαγωγείου, καθιστώντας γι' αυτούς τη δημιουργία των κόμικς ένα πρωτότυπο παιχνίδι. Αρκεί, βέβαια, να υπάρχει η κατάλληλη καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές. Σε περίπτωση που η

δραστηριότητα δεν πραγματοποιηθεί στο νηπιαγωγείο, προτείνεται για μαθητές της Α΄ ή Β΄ τάξης του Δημοτικού. Αναλυτικότερα:

Οι εκπαιδευτικοί (παιδαγωγοί ή νηπιαγωγοί) προτρέπουν τους μικρούς μαθητές να συλλάβουν στο νου τους έναν ήρωα (φανταστικό πρόσωπο), να περιγράψουν την εξωτερική εμφάνιση, το χαρακτήρα και έπειτα να ζωγραφίσουν σκίτσα που να εμπεριέχουν τον ήρωα σ' ένα μεγάλο χαρτί. Αφού οι μαθητές ολοκληρώσουν τα σκίτσα τους, οι εκπαιδευτικοί τους καλούν να δημιουργήσουν μια ιστορία με τους ήρωες τους από κοινού, δηλαδή να φτιάξουν ένα «σενάριο» με βάση τις ερωτήσεις πού, πώς, πότε. Στη συνέχεια, επιλέγεται η μέθοδος του «κολάζ» προκειμένου να συλλεγούν οι ήρωες και να συρραφεί η ζωή τους. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί παρακινούν τους μικρούς μαθητές να κολλήσουν στο χαρτί όλα τα πορτραίτα των ηρώων, με σκοπό να δημιουργήσουν τις δύο πρώτες «σανίδες» του κόμικ.

2^η Δραστηριότητα: Συνύπαρξη ηρώων σ' ένα συλλογικό «κόμικ στριπ»

Υλικά: χαρτόνι, κόλλα, ψαλίδι, μολύβια, γόμες, ξυλομπογιές ή μαρκαδόρους

Διάρκεια: 6-7 διδακτικές ώρες

Συλλογική εργασία

Ως προέκταση της προηγούμενης δραστηριότητας θα μπορούσε να θεωρηθεί η δεύτερη αυτή δραστηριότητα, η οποία στηρίζεται στους ήρωες που είναι δημιουργήματα της παιδικής φαντασίας. Οι εκπαιδευτικοί εισάγουν τους μαθητές στην ιδέα ότι οι ήρωες της φαντασίας τους προτιμότερο είναι να συνυπάρξουν με κάποιο τρόπο σε μια ιστορία. Αρχικά, καλούν τους μαθητές ν' αποφασίσουν για ένα κοινό χώρο, στον οποίο θα ζουν όλοι μαζί, για παράδειγμα ένα κτίριο, καθώς και το θέμα της ιστορίας, όπως η κλοπή ενός αντικειμένου. Αυτή την φορά, όμως, η ιστορία την οποία θα δημιουργήσουν οι μαθητές, εκτείνεται σε 6 σανίδες και όχι σε 2 (όπως στην προηγούμενη δραστηριότητα).

Με δεδομένο ότι η ιστορία είναι εκτενής (των 6 σανίδων) η εργασία που απαιτείται για την ολοκλήρωσή της είναι περισσότερη και αμέσως πρέπει να συστηματοποιηθεί. Γι' αυτό, και οι εκπαιδευτικοί χωρίζουν τους μαθητές σε ομάδες εργασίας. Αναλυτικότερα, η πρώτη ομάδα αναλαμβάνει την προφορική δημιουργία της ιστορίας, δηλαδή του σεναρίου, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι αναγνώσιμη απ' όλους τους μαθητές. Η δεύτερη ασχολείται με το σχεδιασμό των ηρώων και η τρίτη με αυτόν του διακόσμου. Η τέταρτη είναι αρμόδια για το σχηματισμό του διαλόγου και η πέμπτη για την επιλογή των χρωμάτων. Αξιόλογο επισήμανση είναι ότι η εργασία και των πέντε ομάδων είναι ταυτόχρονη.

Με την ολοκλήρωση της εργασίας των ομάδων, το κόμικ αποκτά την τελική του μορφή, που δεν είναι άλλη από μια αφίσα αναρτημένη στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου. Κατόπιν οι μαθητές των άλλων τάξεων του σχολείου, όπως άλλωστε και οι δημιουργοί, έχουν την δυνατότητα να διαβάσουν την ιστορία, καθώς και ν' ασκήσουν κριτική στο έργο των συμμαθητών τους. Είναι δυνατόν, τέλος, σε μια σχολική εκδήλωση να απονεμηθούν βραβεία είτε σε ομάδες είτε σε μεμονωμένους μαθητές, των οποίων η εργασία με σκοπό τη δημιουργία του κόμικ σε αφίσα ξεχωρίζει σύμφωνα με την κριτική των υπολοίπων μαθητών.

Τι αποκομίζουν οι μαθητές από την εμπειρία που τους προσφέρουν οι δύο παραπάνω δραστηριότητες:

- Δημιουργία ενός ήρωα
- Φαντασία, διήγηση, σχεδιασμός μιας ιστορίας με προσωπική δημιουργία
- Σύνθεση μιας εικόνας: ενότητα χώρου, χρόνου, δράσης
- Γνωριμία μ' ένα εξειδικευμένο λεξιλόγιο
- Σχεδιασμός με τρόπο ευανάγνωστο και προσπάθεια για ολοκλήρωση του σχεδίου
- Εργασία συστηματική (π.χ. κολάζ, αφίσα)
- Εισαγωγή χρωμάτων σύμφωνα με ορισμένους κανόνες
- Προσπάθεια για ολοκλήρωση ενός έργου κατανοητού απ' όλους με τη συμβολή των εκπαιδευτικών
- Επιλογή και διαλογή εικόνων
- Ανάλυση πρωτοβουλιών σχετικά μ' ένα σχέδιο
- Καλλιέργεια γραπτής και προφορικής έκφρασης
- Αντίληψη του νοήματος της ιστορίας (π.χ. η τοποθέτηση των εικόνων από αριστερά προς δεξιά αποβλέπει στην αποκατάσταση της χρονικής και λογικής αλληλουχίας)
- Εξέλιξη δημιουργίας από διάφορες υπεύθυνες θέσεις π.χ. από τη θέση των σχεδιαστών των εικόνων
- Εξοικείωση με το γεγονός ότι τα έργα τους αναγιγνώσκονται και από άλλους μαθητές και παράλληλα αποτελούν αντικείμενο κριτικής τους.⁷

3^η Δραστηριότητα: Δημιουργία κόμικς με ήρωες ομιλούντα ζώα

Υλικά: χαρτί, μολύβι, γόμα, μαρκαδόροι ή ξυλομπογιές

Διάρκεια: 8-9 διδακτικές ώρες

Ατομική Εργασία

Με αφορμή μια επίσκεψη σε εργαστήριο φωτογραφίας με ζώα οι εκπαιδευτικοί προτρέπουν τους μαθητές να συμμετέχουν σε ατομικό επίπεδο στην ακόλουθη δραστηριότητα.

Κατά πρώτο λόγο, οι εκπαιδευτικοί καλούν τους μαθητές, οι οποίοι έχουν παρατηρήσει τις φωτογραφίες ζώων κατά την επίσκεψή τους στο εργαστήριο, να επιλέξουν ένα ζώο ως ήρωά τους στο κόμικ. Τους παρακινούν να περιγράψουν προφορικά την εξωτερική εμφάνιση (φυσιογνωμία κι ένδυση) καθώς και το ψυχολογικό πορτραίτο (χαρακτήρα, συμπεριφορά, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, μαγικές ικανότητες) του ήρωα επιστρατεύοντας τη φαντασία τους. Επίσης, τους ζητούν να προσδώσουν ένα ονοματεπώνυμο σ' αυτόν. Τέλος, τους παρωθούν να ζωγραφίσουν τον ήρωά τους (γραφιστική πραγματοποίησή του), μια διαδικασία που διαρκεί τουλάχιστον τρεις διδακτικές ώρες.

Την επόμενη βδομάδα, στην τάξη, κατά τη διάρκεια του μαθήματος της Ν. Γλώσσας (των Ελληνικών), οι μαθητές διαβάζουν ποικίλα κόμικς: μελετούν τη δομή και τους διαλόγους: μπαλόνια, σύμβολα, ονοματοποιήσεις, τα σκίτσα, τη διεύρυνση των πλαισίων σε σελίδα. Κάθε μαθητής επινοεί ένα σενάριο με το φανταστικό ήρωα που πριν έπλασε. Αξιόλογο επισήμανσης είναι ότι η παραπάνω διαδικασία διευκολύνει το μαθητή στην ορθογραφία και τη δομή των φράσεων. Στη συνέχεια, παρουσιάζει (απεικονίζει στο χαρτί [A4] το σενάριο σε έξι πλαίσια («πάνελς»), τα οποία διακρίνονται από δράση (κείμενα σε μπαλόνια και διηγηματικές φράσεις), ήρωες, τόπος, σκίτσο. Σε επίπεδο σχεδίου οι μαθητές εργάζονται ατομικά, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η αυτονομία τους.

Η επόμενη ενέργεια των εκπαιδευτικών είναι η συζήτηση με τον κάθε μαθητή ξεχωριστά, σκοπός της οποίας είναι να κατανοήσει ο μαθητής το μήνυμα που δίνεται από το κόμικ που δημιούργησε. Στα πλαίσια της συζήτησης αυτής, καθοδηγούν με τέτοιο τρόπο το μαθητή, ώστε ν' αφαιρέσει τα επουσιώδη από το μήνυμα, να προβεί στη διόρθωση ενδεχόμενων λαθών και στις κατάλληλες τροποποιήσεις στο κείμενο (μπαλόνια) και την εικόνα (πλαίσια).

Ύστερα από τις κατάλληλες τροποποιήσεις στο κείμενο και την εικόνα του κόμικ, οι εκπαιδευτικοί προτρέπουν τους μαθητές να ολοκληρώσουν το έργο τους σε χαρτί-κανσόν κατά προτίμηση-, το οποίο και πρόκειται να εκτεθεί στην προσεχή σχολική γιορτή.

Τι αποκομίζουν οι μαθητές από την εμπειρία που τους προσφέρει η παραπάνω δραστηριότητα;

- Ανάπτυξη της φαντασίας του παιδιού
- Αποτελεσματικότερη κατανόηση του ρόλου των φράσεων και της δομής τους (γεγονός που καθιστά το μήνυμα του κόμικ άμεσα κατανοητό κι από τους άλλους)
- Ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος για καλλιέργεια των δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργία του κόμικ και εξωσχολικά (π.χ. σε ινστιτούτο, κέντρο δημιουργικής απασχόλησης)
- Επιτυχής εμπειρία για το σύνολο των μαθητών της τάξης⁸

4^η Δραστηριότητα: Δημιουργία κόμικ με ήρωες ομιλούντα ζώα

Υλικά: χαρτί, μολύβι, γόμα, ξυλομπογιές ή μαρκαδόροι, ψαλίδι, κόλλα

Διάρκεια: 7-8 διδακτικές ώρες

Συλλογική Εργασία

Με αφορμή ένα σχολικό περίπατο στο δημοτικό πάρκο οι εκπαιδευτικοί προτρέπουν τους μαθητές να συμμετέχουν σε συλλογικό επίπεδο στην ακόλουθη δραστηριότητα.

Κατά πρώτο λόγο, οι εκπαιδευτικοί δίνουν το έναυσμα στους μαθητές για μια δημιουργική συζήτηση με σημείο αναφοράς ένα συγκεκριμένο άγαλμα του πάρκου, που είναι γνωστό σ' όλους. Τους καλούν να πουν τις ιδέες τους σχετικά με το τι θα μπορούσε να είχε συμβεί στο άγαλμα. Οι εκπαιδευτικοί συλλέγουν και τελικά επιλέγουν τις πιο πρωτότυπες ιδέες απ' αυτές. Σε μια επόμενη η συνάντηση διανέμουν στους μαθητές μια λίστα μ' αυτές που επέλεξαν, δακτυλογραφημένες κι αριθμημένες, τους ζητούν να βρουν τη σύνδεση μεταξύ των ιδεών αυτών και να δημιουργήσουν μια ιστορία. Έπειτα, οι μαθητές συμφωνούν πάνω σε μια κοινή αρχή της ιστορίας.

Το πρώτο βήμα είναι να συζητήσουν οι μαθητές μεταξύ τους τις καταστάσεις που έχουν φανταστεί οι ίδιοι προκειμένου να αποφασίσουν για τον τρόπο με τον οποίο θα τοποθετήσουν τα πλαίσια, ώστε να υπάρχει αφηγηματική ακολουθία. Πριν, όμως, οι εκπαιδευτικοί τους προτείνουν να απεικονίσουν τις πράξεις σε «σανίδες» (οριζόντιες σειρές πλαισίων) κι αργότερα σε «πάνελς» (πλαίσια) για να απεικονίσουν τις πράξεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κατανοούν ότι είναι αδύνατο δύο πράξεις ν' αναπαρασταθούν σ' ένα «πάνελ», καθώς και ότι ένα σχέδιο πολύ δύσκολα μπορεί να το καταλάβει κανείς έξω από την εικόνα.

Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί παρακινούν τους μαθητές να κόψουν τη σανίδα σε τέσσερα πλαίσια και να αφήσουν χώρο στο κάθε πλαίσιο για το

σενάριο. Τους ζητούν, επίσης, να επιλέξουν ποια είναι η πιο σημαντική πράξη μες την ιστορία και να τονίσουν το πάνελ που την απεικονίζει, ώστε οι αναγνώστες να καταλάβουν το νόημα της ιστορίας.

Μια ακόμη χρονοβόρα, ενδιαφέρουσα κι άκρως απαραίτητη διαδικασία, προκειμένου οι μαθητές να καταλήξουν σε μια κοινή περιγραφή του περιεχομένου του πάνελ, είναι η κατάρτιση ενός πίνακα από την πλευρά του δασκάλου. Ο πίνακας χωρίζεται σε τέσσερις στήλες (νούμερο του πάνελ/πλάνο/περιγραφή/ αφηγηματικά κείμενα, κείμενο των μπαλονιών, ονοματοποιία). Για κάθε πάνελ οι μαθητές από κοινού πρέπει να βρουν το περιεχόμενό της, το οποίο δεν πρέπει να είναι αφηρημένο, αλλά σαφές χωρίς εξαντλητικές λεπτομέρειες, να διαλέξουν το πλάνο και ν' αποφασίσουν τι θα γράψουν. Τέλος, συζητούν για τη θέση του πάνελ σε σχέση με εκείνη των άλλων, για να προβούν στο σχεδιασμό τους.

Ύστερα από το σχεδιασμό των πάνελς, πραγματοποιείται η επιλογή όσο το δυνατόν περισσότερων παραδειγμάτων της δουλειάς του κάθε παιδιού από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Τα κριτήρια της επιλογής αυτής είναι σύμφωνα με το συλλογικό πίνακα.

Αφού επιλεγούν τα κατάλληλα πάνελ για το κόμικ, οι μαθητές τα κόβουν και τα κολλούν στο χαρτί, το οποίο είναι και το πρωτότυπο έργο. Είναι δυνατόν επίσης να γίνει η επιλογή περισσότερων πάνελς, δηλαδή έργων των μαθητών, με αποτέλεσμα να συντίθεται ένα πάνελ από σχέδια πολλών μαθητών. Τέλος, για τα παιδιά των οποίων τα έργα δεν έχουν επιλεγεί, είναι προτιμότερο να τους παρέχεται προτεραιότητα για το χρωματισμό των πάνελς.

Το συλλογικό κόμικ είναι έτοιμο και παρουσιάζεται με τη μορφή αφίσας. Είναι δυνατό ν' αναρτηθεί στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου ή να εκτεθεί σε μια σχολική εκδήλωση. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται αντικείμενο ανάγνωσης και κριτικής από τους μαθητές των άλλων τάξεων. Και φυσικά αν το συλλογικό έργο έχει συγκεντρώσει τις θετικές κριτικές κι αν υπάρχει η κατάλληλη διάθεση των εκπαιδευτικών να προωθηθεί σε σχετικούς διαγωνισμούς.

Τι αποκομίζουν οι μαθητές από την εμπειρία που τους προσφέρει η παραπάνω δραστηριότητα;

Όσον αφορά τις γνώσεις και τη μεθοδολογία:

- Αξιοποίηση μιας σειράς σχεδίων για τη δημιουργία μιας ιστορίας
- Κατανόηση των ουσιαστικών στοιχείων μιας ιδέας
- Λογική διάρθρωση των ιδεών μεταξύ τους
- Ποικίλη απεικόνιση ηρώων και σκηνικού
- Οργάνωση περιγραφής
- Παρουσίαση του έργου ενώπιον της τάξης

-Καθορισμός κριτηρίων αξιολόγησης του έργου

Όσον αφορά τη δημιουργία και τη λειτουργία της ομάδας:

-Αφύπνιση συλλογικού πνεύματος - ενίσχυση συνεργασίας με τους συμμαθητές

-Προσωπική και συλλογική ευθύνη για τη διεκπεραίωση μιας κοινής εργασίας

-Δημοκρατικό αίσθημα

-Σεβασμός της γνώμης των άλλων⁹

Σ η μ ε ι ώ σ ε ι ς

1. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, τις 24.04.01, «Τα ουσιαστικά στοιχεία ενός καλού κόμικ στριπ» στο πρώτο κεφάλαιο, σ. 4-5
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, ο.π., «Χιούμορ» στο πέμπτο κεφάλαιο, σελ. 16
3. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, ο.π., «Απεικόνιση συναισθημάτων, ήχων ...» στο όγδοο κεφάλαιο, σ. 23-25.
4. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, ο.π. «Χαρακτήρες», στο τρίτο κεφάλαιο, σ. 8
5. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, ο.π., «Συζητήσεις στην τάξη», σ. 28
6. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuyppers, ο.π. «Συζητήσεις στην τάξη», σ. 27
7. Eric Ruckstuhl, *Creer une BD à l' école maternelle*, Les Cahiers Pédagogiques, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 23
8. Marie-Claude Bureau, «Une école partenaire du Centre d' Angoulême», ο.π., σελ. 25
9. Denis Demouge, «La dame de Brassempouy», ο.π., σ. 26-27

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν σ' αυτήν την εργασία τα κόμικς συνιστούν ένα ιδιαίτερο είδος αναγνώσματος με «ιστορία» που αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής, θετικής και κυρίως αρνητικής. Αν θελήσουμε να συγκρίνουμε τα κόμικς με τα βιβλία ή και με τις κινηματογραφικές ταινίες, διαδικασία που από ορισμένους μελετητές δεν είναι αποδεκτή, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι το κοινό στοιχείο όλων είναι η ιστορία που διηγούνται και η διαφορά τους τα μέσα που χρησιμοποιούν για τη διήγησή της. Πιο συγκεκριμένα, το βιβλίο χρησιμοποιεί το κείμενο, η ταινία την εικόνα και τον ήχο και τα κόμικς το κείμενο και την εικόνα.¹

Σύμφωνα με την έρευνα που διηγήθη σε τρία δημόσια Δημοτικά σχολεία της περιοχής του Βόλου, τα παιδιά μέσης και τελευταίας σχολικής ηλικίας διαβάζουν κόμικς. Τα τελευταία αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής τους και αξίζουν πραγματικά την προσοχή όλων. Υπάρχουν, βέβαια, ποιοτικά και μη ποιοτικά κόμικς, των οποίων τις διαφορές είναι δυνατόν να εντοπίσουν τα παιδιά με κατάλληλη καθοδήγηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση με τα κόμικς και παύουν να τα θεωρούν ως αντικείμενο κατανάλωσης. Ας μην ξεχνούμε, επίσης, ότι ζουν σε μια κοινωνία που κυρίαρχη είναι η εικόνα, «η κοινωνία της απεικόνισης», επηρεάζονται δηλαδή καθημερινά από τις διαφημίσεις, τα βίντεο κλιπς και τα βίντεο γκέιμς.² Οι παραπάνω παράγοντες καθιστούν επιτακτική την αξιοποίηση των κόμικς στην διδακτική πράξη από τους εκπαιδευτικούς, καθώς και την αναφορά των κόμικς στα σχετικά μαθήματα (π.χ. Παιδική Λογοτεχνία, Γλωσσολογία, Διδακτική της Ν. Γλώσσας κλπ.) των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών στα ελληνικά Πανεπιστήμια.

Σημειώσεις

1. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη «Η Λογοτεχνία στο σχολείο» στο Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το οποίο εδρεύει στο Βόλο, στις 24.4.01, «Τι είναι ένα κόμικ στριπ;» που αποτελεί και το πρώτο μέρος της εισαγωγής, σ. 2.
2. Σημειώσεις από τη διάλεξη του Βέλγου Jos Cuypers, ο.π., σελ. 3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναγνωστόπουλος Β.Δ., «Τα εικονογραφημένα περιοδικά για παιδιά στον καθρέφτη (έρευνα)», *Διαδρομές* (περιοδικό), τ. 15, Αθήνα 1989, σ. 168-185.
2. Bureau Marie - Claudé, «Une école partenaire du Centre d'Angoulême», *Les Cahiers Pédagogiques* (γαλλικό περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σελ. 25.
3. Chante Alain, «Qu' est ce que la BD ?», *Les Cahiers Pédagogiques* (περιοδικό), τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 10-11.
4. Cygiers Jos, *σημειώσεις* από τη διάλεξή του, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος της κυρίας Λαλαγιάννη, «Η λογοτεχνία στο σχολείο» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που εδρεύει στο Βόλο, στις 24-04-01, σ. 1-30.
5. Δελώνης Α., «Εισαγωγή στη Μεταπολεμική Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία (1945 - 1980)», Κέδρος, Αθήνα, 1990, σ.118.
6. Δελώνης Α., «Ο "μαγικός" κόσμος των Κόμικς!», *Σύγχρονο σχολείο* (περιοδικό), τ. 2. Αθήνα, 1991, σ. 43-45.
7. Demouge Denis, «La dame de Brassempouy», *Les Cahiers Pédagogiques*, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 26-27.
8. Fousher Anne - Laure, «Quoi de neuf en sémiologie ?» *Les Cahiers Pédagogiques*, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 11-12.
9. Gautier Andre, «Vivre eis bande... desinèe», *Les Cahiers Pédagogiques*, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 22.
10. Javeau Claude, «Η έρευνα μα ερωτηματολόγιο - Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή», τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, 2000
11. Κανατούλη Μ., «Σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά περιοδικά», *Διαδρομές*, τ. 15, Αθήνα, 1989, σ. 221-226.
12. Κάσσης Κ.Δ., «Τα εικονογραφημένα λαϊκά περιοδικά», *Διαβάζω*, τ. 248, 1990, σελ. 59-62.
13. Κιτσάρας Γ.Δ., «Κόμικς», *Παιδαγωγική και Ψυχαγωγική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*, Ελληνικά Γράμματα, 1989, σ. 2752-2763.
14. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Συνηγορία των κόμικς», *Από το παραμύθι στα κόμικς* (βιβλίο), Οδυσσέας, Αθήνα, 1996, σ. 742-760.
15. Μαλαφάντης Κ.Δ., «Τα κόμικς και το κοινό τους», *Διαβάζω*, τ. 248, 1990, σ. 63-68.
16. Μαρτινίδης Π. «Από τα παιδιά του χρόνου στα παιδιά του χώρου, η αφήγηση ως χρονική ροή ως χωρική ανάπτυξη και τα "κόμικς" ως ενδιάμεση ιδεώδης σύγκλιση», *Από το παραμύθι στα κόμικς*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1996, σ. 713-723.

17. Παντελίδου - Μαλούτα Μ., «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», *Διαβάζω*, τ. 94, 1989, σ. 41-47.
18. Πλατής Ν. «Περί κόμικς και άλλων δεινών», *Διαβάζω*, τ. 15, 1978. σ. 23-32.
19. Quella - Guyot Didier, «Enseignantes, encore un eggort!», *Les Cahiers Pédagogiques*, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 21.
20. Ruckstuhl Eric, «Crèer une BD à l' école maternelle», *Les Cahiers Pédagogiques*, τ. 382, Μάρτιος 2000, σ. 23.
21. Σακελλαρίου Χ., «*Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας*», Δίπτυχο, Αθήνα, 1982, σ. 497-506.
22. Sapin Roger, «Η ιστορία μιας "σχεδόν" τέχνης», *ΚΟΜΙΚΣ Ή ΚΟΜΙΞ*, Terzo Books, Αθήνα, 1997, σ. 11-25.
23. Σκαρπέλος Γ., «Τα κόμικς και η Πολιτική», *Διαβάζω*, τ. 217, 1989, σ. 33-37.
24. Τρούλης Γ.Μ., «Το παιδί και το εξωσχολικό έντυπο μέσα στα πλαίσια της Θεωρίας της επικοινωνίας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση* (περιοδικό), τ. 23, 1985, σ. 79-88.
25. ...και πολλά - πολλά τεύχη από κόμικς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
2. ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ:
 - A) ΑΥΘΕΝΤΙΚΟ ΚΟΜΙΚ
 - B) ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΔΕΛΤΙΟΥ ΕΙΔΗΣΕΩΝ
3. ΠΙΤΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ:
 - A) ΓΙΑ ΤΗ Γ' ΤΑΞΗ
 - B) ΓΙΑ ΤΗ ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Όνομα:

Επώνυμο:

Φύλο:

Τάξη:

Επάγγελμα πατέρα:

Επάγγελμα μητέρας:

Ηλικία:

Σχολείο:

1. Διαβάζεις «κόμικς»;

α. Ναι.

β. Όχι.

γ. Δεν απαντώ.

2. Σε ποια έντυπα διαβάζεις «κόμικς»;

α. Σε εφημερίδες.

β. Σε περιοδικά.

γ. Και στα δύο.

δ. Δεν απαντώ.

3. Με ποιο τρόπο αποκτάς τα «κόμικς»;

α. Με αγορά.

β. Με δανεισμό από βιβλιοθήκη.

γ. Με ανταλλαγή (με φίλους, με συμμαθητές κ.λ.π.)

δ. Με όλους τους παραπάνω τρόπους.

ε. Δεν απαντώ.

4. Από πού συνήθως κάνεις την αγορά τους ,αν πριν απάντησες ότι τα αγοράζεις;

- α. Από το βιβλιοπωλείο.
- β. Από το περίπτερο.
- γ. Από την έκθεση βιβλίου.
- δ. Από το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- ε. Απ' όλα τα παραπάνω.
- στ. Από το βιβλιοπωλείο και το περίπτερο.
- η. Από το βιβλιοπωλείο και την έκθεση βιβλίου.
- θ. Από το βιβλιοπωλείο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- ι. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου.
- ια. Από το περίπτερο και την έκθεση βιβλίου.
- ιβ. Από το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- ιγ. Από την έκθεση βιβλίου και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- ιδ. Από το βιβλιοπωλείο, το περίπτερο και το κατάστημα περιοδικού τύπου.
- ιε. Δεν απαντώ.

5. Κάθε πότε αγοράζεις «κόμικς»;

- α. Κάθε μέρα.
- β. Κάθε βδομάδα.
- γ. Κάθε μήνα.
- δ. Κάθε τρεις μήνες.
- ε. Κάθε έξι μήνες.
- στ. Κάθε χρόνο.
- η. Δεν απαντώ.

6. Πόσα «κόμικς» αγοράζεις το μήνα;

- α. Ένα έως τρία.
- β. Τρία έως πέντε.
- γ. Πέντε έως επτά.
- δ. Επτά έως δέκα.
- ε. Πάνω από δέκα.
- στ. Δεν απαντώ.

7. Περίπου πόσα χρήματα ξοδεύεις το μήνα για «κόμικς»;

- α. Από 400 έως 1500 δρχ.
- β. Από 1600 έως 3000 δρχ.
- γ. Από 3100 έως 5000 δρχ.
- δ. Πάνω από 5000 δρχ.
- ε. Δεν απαντώ.

8. Ποια «κόμικς» γνωρίζεις;

9. Ποια «κόμικς» προτιμάς να αγοράζεις;

10. Ποια «κόμικς» προτιμάς να δανείζεσαι;

11. Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα «κόμικς» που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;

- α. Μόνος μου τα επιλέγω.
- β. Οι γονείς μου τα επιλέγουν.
- γ. Κι εγώ και οι γονείς μου τα επιλέγουν.
- δ. Δεν απαντώ.

12. Πόσο χρόνο αφιερώνεις για την ανάγνωση των «κόμικς»;

- α. Τριάντα λεπτά.
- β. Μια ώρα.
- γ. Περισσότερο από μια ώρα.
- δ. Δεν απαντώ.

13. Διαβάζεις «κόμικς», όταν έχεις ελεύθερο χρόνο ή όταν πρέπει να ασχοληθείς με τα μαθήματα σου ή και με άλλες δραστηριότητες;

- α. Όταν έχω ελεύθερο χρόνο.
- β. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματα μου.
- γ. Όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες.
- δ. Και στις τρεις περιπτώσεις.
- ε. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με τα μαθήματά μου.
- στ. Κι όταν έχω ελεύθερο χρόνο κι όταν πρέπει να ασχοληθώ με άλλες δραστηριότητες.
- η. Όταν πρέπει να ασχοληθώ και με τα μαθήματά μου και με άλλες δραστηριότητες.
- θ. Δεν απαντώ.

14. Σου αρέσει περισσότερο να διαβάζεις «κόμικς» ή να βλέπεις τηλεόραση;

- α. Να διαβάζω «κόμικς».
- β. Να βλέπω τηλεόραση.
- γ. Δεν απαντώ.

15. Διακόπτεις το διάβασμα των «κόμικς» για να κάνεις κάτι άλλο;

- α. Ναι, πάντα..
- β. Ναι, μερικές φορές.
- γ. Ναι, αλλά σπάνια.
- δ. Όχι, ποτέ.
- ε. Δεν απαντώ.

16. Όταν διαβάζεις «κόμικς», τι προσέχεις για να καταλάβεις ευκολότερα την ιστορία;

- α. Τις εικόνες.
- β. Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται.
- γ. Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια.
- δ. Δεν απαντώ.

17. Το τέλος των ιστοριών, συνήθως, είναι αναμενόμενο για σένα σύμφωνα με όσα έως τότε έχεις διαβάσει;

- α. Ναι.
- β. Όχι.
- γ. Δεν απαντώ.

18. Προτιμάς να διαβάζεις ιστορίες με τέλος ή ιστορίες με συνέχεια;

- α. Ιστορίες με τέλος.
- β. Ιστορίες με συνέχεια.
- γ. Δεν έχω ιδιαίτερη προτίμηση.
- δ. Δεν απαντώ.

19. Διαβάζεις ξανά την ιστορία;

- α. Ναι.
- β. Όχι.

20. Εάν ναι, πόσες φορές και γιατί;

- α. Μια φορά,
 - β. Δυο ή τρεις φορές,
 - γ. Πάνω από τρεις φορές,
- γιατί _____
- _____
- _____
- _____

21. Κατά τη γνώμη σου, σε τι διαφέρουν όσα διαβάζεις στα «κόμικς»

α. από τον τρόπο που μιλάς;

β. από την εκφώνηση της είδησης που έχεις μπροστά σου;

α. _____

β. _____

22. Ποιο είναι το αγαπημένο σου «κόμικς» και γιατί;

Το αγαπημένο μου κόμικ είναι _____,
γιατί _____

23. Ποιον ήρωα ή ποια ηρωίδα των κόμικς θαυμάζεις και γιατί;

Θαυμάζω τ_ν _____,
γιατί _____

24. Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας «κόμικς»;

- α. Ναι.
- β. Όχι.
- γ. Δεν απαντώ.

25. Εάν ναι, αυτές οι πληροφορίες με ποιους τομείς είναι σχετικές;

Είναι σχετικές με _____

26. Τι είδους θέματα θα πρότεινες για να εμπλουτίσεις τα κόμικς και να τα κάνεις πιο ενδιαφέροντα;

27. Θα ήθελες να δημιουργήσεις κόμικς και με ποιο θέμα;

α. Ναι.

β. Όχι.

Με θέμα: _____

28. Πιστεύεις ότι θα μπορούσες να το κάνεις και γιατί;

α. Ναι,

β. Όχι,

γιατί _____

Ευχαριστώ πολύ !!!

Είναι οι ειδήσεις από τον "ALPHA NEWS" στους 98,7 με τη Γεωργία Μπάστα. Χαίρεται, Κυρίες και Κύριοι.

Ικανοποίηση αλλά και προβληματισμός επικρατεί στην ελληνική κυβέρνηση για το τελικό κείμενο που υιοθετήθηκε ύστερα από μαραθώνιες διαβουλεύσεις από τους Ευρωπαίους ηγέτες στη Σύνοδο Κορυφής στη Νίκαια της Γαλλίας. Ο πρωθυπουργός δεν έκρυψε την ανησυχία του για το ενδεχόμενο έντασης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς οι ισχυροί διατηρούν τη δύναμή τους και, όπως είπε, μελλοντικά θα δημιουργηθούν ανισότητες.

Η σημερινή παγκόσμια ημέρα του παιδιού βρίσκει 5.800 ανήλικους στη χώρα μας να ζουν στους δρόμους. Αυτό προκύπτει από στοιχεία της UNICEF, σύμφωνα με τα οποία το ποσοστό της παιδικής φτώχειας ανέρχεται στο 12,5%. Παγκοσμίως 100.000.000 παιδιά ζουν και εργάζονται στους δρόμους των μεγαλουπόλεων, προσπαθώντας να επιβιώσουν με κάθε τρόπο.

Κρύο και συννεφιά αύριο στις περισσότερες περιοχές με τους ανέμους να πνέουν ισχυροί και τοπικά στο Αιγαίο πολλοί ισχυροί. Λίγες νεφώσεις στην Αττική με τη θερμοκρασία από επτά έως δεκατρείς βαθμούς, ανάλογος καιρός στη Θεσσαλονίκη με τη θερμοκρασία από πέντε έως δέκα βαθμούς και στο Αιγαίο με το θερμόμετρο από έξι έως δεκατέσσερις βαθμούς.

Κυρίες και Κύριοι, η επόμενη ενημέρωσή σας στις 10.30, κοντά σας τώρα ο Στέλιος Χατζημιχαήλ.

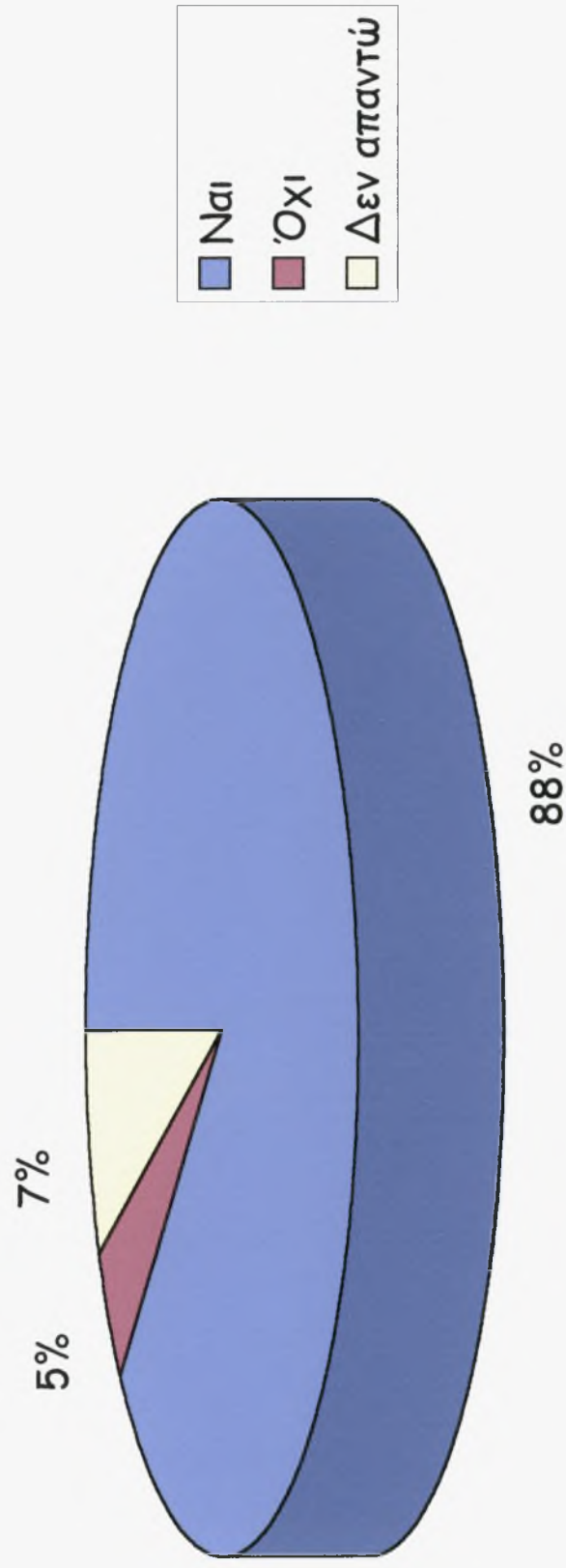
Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Διαβάξεις κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Ναι	39	88,64
Όχι	2	4,55
Δεν απαντώ	3	6,82
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00

Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Διαβάζεις κόμικς:

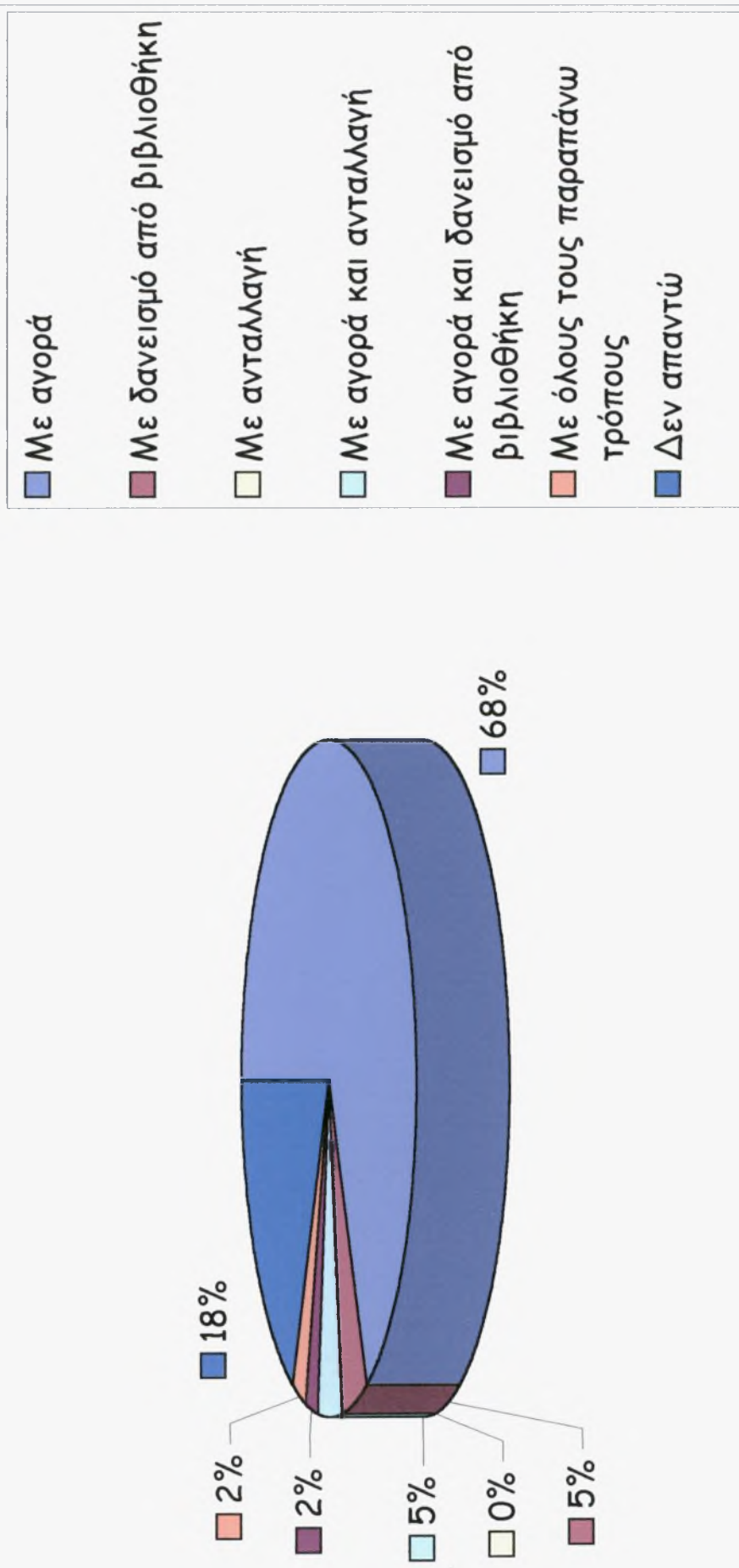
Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Με αγορά	30	68,18
Με δανεισμό από βιβλιοθήκη	2	4,55
Με ανταλλαγή	0	0,00
Με αγορά και ανταλλαγή	2	4,55
Με αγορά και δανεισμό από βιβλιοθήκη	1	2,27
Με όλους τους παραπάνω τρόπους	1	2,27
Δεν απαντώ	8	18,18
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00

Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς;

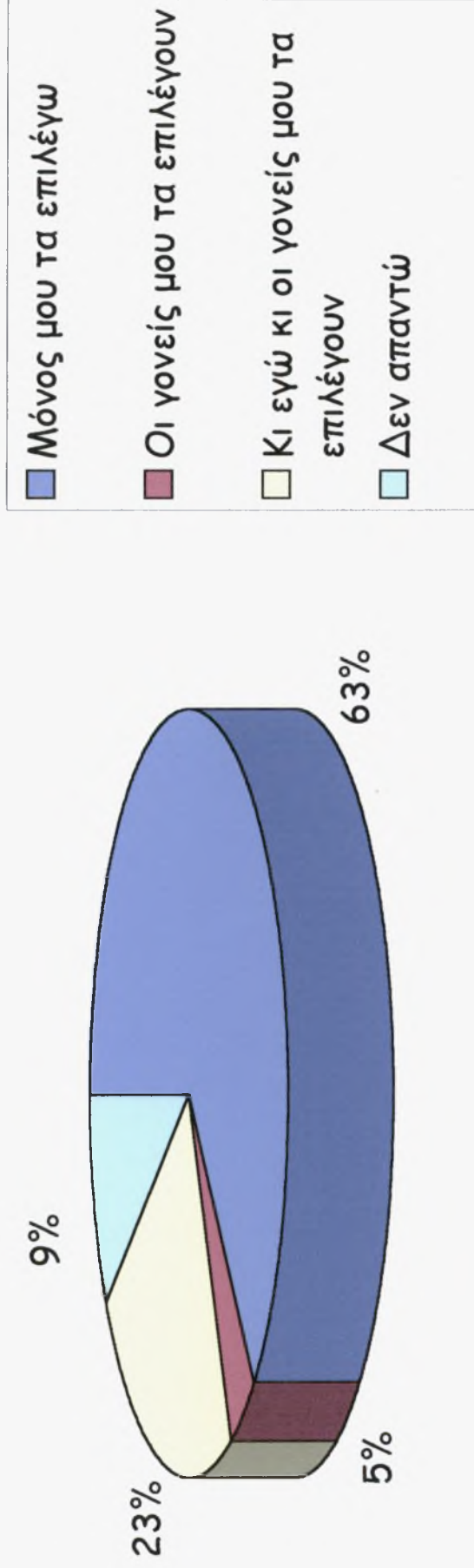
Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 11 : Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Μόνος μου τα επιλέγω	28	63,64
Οι γονείς μου τα επιλέγουν	2	4,55
Κι εγώ κι οι γονείς μου τα επιλέγουν	10	22,73
Δεν απαντώ	4	9,09
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00

Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 11: Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;

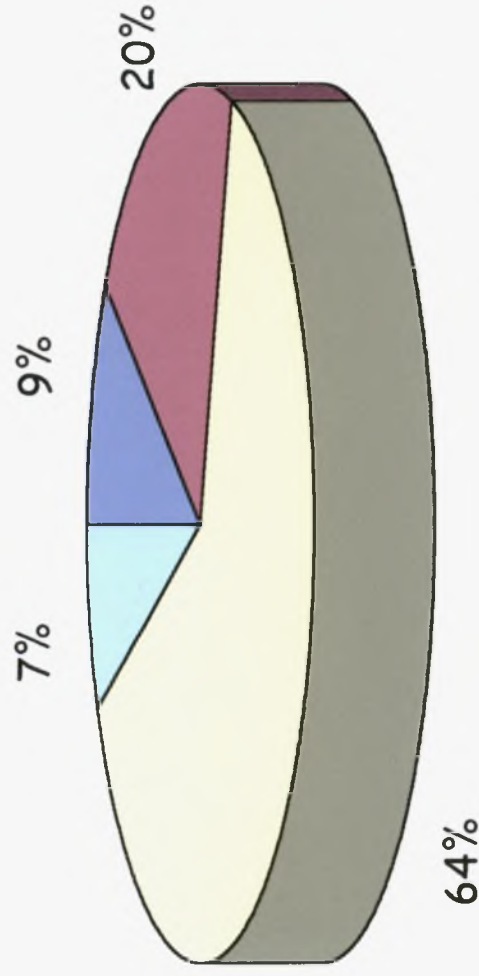
Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 16: Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Τις εικόνες	4	9,09
Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται	9	20,45
Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια	28	63,64
Δεν απαντώ	3	6,82
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00

Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 16: Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;

■ Τις εικόνες

■ Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται

■ Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια

■ Δεν απαντώ

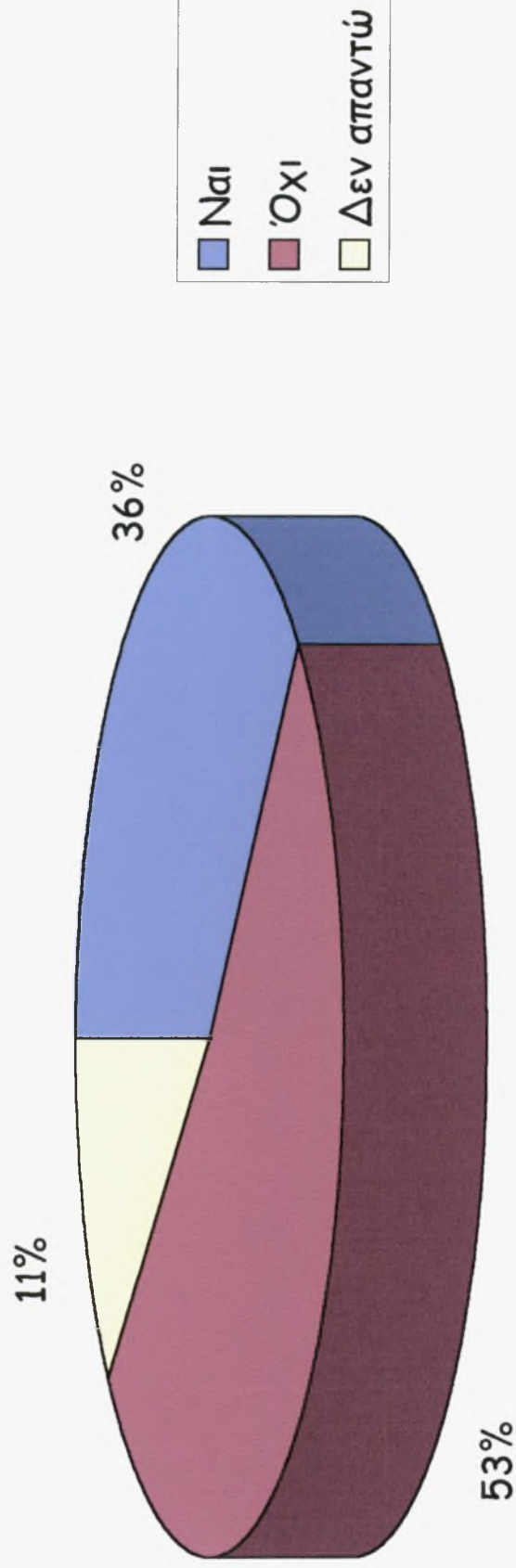
Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 24: Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Ναι	16	36,36
Όχι	23	52,27
Δεν απαντώ	5	11,36
ΣΥΝΟΛΟ	44	100,00

Γ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 24: Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς;

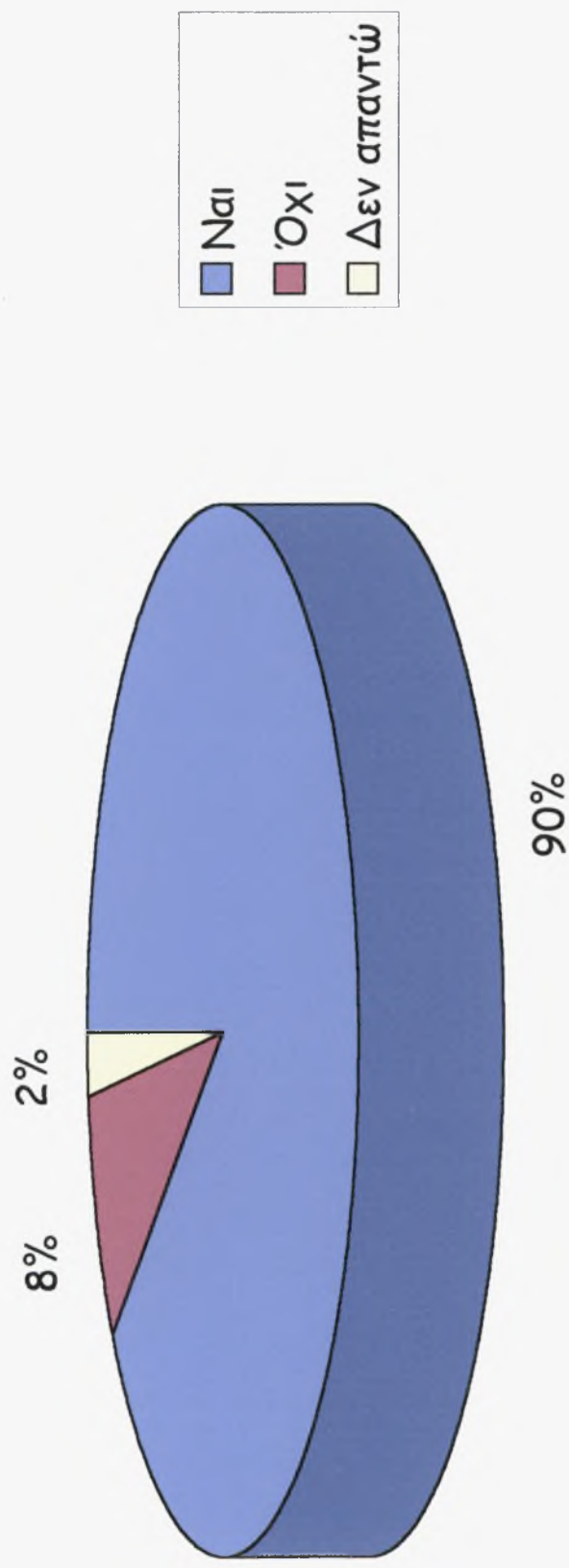
ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Διαβάζεις κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Ναι	46	90,20
Όχι	4	7,84
Δεν απαντώ	1	1,96
ΣΥΝΟΛΟ	51	100,00

ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Διαβάζεις κόμικς:

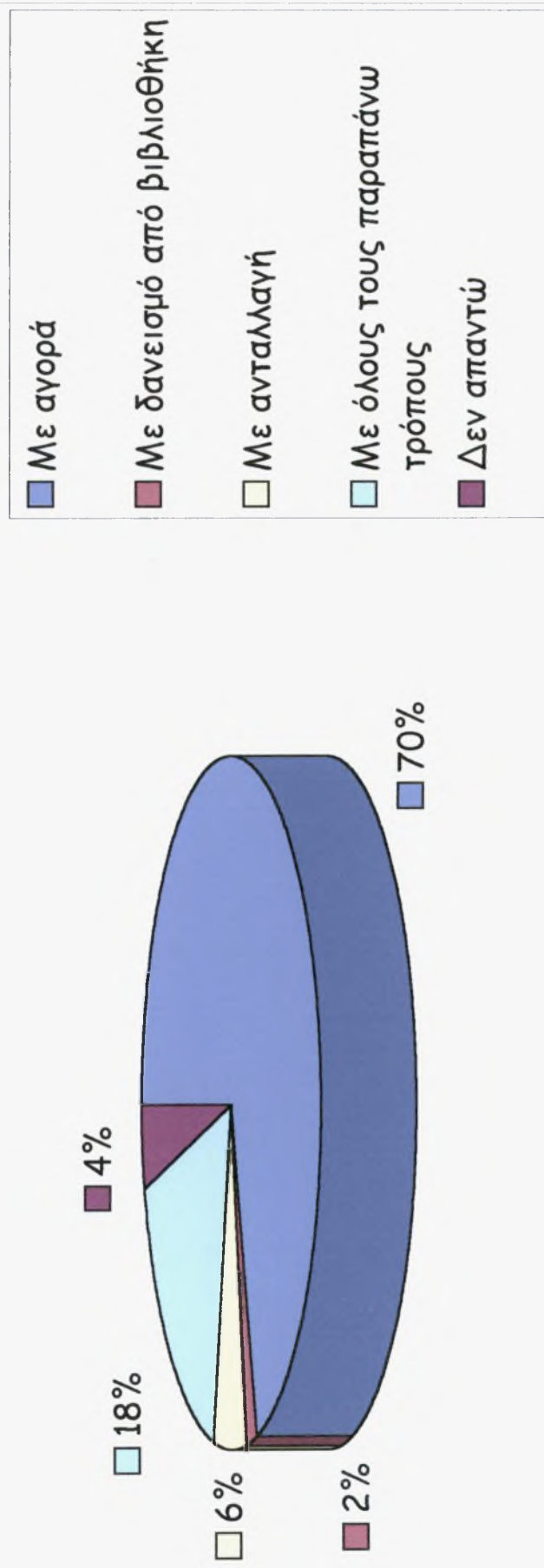
ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Με αγορά	36	70,59
Με δανεισμό από βιβλιοθήκη	1	1,96
Με ανταλλαγή	3	5,88
Με όλους τους παραπάνω τρόπους	9	17,65
Δεν απαντώ	2	3,92
ΣΥΝΟΛΟ	51	100,00

ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Με ποιο τρόπο αποκτάς τα κόμικς:

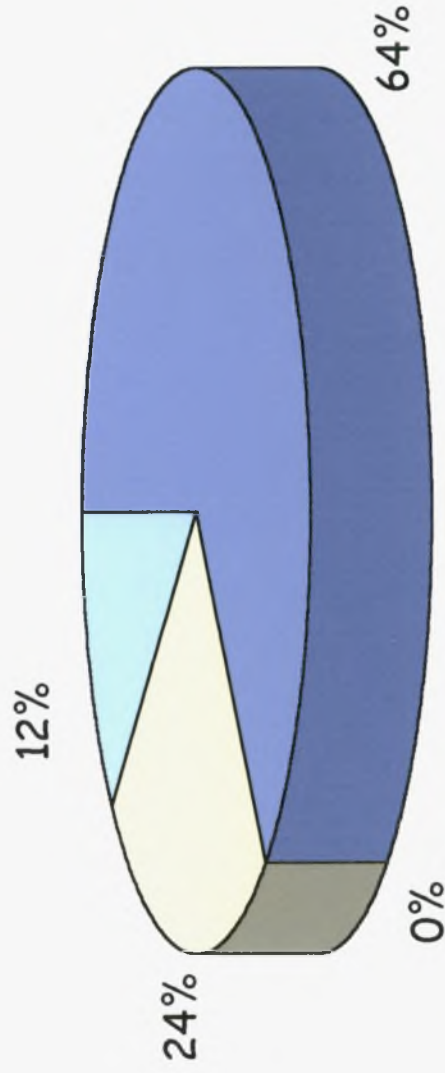
ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 11: *Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;*

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Μόνος μου τα επιλέγω	33	64,71
Οι γονείς μου τα επιλέγουν	0	0,00
Κι εγώ κι οι γονείς μου τα επιλέγουν	12	23,53
Δεν απαντώ	6	11,76
ΣΥΝΟΛΟ	51	100,00

ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 11: Επιλέγεις μόνος ή μόνη σου τα κόμικς που θα διαβάσεις ή συμμετέχουν στην επιλογή σου και οι γονείς σου;

Μόνος μου τα επιλέγω

Οι γονείς μου τα επιλέγουν

Κι εγώ κι οι γονείς μου τα επιλέγουν

Δεν απαντώ

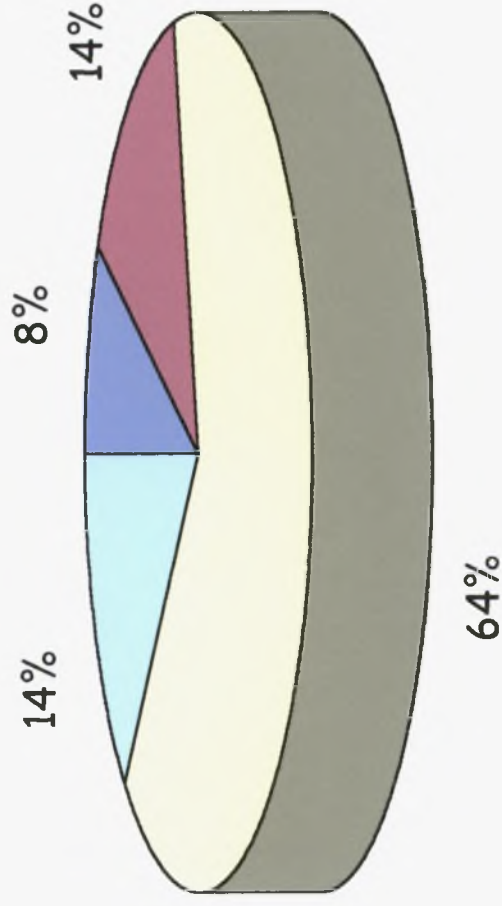
ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 16: Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ	4	7,84
Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται	7	13,73
Και ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ και τα μπαλονάκια	33	64,71
Δεν απαντώ	7	13,73
ΣΥΝΟΛΟ	51	100,00

ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 16: Όταν διαβάζεις κόμικς, τι προσέχεις για να καταλαβαίνεις ευκολότερα την ιστορία;

■ Τις εικόνες

■ Τα μπαλονάκια, που βρίσκονται όσα διαβάζονται

■ Και τις εικόνες και τα μπαλονάκια

■ Δεν απαντώ

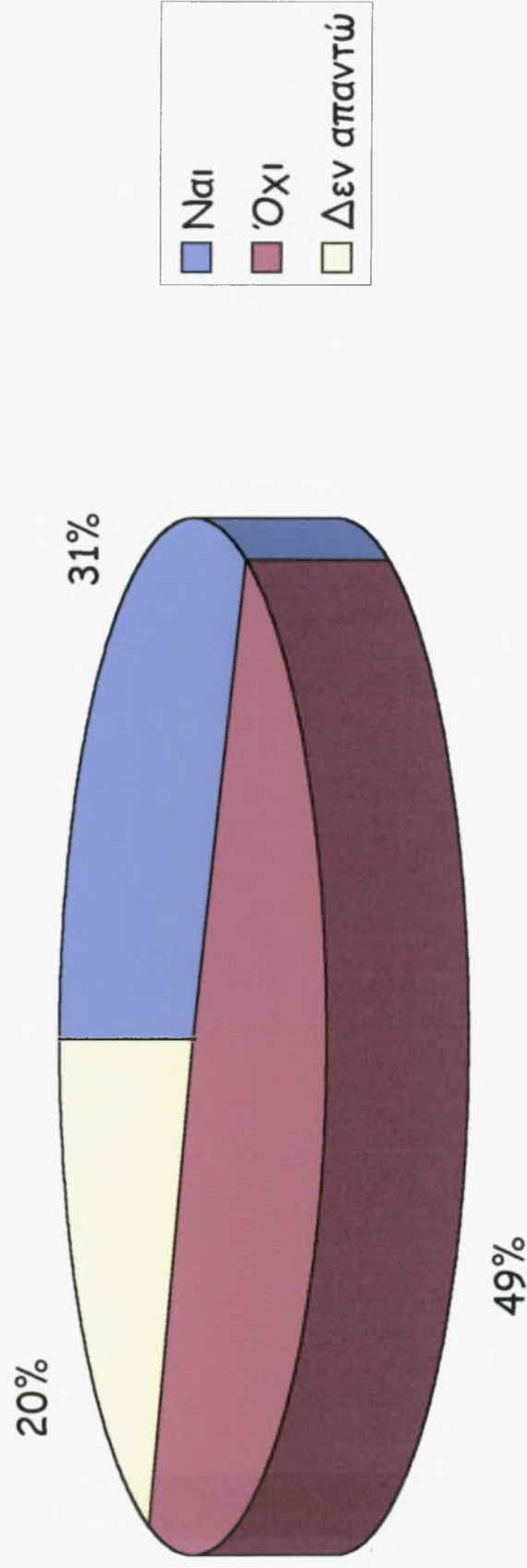
ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 24: Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς:

	Αριθμός απαντήσεων (παιδιών που απάντησαν)	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Ναι	16	31,37
Όχι	25	49,02
Δεν απαντώ	10	19,61
ΣΥΝΟΛΟ	51	100,00

ΣΤ' ΤΑΞΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ 24: Πιστεύεις ότι παίρνεις πληροφορίες για ποικίλους τομείς της ανθρώπινης ζωής διαβάζοντας κόμικς:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000089146